

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEK PARTİ DÖNEMİNDE (1930-1950)
ÜLKEMİZDEKİ ÇOCUK DERGİLERİNDE
YURTTAŞLIK BİLİNCİNİN OLUŞTURULMASI

Mustafa DOĞDU

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN

İzmir

2007

YEMİN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tek parti Döneminde Ülkemizdeki Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilincinin Oluşturulması” adlı çalışmamın tarafımdan bilimsel ahlak ilkelerine aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../ 2007

Mustafa DOĞDU

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın hazırlanmasında bana güvenen ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Doğan DUMAN'a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER	Sayfa No
TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
BÖLÜM I	1
1.GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.1.1.Çocuk Dergilerinin Tarihsel Gelişimi	1
1.1.1.1.Dünyada Dergiciliğin Tarihçesi	1
1.1.1.2.Türkiye’de Dergiciliğin Tarihi	4
1.1.1.2.1. Türkiye’de Fikir Dergiciliği	6
1.1.1.2.2. Türkiye’de Edebiyat ve Sanat Dergileri	10
1.1.1.2.3. Türkiye’de Haber Dergiciliği	12
1.1.1.3. Dünyada Çocuk Dergilerinin Tarihçesi	13
1.1.1.4.Türkiye’de Çocuk Edebiyatının Gelişmesi ve Çocuk Dergiciliği	16
1.2. Amaç ve Önem	18
1.3. Problem Cümlesi	19
1.4. Alt Problemler	19
1.5. Sınırlılıklar	19
1.6. Tanımlar	20
1.7. Kısaltmalar	20
BÖLÜM II	21
2. İNSAN HAKLARI VE YURTTAŞLIK BİLİNCİNİN TARİHSEL	
ARKA PLANI	21
2.1.Yurttaşlık Bilinci ve İnsan Hakları	21

2.2. İnsan Haklarının Felsefi ve Tarihsel Temelleri	21
2.2.1. İnsan	22
2.2.2. İlkçağda Mezopotamya ve Mısır	23
2.2.3. Eski Yunan’da Haklar ve Özgürlüklerin Kökeni	24
2.2.4. Roma Yurttaşı	27
2.2.5. Ortaçağ	28
2.2.6. Rönesans ve Reform	29
2.2.7. Bilim ve Özne	31
2.2.8. İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri	33
2.2.9. 19. ve 20.yüzyılda gelişmeler	36
2.3. Anayasal Yurttaşlık	39
2.4. Demokrasi	41
2.5. Cumhuriyet Yönetimi	43
2.6. Devlet ve Egemenlik	44
2.7. Toplumsal Kurumlar	45
2.8. Türk Tarihi’nde Yurttaşlık Kavramının Gelişimi ve Demokratikleşme	45
2.8.1. Tanzimat ve Meşrutiyet	46
2.8.2. Ulusal Egemenliğe Geçiş	48
2.8.3. Cumhuriyet	51
2.8.4. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Döneminde Anayasalar	53
2.8.5. Türkiye’de Tek Parti Dönemi	55
2.8.5.1. Halk Fırkası’nın Kuruluşu	56
2.8.5.2. Halk Fırkası’nın Örgütlenmesi	58
2.8.5.3. Siyasal Gelişmeler	59
2.8.5.4. Ulus -devlet ve Cumhuriyet Yurttaşı	66
2.8.5.5. Yurttaşlık Eğitimi	66
2.8.5.5.1. Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri	68
2.8.5.5.2. Medeni Bilgiler	70
BÖLÜM III	72
3.İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	72

BÖLÜM IV	75
4. YÖNTEM	75
4.1. Araştırma Modeli	75
4.2. Evren ve Örneklem	76
4.3. Veri Toplama Araçları: Çocuk Dergileri	76
4.4. Araştırmada Verilerin Toplanması	78
4.5. Veri Çözümleme Teknikleri	78
BÖLÜM V	79
5. BULGULAR VE YORUMLAR	79
5.1. Çocuk Dergilerinde Okurlara İnsancıl Bakış	79
5.1.1. Öğrenme Yaşantısı Olarak Dergi Okuma	81
5.1.2. Çocukta Törel Gelişimi Sağlama Çabası	86
5.1.3. Sağlık Köşelerinden Öneriler- Gürbüz Çocuk	90
5.2. Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Ödevleri	92
5.2.1. İlerleme Amacının Yansımaları	93
5.2.2. Ekonomik Katkıları	95
5.2.2.1. Tutumlu Olma- Yerli Malı	97
5.2.2.2. Beceri Kazandırma	99
5.2.2.3. Paylaşmanın önemi	100
5.2.2.4. Bulmaca ve Yarışma Ödülleri	105
5.2.3. Yurtseverlik	108
5.2.3.1. Tarihe İlgili İçin Tarihsel Romanlar	117
5.2.4. Atatürk Sevgisi	118
5.3. Cumhuriyet Coşkusu	124
5.3.1. Cumhuriyet Halk Partisi'ne Övgüler	129
5.4. Ulus-devlet Algısının Sağlanması	133
5.4.1. Türk Çocuğu-Cumhuriyet Çocuğu	139
5.4.2. Ulusal Duygunun Geliştirilmesinde “Ulusal hikâye”	147
5.5. Toplumsal Kurumlara Yönelim	153
5.5.1. Mesleğe Özendirme	154

5.5.2. Havacılık	156
5.5.3. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun Etkisi	163
BÖLÜM VI	169
6. SONUÇ	169
6.1. Sonuçlar ve Tartışma	169
6.1.1. İnsancılığın Yansıması	170
6.1.2. Sorumluluk Temelli Yurttaşlı Eğitimi	171
6.1.3. Cumhuriyet Çağı	172
6.1.4. Ulusal Duygu	173
6.1.5. Öğrenme Öğretme	174
6.2. Öneriler	175
KAYNAKÇA	177
EKLER	188

ÖZET

Günümüzün siyasal ve ekonomik koşulları, bireyleri ulus –devleti sorgulamaya itmektedir. Söz konusu koşullarda yükselen günlük kültür, küresel yurttaşlığı öngörmektedir. Ekonomik anlamda egemenliğin olmadığı bir ağ sistemi içinde yurttaşlık olanaksızdır. Yurttaşlık kavramı, çağdaş anlamını ulus devletleşme sürecinde kazanmıştır. Osmanlı Devleti’nde yurttaşlık anlayışı gelişmemiştir. Ülkemizde cumhuriyetin ilanı ile ivme kazanan çağdaşlaşma sürecinde, tebaanın yerini, hak ve ödevleri tanımlanan yurttaşlar almıştır. Bu çalışmada, genç Türkiye Cumhuriyeti’nde bireylerin topluma yurttaş olarak katılımı sürecinde çocuk dergilerinin katkısı araştırılmıştır. Ulus, devlet, cumhuriyet, yurttaşlık bilincinin oluşturulmasında temel kavramlardır. Bu kavramların eşliğinde çağdaş uygarlık düzeyine erişmede kültürün ulusal niteliği büyük önem taşır. Ülkemizde Harf Devrimi geniş yığınların hızla okuma yazma öğrenmesini olanaklı kılmanın yanı sıra, Türk dili ve kültürünün Arap kültürünün etkisinden kurtarılmasını amaçlamıştır. Bu kapsamda, Osmanlı döneminde batılılaşma zorunluluğunun uzantılarından olan ve on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlayan gazete ve dergi yayıncılığından da yararlanılmıştır. Zamanla, bilim ve kültürdeki oluşum ve birikimde daha etkin ve belirleyici niteliğe bürünen dergiler, cumhuriyetin ilk yıllarında, ilköğretim çağındaki çocuklar için çeşitlilik göstermiştir. Araştırmada yeni Türk Alfabesi ile yayınlanmış çocuk dergileri incelenmiştir. Kurumsallığa yönelimin bilinçli arttığı tek parti döneminde yurttaşların paylaşabildikleri de çeşitlenmiştir. Dönemin çocuk dergileri bilgi paylaşımının sağlandığı eğitsel medya niteliğindedir. Çocuk dergileri, toplumsal kazanımlar gözeterek, geliştirilme sürecindeki kültürün belleticisi ve koruyucusu işlevini kazanmışlardır.

ABSTRACT

Nowadays, the economic and political conditions exert the individual to cross-examination of nation-state. The popular culture rising in these conditions anticipates global citizenship. A kind of citizenship in the system includes impossible economical sovereignty is impossible. The concept of citizenship comes to modern mean during the evolution of nation –state. Citizenship concept has not developed in Ottoman Empire. The subject of Ottoman’s land has transformed into the citizens have rights and responsibilities in the becoming contemporary progression accelerated by he declaration of republic in Turkey. In this study the child magazines additions in process for individuals as citizenships in early republican era have searched. Nation, state, republic are the basic concepts for building citizenship cosciousness. The characteristic of national culture have an importance for the becoming contemporary progression. The Letter Revolution has provided for literacy of public and aimed saving Turkish culture and Turkish language from the negative effects of Arab culture. For this aim, magazines publishing that a kind of prolongation to modernizing process in 19 th century at Ottoman period was utilized. There were different child magazines in the early republican era. The child magazines published with new Turkish alphabet have searched in this study. During the one party rule period in Turkey when turned towards instutional stucture was expanded by public, information retrieval was increased by citizens and the child magazines were educational medias during this period. The child magazines consider the social benefits had tutor and protector functions to developing national culture.

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’de tek parti döneminde yayınlanan çocuk dergilerinde, yurttaşlık bilincinin oluşturulmasına yönelik olarak, söz konusu dergilerde yer almış yazı, resim türlerinin, düşünce, yaklaşım, anlayış ve biçim açısından değerlendirilmesidir. Bu amaçla tek parti dönemi ve yurttaşlık bilincinin içeriği, siyasal tarih kapsamında bir genel görünüm biçiminde sunulmuştur. Dönemin çocuk dergilerini değerlendirebilmek üzere, çocuk dergiciliğinin dünya ve Türkiye ölçeğinde geçmişi incelenmiştir. Bu bölümde, araştırmanın problem durumuna, problem cümlesi, alt problemler, tanımlar, sınırlılıklar ve kısaltmalara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Problem durumu başlığı altında, çocuk dergilerinin tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Bu bilgilendirmelerle araştırmanın problem durumu ortaya konulduktan sonra araştırmadaki alt problemler, sınırlılıklar, sayıtlar ve kısaltmalar açıklanacaktır. İkinci bölümde, on dokuzuncu yüzyıldan 1946’ya değin Türkiye’de demokratikleşme süreci ve tek parti dönemindeki gelişmeler, zaman bilimsel olarak açıklanmış, yurttaşlık bilinci kapsamında, insan haklarının felsefi temelleri, demokrasi, cumhuriyet, devlet ve anayasal yurttaşlık kavramları incelenmiştir.

1.1.1. Çocuk Dergilerinin Tarihsel Gelişimi

1.1.1.1. Dünyada Dergilerin Tarihçesi

Çocuk dergiciliğinin ortaya çıkışı ve gelişimi, iletişim ve basın tarihçesi kapsamında incelenebilir. İletişim, haberleşme ile sınırlı kalmamıştır. Toplumda bilgi aktarımının, düşünce ve yorumların dolaşımının sağlanması gereksinimi, kitle iletişim araçlarının gelişimine neden olmuştur. Basın, kitle iletişim araçlarının öncüsüdür.

Basının bu gereksinimleri karşılaması yanında, eğitim, eğlence, toplumsal sorunlara ilgi çekilmesi gibi yararlarından da söz edilebilir.

Tanımındaki ölçütlere göre basın başlangıç tarihi farklılık gösterir. Haber içerikli ilk “yaprak” gazeteler, matbaanın icadından ¹kırk yıl sonra yayınlanmaya başlamıştır. Düzenli aralıklarla yayımlanma açısından ilk gazeteler, 17.yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkmıştır². Medyanın kitlelere ulaşma özelliği dikkate alınırsa, 19. yüzyıl, gazetelerin amatör çevrelerin dışına taşıdığı dönemdir.

Bilimsel dernekler, 18.yüzyılda Avrupa’da, bilim adamları arasındaki iletişimi sağlamak üzere süreli yayınları kullanmışlardır³. Dergiciliğin ortaya çıkışı ve gelişimi sosyal bilimlerin gelişimi ile ilgilidir. Şimşek, bu durumu aşağıdaki gibi açıklar:

Sosyal bilimlerin ortaya çıkışı ve bilginin topluma arzı, bilgiyi aktaracak araçların doğuşunu hazırlamıştır. Bu araçlar içerisinde en etkili ve kalıcı olanları, uzun süre saklanabilen, çok sayıda bireye ulaşma imkanı olan yazılı kaynaklardır. Ayrıca güncel bilginin kamuya arzı ihtiyacı da periyodik olarak bu işlevi görecektir araçların arayışını başlatmıştır. İşte dergicilik böyle bir gereksinimin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır (2001).

İlk yayınlanan dergiler öğretici niteliktedir. 1704’te Daniel Defoe, Londra’da ilk İngilizce dergiyi yayınlar. Bu yüzyılda bilimsel dergiler, farklı disiplinlerde çeşitlilik göstermektedir. Endüstri devrimi sürecinde “mass media”⁴ kavramı gelişir ve çok büyük topluluklara, bu toplulukların bireyleri arasında fark gözetilmeden seslenebilmek amaçlanır. Günlük gazeteler güçlüklerle karşılaşmalarına karşın süreli yayınlar daha

¹ On beşinci yüzyıl

² Strasburg 1609, Bâle 1610, Viyana ve Frankfurt 1615, Berlin 1617, Hamburg ve Amsterdam 1618, Stuttgart ve Prag 1619, Köln 1620, Londra 1622, Zürih 1623, Münih 1627, Anvers 1629, Paris 1631, Leipzig ve Kopenhag 1632, Floransa 1636, Gênes 1639, Roma 1640, Lizbon ve Barselona 1641, Bologne ve Milano 1642, Turin ve Stockholm 1645, Modène 1648, Séville 1661, Naples 1681 ve Madrid 1697.

³ “Journal des Sçavants” Fransa 1665, “Acta Eruditorum” Leipzig 1682.

⁴ Kitle iletişim araçları: ABD’de 19.yüzyılda yalnız üst toplumsal sınıf gazete ve dergi yayıncılığından yararlanır. 1883’te İskoç asıllı yayıncı S.S.McClure, “McClure’s” dergisini 15 sent fiyatla satmaya başlar ve büyük başarı kazanır. Rakibi Frank Munsey, “Munsey’s Magazine”in fiyatını 25 sentten 10 sente düşürür. Sırasıyla diğer büyük dergiler de fiyatlarını azaltır. Böylece alt orta sınıftaki bireyleri de kapsar biçimde geniş bir kitle, edebiyat ve yorumlarla ilgilenir.

kolay uyum sağlamayı başarmıştır. Dergiler reklam verenler için ilgi çekicidir; çünkü her sayısını birden fazla kişi okur ve günlük gazetelerden daha uzun süre el altında kalır.

Yirminci yüzyılın değişen koşulları içinde, siyasal, kültürel ve edebiyat ağırlıklı fikir dergileri önemini korumaktadır. Bu yüzyılda güncel sorunları ele alan haber dergileri yükselmektedir. Türün önemli örnekleri arasında İngiltere’de yayınlanan bazı dergiler şunlardır:

Times Literary Supplement (1902), International Affairs(1922), Political Quarterly (1930), Spectator (1828), New Statesman (1913), The Economist (1843), The Listener (1929), New Scientist (1956), New Society (1962).

ABD’de İngiliz fikir dergilerini örnek alarak gelişen dergiler ve yayına başladıkları tarihleri aşağıdaki gibidir:

The Nation (1865), Liberator (1918-1924), Foreign Affairs(1922), New Masses(1926-1948), Political Science Quartely (1930), Art in Society (1958), Freeman (1920-1924, 1950-1954), Reporter (1949-1968), National Review (1955).

Edebiyat ve fikir dergilerindeki zenginliğiyle bilinen Fransa’da, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yayınlanan en etkili dergiler, Les Temps Modernes (1945) ve La Table Ronde (1948)’ dur.

Almanya’da Die Fackel (1899) ve Die Neue Gessellschaft (1903-1907), 20.yüzyılın başında büyük etki yaratır. Almanya’da savaş sonrasında en önemli ve etkili dergi, Die Zeit’dir.

Rusya’da yayınlanan Literaturnaya Gazeta (1929) ve Novi Mir (1925), edebiyat ve siyasetin iç içe yer aldığı dergilerdir.

Yirminci yüzyılın toplum yaşamına kattığı hız, kısa yoldan bilgi edinme gereğine uygun yeni dergi türlerinin doğmasına neden olur. Bunun ilk örneği, A.B.D’de yayınlanan Time (1923), haber dergiciliğine öncülük eder. Time, güncel olayları bütünsel bir gelişme içinde sunmayı, sağlam haber kaynaklarına dayanmayı ve bağımsız bir yayın çizgisi izlemeyi temel alır. Bu derginin başarısı zamanla haber dergilerinin tüm dünyada yaygınlaşmasına yol açar. A.B.D.’de Business Week (1929), Newsweek (1933), İngiltere’de News Review (1936), Fransa’da L’Express (1953), Türkiye’de Akis (1954),

Almanya’da Der Spiegel (1947), İtalya’da Panorama (1962) yayınlanır. Fotoğraf ve baskı tekniklerinin sunduğu yeni olanaklarla resimli haber dergileri gelişme gösterir. Bu türün en etkili örnekleri Life (1936-1972; 1978), Look (1953), Paris-Match (1949), Der Stern (1948), Oggi (1945) ve Epoca (1950)’dır.

A.B.D’de 20.yüzyıl başlarında çıkan ve başka kaynaklardan alınan yazıların özetlenerek sunulmasına dayanan dergiler içinde Reader’s Digest (1922) başlı başına bir yer edinir. Bu dergi, her kesime uygun ve her zaman okunabilecek konular işleme ilkesinden yola çıkar. 1940’da yabancı dillerde baskıya başlar. Dergi yöneticileri, 1933’ten sonra, ısmarlama yazılar hazırlatmaya ve yazıları özet olarak yayın hakkı karşılığında başka dergilere vermeye yönelir. Reader’s Digest, bu yoldan dergileri egemenlik altına almakla suçlanır ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Amerikan kültürel yayılcılığına neden olduğu gerekçesiyle eleştirilir.

Bilgisayar teknolojilerinin gelişimi ve internetin yaygın kullanımı, günümüzde dergicilik için yeni bir dönüm noktası sayılabilir. Dünya ölçeğinde dergiler sürekliliklerini, internet yayınları ile destekler durumdadır.

1.1.1.2. Türkiye’de Dergiciliğin Tarihi

Osmanlı İmparatorluğu’nda, Fransızlar, gazete yayıncılığına yönelik ilk girişimlerde bulunmuşlardır⁵. 1840’da yayınlanan Ceridei Havadis ve 1860’da Şinasi ve Agah Efendi’nin yayınladıkları “Tercüman-ı Ahval”, ilk özel gazetelerdir. Türk basın tarihinde gazetecilik kadar eski bir geçmişi olmasına karşın dergiciliğin hızlı ve kararlı

⁵ İstanbul’daki Fransız büyükelçisi Verminac’ın katkılarıyla 1795’de yayınlanan “Bulletin des Nouvelles” ve daha sonra da Aubert Dubayet’in yardımıyla 1796’da yayınlanan “Gazette Française de Constantinople”, Osmanlı döneminin ilk gazeteleri olmuştur. Fransızlar, İzmir’de de gazeteler yayınlamıştır. “Smyrnen” Ocak 1824’te, “Le Spectateur Oriental” Ekim 1824’te, “Le Courrier de Smyrne” 1828’de yayına başlamıştır. Osmanlı toprağı sayılan Mısır’da 18.yüzyılın sonlarında, Fransızların yayınladıkları birkaç gazeteden sonra yarısı Türkçe, yarısı Arapça olarak, “Vekayi-i Mısıriyye” 1828’de yayınlanmıştır. Bkz. <<http://www.ilkadimdergisi.com/140/kapak-ahmetziya.htm>> (12 Mayıs 2007).

bir gelişme gösterdiği söylenemez. Bu gecikme, büyük ölçüde, okuma alışkanlığının yerleşememesine ve geç kentleşmeye bağlanabilir. İlk dergiler İstanbul'da basılıp dağıtılır ve mesleklere ilişkin yayın organı niteliğindedir.

Türk dergicilik tarihindeki ilk girişimler Tanzimat Dönemi'ndedir. İlk dergi Avrupa'da olduğu gibi bilimsel bir yayın organıdır. 1850'de Vakayi Tıbbiye yayınlanır. 1862'de yayınlanan Mecnua-i Fünun, Cemiyeti İlmiye-i Osmaniye⁶ adını taşıyan derneğin yayınıdır. Farklı bilim dallarına ilişkin makalelerin yer verildiği dergi, iki yıl süresince düzenli olarak yayınlanır. İskit, Osmanlı döneminde yayınlanan bu ilk dergiler ile ilgili şu görüşü belirtir:

İlk mecmuamızın “Vakayi Tıbbiye” yahut “Mecmuai Fünun” olması üzerinde hala ihtilaf vardır. Çünkü “Vakayi Tıbbiye”yi mecmua değil gazete addedenler de mevcuttur. Fakat ne de olsa “Vakayi Tıbbiye” bir meslek mecmuası olduğuna göre, daha şamil mevzuları ile “Mecmuai Fünun”un her sınıf erbabına yararlığı, ona ayrı bir mümtaziyet vermektedir (2000: 48).

Eğitiminin yaygınlaşmasıyla birlikte dergilerin sayısı ve türünde artış görülür. Dergiler, haftalık, onbeş günlük ve aylık sürelerle yayınlanmaktadır. 19.yüzyılın sonlarına doğru, dergiler, edebiyat, gülmece, meslek, kadın ve çocuk dergileri olarak ayrı alanlarda yayınlanmaya başlamıştır.

Bu dönemde ilk resimli dergi Mirat, ancak üç nüsha yayınlanabilmiştir. Musiki-i Osmani, 1863'de yayına başlar ve on sayı yayınlanır. Türk dergiciliğindeki bir diğer ilk örnek, resmi olarak yayınlanan Ceride-i Askeriye adlı dergidir. Harbiye Nezareti tarafından 1864'de yayınlanmıştır. 1869 yılında aynı adla bir gazetenin haftalık eki olarak yayınlanan Mümmeyyiz, Osmanlı Dönemi'ndeki ilk çocuk dergisidir. Yayıncısı Sıtkı tarafından 49 sayı yayınlanan bu dergiye büyük ilgi gösterilir. Diyojen adlı dergi,

⁶ Cemiyeti İlmiye-i Osmaniye, Encümeni Daniş ve Beşiktaş Cemiyeti İlmiyesi'nden sonra 1860'da, İstanbul'da kurulur. Derneğin başkanı Moskova büyükelçisi Halil Bey, kurucusu ve etkin kişisi de Münif Efendi'dir. Bkz. Server R. İskit, *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, MEB Yayınları, 2000, s.46.

1869 yılında Teodor Kasap tarafından çıkarılan ilk bağımsız gülmece dergisidir. Dergi, daha önce Rumca ve Fransızca çıkarılan dergilerin Türkçe uyarlamasıdır. Hadika, Mecmua-i Fünun'dan sonra çıkan bilimsel ve teknik süreli yayınlardandır. Dergide endüstri konularına ilişkin bilimsel yazılara yer verilmiştir. Hükümet tarafından, beğenilmeyen bir yazısı nedeniyle kısa süre kapatılan dergi, daha sonra tekrar yayınlanmaya başlar ve gazeteye dönüşür.

Uzun süre, okuru salt eğitime ve bilgi aktarma aracı olarak görülen dergiler, baskı dönemlerinde, ayrı düşünceleri barındıran muhalefet odakları durumuna gelir.

1.1.1.2.1. Türkiye’de Fikir Dergiciliği: Türkiye’de fikir dergiciliğinin öncüsü, 1891’de Ahmet İhsan’ın (Tokgöz) kurduğu Serveti Fünun’dur. Batılılaşmayı savunan bu dergiyi, batı teknolojisine ve bilimine duyulan hayranlığın bir ifadesi olarak, çoğunun adında bir “fünun” eki bulunan dergiler izler. İkinci Meşrutiyet döneminde, ülke bütünlüğünün hangi temele dayanacağı tartışmaları önem kazanır. Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve sosyalizm akımları, sırasıyla Ulumi İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası, Sıratı Müstakim ve Sebilürreşad, Genç Kalemler ve Türk Yurdu, İştirak gibi dergilerce savunulur ve tartışılır. Osmanlıcılık dışındaki bu düşünce akımları, İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar fikir dergilerinin temel eksenini oluşturur.

Tanzimat Dönemi’nden cumhuriyetin ilanına değin geçen sürede, yayınlanan başlıca dergiler ve tarihleri aşağıda sıralanmıştır:

Mecmua-i Fünun (1861), Ceride-i Askeriye (1864), Mecmua-i Askeriye (1864), Mecmua-i Ulüm (1867), Tuhfet-ül Tıp (1868), Mecmuatül Ebuzziya (1881), Hazine-i Evrak (1881), Servet-i Fünun (1891), Malümat (1893), Mektep (1893), Muhit-ül Maarif (1902) Beyan’ül-Hak (1908), İctihat (1904), Resimli Kitap (1908), Sırat-ı Müstakim (1908), Sebilürreşad (1908), Şehbal (1909), Genç Kalemler (1911), Türk Yurdu (1912), Halka Doğru (1913), Milli Tettebbular Mecmuası (1915), İslam Mecmuası (1915), Edebiyat-ı Umumiye (1916), Yeni Mecmua (1917), Kurtuluş (1919), Dergah (1921), Küçük Mecmua (1922).

İslam dinini, toplumsal yaşamın egemen siyasal ideolojisi olarak gören dergiler, İkinci Meşrutiyet döneminde yayına başlar. Sırat-ı Müstakim, meşrutiyetin ilan edilmesinin ertesi gününde kurulur. Dergi, Eşref Edip tarafından yayınlanır. Musa Kazım ve Mehmet Akif (Ersoy), derginin yazarlarıdır. Derginin adı bir süre sonra Sebilürreşad olarak değiştirilir. İslamcılığın en etkili yayın organı Sebilürreşad, 31 Mart olayı sırasında bir süre kapanır. Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen dergi, Kastamonu ve Ankara'da yayınlanır. Eşref Edip, Kurtuluş Savaşı zaferinden sonra dergisini İstanbul'da yayınlamayı sürdürür. Sebilürreşad, cumhuriyetin ilanı sonrasında devrimlere muhalefeti nedeniyle 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu ile kapatılır.⁷ Beyan'ül-Hak, Saday-i Hak ve İslam Mecmuası, İkinci Meşrutiyet döneminde kısa süreli yayınlanmış İslamcı dergilerdir. Tokat mebusu Mustafa Sabri'nin yayınladığı Beyan'ül-Hak, Cemiyet-i İlmiye-i İslamiye'nin yayın organıdır. Geniş yazı kadrosu ile dergi, güncel toplumsal sorunları ve din konularını işlemiştir. Aynı dönemde yayınlanan Saday-i Hak, gelenekçi İslamcılığı savunur. İslam Mecmuası, 1915'de Halim Sabit yönetiminde yayına başlar. İttihatçıların yarı resmi yayın organlarından biri olarak İslam Mecmuası, modernist İslamcı görüşlere yer verir.

Genç Kalemler, 1910-1912 yıllarında Selanik'te yayınlanan milliyetçi fikir dergisidir. Sekiz sayı çıkan "Hüsün ve Şiir" dergisinin adının "Genç Kalemler" olarak değiştirilmesiyle yayına başlar. İmtiyaz sahibi Nesimi Sarım Bey'dir. Dört cilt halinde toplam 33 sayı yayınlanmıştır. Balkan Savaşı'nın başlamasının ardından Selanik'in Kasım 1912'de Osmanlı Devleti'nden ayrılmasıyla yayını son bulmuştur. Genç Kalemler daha çok, ikinci cildin Nisan 1911 tarihli ilk sayısında başlatılan "Yeni Lisan" hareketiyle tanınır. Yeni Lisan hareketinin bildirisi kabul edilen ilk makale, Ömer Seyfettin tarafından kaleme alınmıştır. Genç Kalemler dilde birliği, ulusallaşmayı

⁷ Sebilürreşad, 1948'de yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Dergi, Türk devrimini sorgular, batılılaşmayı reddeder. D.P. muhalefetteyken, partinin laiklik politikasını sert biçimde eleştirir. D.P.'nin iktidarda, Atatürk Devrimleri'nden ödünler vermesiyle D.P.'nin uygulamalarından övgüyle söz eder. Sebilürreşad, döneminde bilinçli İslamcı kitlenin gelişmesine katkı sağlamıştır.

savunmuş ve “Milli Edebiyat” akımının da öncülüğünü yapmıştır. Derginin kadrosunda Ali Canip (Yöntem), Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp vardır. Dergi ikinci cildiyle birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından desteklenir. İkinci Meşrutiyet dönemi Türkçülük akımının en önemli yayınlarından biri olmuştur. Ziya Gökalp, bu dergide yayınlanan şiirleri ve makaleleri ile Türk düşün yaşamında önemli bir yer edinmeye başlamıştır.

Hüseyin Hilmi, İkinci Meşrutiyet sonrası materyalist felsefenin savunucusu olan Baha Tevfik’in etkisiyle, başlığının altında ‘Sosyalizm Efkarının Mürevvicidir’ (Sosyalist Düşüncelerin Yandaşıdır) yazılı “İştirak” dergisini çıkarmaya başlamıştır. Derginin ilk sayısı 26 Şubat 1909’da çıkar; dergi haftalık, büyük boy 16 sayfadır. Dergide sosyalizmi tanıtan yazılara önem verilmektedir. “Sosyalizm Nedir”, “Sosyalizm ve Köylüler”, “Sosyalizmin Geleceği”, “İşçi ve Düşün Adamları”, “Tatil-i Eşgal” (Grev), “Bugünkü Toplumsal Sınıfların Oluşması”, “Sermaye ve Emek” biçiminde yazı dizileri dergide sürekli yer almaktadır. Marsilya’daki grevler, Rusya’da sosyalistlerin yargılanması gibi olaylar izlenmekte, ünlü sosyalistlerin (Blanqui, Prud’homme, Bakunin) yaşam öyküleri yer almaktadır. İkinci sayıda Bursa’da ipek tezgahlarında zor koşullarda çalışan amele kızların milletvekillerine açık mektubuna, 13. sayıda Tramvay Şirketi çalışanlarının grevine yer verilmiştir. İştirak’i çıkaranlar uluslararası sosyalist partilerle ilişki kurmuşlardır. Altıncı sayıda Fransız Sosyalist Partisi’nin lideri Jean Jaures’nin İştirak’ e yazdığı cevap mektubu yayınlanır. 20. sayısından sonra mahkeme kararıyla 15 Eylül 1910’da kapatılır ve yerine iki sayı çıkan “İnsaniyet” dergisi yayınlanır. 1912’de İttihatçıların iktidardan düşmesi üzerine yeniden yayınlanmaya başlar ve yine 20 sayı yayınlanır. 27 Ekim 1912 günlük gazeteye dönüşür. Kısa süre sonra İttihatçılar, Babıali baskını ile yönetime el koyunca İştirak kapanır.

Dergiler gazetelerden daha küçük bir sermaye ve kadroyla yayınlanabilmektedir. Dergah, Kurtuluş Savaşı sürecinde, 1921’de yayınlanır. Dönemin ünlü yazar ve aydınlarının yer aldığı Dergah’ın kadrosuna Ziya Gökalp katılmaz. Karşıt düşüncelerini Küçük Mecmua ve Yeni Mecmua’da yayınlar.

Gazete ve dergilerin, düşün yaşamına katkısını Karadeniz şöyle açıklar:

...Türkiye'nin yakın tarihiyle kültür, edebiyat, düşünce hatta siyaset ve ekonomi konularındaki oluşum ve birikiminde özellikle 1861'den sonra gazete ve dergilerin ne denli etkin ve belirleyici olduğu bilinmektedir. Ülkemizin batılılaşma süreci 'gazete-dergi' çevreleri ve bu çevrelerin dikkat ve çabaları doğrultusunda gelişmiştir (2002: 1).

Atatürk Devrimi ideolojisini geliştirmeyi amaçlayan Kadro (1932-1935), Halkevleri dergisi Ülkü (1933-1949) ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın liberal düşünceyi temsil eden Fikir Hareketleri (1933-1940) tek parti döneminin etkili dergileridir. Nihal Atsız'ın yayınladığı Atsız Mecmua (1931), Kopuz, Orhun (1933), Ergenekon (1938-1939) Turancı düşünceyi canlandırmaya çalışır. Bu dönemde, ırkçılığa şiddetle karşı çıkan İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Yeni Adam'ı (1934) yanında Yurt ve Dünya (1941-1945), Adımlar (1943), Hür Gençlik (1946) gibi sol eğilimli dergiler de yayınlanır.

Fikir dergiciliği, 1946-1960 yılları arasındaki dönemi sessizlik içinde geçirir. Sol hareketin baskılandığı bu dönemde Demokrat Parti bütün sağ düşünceleri iktidara ortak eder. Bu dönemde Büyük Doğu yayına başlar. 1943-1978 yılları arasında çeşitli aralıklarla yayınlanmış İslamcı bir dergidir. Necip Fazıl Kısakürek'in çıkarttığı bu derginin çeşitli sayılarında, amaçlanan İslam devrimi açıklanmaktadır. Duman'a (1995: 79) göre "İslamcı yayınlar arasındaki en etkili dergilerden biri olan Büyük Doğu, Takrir-i Sükundan sonra susan İslamcı düşüncenin önemli bir temsilcisi olmuştur.". Atatürkçü görüş, DP iktidarına muhalefet yolu olarak güncel haber dergiciliğini yeğler. 27 Mayıs devrimiyle başlayan, 12 Mart 1971'de ve 12 Eylül 1980'de demokrasinin kesintiye uğramasıyla süren dönemde fikir dergiciliği sol düşüncenin tekelindedir. Kapitalist kalkınma modeline en sert muhalefet ve alternatif modeller sol tarafından üretilir. Bu süreci başlatan, Doğan Avcıoğlu'nun yönetiminde çıkan haftalık Yön (1961-1967) dergisidir. Pek çok aydının ortak bildirisiyle yayına başlayan Yön, altı yıl boyunca Türk siyaset yaşamını derinden etkiler. 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlüklerden yararlanan sosyalist akımlar da Emek, Türk Solu, Aydınlık gibi dergilerle düşünce yaşamında yer alır. 12 Mart müdahalesinden sonra solda yaşanan bölünme, sosyal demokrat, komünist ve radikal sol akımların içe kapanmasına neden olur. Bu dönemin dergileri iç çekişmelerin işlendiği tartışma ortamına dönüşür. Dönemin en tutarlı dergisi,

günümüzde de yayınlanan Birikim'dir. 1980 sonrasında Sosyalist sol bu alandaki üstünlüğünü yitirirken fikir dergiciliğinin yeni dinamiği İslamcı aydınlardır. İslamcı düşüncenin güçlenmesi, güncel ve politik sorunlara çözüm arayışları, fikir dergiciliğini yeniden canlandırır. Bu durumu Duman, şöyle açıklar:

1980 ve sonrası ise İslamcılar için “rönesans dönemi” olmuştur. Bir yanda 1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi -Türkiye İslamcıları için bir moral güç sağlarken- öte yandan içeride İslam inancının toplumda kaynaşma ve uyum sağlama aracı olarak görülmesi ve devletin “ılımlı İslam”a “sıcak yaklaşımı” İslamcı düşüncenin büyük bir ivme kazanmasına neden oldu (1995:83).

1980'den sonra sayıları artan İslamcı dergilere örnek olarak, Şehadet, Yeryüzü, Kararlı Genç Adam, Mektup, Değişim, Mektep verilebilir. Adı geçen dergiler, radikal siyasal etkinlik yanlısıdır. Bu dergiler, İran devrimine olan ilgi ve sevgilerini kullandıkları özel dil ile belirtirler. Geliştirdikleri militarist tutum, toplumda tümüyle şeriat düzenini egemen kılmak amacına yöneliktir. İlgili dönemde yayınlanan ve siyasal eylem yerine geleneksel dindarlık propagandası yapan İslamcı dergilere örnek olarak Sur, Zafer, Sızıntı, İcmal, Öğüt, Altınoluk, İslam, İlim ve Sanat verilebilir. Bu dergilerde; modern bilimin İslam geleneğiyle bağdaştığı yaşantılar örneklenmekte, iman duygusunun güçlendirilmesi amaçlanmakta, tasavvuf temaları kullanılmakta ve Türkiye'deki İslamcılığın olası akademik boyutunun geliştirilmesine çalışılmaktadır.

1.1.1.2.2. Türkiye’de Edebiyat ve Sanat Dergileri: Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve bunu izleyen süreçte, toplumsal koşullar büyük değişime uğrar. Bu değişim, dil bilinci ve yazarların toplumsal konumlarını algılamaları yönünden edebiyatı etkiler. Kurdakul, sözü edilen değişim ve yenileşme sürecinde, edebiyat dergileri ile ilgili olarak şu görüşü belirtir:

...Edebiyat dergilerinin tarihi, bir bakıma edebiyatımızın yenileşme aşamalarının tarihidir. XIX.yüzyıl sonlarından bu yana, belli ilke ve kuralları benimseyen şairleri, öykücüler, eleştirmenleriyle her dönemin yeni kuşakları edebiyat dergilerinde kümelenerek kamuoyunun ilgisini çekmeye

çalışmışlardır. Sözelimi 54 yıl sürekli çıkabilen “Servet-i Fünun” dergisi (1891-1944, 2454 sayı), yayın hayatına girdiği zaman Tevfik Fikretlere, Halit Ziyalara, Hüseyin Cahitlere sayfalarını açmış, Edebiyat-ı Cedide akımının yaygınlık kazanmasında büyük ölçüde etken olmuştur (2002: 39).

1911’de Selanik’te yayınlanan Genç Kalemler, Türkçe’nin yabancı dillerden arındırılmasını savunur. Aynı dönemin dergilerinden Halka Doğru (1913), Edebiyat-ı Umumiye (1916) ve Yeni Mecmua (1917) batı uygarlığını ve edebiyatını savunurlar. Yahya Kemal’in yönetimindeki Dergah’ın (1921-1923) kapanmasından sonra Resimli Ay (1924-1930), Hayat (1926-1929) yayına başlar. Resimli Ay, Sabiha ve Zekeriya Sertel tarafından yayınlanır. Hayat, Faruk Nafiz Çamlıbel’in sorumluluğunda 1926’da haftalık olarak yayına başlar. 1933’ten beri yayını sürdüren Varlık, Türkiye’nin en uzun ömürlü edebiyat dergisidir. Önce Sabri Esat Siyavuşgil’in, daha sonra Yaşar Nabi Nayır’ın yönettiği bu dergi, özellikle 1940-1956 arasında Türk edebiyatının en yetkili sözcüsüdür. İnsan (1938-1943), Yücel (1939) ve Tercüme Mecmuası (1940) insancı düşüncenin, Ses (1939), Yurt ve Dünya (1941), Yürüyüş (1941) sol düşüncenin, Büyük Doğu (1943), Çınaraltı, Millet dergileri de sağ düşüncenin edebiyattaki temsilcileridir. Tek parti dönemi sonrasında Yığın, Seçilmiş Hikayeler, Aile, Edebiyat Dünyası, Kaynak, Şadırvan ve Yaprak dergileri yayınlanır. 1951’de yayınlanmaya başlayan Türk Dili, Türk Dil Kurumu’nun yayın organı olarak dil devriminin savunuculuğunu üstlenir. Vedat Günyol’un yönetiminde önce Ufuklar (1952), daha sonra Yeni Ufuklar (1953-1976) adıyla yayınlanan dergi, insancı düşünce ve edebiyat akımlarının izleyicisidir. Bu dönemde, Hisar, Beş Sanat, Yeryüzü, Mavi, Yenilik, Çağrı, Dost, Yeditepe ve Pazar Postası gibi dergiler edebiyat dünyasındaki canlılığı yansıtır. 1961 Anayasası’nın getirdiği yayın özgürlüğü, sanat edebiyat dergiciliğinde de yankısını bulur. Devinim, İmece, Değişim, Kitap, Belleten, Türk Kültürü, Yeni İnsan, Ataç, Yeni Dergi, Yordam, Papirüs gibi dergiler edebiyat akımlarının öncülüğünü yapar. Memet Fuat’ın yönettiği Yeni Dergi (1964-1975), Cemal Süreyya’nın yönettiği Papirüs (1966-1970), inceleme ve araştırmalarıyla öne çıkar. 1970-1980 arasında Halkın Dostları, Gelecek, Türkiye Defteri, Milliyet Sanat, Hürriyet Gösteri, Yansıma, Yarına Doğru, Oluşum, Militan, Yazı, Birikim, Dönemeç, Maveria, Türkiye Yazıları, Sanat Emeği, Edebiyat Cephesi gibi dergiler yayınlanır. Sol eğilimli dergilerde toplumcu gerçekçilik

akımının, sağ eğilimli dergilerde İslamcı edebiyatın örnekleri yayınlanırken, döneme özgü bir özellikle polemik yazılar ağırlık taşır. 1980'den sonra sanat edebiyat dergilerinde bir gerileme yaşanır. Bu dönemde Yazko Edebiyat, Yarın, Çağdaş Eleştiri, Töre, Edebiyat, Kıyı, Körfez, Saçak, Hürriyet Gösteri, Sanat Olayı, Adam Sanat, Edebiyat Dostları, Defter, Düşün, Gergedan, Argos ve Dergah gibi dergiler edebiyat birikimlerini yansıtır.

1.1.1.2.3. Türkiye’de Haber Dergiciliği: Siyasetin baskıcı bir kimliğe büründüğü dönemlerde toplumsal muhalafet işlevi gören haber dergileri, özel koşullar sona erdiğinde bu görevi günlük gazetelere bırakarak kapanır. Bunun başlıca nedeni haber dergiciliğinin Türkiye’de kurumlaşmamış olmasıdır.

Türkiye’de haftalık haber dergiciliği Metin Toker’in yayınladığı Akis’le (1954-1967) başlamıştır. Cüneyt Arcayürek, Bedii Faik, İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Kurtul Altuğ, Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal gibi yazarlardan oluşan kadrosu ile Akis, büyük satış rakamlarına ulaşır. Akis’in başarısı, habercilik anlayışına getirdiği yenilikten ve olayların perde arkasını yansıtmaya önem vermesinden kaynaklanır. Altemur Kılıç’ın İstanbul’da yayınladığı Devir (1954), Akis’in bir benzeridir. Önceleri iktidara muhalafet eden dergi, giderek iktidar yanlısı yayın yapmaya başlayınca önemini yitirir ve birinci yılını tamamlamadan kapanır. Mehmet Ali Kışlalı’nın yönetiminde Yankı 1971-1980 yılları arasında yayınlanır. 12 Eylül 1980’den sonra basına ağır sansür uygulanır. Bu tarihten sonra yürürlüğe konulan depolitizasyon, daha sonraki hükümetlerce de benimsenir. Bu uygulamalar ve 1980 sonrası beliren yeni eğilimler, klasik siyasi haber dergiciliğinin de sonu olur. Yeni dönemin haftalık haber dergiciliğine, 1983’te Ercan Arıklı’nın yayınladığı Nokta öncülük eder. Nokta, biçim açısından Batı’daki benzerlerinden farksızdır. Haberlere yaklaşımındaki farklı bakış açısı ve siyasal olaylar karşısında sağ-sol ayrımı gözetmeyen ironik tutumuyla hemen benimsenir.

Günümüzde haftalık haber dergilerinin büyük bölümü, reklamcılıktan ve basın gruplarının gelişmiş teknolojilerinden güç alarak yayınlanmaktadır.

1.1.1.3 Dünyada Çocuk Dergilerinin Tarihçesi

Basının gelişimi, Avrupa’da aydınlanma döneminin kazanımlarındandır. Almanya’da 18. yüzyılın başlarından itibaren aydınlanmanın etkileri en derin olarak görülür. Bu kapsamda Avrupa’da çocuk dergileri, 18.yüzyılda Almanya’da yayınlanmaya başlar. Çocuk dergiciliğinin başlangıcını törel dergiler⁸ oluşturmaktadır. Bu dergilerde ebeveynlere ve çocuklara yönelik öğütler yer almaktadır. Almanya’nın farklı kentlerindeki üniversite çevrelerinin de desteğiyle çocuk dergileri gelişmeye ve çeşitlilik göstermeye başlar⁹.

Basın, başlangıçta toplumun belirli kesimlerine yönelik olsa da, zamanla, toplumun tüm kesimlerine seslenme arayışına girer. Bu arayış, basının kitleselleşmesini sağlar. İlgili süreçte, toplumun tümüne seslenen, bir haberleşme aracı yerine, kadınlara, çocuklara, gençlere, değişik ilgi ve meslek guruplarına yönelik gazeteler ve dergiler çıkarılmaya başlanır. Çocuk dergileri de bu ayrışma ile gelişir.

Avrupa’da yayınlanan ilk çocuk dergilerinin, amaçları, geleneklerin korunması, erdemli, iyi ahlaklı yurttaşların yetişmesine yardımcı olmaktır. Bu dergilerde savunulan temel ilkeler; sınırlı bir ebeveyn otoritesi, bireysel ayrılığı gözetken eğitsel uygulamalar, severek benimsenebilecek eğitim programı, spor derslerinin programlara alınması olarak

⁸ Alm. Moralische Wochenschrift. "Der Patriot" (Hamburg 1724 – 1726), Johann Christoph Gottsched tarafından yayınlanan "Die Vernünftigen Tadelrinnen" (1725-1726) ve "Der Biedermann" (1727-1729).

⁹ “Monatsschrift für Kinder”1770, “Wochenschrift zum Besten der Erziehung und Jugend” (1771), Johann Christoph Adelung’un yayınladığı “ Leipziger Wochenblatt für Kinder” (1772–1774) Christian Felix Weiße’nin yayınladığı “Der Kinderfreund” (1775)

sıralanabilir. . Bu dergiler, çocukların eğitimi için çok az sayıda eserin varlığından hareketle amaçlarını, çocuklar ve gençler için en iyisini yapmak biçiminde belirlemişlerdir. Dergilerdeki konular çocukların ve gençlerin beğenecekleri tarzda yazılmıştır. İngiltere’de 19.yüzyılda yayınlanan çocuk dergileri de öğretici niteliktedir ve bu dergiler uzun yıllar boyunca ilgi görür¹⁰. Benzer dergiler Amerika Birleşik Devletleri’nde de yayınlanır¹¹.

Bu dönemde, aynı adlı bazı çocuk dergilerinin, A.B.D. ve İngiltere baskıları vardır¹².

Ondokuzuncu yüzyılda, çocuk ve gençlik edebiyatını, akılcı aydınlanmacı temel anlayış, yönlendirmiştir. Romantizmle birlikte halk edebiyatı kullanılarak gerçeküstülüğün düşsel öğeleri bu edebiyat alanının içinde yer almıştır. Bu dönemde aydınlanmacı ve romantik çocuk örnekleri birbirine zıt iki ayrı karakter çizer. Birincisi şiddetli bir toplumsallaşma gereksinimi olan vahşi çocuk, ikincisi kendine özgü, saf ve

¹⁰ “The Youth's Magazine, or Evangelical Miscellany” - Hamilton, Adams, & Co. Londra (1805-1867), “The Youth's Instructor and Guardian”-J. Mason, Londra (1817-1855), “The Youth's Companion” 1827 – 1856: Nathaniel Willis, Boston 1857 – 1867: Olmstead & Co. 1867 – 1929:

¹¹ “The Juvenile Magazine, or Miscellaneous Repository of Useful Information” Benjamin Johnson, ve Jacob Johnson, High-Street : Philadelphia (1802 - 1803), “Merry's Museum and Parley's Magazine” S.T. Allen & Co. : New York (1852 - 1858), “The Student and Schoolmate” Joseph H. Allen : Boston (1867-1871); Robinson ve Richardson :Boston (1855-); Calkins ve Stiles: New York

¹² “Aunt Judy's Magazine”, Bell and Daldy: New York ve Londra (1866-1873:Eylül.); George Bell & Sons: Londra (1866-1885), “Little Folks - A Magazine for the Young; The Magazine for Boys and Girls”, Cassell, Petter, & Galpin: Londra (1871 – 1933), “Little Folks: an Illustrated Monthly for Youngest Readers”, S.E. Cassino: Salem, MA and Boston (1897 - 1926).

Bkz.“The Elizabeth Nesbitt Room Ninteenth Century Juvenile Magazine CollectionTitle Index Page” <http://www.library.pitt.edu/libraries/is/enroom/juvenile/nesbit_jrnls.html>,(15 Eylül 2007).

toplumsallaşmamış çocuktur¹³. Yirminci yüzyılda çocuk edebiyatı ile egemen siyasal düşüncelerin etkileşimini Neydim, şöyle açıklar:

20. yüzyılda çocuk ve gençlik edebiyatı politik eğilimlerin etkisi altına girer. Bunlar arasında nasyonal sosyalist eğilim Almanya'da gelişim gösterir. Sonraki dönemde devrimci ve proleter eğilim ortaya çıkar ve yayılır. Özellikle 70'li yıllara kadar etkin olan bu eğilim yerini çocuk gerçekliğine ve eşitliğine dayanan bir anlayışa bırakmıştır. Son yirmi yılın gelişimlerine baktığımızda ise çocuk ve gençlik medyasının öngörülemez hızlı bir yükselişine tanık olmaktadır. Çocuk ve gençlik medyasının bu gelişimi aynı zamanda yeni bir çocukluk kültürünün ortaya çıkmasına yol açmış ve denetlenme sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu aynı zamanda çocuk ve gençlik edebiyatını etkilemiş ve yeni anlayışların bu edebiyat alanına girmesine yol açmıştır (2004).

Çizgi romanın kültürel boyut kazanmasında, 20.yüzyılda yayınlanmış çocuk dergilerinin katkısı gözardı edilemez.. Belçika'da yayınlanan "Yirminci Yüzyıl"ın (Le Vingtieme Siecle) haftalık eki "Küçük Yirminci"nin (Le Petit Vingtieme) ilk sayısı 1928 yılında çıkar. Derginin yöneticisi Hergé, 10 Ocak 1929 yılında ilk Tenten serüvenini Küçük Yirminci'de her hafta iki sayfa olarak yayınlamaya başlar¹⁴. Tenten dergisinin ilk sayısı, çizgi roman formatında ve renkli olarak 26 Aralık 1946 tarihinde yayınlanacaktır. Çocuk dergilerinde, çizgi roman gibi, bulmacaların, piyangoların da geniş yer alması, dergilerin öğretici nitelikleri yanında eğlenceyi de vurguladıklarını göstermektedir. Propaganda sanatına hizmet eden fotoğraf, resim ve yazılar İkinci Dünya Savaşı sürecinde çocuk dergilerini de etkilemiştir. Çocuklardaki bireysel farklılıklar yok sayılır. Çocukların, egemen siyasal yapıya hizmet etmesi gereken taslaklar olarak algısı için de çocuk dergileri yayınlanır¹⁵. Sinemanın ve televizyon yayıncılığının gelişimi, çocuk dergilerinin de günlük kültürden yararlanmalarına neden olur. Başta, dönemin çocuk oyuncularının olmak üzere, sinemadaki ünlü kişi ve konular, ulaşılabilir örnek yaşantıların özne ve nesneleri olarak çocuk dergilerinde büyük ilgi görür¹⁶. Sinemada işlenen konular,

¹³ Birinci karakter için "Pinokyo" (Carlo Collodi, 1881), ikinci karakter için "Heidi" (Johanna Spyri, 1880) örnek verilebilir.

¹⁴ Bkz. "Hergé:Biography" <<http://tintin.francetv.fr/uk/>> (1 Eylül 2007). Bkz. "Hergé (Georges Remi) (22/05/1907 - 3/3/1983, Belgium)" <<http://lambiek.net/artists/h/herge.htm>> (1 Eylül 2007).

¹⁵ Young Commando" Londra, (1944), "Young Hero", Londra, (1943).

¹⁶ Shirley Temple, Margaret O'Brien; sağlıklı görünümleri ve başarılı yaşantıları ile çocuk dergilerindeki fotoğraf ve yazılara sıklıkla konu olan dönemin çocuk yıldızlarına örneklerdir.

bilim ve sanat alanında yaratıcılığa esin kaynağı oluşturmakta ve yayıncıları güdülemektedir. Dergilerdeki dedektiflik öyküleri, serüven romanları ve çizgi öyküler sinemadaki benzerlerini destekler niteliktedir. İkinci Dünya Savaşı sonunda dünyada gelişen siyaset, kültürün kutuplaşmasını sağlar. 19.yüzyılda çocuklar için geliştirilen edebiyatın değer yargıları, yerini görsel işitsel medyaların önlenemez yükselişinde Amerikan rüyasına bırakmıştır.

1.1.1.4. Türkiye’de Çocuk Edebiyatının Gelişmesi ve Çocuk Dergiciliği

Türkiye’de Cumhuriyet öncesi dönemde çocuklar için özel olarak yazılmış edebiyat eserleri yok denecek kadar azdır. Bu alandaki ilk çalışmalar Tanzimat döneminde yapılan çevirilerle başlar. Meşrutiyet’in ilânından sonra öğretmen okullarının açılmasıyla, daha çok çocukların konuşma dilini düzeltmek ve onları eğitmeye işe yarayabilecek manzumeler hazırlamak amacıyla çocuk kitapları hazırlanır. Çocukların okuma becerileri ve özel ilgileri dikkate alınarak, onlar için kitaplar hazırlanması 19. yüzyılın ikinci yarısında görülür. Doktor Rüştü’nün Nuhbet’ül Etfal¹⁷ (1859) adıyla yayınlanan kitabı, önemli bir yere sahiptir. Bu kitapta çocuklar için hazırlanmış bir takım fabller ve küçük öykülere yer verilmiştir. Tanzimat döneminde dünya çocuk klasikleri arasında yer alan bazı eserler, dilimize çevrilmeye başlanmıştır¹⁸. Yusuf Kamil Paşa’nın Fenelon’dan yaptığı “Telemak” çevirisi (1862) ilk örnektir. “Robenson Crusoe” (Vakanüvis Lütfi, 1864), “Güliiver’in Seyahatnamesi” (Mahmut Nedim, 1872), “Merkez-i Arza Seyahat” (Mehmet Emin, 1883) ve “Beş Haftada Balonla Seyahat” (Mehmet Emin, 1887) çocuk edebiyatı alanında görülen diğer

¹⁷ Çocuklar için seçki

¹⁸ Çeviriler, 1850’de kurulan Encümeni Daniş kapsamında hazırlanır. Dil ve üslup bakımından çocukların dil becerilerinin çok üstünde olan bu çevirilerin çocuklar tarafından kolayca okundukları söylenemez.

ilk yabancı eserlerdir. Ahmet İhsan, Jules Verne'den çevirdiği “Gizli Ada” ve “80 Günde Devriâlem” (1880) adlı kitaplarda çocukların kolayca anlayabilecekleri bir dil kullanmıştır. Ziya Paşa, J. J. Rousseau'nun “Emile” adlı eserini, çocuklar için çevirmiştir. Tanzimat dönemi yazarlarından Şinasi, Recaizâde Mahmut Ekrem ve Ahmet Mithat Efendi de Fransızca'dan kısa şiirler ve fabller çevirir. Bu ilk çeviri örneklerden sonra, Şinasi, Ahmet Mithat Efendi ve Muallim Naci gibi sanatçılar, yalın bir dille manzum fabller yazarlar. Recaizade Mahmut Ekrem'in “Tefekkür” adlı eserinde çocukluk anılarına ayırdığı bölüm ve Muallim Naci'nin çocukluk anılarını kapsayan “Ömer'in Çocukluğu (1899)” o dönemde çocukların okudukları eserler arasındadır. Bu eserlerden seçilmiş yazılar, dönemin ilk ve ortaokul ders kitaplarına da alınmıştır. Çocuk yazınına ilişkin önemli bir eser 1869 yılında yayınlanır. Ethem Paşa tarafından Türkçe hazırlanan Terbiye-i Etfal adlı kitap, Takvim-i Vekayi'de tanıtılmış ve çocuklara tavsiye edilmiştir. Kitap çocuklara öğütler ve yararlı bilgileri içerir. Bu yıllarda Osman Hayri'nin yazdığı Terbiyet'ül Ezhan ve Teshil'ül Efkar, öğretmen ve öğrencilere tavsiye edilmiştir.

Türk çocuk edebiyatının gelişme sürecinde etkili olan bu çalışmalar, yalın bir dille hazırlanmamıştır. Çocuk edebiyatının gelişmesinde bu yıllarda yayınlanmaya başlayan çocuk dergilerinin önemli katkısı olmuştur. Çocuk dergiciliğinin doğuşu, Tanzimatla birlikte hız kazanan toplumsal değişimle gerçekleşir. Basın ve edebiyat yoluyla toplumsal değişime aracılık eden seçkinler, değişimin sürekliliği için çocuk ve gençlere yönelir. Genç kuşak değişime en açık kitle olarak görülür. Bu düşünce, çocuklara ulaşma yollarının arayışına götürür. Başlangıçta çeşitli edebiyat eserleri, basında da çocuklara yönelik sınırlı yazılar yayınlanmıştır. Ancak doğrudan çocuklara yönelik ürünler 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkar.

İlk çocuk dergileri, gazetelerin ekleri biçimindedir. İlk çocuk dergisi, 1869'da aynı adlı gazetenin haftalık çocuk eki olarak verilen "Mümeyyiz"dir. Yayını 49 sayı sürmüştür. Yayıncısı Sıtkı Efendi'dir. Mümeyyiz, eğitimle ilgili yazılar içerir ve sekiz sayfa olarak basılan bu derginin her sayısı ayrı bir renkte çıkarılmıştır. 1873-74'te yayınlandığı sanılan Hazine-i Etfal adlı dergi, Tanzimat Dönemi'nde yayınlanan ikinci çocuk dergisidir. 1875'te Mehmet Efendi adlı yayıncı, Sadakat gazetesi ile birlikte çocuklara yönelik dergi niteliğinde

haftalık ek olarak, Sadakat'i yayınlar. Sadakat yedinci sayısından başlayarak Etfal adını alır. Kasım 1875'te yayınlanmaya başlayan Ayine'nin okur kitlesi kadın ve çocuklardır. Bu dergi, Selanik'te 41 sayı yayınlanır ve İstanbul dışında yayınlanan ilk çocuk dergisidir. Mehmet Şemseddin'in 1876'ta yayınladığı Arkadaş, 13 sayıya ulaşır ve Tanzimat döneminin son çocuk dergilerindendir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Birinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte çocuk dergilerinin sayısı artış ve dergi içeriklerinde gelişim gözlenebilir. Bu dönemde yayınlanan ve etkili olan bazı çocuk dergileri ve yayın tarihleri aşağıda sıralanmıştır:

Tercüman-ı Hakikat, 1880; aynı adlı gazetenin haftalık eki, 26 sayı.

Bahçe, 1880; yayıncı Kemal Efendi, 40 sayı.

Mecmua-i Nevresidegan 1881, Çocuklara Arkadaş 1881, Çocuklara Kıraat 1881

Çocuklara Mahsus Gazete, 1896-1908, 627 sayı

Ahmet Mithat tarafından 1897 başlarında yayınlanmaya başlayan Çocuklara Rehber dergisi, çocuk edebiyatına olumlu katkılar sağlar. İlk çocuk şiirleri, piyesleri bu dergide yayınlanır. Masal dışında, çocuklara yönelik her tür esere yer verilmiştir. Biçim ve içerik açısından dönemindeki çocuk dergilerine örnek olur ve öncülük eder. Toplam 166 sayı yayımlanan bu dergi, İstanbul dışında yayınlanan ilk çocuk dergisidir. Dergi Selanik'te yayınlanmıştır.

1.2. Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı; Türkiye'de tek parti döneminde yayınlanan çocuk dergilerinde, yurttaşlık bilincinin oluşturulmasına yönelik olarak, söz konusu dergilerde yer almış yazı, resim türlerinin, düşünce, yaklaşım, anlayış ve biçim açısından değerlendirilmesidir. Türkiye'de cumhuriyetin ilanı ve bunu izleyen süreçte yurttaşlık bilincinin oluşturulması yönündeki çaba; küresel yurttaşlık anlayışının ekonomik ve

kültürel anlamda kolay kabul edilebilir niteliğe eriştiği günümüz koşullarında önemlidir. Bu araştırma sözü edilen önemi vurgulama amacını da gütmektedir.

1.3. Problem Cümlesi

Türkiye’de tek parti döneminde yayınlanan çocuk dergilerinde yurttaşlık bilinci nasıl oluşturulmuştur? Tek parti döneminde yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi sürecinde çocuk dergilerinin, okurlarına, yazınsal ve görsel etkilme niteliğinde katkıları nelerdir?

1.4. Alt Problemler

- 1) Çağdaşlaşma sürecine özgü insancılığın, çocuk dergilerinde yurttaşlık bilinci oluşturulmasına yönelik yansımaları hangi boyutlarda gerçekleşmiştir?
- 2) Dönemin çocuk dergilerinde sorumluluk temelli yurttaşlık eğitimi kapsamında işlenen yurttaşlık ödevleri ve bu ödevlerin olası gerekçeleri nelerdir?
- 3) Yurttaşlık bilincinin oluşturulmasında cumhuriyet yönetimine bakış açısı, çocuk dergilerinde ne tür yazınsal ve görsel nitelikte ürünle kazandırılmıştır?
- 4) Dönemin çocuk dergilerinde ulus-devlet, bir toplumsal değer olarak, hangi biçimlerde yer almıştır?
- 5) Yurttaşlık bilincinin oluşturulması kapsamında, tek parti döneminde oluşturulan toplumsal kurum veya kuruluşlara yönelimde çocuk dergilerinin rolü ne olmuştur?

1.5. Sınırlılıklar

- 1) Araştırma, 1 Kasım 1928 Harf Devrimi sonrasında yeni Türk Alfabesi ile basılmış dergiler ile sınırlıdır.
- 2) Araştırma, ilgili dönemde yayınlanan “Çocuk Duygusu” dergisinden 66 sayı, “Çocuk Dünyası” dergisinden 29 sayı, “Çocuk Alemi” dergisinden 46 sayı, “Çalışkan Çocuk” dergisinden 38 sayı, “Şen Çocuk” dergisinden 17 sayı, “Olgun Çocuk” dergisinden 13 sayı, “Sağlam Çocuk” dergisinden 7 sayı, “Ümit Çocuk” dergisinden 7 sayı ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Tek Parti Dönemi: Cumhuriyet Halk Partisi, 1923 ile 1950 yılları arasındaki dönemde, çok partili rejim denemeleri gerçekleştirilmesine karşın, birincil parti özelliğini korumuştur. Bu dönem tek parti dönemi olarak adlandırılmaktadır. Araştırma, tek parti dönemi olarak, 1930-1950 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır.

Yurttaşlık Bilinci: Yurttaşlık bilinci, uygar bir toplumun üyesi olabilmek üzere yurttaşın, uygarlığın öngördüğü; insan hakları, demokrasi, cumhuriyet, devlet, egemenlik ve toplumsal kurumlar konusunda bilgilenmesi ile temel görüş edinmesidir.

Çocuk Dergileri. Tek Parti döneminde yayınlanmış çocuk dergileri

1.7. Kısaltmalar

A.B.D. Amerika Birleşik Devletleri

A-RMHC: Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

İ.Ö. İsa'dan Önce

TpCF: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

A.g.e. adı geçen eser

A.g.m. adı geçen makale

BÖLÜM II

2. İNSAN HAKLARI VE YURTTAŞLIK BİLİNCİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

2.1. Yurttaşlık Bilinci ve İnsan Hakları

“Yurttaş olmak, uyruk (devletin tayin ettiği hakların ve ödevlerin tanımı) olmaya ek olarak devlet politikasını yani, bu hakların ve ödevlerin tanımını belirlemede söz hakkına sahip olmaktır.”(Bauman, 1998:180). Yurttaşlık, bireyi, toplumun üyesi kılmak üzere, hukuksal, siyasal, kültürel ve ekonomik uygulamalarda tanımlar. Yurttaşlık, toplumsal yaşamın daha iyi koşullarda sürdürülebilmesinin odağındadır. Çünkü yurttaş, toplumu anlayabilir, açıklayabilir ve eylemde bulunabilir:

“Bu bakımdan çağdaş demokratik toplumların tamamı yurttaş eğitimine özel bir önem vermektedirler. Bu eğitim, bireylerde belirli bir bilincin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Yurttaşlık bilincinin temeli ise, hiç kuşkusuz, yurttaşlık, demokrasi, devlet, insan hakları, temel toplumsal kurumlar ve cumhuriyetin bilgisine sahip olmaya dayanmaktadır (Gündüz: 2002: 3).

İnsan hakları, olmadığı koşulda, kişilerin insan olarak onurlarıyla yaşabilmelerinin olanaksızlaştığı temel ilkelerdir. İnsan hakları, özgürlük, adalet ve barışın dayanaklarıdır. İnsan haklarına uyulması, birey ve toplumun tümüyle gelişmesine olanak tanır (“İlk Adım”:1995).

2.2. İnsan Haklarının Felsefi ve Tarihsel Temelleri

İnsan haklarının gelişimi, köklerini dünyanın her yerindeki özgürlük ve eşitlik için yapılan mücadelelerde bulur. İnsan yaşamına ve onuruna saygı gibi, insan haklarını oluşturan temeller birçok din ve felsefede bulunmaktadır. “İnsan

hakları insanın varlığıyla, temel nitelikleriyle, en başta onuruyla ilgilidir. Sözcüğün en geniş anlamıyla, yani felsefi ve antropolojik anlamıyla ele alınması gereken bu hakların temelinde insanları eşit kılan onur değer kavramlarının bulunduğu unutulmamalıdır” (Kaynardağ, 2002:122).

2.2.1.İnsan

İnsan, çeşitli belirlenimleri ile özetlenebilir. Diğer canlılardan ayrı olarak simge ve göstergeleri kullanabilen, göstergeleri, bilimin uğraşısına dönüştüren insan Homo symbolicum-Homo semioticus olarak adlandırılmıştır¹. “Homo-faber, (alet) yapan insan, sözcüğün en geniş anlamıyla teknik ortaya koyan insan. İnsan bilimciler, insanın yeryüzünde ilk görüldüğü zamanı, ne denli ilkel olursa olsun, teknik nesnelerin görünmesiyle birlikte başlatırlar.” (Uygur, 1989: 61). Aydınlanma döneminde insan, “doğuştan günahkar olmayan, cehaletten ve devletin keyfi müdahalelerinden kurtulmuş, ilerlemeye ve mükemmelleşme gücüne sahip, doğanın bir parçası” olarak tanımlanmıştır². “Rousseau’nun duyguya ve içgüdüye yaptığı çağrıda, sonunda dinin etkisine kapılacak bir tür anarşik bireycilik bulunmaktadır” (Tanilli, 1994: 211). Dinler, insanın doğa karşısındaki güçsüzlük duygusunu temel neden olarak taşımış, bu temelin zamanla daha da derinleşmesini sağlamışlardır³. İnsan ile doğaüstü güç arasındaki ilişki, köle-efendi biçiminde gelişmiştir. “Hintli için doğaüstü güç her şeydir, insan hiçtir. Yunanlı için insan her şeydir, doğaüstü güç pek az şeydir. Hristiyanlıksa insanda

¹ Ernst Cassirer’in (1874-1945), ayrı bir özellik olarak simge kullanma yeteneğine sahip insana verdiği ad, homo symbolicum. Simgenin yanı sıra, diğer göstergeleri kullanabilen insan anlamında günümüzde homo sybolicum’un yerini alan adlandırma homo semioticus’tur. “Ernst Cassirer’in Yapıtları”<<http://www.goethe.de/ins/tr/lp/prj/uak/phi/cas/bib/trindex.htm>> (15 Mayıs 2007).

² Bkz. J.J. Rosseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine*, Morap Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.29.

³ Bkz. “religion”<<http://www.britannica.com/eb/article-9063138/religion>>, (10 Eylül 2007)

gerçekleşen Tanrı düşüncesiyle İnsan-Tanrı bireşimine girişmiştir. Buna ussal bir biçim verilmesini de felsefe gerçekleştirmektedir” (Hegel’den aktaran Hançerlioğlu, 1994; 63).

2.2.2. İlkçağda Mezopotamya, Mısır

İnsanın yeryüzündeki ilk varlığından, Cilalı Taş Çağı’na kadar süren tarih bölümü “ilkel topluluk dönemi”⁴ olarak adlandırılabilir. “İlkel topluluktan uygar topluluğa geçiş dönemi”, insanların toplumsal ilişkilerinde işbölümünün doğurduğu görev anlayışı ile gelişen eşitliğin, doğaya egemen olamama sorunu ile değiştiği dönemdir⁵. Eşitsizlik ile oluşan sınıf gerçeğinde, üstün altı denetleme çabası, insanın ölüm korkularının avantajı olarak dini, giderek yoksulluklarının avantajına başkalaştıracaktır. Dinin, “Totemizm” ile başlayan serüveni, “Animizm”ve “Fetişizm” ile sürecek ve sınıflı toplumlarda yönetenin yönetilene uygulayacağı baskının merkezinde, bir tür sömürü aracına doğru evrimleşecektir⁶. Felsefe, yüzyıllarca tanrı bilgisini arama niteliğine bürünmüştür. Batı kültüründe bilimsel düşüncenin temeli Yunanlılar’a, dinsel dünya görüşü ise Tevrat’a dayandırılmıştır. “Fakat Sümerlilerin kültürü ortaya çıkmaya başladıkça, Batı dünyasındaki gelişmenin ana kaynağının onlarda olduğu anlaşıldı.”(Çığ, 1996;9). Sümerlilerde, her nesnenin bir tanrısı vardır. Aileleri bulunan, seven, üzülen, kıskanan, kavga eden, beslenen, hastalanan ama insanüstü güçleri bulunan insan görünümlü tanrılar, ölümsüz varlıklardır. “Tanrıları insan şeklinde algılamaları, Sümerlilerin önemli ruhsal başarıları olarak kabul edilmektedir.”(Çığ,1996:13). İnsancı düşünce, Sümerlerin, tanrılarını insana benzetmeleri ve doğadaki olumsuz olaylardan tanrıları sorumlu göstermelerinin gerekçelerindendir⁷. Mezopotamya’nın güneyindeki Sumer şehir devletleri ile Akkad

⁴ Bkz. Alaeddin Şenel, *İnsanlık Tarihi Boyunca İnsan Hakları Demokrasi İlişkisi*, İzmir Barosu Yayınları, İzmir, 1996

⁵ Yenitaş Çağı ya da Cilalı Taş Çağı.

⁶ Totemizm: Cilalı Taş Çağı’nda İnsanın atalarını ve koruyucu ruhları bazı hayvan ve bitkilerde biçimlendirmesi.

⁷ Batı kültürüne ulaşan “Babil Kulesi Mitosu”, Sümer söylencesinde; “Hava Tanrısı Enlil’e tek dilde dua eden, mutluluk, bereket, huzur içinde yaşayan Sümer ülkesi insanların, Enlil’i kıskanan Bilgelik Tanrısı Enki’nin neden olduğu savaşlarla ve ortaya koyduğu çeşitli dillerle anlaşmazlık içine düştükleri” biçimindedir. Savaş çıkarıp, dil çeşitliliğine neden olan

çevresindeki yerleşimlerde, insanlar, rahiplerin ve kralların işbirliğindeki yönetimler altında özgür ve köle olarak yaşamışlardır. Hammurabi Yasası, döneminde (İ.Ö.1792-1750), Babil hükümdarlarının hangi toplumsal grupları ve çıkarları savunduklarını göstermesi bakımından, o zamanki toplumun temellerini ve haklarını açıklayan belgedir⁸. “Yasada suçlar, aile, mülkiyet, miras, borçlar, ortakçılık hukuku ve kölelik ile ilgili maddeler var. Bütün bunlarda, baştan sona toprak sahiplerinin, rahiplerin, tacir ve tefecilerin köleler üzerindeki mülkiyet haklarının korunması kaygısı egemen.”(Tanilli, 1994: 64). Mezopotamya’nın kuzeyinde gelişen Asur uygarlığında, eşitsizlik ve sınırsız şiddet savunuculuğu ön plandadır. İ.Ö.14. yy.da toprakta özel mülkiyeti geçerli kılan ilk Asur Yasası ortaya çıkar.

Mısır, İlkçağda, yöneticilerin sınıfsal ve ideolojik denetim amaçlarına hizmet eden “hak bağışlama”ya örnek oluşturan bir kültür geliştirmiştir. Eski Krallık döneminde (İ.Ö. 2600-2200) yalnızca, tanrı sayılan firavuna ait ölümsüzlük, bir hak olarak, Orta Krallık döneminde (İ.Ö.2000-1800) yerel yöneticilere ve soylulara, Yeni Krallık döneminde (İ.Ö.1580-331) tüm halka bağışlanmıştır. Üstten alta hak bağışlamanın kendine özgü birinci sorunu, alt tabakanın, gelişimi sürekli geriden izleyebileceği tehlikesidir. İkinci olarak, bağışlanan hakların, kazanılmış, hakkın yaptırım gücü ve değişmezliğinin tersine, özellikle bunalım dönemlerinde iptali olasılığıdır.

2.2.3. Eski Yunan’da haklar ve özgürlüklerin kökeni

Mezopotamya’nın kültürel birikimiyle Anadolu üzerinden, etkileşen Yunan dünyası, batı düşüncesinin kaynağı konumundadır. Bu etkileşimi Sayılı şöyle açıklar:

...Yunan ana vatanında muhtemelen Milat’tan önce sekizinci yüzyılda yazılmış olan Heziyod’un Theogoni adlı kitabında kaos fikriyle karşılaşılıyor. Başka bir deyimle bu eserde yoktan var olma anlamında bir yaratılış fikrinin karşıtı olan bir düşünce yer almaktadır. Eser, yaratılışın kaos’tan nizama, karmakarışıklıktan belirlige ve düzene geçme şeklinde tasavvur edilmesi düşüncesini temsil ediyor. Çekirdeğine Mezopotamyalılarda da rastlanan bu

insan değil Tanrıdır. Savaş çıkarmak, insana yakışmayan bir tutum olarak Tanrı’ya yüklenmiş, “efendi-köle” ilişkisi nedeniyle, insan, verilen emiri uygulamak zorunda kalmıştır.

⁸ Halsall, Paul “Ancient History Sourcebook: Code of Hammurabi,- Hammurabi's Code of Laws” <<http://www.fordham.edu/halsall/ancient/hamcode.html>> (1Eylül 2007).

fikir kozmoloji konusunun potansiyel bir anlamda ilmi ve laik bir zihniyet ile ele alınması eğilimine delalet etmekte, ya da böyle bir kavrayış tarzı için çığır açmaktadır. (1982:448).

Eski Yunanlıların mitoslara⁹ dayanan düşünceden uzaklaşmaları, Miken döneminden sitenin ortaya çıkışına uzanan toplumsal evrimin sonuçlarıdır¹⁰. Yönetici sınıf olma ayrıcalığını mitoslardan aldıklarını öne süren aristokrat sınıfın yerine, yönetimi, deniz ticareti ile gelişen kentli sınıf ele geçirir. Bu sınıfın yönetimlerini haklı göstermek üzere gereksindiği dünya görüşü, dönemin düşünürlerince geliştirilir¹¹. Herakleitos (İ.Ö.ykl.550-İ.Ö.ykl.480), Logos¹²,un önemini vurgular; Logosun gerçekleşmesi olan doğa, karşıtlıkların çatışmasının yarattığı bir uyumdur ve insan, oluşun ve karşıtlıkların etkisiyle sürüklenen bir varlıktır¹³. Parmenides'e (İ.Ö.ykl.515-440) göre bilge, varlığı, mantığın gereklerine uyarak düşünebilen kimsedir. Anaksagoras (İ.Ö.500- 428) aklın, varlıkları düzenleyen ilke olduğunu söyler. Leukkippos ve Demokritos' a göre her şey, bölünmesi olanaksız küçük parçacıklardan oluşmaktadır ve bunların çarpışmaları, dünyayı ve insanı oluşturmuştur. Bilgeler çağının sona ermesi ile Atina'da demokratik kurumların kurulması eş zamanlıdır (İ.Ö.6.yy.). İdoller¹⁴ ile yaşayanlar, inançları demokratlaştıran Sokrates'i (İ.Ö. 470- 399) eleştirmiştir¹⁵. Sofistler, öznenin özgürleştirilmesini yönetme ve bundan yarar sağlama

⁹ Mitoslar, ilkel toplumların karşılaştıkları anlaşılması güç şeylere kesin ve akla yakın çözümler getirir. Mitoslar, toplumun kavrayış gücünü aşan her şeyi yüce varlıkların gerçekleştirdiklerine ve davranışlarına dayandırarak açıklar.

¹⁰ Miken dönemi İ.Ö.16. ve 12. yy., sitenin ortaya çıkışı İ.Ö.13. ve 7.yy.

¹¹ Doğa düşünürlerinden Thales (İ.Ö. 625 – 547), Varlığın özünü ve maddenin hareketini yaratan ilkeyi; su, Anaksimandros (İ.Ö. 610 – 547) sonsuz, Anaksimenos (İ.Ö. 585 – 528) hava ile açıklamaya çalışmıştır.

¹² Usla kavrama ve seçme.Yunanca kavrama ve seçme anlamlarını veren *leg* kökünden türemiştir.Kök anlamıyla ilgili olarak, us ve bu usa dayanan söz, yasa, düzen, bilgi, bilim anlamlarını da dile getirir. Herakleitos'un dilinde logos, doğa yasası anlamındadır.

¹³ Heraclitus Philosophical fragments <<http://www.reference.com/browse/wiki/Heraclitus>> (10 Eylül 2007).

¹⁴ Çok tanrılı dinlerde tapınılacak nesne.

¹⁵ Sokrates'in araştırma yöntemi soru ve yanıtlara dayanır. Mantıksal bir yolla, adım adım ve çoğu zaman alaycı bir biçimle hasmının gerçeği itiraf etmesini sağlar.Sokrates'in diyalektiğinin ve alaylarının amacı, temelsiz iddiaları aklın ışığında tutmak ve insanın kendi doğasının bilgisine ilerlemektir. Bkz. *Théma Larousse*, c.1, İstanbul 1994, s.376.

görevini üstlenmişlerdir. Protagoras’a göre “İnsan her şeyin ölçüsüdür.”¹⁶ gerçek bilgi olmadığı için asıl sorun yararlı kanılar oluşturmaktır ve düşünce ayrılıkları gerçeğe başvurularak ortadan kaldırılamaz. Bu görecelik Trasimakus’u “Güçlü olan haklıdır-adalet güçlü olanın yanındadır.” sonucuna götürmüştür.¹⁷ Platon (İ.Ö.428-354), Sokrates’in ölümüne mahkum edilmesi üzerine Atina’yı terk eder ve bir süre sonra dönüp “Akademi”¹⁸ yi kurar. Platon’a göre insanoğlu, bir bedene tutsak edilmiş olan ve ondan kurtulmak isteyen ruhtur. Bu istek, en uç noktasına vardırıldığında, filozof denen kişi ortaya çıkar. Sitede (Devlet¹⁹ de betimlenmiştir) yönetimi ele almak da filozofun görevidir²⁰. Aristoteles(İ.Ö.384- 322), İ.Ö. 367’de Platon’un Akademia’sına katılır. Bir süre sonra kendi okulu Lykeion’u kurar. Aristoteles, ahlak felsefesi ve politika yazılarında²¹ politikanın ahlak felsefesine bağımlı olması gerektiğini, sitenin amacının, erdemle ulaşılabilecek mutluluk olması gereğini açıklar. Ona göre, aynı toprak üzerinde yaşamak yurttaşlığı sağlamak için yeterli değildir. Yurttaş, yasal yurttaşlık hakkına sahip bir yurttaş babanın meşru evladı olan ve genellikle kamu işlerine katılan kimsedir²². İnsan mutluluğu, sitede gerçekleştirecektir. Doğa tamamlanmamıştır;

¹⁶ Bkz. <<http://home.att.net/~shalomliving/bstudy/greek.htm>>,(11 Eylül 2007).

¹⁷ Bkz.< <http://www.wku.edu/~jan.garrett/thrasyma.htm>>, (11 Eylül 2007).

¹⁸ Akademi, üniversitelerin ilk örneğiydi. Burada aritmetik, geometri, astronomi ve armoni öğretiliyordu. Amaç, insanları aklın ışığında kendi başına düşünebilmesi için eğitmektir. Kullanılan yöntem, öğrencilerin denetim altında kendi başına araştırmalar yapmasıydı.

¹⁹ “Devlet” adlı yapıtında Platon ideal şehir-devletin başlıca özelliklerini sergiledi. Seçkin koruyucular –Monarşi, Askerler–Oligarşi ve Kitleler–Demokrasi” olmak üzere üç sınıf ve bunlara karşılık gelen üç yönetim biçimi saptadı (Bireyin ruhu üçe ayrılıyor ve bu yapı kendini devlet içinde de gösteriyordu; akıl-seçkinler, cesaret-askerler, iştah-kitleler.). İnsanların bir sınıftan diğerine geçmesine bir ölçüde izin vermekle birlikte, kölelik düzenine karşı çıkmadı. Seçkinlerin eğitime çok önem veriyordu. Bu dünya ideal olmadığı için, bir ile çok’un yönetimini, yani monarşi ile demokrasinin bir karışımını önerdi.

²⁰ Bkz. *Théma Larousse*, c.1 “Düşünce Tarihi”, İstanbul, 1994, s.377.

²¹ Aristoteles, Platon’un şehir-devlet modelinin ötesine geçmez. İmparatorluk kurulmak üzere olduğu halde, bir tepeden bakıldığında tamamı görülebilecek büyüklükteki kentlerin yönetim için en iyisi olduğundan söz eder. Aristoteles’in politik istikrar için bulduğu çözüm, tiranlıkla demokrasi arasında bir denge unsuru olarak, güçlü bir orta sınıfın yaratılmasıdır.

²² Aristoteles’in aydın beyefendi kavramı çağlar boyunca yaygın bir kabul görür ve özellikle İngiliz okullarında benimsenir. Antik Yunan kentlerinde halk beş sınıfa ayrılmıştır:Aristos (Varlıklı soylular, eşraf. Aristokrasi - Soyluların yönetimi), Klerikos (Ruhban sınıfı), Demos (Orta sınıf, esnaf ve zanaatkarlar. Demokrasi – Orta sınıfın yönetimi), Yorgos (Rençberler, köylüler), Laikos (Esirler, köleler ve kadınlar).Bkz.Mualla Ulusavaş,

insanın doğayı taklit etmesi, doğanın boşluklarını doldurmak içindir. Belirlenmemişlik insanın doğası için de geçerlidir: “İnsan politik bir hayvandır”²³.

2.2.4. Roma yurttaşı

Roma, pratik amaçlar güden insanların ülkesidir. “Roma, bütün dünyanın düşüncelerinden çıkarlarına uygun olanları seçip işe yarar kılmaya çalışmıştır. Seçmecilik (eklektizm), Roma icadı olan tek düşünsel yöntemdir.” (Hançerlioğlu, 1994:344). Roma’yı etkileyen temel iki öğreti, Stoacılık²⁴ ve Epikurosçuluktur²⁵. Stoacılara göre insan, kendini korumasını amaç edinmiştir ve sorumluluk yüklenerek, akıldışı olayları iyi gösteren doğal eğilimlerin aldaticılığına karşı savaşmalıdır²⁶. Stoacılar için, bütün insanlar doğal olarak eşittir. Roma stoacılığının ünlü düşünürleri Cicero (İ.Ö.106- 43), Seneca (İ.Ö3- İ.S.65), köle Epictetos (50- 130) ve imparator Marcus Aurelius’tur (121- 180). Cicero’nun önemi, Roma felsefe dilini kurmuş olmasındadır. Seneca “Lucilius’a Mektuplar”da düşüncelerini aktarır; “Köle de ne demek oluyor Lucilius? Şehvet ve oburluğun yüzünden asıl köle sen değil misin? Hiç kimse başkasından daha soylu değildir. Evlerinin avlusunu atalarının resimleriyle süsleyenler, soylu değil, ünlüdürler.” (Hançerlioğlu,1994:345). Epikurosçuluk, toplumsal sorumluluğu amaç olarak benimsemez; öz varlığı korumanın sağladığı duyguyu önemser. Epikurosçu düşüncede ölümden ve tanrılardan korkmak gerekmez, iyiye kolayca varılabilir ve kötü olana dayanmak kolaydır. Lucretius (İ.Ö.98- 55), “De Rerum Natura”(EvreninYapısı) adlı yapıtında Epikuros öğretisini eleştirir, “Kendi zenginliklerini artırmak için vatandaşlarının kanlarını dökerler. Kardeşlerinin cenaze

Demokrasi İnsan Hakları ve Eğitim Sistemiyle Etkileşimi, Buca Eğitim Fakültesi, İzmir, 2000, s.13.

²³ İlkel toplumlarda, politik alan, toplumsal alandan ayrı değildir. Eski Yunan’daki başlangıcından bu yana Batı politik düşüncesi, politikanın özünü, yönetenler ve yönetilenler arasındaki toplumsal bölünmeye göre kavrayarak, insanın toplumsallığının özünü politikada ortaya koyar (insan politik bir hayvandır). Bkz. [Pierre Clastres](#), *Siyasal Antropoloji Araştırmaları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1992, s.83.

²⁴ Stoacılığın kurucusu Zenon, İ.Ö. 335’e doğru Kıbrıs’ta doğdu. Öğretisini, Atina’da bir kemeraltında (stoa’da) açıkladı.

²⁵ Epikuros, İ.Ö.341’de Sisam’da doğdu. Atina’da Ho Kepos (Bahçe) okulunu kurdu.

²⁶ Stoacılar, dünyayı doğa yasalarının belirlediği organik bir bütün olarak görür.

törenleri onlar için haz konusu, yakınlarının sofraları kin kaynağıdır.”(Hançerlioğlu, 1994:346). Köleciliği yasal kılan Roma hukuku, politik felsefenin yanı sıra, retorik²⁷ geleneğini de önemser. Stoacılığın akılcılık ve Epikurosçuluğun boş inançların reddedilmesi düşünceleri, doğudan batıya yönelen dinsel akımı ile etkileşir. Hristiyanlığı Yunan felsefesi ile birleştiren Aziz Paul, etkili bir formül elde eder²⁸. Cachin bu durumu aşağıdaki gibi açıklar:

...Hristiyanlık, insanlara nasıl davranacaklarını gösteren bir ahlaktır. Belli bir felsefesi yoktu. Hristiyanlık Doğuda ve Yunanistan’da yayılınca, Hristiyanlığın da bir felsefesi olmasını isteyen Yunan kilise babaları, Eflatun’un sistemini Hristiyan propagandasının gereklerine uydurdular. Eflatun’un ‘beden ruh için bir hapishanedir’ şeklindeki fikirlerini geliştirerek onlara dinsel bir anlam verdiler. Ruhbanlık da bundan doğdu (Cachin,1993: 90).

İmparator I.Constantinus’un Hristiyanlığı seçmesi, Hristiyanların imparatorluk yaşamıyla bütünleşmelerini sağlar (İ.S.3.yy.). Roma uygarlığına kabul edilen Hristiyanlar, kiliselerinin yeni yapısal biçimlerini de bu uygarlığa katmıştır²⁹. Kilisenin ilk büyük görevi, Hristiyan inancını kuram ve uygulamada birleştirmektir. 325’te İznik Konsili toplanır. Konsilin kararları³⁰ Hristiyanlığın ilk büyük bölünüşüne yol açar. İmparatorluğun iki kanadında kurulu doğu ve batı kiliseleri birbirinden ayrılır.

2.2.5. Ortaçağ

Roma Katolik Kilisesi, Roma İmparatorluğu’nun çöküşüyle oluşan siyasal boşluğu doldurmak için örgütlenmektedir³¹. Frank Kralı Charlemagne, bir bağlılık andı

²⁷ Güzel söz söyleme, hitabet sanatı.

²⁸ “Theology of St. Paul” <<http://www.newadvent.org/cathen/11567b.htm>>, (12 Eylül 2007).

²⁹ Site düzeyinde piskopos, halk tarafından seçildi. Aynı eyaletin piskoposları bir baş piskoposa bağlıydılar. Bunlar, inanç ve disiplin sorunlarını tartışmak için bütün kiliseleri kapsayan bir konsil halinde toplanabiliyordu. Başpiskoposluklar arasında doğuda üç patriklik ortaya çıktı: İskenderiye, Kudüs ve Antakya. 381’de batının tek patrikliği, Roma’dan sonra ikinci sırayı alan Konstantinopolis Patrikliği kuruldu. Bkz. *Théma Larousse*, c.1 “Düşünce Tarihi” İstanbul 1994, s.58

³⁰ “...İznik Konsili’nde, İsa’nın Tanrılık tabiatına sahip olduğu kabul edilmiş; ...teslis doktrini ortodoks Hristiyan akidesi olarak ilan edilmiştir. Bkz. Tahir Uluç, “Tevhit-Teslis Polemiğinin İslâm Felsefesindeki Yansıması: Yahyâ Bin ‘Adî ve Makâle Fî’t-Tevhîd’i” *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006/1, c.5, Sayı:9, s.84.

³¹ Frank Kralı Pepin’le antlaşma yapan Papa, 751’de ona taç giydirmesi karşılığında Ravenna kentini ve İtalya’daki kilise topraklarını elde etmiştir. Bizans İmparatorluğu buna karşı

ile Batı Avrupa'daki uyrukları kendine bağlamıştır³² Derebeylik sisteminin (Feodalizm) temelleri atılmaktadır. “Galya (Fransa)’da hüküm süren Karolenjlerin (9.yy.da) Frank Krallığı’nın parçalanmasından sonra siyasi otorite boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu kaotik ortamın bir gerekliliği olarak özgür kişiler korunmak üzere toprak sahibi kişilerin himayesine girmiştir.” (Say, 1999:30). 10. ve 12. yüzyıllar arasındaki feodal dönemde vasallar derebeylerine bağlıdır. Topraklarına egemen bir şatoda yaşayan derebeyi, bu sınırlar içinde yönetim, yargı yetkisi olan tek kişidir ve köylülerden gelir talep etmektedir. Köylü köleleşir. Kilisenin derebeylik sistemine katkısı, köylülere yönelik baskı, tepkilere neden olur. “Tanrı Barışı”³³ hareketi, ruhban sınıfına saygıyı, aristokrasiye dayatmanın yollarını arar. Kilise’nin öne sürdüğü “üç tabaka kuramı”³⁴ benimsenir. İngiltere’de Kral I. John ile kralın vasalları içinde en zengin grup olan baronlar arasında 1215’de “Magna Carta Libertatum” (Büyük Özgürlükler Beratı) imzalanmıştır. Bu antlaşma, kralın, baronların onayı olmadan kraliyet mahkemelerinin vereceği kararlarda belli kurallara uymak zorunda olacakları yolunda verdiği sözü, yazılı güvence altına alması nedeniyle haklar ve özgürlükler açısından önemlidir.

2.2.6. Rönesans ve Reform

Kilisenin çürümüşlüğü, engizisyonun dehşeti ve ulusalcılığın doğuşu, Katolikliğin temellerini sarsmış, Rönesans ve Reforma yol açmıştır. Ortaçağ ile birlikte

çıkarak doğu ve batı kiliseleri arasındaki bölünmeyi derinleştirme tehdidinde bulunur. Papalık, Pepin’le yapılan antlaşmayı geçerli göstermek için sahte bir belge (Konstantin’in Bağışı) düzenler. Bu belgeye göre, Konstantin imparatorluk merkezini İstanbul’a taşıırken Roma’yı ve çevresindeki toprakları Papalık’a bırakmıştır.

³² Charlemagne, Germenlerdeki bir uygulamayı yaymıştır; vasal denilen genç savaşçı, krala bağlılık yemini eder, karşılığında “fief” olarak adlandırılan toprak parçasının gelirlerine sahip olurdu. Önceleri vasallar, bu toprak parçasına yaşamları süresince sahip olabiliyorlardı. 877’de bu topraklar miras olarak da bırakılmaya başlanır. Bkz. *Théma Larousse*, c.1 “Düşünce Tarihi”İstanbul, 1994, ss.78 -79.

³³ Ortaçağ’ın başlarında Kilise’nin mal varlığı ve siyasal rolü artmıştır. Kiliseye tanınan yetkilerin bu ekonomik ve siyasal gücü pekiştirmesiyle, piskoposlar ile bazı başkeşişler kendilerini krallık iktidarının temsilcisi olarak görür.Tanrı Barışı (*Pax ecclesiae*) olarak adlandırılan ilke ve kurallar sayesinde Kilise, kentin koruyucusu (*defensor civitatis*) rolüne kavuşur((İ.S.989). Bkz. a.g.e. s.98

³⁴ Ruhban sınıfının görevi hayatta ve ölmüş olanların kurtuluşu için dua etmek ve bu yolda kişileri kutsamaktır. Savaşçıların görevi yalnızca adaletin ve inancın hizmetinde savaşmaktır. Köylülerin rolü ise tüm toplum için kaynak üretmektir. Bkz. a.g.e. s.97

skolastik felsefe de sonlanır³⁵. Rönesans felsefesi (Hümanizm), dünyayı insanla ilişkilerine göre değerlendirir: “Rönesans hümanistlerinden Giovanni Pico della Mirandola (1463-1499), ‘İnsan Haysiyeti Üzerine Söylev’adlı eserinde, tanrının insanı dünyanın merkezine koyduğunu ve insanın kendi karar ve yargısının önem kazandığını dile getirir.”(Öndin, 2005: 85). Petrarca (1304 -1374), yaşamak sanatının felsefesini ortaya koymaktadır. Macchiavelli (1469- 1527), insan niteliklerine uygun bir devlet önermektedir³⁶. Erasmus (1467 -1536) ve Montaigne (1533 -1593), insanın içinde yaşayan doğayı bulup çıkarma çabasıdadırlar. Thomas More (1478 -1535), “Ütopya”³⁷ adlı yapıtında toplumda kadın erkek eşitliğini savunur, din özgürlüğünü ve temsili demokrasiyi öngörerek özel mülkiyete yer vermez. Giardano Bruno (1548 -1600), özgür düşüncenin peşindedir. Plethon, Bessarion ve Ficinus, metafizikten arındırılmış, insancı bir Platon oluşturmaktadır. Ortaçağda derebeyliğin çıkarlarına göre yorumlanan Yunan

³⁵ İnanç ve bilgiyi kiliseyle, özellikle Aristo’nun bilimsel sistemini uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan Orta Çağ felsefesi.

³⁶ Macchiavelli, hükümdarlık haklarını tanrıdan, atalarından ya da kiliseden aldığını iddia eden prenslerin, iktidarı nasıl ele geçirdiklerini ve iktidarın korunduğunu nasıl haklı gösterdiklerine ilişkin çabalarını inceledi. “Prens” adlı kitabında “Güçlü ve etkili bir hükümdar olmak istiyorsanız, ikili bir davranış standardı benimseyebilirsiniz. Bunlardan biri kendiniz, diğeryse halk içindir. Aynı zamanda, hem tilki gibi kurnaz ve aslan gibi yırtıcı, hem de büyük bir sahtekar ve içten pazarlıklı olmanız gerekir.” diyerek çevresindeki toplumsal çürümenin ayırtında, kişileri politikada başarıya götürecek araçların da bu çürümeyi yansıtmaması gerektiği sonucuna vardı. “Söylevler” adlı kitabında daha ılımlı bir yaklaşımla, demokratik bir anayasaya sahip cumhuriyetin en iyi yönetim biçimi olduğunu söylüyordu. Ona göre uluslar için önemli amaçlar, bağımsızlık, güvenlik ve iyi hazırlanmış bir anayasaydı. Ayrıntılar için bkz. Niccolo Machiavelli, *Prens*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.

³⁷ “Ütopya: Yasayanlarını kusursuz bir düzen içinde varolma olanagını sağladığı kabuledilen ülke. Ütopik ve ütopyacılık sözcüklerinin çağrıştırdığı olanaksız ölçüde idealist reformcu görüşlere temel olmuştur. Terim ilk kez Thomas Moore’un *Utopia* adlı eserinde yaptığı bir kelime oyunuyla eski Yunanca da *ou*-(yok) ve *eu*-(iyi) ön takılarının ortalamasını alıp (u-) yer anlamına gelen *tapos* ile birleştirilerek *ütopya* (var olmayan güzel ülke) sözcüğünü ortaya çıkarmıştır. Ütopyayı bütünüyle akıl yoluyla yönetilen ortak mülkiyete dayalı bir kent (ada) devleti olarak tasarlamıştır. Bu toplumun düzen ve saygınlığı ile siyasal ve maddi çıkarların böldüğü Hristiyan Avrupa’nın akıl dışı yönetimi arasındaki çarpıcı karşıtlığa işaret etti. Adeta dünya üzerinde bir cennet tablosu çizmiştir. Bu tüm semavi dinlerin dünya sonrası-ötesi olarak tarif ettikleri mutluluk dolu baskası adına çalışmadan yaşamın sürdürülebileceği yer düşlerinin dünyevileştirilebilmesidir. Bu ilk hamleyi tabi ki Thomas Moore gibi bir din adamı yapabiliirdi. Bu cennet tablosunu daha sonra Campanella ‘Güneş Ülkesi’ adlı eserinde de sürdürmüştür.” Bkz. Onur Çalışkan, “Ütopya”, *Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi* - Kaygı, Bahar 2004, Sayı: 3, ss. 111-117.

düşüncesi, burjuvazinin çıkarlarına göre yorumlanmaktadır. Reform, kilisenin düşünceyi, insanları ve ulusları denetleme çabalarına son verecektir. Luther (1483 - 1546), İncil'i, kilise geleneğinin üstünde tutar, papazları aşağılar, günah çıkarmayı, ayinleri, papalık lütuflarını reddeder³⁸. Onun düşünceleri ile gelişen bir tür ekonomik dincilik olarak Protestanlık, kapitalizmin temellerini hazırlamaktadır. Calvin (1509 - 1564), Cenevre'de, "Hristiyan Dininin Kurumları"³⁹ adlı yapıtına dayanan Protestan bir kent devleti kurmuştur. Heaton'a göre (1995:214) "Kalvinist yaklaşımlarla iş ve ticaret bir tür ibadet olarak algılanmaya başlamıştır." Calvin'in görüşünde yazgı yine temel öğelerden biri olmasına karşın sivil yaşam eşitlikçi bir tarzda örgütlenir. Calvin'in radikalizmi, presbiteryenliğe ve bağımsız cemaatlerden oluşan kilise sistemine yol açmıştır.⁴⁰

2.2.7. Bilim ve Özne

On altıncı yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Avrupa'nın yeni ekonomik merkezleri Hollanda, İngiltere ve Kuzey Fransa'da gelişmiştir. Bu merkezlerde, üretim ve ticaret, deniz yolları ile canlılık kazanmaktadır. Avrupa'da denizcilik ve silah teknolojilerinin gelişim sürecinde bilim adamlarının ve ilk deneysel düşünürlerin etkisi önemlidir⁴¹. "XVII. yüzyılın bilimsel devrimine iki önemli görüş egemen oldu. Bunlar, evrenin matematiksel ilkelere göre yapılandığını benimseyen Pythagorasçı gelenek ile

³⁸ Bkz. Julius Koestlin, *"Life of Luther- Luther And The Reconstruction Of The Church, To The First Religious Peace (1525-1532)."*

< <http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/7luth10.txt>>, (10 Eylül 2007)

³⁹ Hristiyan Dininin Kurumları, dört kitap olarak düzenlenmiştir. Birinci kitap, "Yaratıcı Tanrı"yı, ikinci kitap "Adem'in günahını", üçüncü kitap "yazgıyı", dördüncü kitap "kilisenin Presbiteryen düşüncesini" konu edinir. Havarilere İman'ın geniş bir açıklaması sunulur.

Bkz. *Catholic Encyclopedia: "Calvinism"* <<http://www.newadvent.org/cathen/03198a.htm>> (10 Eylül 2007)

⁴⁰ Bkz. Ronald Cammenga, Ronald Hanks, *"Saved by Grace - A Study of the Five Points of Calvinism"* <<http://www.rsglh.org/Saved.By.Grace.htm>> (10 Eylül 2007).

⁴¹ Kopernik (Dünyanın güneş çevresinde döndüğünü açıklar), Galileo Galilei (Teleskop kullanarak Kopernik'in kuramını doğrular), Gilbert (Dünyanın mıknatıs özelliğini araştırır), Kepler (Gezegenlerin yörüngelerini inceler), William Harvey (Kan Dolaşımı), Francis Bacon (Bilimsel araştırma süreçlerinin ilk kez tanımlanması), Newton (Yerçekimi), Boyle (Gazların temel fiziği).

görüngülerin arkasındaki mekanizmaları açıklamaya çalışan mekanikçi felsefeydi (Westfall 2000; 1). Avrupa, “Eski dünya” dışındaki kıtaları keşfederek yeni düşünce biçimlerinin oluşumuna neden olmuştur. Yeni kaynakların işletilmesini, özel şirketler üstlenir; her ülkenin bir Hindistan Kumpanyası vardır. İspanya bu sistemin dışında kalır. Zenci köle ticareti, batılı ülkelerin en çok kâr sağladığı alanlardandır.⁴² Yeni dünyanın fatihlerini cinayetlerin sorumlusu olmakla suçlayan İspanya karşısı “kara efsane”⁴³ nin karşı savı olarak “iyi vahşi” mitosunu geliştirilir; Amerikan yerlileri, erdemlerinden ötürü yüceltilir. Thomas More’un Ütopya’sına esin kaynağı olur. Montaigne, Denemeler’inde (Les Essais, 1580) Brezilya yerlilerinden sözeder; yerliler, Avrupalıların tersine ancak besin için savaşmaktadır⁴⁴.

Descartes (1596 -1650), doğruluğuna güvenilebilecek bir bilgi sisteminin ussal ilkelerini bulmaya çalışır ve sonuca ulaşır: “Cogito ergo sum”⁴⁵. Düşünen özneyi, gerçeğin keşfinin zorunlu hareket noktası yapar. Descartes, insanın laik davranışıyla,

⁴² Portekiz’in Gine Körfezi’nde 1482’de kurduğu Sao Jorge Kalesi, köle ticaretinin başlıca üssü durumundadır. Plantasyon işletmelerine dayalı ekonominin geliştiği 1760 ile 1830 arasında köle ticareti doruk noktasına varır. 1807’de Britanya İmparatorluğu’nda yasaklandıysa da gelişimini sürdürür. Köle tacirleri, içki, süs eşyaları ya da silah karşılığında Afrikalı kabile şeflerinden köle satın alırlar. Köleler gemilerle Amerika’ya götürülür ve tacirler tropikal ürünlerle dolu gemileriyle Avrupa’ya döner. Bu etkinliği yürütenler, Nantes, Bordeaux, La Rochelle, Bristol, Lizbon, Amsterdam, ve Anversli “namuslu” burjuvalardır. Bkz. Henry Charles Carey, *The trade, domestic and foreign- Chapter II. Of Slavery In The British Colonies* <<http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/slvtr10.txt>>, (10 Eylül 2007).

⁴³ 1540 yılında Francisco Vázquez de Coronado liderliğindeki 2000 İspanyol ve Meksikalı yerli, bugünkü Birleşik Devletler’in coğrafi merkezine ulaştılar. Bütün olarak bakıldığında, daha ilk İngiliz, Kuzey Carolina’daki Roanoke Adası’nı kolonize etmemişken, İspanyollar bugünkü ABD’nin 48 eyaletinde at koşturmuşlardı. İspanyollar yerleşim yerleri de kurarak kıta ABD’nde ilk Avrupa şehirlerini oluşturdular: 1565’de St.Agustine-Florida, daha sonra Santa Fe-New Mexico, San Antonio San Diego ve San Francisco. Bu efsane, ilk olarak 16.yüzyıl Avrupa’sındaki din savaşları ve emperyal çatışmalar sırasında ortaya çıktı. Katolik İspanya’dan nefret eden ve onun Amerika kıtasındaki imparatorluğunu kıskanan Kuzey Avrupalılar, İspanyol kolonizasyonunu, bir barbarlık, katliam, hırs alemi ve Engizisyonun çığırından çıkması olarak yansıtan kitaplar ve kanlı gravürler yayınlamaya başladılar.

Bkz. [Tony Horwitz, Göçmenlik ve Kara Efsanenin Laneti](http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=191),

<<http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=191>> (12 Eylül 2007).

⁴⁴ Bkz. Mark Azadovski, *Sibirya’dan Bir Masal Anası -Avrupa Fikir Tarihinde Halkbilim*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.2.

⁴⁵ Düşünüyorum, öyleyse varım.

kendi özvarlığına (düşünen ruhuna) sahip çıkmasını, araştırma yoluyla geometrik bir uzama indirgenmiş maddesel bir doğadan geçerek bu ruha ulaşmasını sağlayacak araçlarla kendini donatmasını ister⁴⁶. Giambattista Vico (1688 -1744), Descartes'ın düşüncelerini, matematiğe fazla dayandığı gerekçesiyle benimsemez. “Verum ipsum factum”⁴⁷ ilkesini geliştirir. Vico, toplumun (uluslar dünyasının) insanlar tarafından oluşturulduğunu, bu yüzden de ancak insanlar ve onların davranışları açısından anlaşılabilirliğini ve toplumun çeşitli yönlerinin birbiriyle ilişkili bir ağ oluşturduğunu savunmuştur⁴⁸.

2.2.8. İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri

Siyasal gücün meşruluk kazanması, Avrupa’da 17. yüzyılın temel sorunlarından biridir. Hükümdarlık yanlıları ile karşıtları arasında hizipleşme ve ilahi hukuk⁴⁹ ile doğal hukuk⁵⁰ yanlıları arasında felsefi karşıtlık söz konusudur. 17.yy.’ın ortalarına doğru, İngiltere’de sanayi, tarım ve ticaret gelişim gösterir; zengin ve güçlü bir burjuvazi doğar. Kral, kapitalizmin gelişiminin önünde bir tür engeldir. 1603’den başlayarak Stuartlar’ın zorba yönetimi, tarihi üç döneme ayrılabilen İngiliz devrimine ortam hazırlamıştır⁵¹. Thomas Hobbes (1588 -1679), İngiltere’de antropolojiye dayanan

⁴⁶ Bkz. Réne Descartes, *Yöntem üzerine konuşma*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, ss.119-127.

⁴⁷ Gerçek olan yapılandır.

⁴⁸ Bkz. “Giambattista Vico - [The New Science](http://www.historyguide.org/intellect/new_science.html)”

<http://www.historyguide.org/intellect/new_science.html> (12 Eylül 2007)

⁴⁹ İlahi hukuk kuramı, 17.yy’da Katolik Kilisesi’nin siyasal alandaki resmi tavrıdır. Bu kurama göre tanrının gücünden başka güç yoktur, iktidarı elinde bulunduran kişi, yetkisini tanrıdan alır. Yönetecek olanı insanlar seçse de yönetme hakkını tanrı verebilir. İlahi hukuk öğretisi herşeyden önce direnme hakkıyla mücadeleye yarar; iktidara direniş göstermek, bir anlamda tanrı’ya isyan etmektir. Bkz. *Théma Larousse*, c.1 “Düşünce Tarihi” İstanbul 1994, s.404.

⁵⁰ Doğal hukuk düşüncesi Stoacılara uzanır. Stoacılar, devletlere ilişkin yasaların ötesinde, evrensel yasayı ortaya koyarlar; insani kurumlar doğanın öngördüğüne karşı saygılı olmalıdır. 17.yy’da, doğal hukuk ekolü, bu evrensel yasa düşüncesini yeniden ele alır. Doğal hukuk, bir eylemin, töret açıdan namuslu olup olmadığını, akılcı ve toplumcu bir doğa ile uygunluğunun anlaşılmasını sağlayan doğrusal aklın ilkelerini kapsar. Kişi, ilahi buyruklara başvurmadan törel ve toplumsal bir davranışın kurallarını tanıyabilir. Bkz. a.g.e. s.404.

⁵¹ Birinci dönem- devrimin hazırlanması- (Parlamentonun toplantıya çağrılış tarihi olan 1640’dan 1642’ye kadar sürer.), ikinci dönem- iç savaş- (sınıf mücadelesinin doruk noktası olarak başlayıp Cumhuriyetin ilanı ve kralın idamı ile sonuçlanır. 1642-1649), üçüncü dönem – cumhuriyet ve protektora- (1649-1658 burjuvazinin askeri diktatörlüğü).

bir politika geliştirir; “doğal insan”, kendisini korumaya iten ilkel bir içgüdü uyarınca davranır. Bu içgüdü, gururun etkisiyle güçlenir ve savaşa neden olur. İnsanlar doğal olarak eşit olmalarına karşın, her biri ötekine egemen olmak ister⁵². Toplum, uzlaşmadan doğacak yapay bir insana (Leviathan)⁵³ benzeyecektir; bu uzlaşmaysa tüm iktidarın, mutlak bir monarka teslim edilmesiyle gerçekleşecektir. Hobbes’a göre, toplumsal sözleşmede bireyler tüm haklarını, egemene devretmektedirler. Bireylerin yaşamları güvence altına alınmazsa, sözleşme ortadan kalkar⁵⁴. İlahi hukuk yanlılarının tersine Hobbes, belli bir doğal direniş hakkını tanımaktadır. John Locke (1632 -1704), Hobbes’a tepki olarak, otoritenin liberal bir devlet kavramında bireysel kuruluşunu öne çıkartmaktadır. İnsanlar özgür, eşit ve egemendiler, savaş hali olmaksızın da bu özgürlükler ve haklar tehditlere açıktır. İnsanlar özgürlüklerini ve mülklerini korumak amacıyla sözleşmeyle bir araya gelirler. Locke, yürütmenin ve yasamanın kaynağını mülkiyetin korunmasında görür. Yasama erki, rastgele çıkartılan kararnamelerle değil, yayınlanarak halkın bilgisine sunulmuş yasalara göre yönetmeye dayanır. Yasamanın önceliği, yürütmenin “yasalarda öngörülmeyen hallerde, uygun gördüğü biçimde davranabileceği”ne ilişkin bir esneklikle hafifletilir. Bu ayrıcalığın halkı köleleştirmeye yönelik kötüye kullanılması olasılığına karşı, halkın da doğal hukuk adına direnme hakkını kullanmasını ve yasal özsavunma yapmasını öngörür. Locke’da, toplumsal sözleşmenin temel ilkesi, bireylerin özgür istencidir.⁵⁵ İngiltere’de ve Hollanda’da yükselen, liberal demokrat görüş “kişi hakları”nı ön plana çıkarır. Ünsal, bu durumu aşağıdaki gibi örnekler:

...17.yüzyıl, İngiliz burjuvazisinin krala karşı direnişini artırdığı ve ‘yazısız anayasa’ niteliğinde, çeşitli hukuksal kazanımlar ve güvenceler elde ettiği bir dönemdir; ‘Petition of Rights’ (1628), kimsenin yasal bir gerekçe olmaksızın

⁵² De Cive (Yurttaş, 1642), “Doğa herkese, her şey üzerinde eşit bir hak vermiştir.”

⁵³ Hobbes 1651’de, İncil’de sözü edilen bir deniz canavarının adını taşıyan ve doğal insanların, aslında devletten başka bir şey olmayan yapay bir insanda biçimlenen birleşmelerini ve bütünleşmelerini anlatan Léviathan’ı yayınladı; bireyler bir boyun eğme sözleşmesi ile egemenin mutlak iktidarını kabul eder, böylece toplumsal barış gerçekleşebilir.

⁵⁴ Bkz. Thomas Hobbes, “*De Cive (The Citizen) Philosophical Rudiments Concerning Government and Society - Of the state of men without Civill Society*”, <<http://www.constitution.org/th/decive.htm>>, (15 Mayıs 2007).

⁵⁵ Bkz.Dr. M.Tevfik Gülsoy, *John Locke’un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü* <<http://www.jura.uni-sb.de/turkish/TGuelsoy1.html>>, (11 Eylül 2007).

hapis edilemeyeceğini ve parlamentonun izni alınmadan yeni bir vergi konamayacağını; ‘Habeas Corpus Act’ (1679), keyfi tutuklama yapılamayacağını ve tutuklu kişilerin 20 gün içinde bir yargıç önüne çıkarılmasının zorunlu olduğunu krala kabul ettiriyordu. Daha sonra çıkarılan ‘Bill of Rights’(1689 Haklar Yasası) da, örneğin, parlamentonun onayı olmadan kralın barış zamanında asker toplamasına ve ordu beslemesine yasak getiriyor, tebaanın krala dilekçe verme hakkını tanıyor, verenler hakkında hapis cezası verilmesini ve soruşturma açılmasını yasadışı ilen ediyor, parlamentoda konuşma ve tartışma özgürlüğünün engellenmeyeceğini vurguluyordu (1998; 6).

Kuzey Amerika’da, 1607’de İngiliz kolonisi Jamestown’ın, 1608’de Fransız kolonisi Québec’in kurulmasıyla başlayan kolonileşme, ABD’nin kurulacağı koşulları geliştirmiştir. İngilizler ile Fransızlar arasındaki gerginlik 1756 -1763 arasında savaşa dönüşür ve savaş Fransa’nın Kanada’daki topraklarını kaybetmesiyle sonuçlanır (Yedi yıl savaşı)⁵⁶. Savaş sonrası İngiltere’nin uyguladığı katı ekonomik politikalar karşısında koloniler 1775’de bir kıta kongresi toplayarak statülerini yasal bir çerçeveye oturtmaya çalışırlar. Yayınlanan Bağımsızlık Bildirgesi’nde⁵⁷ “Bütün insanlar eşit yaratılmışlardır.” denmektedir.

Avrupa’da 18.yy.da “Aydınlanma Felsefesi”⁵⁸ egemendir. Zihinsel özerklik isteği bu yüzyılın temel niteliğidir. Kaynağını, insan aklına olan güvende bulur. Akıl, batıl inançlardan kurtulmalıdır; bu nedenle eğitim temel bir rol oynamaya başlar. Bu düşünceden bilgiyi geniş alanlara yaymakla sorumlu, ansiklopedi tasarısı doğmuştur⁵⁹. Fransa’da, 18.yüzyıl düşünürlerinde ortak kaygı, burjuvazinin değerlerini savunmaktır. “Voltaire, bir yandan düşünce, söz ve ticaret özgürlükleri adına savaşır, boş inançlara

⁵⁶ Bu konuda kapsamlı bilgiye “The seven years war website” başlıklı internet sitesinden erişilebilir. “Articles”<http://www.militaryheritage.com/7yrswar.htm> (15 Mayıs 2007).

⁵⁷ Konuyla ilgili olarak ayrıntılara, Washington Devlet Üniversitesi’nin internetteki alanlarında erişilebilir. Bunun için bkz. Richard Hooker, “The declaration of independence”, 1996, <http://www.wsu.edu/~dee/AMERICA/DECLAR.HTM> (13 Eylül 2007).

⁵⁸ “...Uygarlık tarihinde ‘Üç R’nin önemi okul sıralarında belletilir. Bu üç R’den birincisi Rönesans, ikincisi Reform’dur. Üçüncü R, Revolüsyon diye vurgulanabilir. Bu üç R insanlık tarihinin dönüm noktaları, ‘Aydınlanma’nın kilometre taşlarıdır. ...Aydınlanma ne demek? En kısa tanımla ‘Aydınlanma’ aklın inançtan, bilimin dinden bağımsızlaşmasıdır. Bin yıl süren karanlık Ortaçağ’a ilk ışınlar Rönesans’ta düştü; simsiyah gece Reform’la alacalı bir gökyüzüne dönüştü; 1789’la tanyeri ağardı.” Bkz. İlhan Selçuk, “Demokrasi, ‘Aydınlanma’ Çağı’nın Ürünüdür.” *Geçmişten Geleceğe Atatürk*, ÇYDD Yayını, İstanbul, 1994, ss. 138-139.

⁵⁹ “Ansiklopedi, yayınlanışını Diderot’nun (1751-1772) enerjisine borçludur. Ansiklopedinin amacı, halkı, aklın bütün fetihleri hakkında aydınlatarak insan bilimlerindeki ilerlemelere katkıda bulunmaktır.” Bkz. *Théma Larousse*, İstanbul, 1994,c.1, s.412

karşı ateş püskürüp hoşgörü ve aydınlıkların kavgasını sürdürürken, öte yandan zenginliğine zenginlik eklemenin arkasında olmuş ve bu arada halka da ‘ayak takımı’ olarak bakmıştır” (Tanilli,1994: 236).“Montesquieu’nun (1689-1755) politika öğretisi dengeye, iktidarın iktidarla sınırlanmasına dayanır. ...Kuvvetler ayrılığını savunmasını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Özgürlük, yasaların izin verdiği şeyleri yapabilmek, yasakladığı şeyleri ise yapmamaktır.”⁶⁰ Jean Jacques Rousseau (1712 - 1778), insanın özünün özgürlük olduğunu söyler: “İnsan, özgür doğar ama her yerde zincire vurulmuştur.”⁶¹ Rousseau, “Toplum Sözleşmesi”nde (1762) yasal egemenliğin halkın egemenliği olduğunu belirtir. Aydınlanma, Fransız Devrimi (Temmuz 1789) ile tamamlanır. Temelde aristokrasi ile çatışan burjuvazi, halk kitleleri ile köylüleri de yanına alarak, toplumsal savaşımı gerçekleştirir. 26 Ağustos 1789’da yayınlanan “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”nde insanların eşitliği dile getirilir⁶². Mülkiyet, insanın doğal bir hakkıdır; kamu zorunluluğu ve hak edilmiş tazminatın ödenmesi dışında, dokunulmazdır. Bildirge, egemenliğin ulusa ait olduğunu sınıfların ortadan kalkmasını, eski rejimin dokusunu oluşturan lonca sisteminin kaldırılmasını ileri sürer; yasaları yapma ve bunları uygulamakla kimin görevlendirileceğine karar verme hakkı yurttaşlara aittir. Suçluların hakları ilk kez güvence altına alınmıştır. Bildirge inanç ve düşünce özgürlüğünü ilan etmiştir.

2.2.9. On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda gelişmeler

Batı ülkelerinde köleliğin kaldırılması ve köle ticaretinin yasaklanması 19.yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir. 1861 -1865 arasındaki iç savaşta ABD, güney

⁶⁰ Bkz. Doç.Dr. Ayşe Tülin Yürük, Arş.Gör. Selman Karakul “*Çağdaş Toplumda İnsan Haklarının Doğuşu ve Gelişimi*” <<http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite03.pdf>>(12 Eylül 2007).

⁶¹ Bkz. J.J.Rousseau, *İtiraflar I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara,1991. J.J.Rousseau, *İtiraflar II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara,1991.

⁶² Madde 1- İnsanlar hukuk bakımından özgür ve eşit doğar ve öyle kalırlar; toplumsal ayrılıklar ancak ortak yarara dayanabilir. Bkz. “Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 26 Ağustos 1789, Paris”< <http://www.shp.org.tr/content/uploads/2006/09/ozgurluk-metinleri.pdf>> (10 Eylül 2007).

ve kuzey olmak üzere iki cepheye bölünmüştür⁶³. İç savaş, köleliğin kaldırılarak zencilerin özgürlüğe kavuşmalarını sağlamıştır⁶⁴. Bu yüzyılda, İngiltere’de gelişen sanayi devrimi kömür enerjisine dayanmaktadır ve yoksul bir işçi sınıfı yaratacaktır⁶⁵. Sanayi devriminin işçilere dayattığı yaşam koşulları 19. yüzyılda “toplumsal sorun” kavramının öne çıkmasına neden olur. Fransa’da Sosyalizm ve İngiltere’de sendikacılık gelişir. Bu süreçte önemli tarih ve olaylar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1824- İngiltere’de işçi örgütlenmelerine izin veren yasa yürürlüğe girmesi.

1837- İngiltere’de ilk politik işçi hareketlerinin başlangıcı.

1864- Londra’da Uluslararası İşçi Birliği’nin kuruluşu⁶⁶. Fransa’da grev hakkının kabul edilmesi.

1868- Almanya’da ilk sendika merkezlerinin kuruluşu.

1884- Fransa’da Waldeck-Rousseau Kanunu ile işçilere sendika kurma hakkı tanınması⁶⁷.

⁶³ Amerikan iç savaşı ile ilgili olarak bkz. “Civil war overview” <<http://www.civilwar.com/articles>> (12 Eylül 2007). George H. Hoemann, <<http://sunsite.utk.edu/civil-war/>> (12 Eylül 2007).

⁶⁴ “...Henry David Thoreau (1817 -1862), Amerika’da kölelik sorununu kendine dert etmişlerin başında gelir. Bu yoldaki asıl savaşı Kansalı John Brown adında bir dava adamını tanınmasıyla başlar. John Brown kölelikle savaşı bağınazlığa varıran bir adam. Köle kullanan beş komşusunu soğukkanlılıkla öldüren bu yarı deli adamın etkisinde kalan Thoreau, köleliği kaldırmaya çalışan Kuzey’le, rahatını hatta lüksünü köle kullanmakla sağlayan Güney arasında patlak verip Amerika’yı kana bulayan kardeş kavgasının birinci yılında veremden ölünceye kadar bu adamı destekliyor. Harper’s Ferry diye anılan bir baskınla ordunun silahlarını ele geçirip üs kuran ve kölecilere dehşet saçan John Brown yakalanıp sorguya çekildiği zaman, Thoreau büyük bir ataklıkla onu destekliyor. ‘John Brown’ın Son Günü’ adlı savunusu Thoreau’nun en çok anılan yazıları arsında yer alır.” Bkz. Thoreau · Lafargue, *Haksız Yönetime Karşı · Tembellik Hakkı*, Çev. Vedat Günyol, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1999, s.15.

⁶⁵ Bkz. <<http://www.fordham.edu/halsall/mod/modsbook14.html>>, (11 Eylül 2007).

⁶⁶ 28 Eylül 1864 tarihinde Londra’da çeşitli ülkelerden gelen işçilerin katılımıyla “Uluslararası İşçi Derneği-1. Enternasyonal” kuruldu. Birlik, 1866 Cenevre Kongresinde 8 saatlik işgünü çağırısı yaparken, 1869 yılında toplanan Basel Kongresinde sendikaların her meslek ve işkolunda mutlaka örgütlenmesi, ülke çapında birleşerek sendikal örgütlerin kurulması kararını aldı. Bkz. “Dünya’da sendikal hareket nasıl doğdu ve gelişti?” <<http://www.celik-is.org/hakkinda/dunsen-har.htm>>, (11 Eylül 2007).

⁶⁷ “...1 Temmuz 1901’de, o güne dek sadece dini örgütlenmeler için tanınan bir hak, ‘kâr amaçsız dernek kurma özgürlüğü’ herkese tanındı. Tarihe resmi gazetede yayınlandığı günün adıyla geçecek olan yasa, sosyalistlerin zaferi ve radikal sosyalist Pierre Waldeck

1895- Fransa’da Genel İş Konfederasyonu’nun kurulması.

1906-İngiliz İşçi Partisi’nin ve İtalya’da Genel İş Konfederasyonu’nun kurulması. Fransa’da sendikalizmin politik anlamda sosyalizmden farklı olduğunun ilanı (Amiens Şartnamesi).

Fransız kuramcı Proudhon’un devrimci anarşizmiyle ütöpik Sosyalizm gelişirken, Marx işçi hareketine, bir öğreti kimliği kazandırır⁶⁸. Avrupa devletleri 1914’e kadar Afrika’da sömürgeler kurarak kıtayı paylaşırlar. Avrupalı güçler, kapitalizmin zaferinden kaynaklanan emperyalizm aşamasına girmiştir.

Emperyalist rekabet, Avrupa devletlerinin kutuplaşmasını sağlar⁶⁹. Avrupa’daki eşitsizlik, yükselen milliyetçilik, Almanya’nın sömürge yarışında geride kalması, Birinci Dünya Savaşı’nı hazırlayan nedenlerdendir. İlk paylaşım savaşında (1914-1918) sekiz milyondan fazla insan ölmüştür. İtilaf Devletleri’nin zaferi, Rus, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları’nın, Almanya’da II. Reich’in çökmesine neden olur. Almanya, Avusturya, Türkiye’de cumhuriyet ilan edilir. Bu demokrasi kaygısı, savaş kazanan ülkelerde de görülür; insanlar, savaş koşullarının bittiği gerçeğinin dikkate alınmasını istemektedir. İngiltere’de kadınlara oy hakkı tanınırken, Fransa’da seçim sistemi değiştirilir. 1919’da Milletler Cemiyeti kurulur. Bilinçlenme arttıkça, insan hakları, kadınlar ve çocuklar gibi toplumun ayrı grupları için

Rousseau’nun eseri idi. Rousseau, radikal sosyalist bir hukukçuydu. Politikadaki kırk yılını, salt mimarı olduğu yasanın çıkarılmasına adanmıştı. 1 Temmuz 1901 yılından öteye, o güne değin yalnızca dini örgütlenmelere tanınan bir hakkı; aklına esene ‘kar amacı gütmemek koşuluyla’ dernek kurmak özgürlüğü tanındı. Radikal sosyalist Rousseau’nun içişleri bakanlığı sırasında ‘kişisel’ bir dava olarak Fransa’ya kazandırdığı 1 Temmuz 1901 yasası, ‘vatandaşlara devlet dışında örgütlenmek özgürlüğü tanımak ve örgütler yoluyla devleti denetlemek olanağı sağlamak,’ amacını güdüyordu. Ve aynı yasa, 1905 yılında Fransa Anayasasına ‘devlet laikdir’, ilkesini yazdırdı.” Mine G. Kırıkkanat, Milliyet Pazar, 1 Temmuz 2001. Makalenin tümü için bkz. <<http://www.milliyet.com.tr/2001/07/01/pazar/yazmine.html>> (13 Eylül 2007).

⁶⁸ Marx’a göre özel mülkiyet ve yabancılaşma, özgürlük doğuruyor gibi görünen aslında insanları nesnelerin dünyasına hapseden bir sistem içinde birbiriyle bağlantılıdır. Kadınlar ve erkekler, bir sistem olarak kapitalizmin gerçekliğini göremeyerek, birbirleri için nesne haline gelmişlerdir. Özgür olduklarını hayal ederler, yani sistemin doğurduğu özgürlük görünümünü kendi düşüncelerine yansıtarak bir ideoloji oluştururlar, ne var ki insanların ne olduklarını belirleyen onların bilinçleri değil, bilinçlerini belirleyen toplumsal varlıklarıdır. Bu konuda bkz. Karl Marks-Friedrich Engels, *Felsefe Üzerine*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, ss.10-42.

⁶⁹ İtilaf Devletleri- İttifak Devletleri

daha ayrıntılı belirtilmeye çalışılmıştır⁷⁰. İtalya’da Mussolini’nin, Almanya’da Hitler’in iktidar olması, Japonya’nın Uzakdoğu’da militarist temelli imparatorluk kurma tutumu, aşırı ırkçı ve saldırgan siyasetlerin yeni bir dünya savaşına yol açmasını sağlamıştır⁷¹. Savaşta kırk milyondan fazla insan ölür. Savaşın sona erdiği 1945’de, savaşta yenilen Almanya, Doğu ve Batı Almanya olarak iki ayrı devlete bölünür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası sözleşmelerin ilki, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nca 10 Aralık 1948’de kabul ve ilan edilir⁷².

2.3. Anayasal Yurttaşlık

“Yurttaşlık, bireylerin eşitlik ilkesi doğrultusunda belirli evrensel hak ve görevlerle, bir ulus-devletin üyesi olma durumunu ifade eder.” (Janoski, 9; Altınbaş,

⁷⁰ Çocuk hakları konusundaki gelişmeler aşağıdaki gibidir:

1919- Washington İş Konferansı Kararı; 14 yaşından küçük çocuklar çalıştırılmaz, 15 yaşından küçük çocuklar gece işinde çalıştırılmamalıdır, 15 yaşından büyük çocuklar gece işinde çalıştırılmamalıdır.

1922- Alman Çocuk ve Gençliğini Koruma Yasası

1923- Cenevre Bildirisi, Milletler Cemiyeti Genel Kurulu’nda kabul edilen bu bildirgenin altında Türkiye Cumhuriyeti adına Gazi Mustafa Kemal imzası da bulunmaktadır.

1938- Milletler Cemiyeti, “herhangi bir suç işlemiş olan çocuklar için her memleketin kendi özelliğine ve kuruluşlarına göre, yalnızca eğitsel nitelikte önlemler almayı tavsiye etmeye” karar vermiştir.

1948- Cenevre Bildirisi, Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumları Birliği tarafından geliştirilmiştir.

1950- Dublin’de toplanan Dünya Parlamentolar Birliği Kongresi’nde “çocuğun korunması, uygarlığın ve uluslararası ahlakın temeli” olarak görülmüş; milletvekilleri, “her fırsatta meclis içinde ve dışında çocukların her türlü korunmasını sağlayacak önlemleri almaya ve bu çalışmalara katılmaya” çağrılmıştır.

1959- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi

⁷¹ “...NSDAP (Nazionalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei: Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi.),1 Nisan 1933 tarihinde Yahudi dükkanlarını, esnafı, avukatları, doktorları vb. boykot etme çağrısı yaptı. ‘ Almanlar! Kendinizi sakının! Yahudilerden Alışveriş Yapmayın!’ yazılıydı pankartlarda. Bunları boykota uğrayanlar bizzat, kendi dükkanlarının camekanlarına, iş yerlerinin, muayenahanelerinin girişine, tehdit altında, asmaya zorlanıyordu. İşte terör böyle başladı. Terörü daha da etkili kılan, boykot edilen dükkanların önünde nöbetçilerin dikilmesi ve halkı bu dükkanlara girmekten alkoyması idi”. (1997:178). Bkz. Ernst E Hirsch, *Anılarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara: 1997, s.179.

⁷² Bu sözleşmelerin en önemlilerinden biri de Avrupa Konseyi uyarınca 1953’te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’dir.Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni 1954’de imzalamıştır.

2006: s.9'daki alıntı). Avrupa'da, 18. ve 19. yüzyıllarda, ulus-devletin gelişimi, yurttaşlık kavramı ile yakından ilgilidir. "Yurttaşlık kavramı, ulus-devlet üyesinin rolünü belirlemiştir." (Lemke, 212) Anayasal yurttaşlık, cumhuriyetçi demokrasi anlayışının temel kavramıdır⁷³. "Bugünkü yurttaşlık hakları ve yapısı önceki yüzyıllardan farklıdır: Göç, misafir işçiler ve mülteciler gibi etkenler, yurttaşlık kavramının daha karmaşık ve gelişmiş bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır." (Altınbaş, 2006:9). Tüketicinin çeşitlenmesine koşut yeni insan kimlikleri yaratma çabası, başta yurttaşlık için geçerli olmak üzere türlü kavramın dönüştürülmesine olanak tanımaktadır. Bu kapsamda, farklı kimliklerin varlığı söz konusudur. Cumhuriyetçi demokrasi anlayışında yurttaşlığın kimlik boyutunu Bilgin şöyle açıklar:

...Kimliğin yatay yapısına karışmayan bu anlayış, dikey yapı söz konusu olunca, belirli bir renk taşıyan cemaat veya topluluk kimliklerini alta, nispeten renksiz olan yurttaşlığı ise üste koyar⁷⁴. Bu, farklı topluluk kimliklerini, kültürleri ve gelenekleri bir arada yaşatmanın, mevcut dünya koşullarındaki en uygun yoludur. (1998:145-146)

Küreselleşme, siyasal açıdan, kültürel farklılıkların korunmasını demokratik hak ve özgürlükler alanının ayrılmaz bir parçası olarak gören bir anlayışı yaygınlaştırmaktadır⁷⁵. Küreselleşme, yerel kimlik farklılıklarını vurgular ve yurttaşlığın

⁷³ "...Anayasal vatandaşlık kavramı, ulusal devleti, din, dil, ırk gibi tarihten ya da coğrafyadan gelen kültürel kimlikler yerine, mensup olunan ülkenin siyasal kimliğine ve bu ülkenin eşit haklara dayalı vatandaşlığı kavramına bağlayan bir anlayışı dile getirmektedir." Bkz. Emre Kongar "*Küreselleşme Ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür*" <http://www.kongar.org/makaleler/mak_ku.php> (12 Eylül 2007).

⁷⁴ "...kimliğin yatay yapısı sarmışağın parçaları gibi, birbirleriyle çelişmeden yanyana bir arada bulunurlar; zamana ve mekana göre biri veya diğeri öne çıkar....Kimliğin dikey yapısı ise bir soğan yapısına benzetilebilir. Burada hiyerarşik bir yapılanma söz konusudur ve kimliklerden biri diğerinden daha başattır; üsttedir." Bkz. Nuri Bilgin, "Cumhuriyet Fikri ve Yurttaş Kimliği", 75 yılda tebaa'dan yurttaş'a doğru Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, s.144.

⁷⁵ "...Küreselleşme, biri siyasal, biri ekonomik, biri de kültürel olarak üç boyutu olan bir kavramdır. Küreselleşmenin siyasal ayağı, ABD'nin siyasal egemenliği ya da dünya üzerindeki siyasal jandarmalığı anlamına gelmektedir.Küreselleşmenin ekonomik ayağı, uluslararası sermayenin egemenliğine işaret etmektedir.... Ekonomik olarak uluslararası sermayenin egemenliği bir yandan günlük yaşam açısından dünyayı 'birörnekleştirirken' öte yandan, ekonomik verimliliğin, yani üretim verimliliğinin, dünya ekonomisindeki en belirleyici

yeniden tanımlanmasını tetikler. “Yerel farklılıklar, ne doğal ne de ilksel olarak vardılar; bizzat küreselleşme tarafından üretilirler.”(Negri, Toni, Michael, Hardt, 69-70; Aytaç, 2002: 8’deki alıntı.). Küreselleşme olgusunda yurttaşlık, çok ölçekli yönetişimin bir parçası olan devlete üyeliktir. Anayasal yurttaşlık, küreselleşmeden güç alan bir evrim sürecindedir. “Ancak anayasal yurttaşlık yoluyla, “sivil erdem” ilkesini devlet-toplum/vatandaş ilişkilerinin kurucu ögesi yaptığımız zaman, moderniteden vazgeçmemek, sahiplenmemiz ve üzerinde çalışmamız gereken bir isteme dönüşür.” (İçduygu ve Keynan, 1998: 180).

2.4. Demokrasi

Yurttaşlık bilincinin gelişimi demokrasi bilgisini gerektirir. Demokrasinin işlerliği için Kuçuradi, bir diğer bilginin değerine dikkat çeker:

İnsan haklarını koruyabilme umudunu veren demokrasinin işleminin onsuz olunamayacak öznel bir koşulu da felsefi değer bilgisidir. Belirli bir durumda insan onurunun korunabilmesi için neyin yapılması gerektiğine ilişkin yargıda bulunabilme, başka şeyler arasında felsefi değer bilgisini ve insan onurunun nelerden oluştuğunun bilgisini de gerektiriyor (1998:26).

Demokrasi, halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi anlamını taşır. “...Bugün demokrasinin yalnızca bir yönetim biçimi -oluşturucu biriminin yurttaşın olduğu devlette kamusal olanı yönetme biçimi- olarak anlaşılması uygun olur.” (Kuçuradi, 1998:26). Demokrasinin gelişimi, insanın özgürleşmesi sürecinde insan haklarının gelişimine koşuttur. İnsan hakları ile demokrasi arasındaki kesin tamamlayıcılık bağı Avrupa Birliği’nin antlaşmalarında biçimlenmiştir: Eğer insan hakları bireyin eksiksiz gelişmesi için gerekli bir koşulsaydı demokratik toplum da, bireyin gelişimi için gerekli çerçeveyi oluşturması bakımından bu hakların kullanılması için

ölçüt olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır. Küreselleşmenin kültürel ayağı, birbirinden farklı, hatta biri ötekine zıt iki ayrı sonuca işaret eder. Birinci sonuç ‘mikromilliyetçilik’ biçiminde ortaya çıkmıştır. ikinci sonucu, özellikle tüketici davranışını etkileyerek, dünya çapında kültürel birörnekliliğin önünü açmış olmasıdır.” Bkz. Emre Kongar *Küreselleşme Ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür* < http://www.kongar.org/makaleler/mak_ku.php> (12 Eylül 2007).

gerekli bir koşuldur; ayrıca, demokratik bir toplum bireylerin topluluğun yaşaması için gönüllü olarak verdiği desteğe dayandığından insan hakları böyle bir toplumun ön koşuludur⁷⁶. Demokrasinin temel ilkeleri şöyle sıralanabilir: “Seçim ve temsil ilkesi, genel ve eşit oy ilkesi, çoğunluğun yönetim hakkı ilkesi, azınlığın korunması ve çoğunluğun sınırlanması ilkesi, yasalar önünde eşitlik ilkesi, devlete karşı bireysel temel haklar ilkesi.” (Ulusavaş, 2000: 4, 5). Farklılaşan toplumsal koşullarla, katılımcı demokrasi⁷⁷, özgürlükçü demokrasi⁷⁸ ve sosyal demokrasi⁷⁹ (örnekleri) geliştirilmiştir.

⁷⁶ “...Kopenhag Bildirgesi'nde (8 Nisan 1978) ifade edildiği üzere, devlet ve hükümet başkanları, bağlı oldukları hukuki, siyasi ve ahlaki düzene niteliğini veren değerlere saygı gösterilmesini sağlamak ve temsili demokrasi, hukukun üstünlüğü, sosyal adalet ve insan haklarına saygı ilkelerini savunmak azmindedirler. Bu ilkelerin uygulanması, yetkilerin anayasal düzenlemesi içinde hem fikirlerin serbestçe ifadesini hem de insan haklarının korunmasını güvenceye alan çoğulcu demokratik bir sistemi gerektirir. Avrupa Doruğu'nun 29 Haziran 1991'de yayımladığı bir bildirgeyle, insan haklarının geliştirilip korunmasının uluslararası ilişkilerin temel unsurlarından biri, hem Avrupa ölçeğindeki siyasi işbirliğinin hem de topluluk, üye devletler ve diğer ülkeler arasındaki ilişkilerin köşe taşı olduğu en yüksek düzeyde teyid edildi. Topluluk ve üye devletler için artık önemli bir referans noktası haline gelen bu bildirge üye devletler'in parlamenter demokrasiye ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlılığının altını çizmektedir. Keza, hakların evrenselliğini ve bölünmezliğini vurgulamakta, uluslararası izleme mekanizmalarının güçlendirilmesinin taşıdığı önceliği belirtmektedir. Ayrıca, demokrasiyi etkin bir biçimde yerleştirmek suretiyle azınlıkların korunmasını ve çocuklar, kadınlar, yaşlılar, göçmenler ve mülteciler gibi en korunmasız gruplara özel bir dikkat gösterilmesini vurgulamaktadır. Nihayet, insan hakları ihlallerinin ve birey özgürlüklerinin yok edilmesinin bireylerin kalkınma sürecine katılımlarını önlediği inancını dile getirdiği gibi uluslararası topluluğun, insan hakları ihlallerinin kurbanlarıyla dayanışma gösterme ve onlara insani yardım sağlama görevine de dikkati çekmektedir.”

Bkz. Christiane Duparc, “*Avrupa Toplulukları Komisyonu Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları*”, < <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/kinsanhak.rtf> > (11 Eylül 2007).

“7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve resmi adı “Avrupa Birliği Antlaşması” olan ve 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması, demokrasi, temel hak ve özgürlükleri güçlendirme yönünde hem siyasal, hem de tarihsel açıdan hedefleri ortaya koymaktadır. Anılan antlaşma ile insan hakları konusu Avrupa Entegrasyon sürecinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bu antlaşma ile üye ülkeler ve Avrupa entegrasyon sürecinde yer almak isteyen ülkeler, insan haklarını korumayı garanti etmek için imzalanan anlaşmalarda tanımını bulan görev ve yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Maastricht Antlaşması'nı önemli kılan asıl nedenlerden biri de, AB'nin insan hakları ve demokrasi prensiplerine ilişkin siyasetini uygulayacağı yönündeki ifadesinin, antlaşmanın başlangıç kısmında değil, asıl metinde yer almasıdır. Bundan da öte, insan haklarına ve demokratik değerlere saygı, AB üyeliği için ön koşul olmuştur.” Bkz. Seval Çapoğlu, “*Avrupa Birliği'ne üyelik koşulu olarak insan hakları ve Türkiye'nin durumu*” < <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/scapoglu.html> > (11 Eylül 2007).

⁷⁷ Toplumun kişileri ve kurumlarıyla geniş katılımının sağlandığı demokratik yapılanma. Bkz. “XV.Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu Haziran 2004 Sonuç Bildirgesi”

Bunlar, farklı ülkelerde farklı dönemlerde yaşama geçirilmiştir ya da gelişimlerini günümüzde yeni açılımlarla sürdürmektedir.

2.5. Cumhuriyet Yönetimi

Cumhuriyet toplumun yasal düzenlenmesini öngörür. “...devletin elinde bulundurduğu iktidarı kullanma biçimine göre, iki yönetim biçimi vardır: cumhuriyetçilik ve despotizm. Cumhuriyetçilik yürütme kuvvetini yasama kuvvetinden ayırır: despotizm ise yasaları, yani kamu istemesini özel isteme olarak kullanır.”(Kuçuradi, 1998: 21, 22). Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının eş anlamlı kullanımının neden olduğu tutarsızlığı Ulusavaş, şöyle örneklemektedir:

Demokrasinin yer aldığı her yönetim ortamında cumhuriyet bulunmadığı gibi, cumhuriyetle yönetilen her toplum düzeninde de demokrasi karşıtı uygulamalar görülebilmektedir. Batı cumhuriyetlerinde siyasal rejim genellikle demokrasidir; Fransa Cumhuriyeti, v.b. Halk cumhuriyetlerinde, sosyalizm ya da komünizm olabilmektedir; Çin, Küba, v.b. Ortadoğu cumhuriyetlerinde şeriat ya da dikta görülebilmektedir; Libya, İran, Suriye (2000: 10).

Cumhuriyet düşüncesi başlıca üç boyutta kavranabilir: Kamusal alanın tüzel yapılandırılması, politikanın özerkliği, insanın yurttaş olarak varlığı.⁸⁰ Cumhuriyet yönetiminin özelliklerini Kocatürk, aşağıdaki gibi belirtir:

Katılımcı Demokrasi, Sivil Ağlar ve STK'lar 18-19 Haziran 2004< <http://www.boell-tr.org>> (12 Eylül 2007).

⁷⁸ Bireylerin her türlü düşüncesine saygı gösteren, yasak koymayan demokrasi biçimi. “Demokrasiyi çoğunlukla “özgürlük” ile eş anlamlı ele alanlar onu “özgürlükçü demokrasi” olarak adlandırmayı yeğlemişlerdir.”

Bkz. Prof.Dr.Coşkun Can Aktan, “21. Yüzyıl ve Anayasal Demokrasi”
<http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/liberal-demokrasi/aktan-anayasal-demokrasi.pdf> (1 Eylül 2007).

⁷⁹ “Sosyal demokrasi bütün halkların, başka devletlerin veya kendi denetimleri dışındaki ekonomik çıkarların baskısı ya da müdahalesine uğramaksızın kendi işlerinden kendilerinin sorumlu olmasını savunur. Yurttaş hak ve özgürlükleri, yani eşit ve genel oy, düşünce ve inanç özgürlüğü, düşüncelerini açıklama ve örgütlenme özgürlükleri sosyal demokrasinin temelleridir.” Bkz.Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, *İsveç ve Finlandiya Sosyal Demokrat Partilerinin Programları*, İstanbul, 1993, s.2.

⁸⁰ Bkz. a.g.e. s.s.63,64.

Cumhuriyet yönetiminin birinci özelliği, seçim esasına dayanan bir idare olmasıdır. ...Cumhuriyet yönetiminde seçimle iş başına gelenlerin görev süresi belli bir dönemi kapsar.Cumhuriyet rejiminin ikinci bir özelliği, bu rejim herşeyden önce kişi, zümre ve sınıf yararını değil, kamu yararını ön planda tutan, kamu yararına dayanan bir yönetim şeklidir. Çünkü cumhuriyet rejimi, kuvvetini, dayanağını kişi, zümre ve sınıf hakimiyetinden değil, geniş halk kitlesinden, millet iradesinden almaktadır. (1998: 5,6).

2.6. Devlet ve Egemenlik

Devlet, toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık biçiminde tanımlanabilir. Kuçuradi, bu “tüzel varlığı” şöyle yorumlar:

Şu anda egemen olan devlet anlayışı nedir? Şu anda egemen olan, devleti kendi başına bir varlık olarak gören anlayıştır: devleti kamusal bir varlık -bir *res publica* veya cumhuriyet-olarak gören anlayış değil, uyruklarını ezen (dolayısıyla bazı marksistlerin iddia etmiş oldukları gibi ortadan kaldırılması gereken) bir varlık; veya yurttaşların yapıp ettiklerine karışarak özgürlüklerini kısıtlayan (dolayısıyla özelleştirme ve serbest pazar savunucularının iddia ettiği gibi “küçülmesi” gereken) bir varlık; ya da yurttaşları koruyan ve ne yapacaklarını onlara söyleyen bir varlık olarak gören anlayış (1998: 23,24).

Devlet ve egemenlik ilişkisi aşağıda açıklanmıştır:

...Egemenlik, devlet kavramı ile birlikte düşünülmektedir. Çok yönlü bir kavramdır. Bu sebepten kamu hukukçuları arasında bu konuda birlik yoktur. Toplumun kendisini temsil eden iktidar kuvvetini tanıması bizzat devletin mevcudiyet şartıdır. Devlet egemenliği iki şekilde kendini gösterir. Birincisi iç egemenlik, bu toplumu sevk ve idare etmektir. İkincisi dış egemenlik bu devletin dışarıda başka bir devlete bağlı olmaması, herhangi bir şekilde başka bir devlete tâbi bulunmamasıdır⁸¹.

Ulusta kendiliğinden varolan siyasal erk, egemenlik olarak tanımlanmıştır.⁸²

Devlette egemenliğin varlığı, iki asal soruna neden olur: Egemenliğin kapsamı ve sınırları nedir? Tüzel anlamda egemenlik kime aittir? İlk sorunda, devlet, içsel dayanaklarından, ulustan ayrı olarak soyut tasarlanır ve bu biçimde siyasal gücünün doğası ve sınırları saptanır. Bunu kamu hukuku belirler. İkinci sorunda, devlet, tüzel bir

⁸¹ Bkz. Prof.Dr. Attila Özer, *Ülkemizde egemenlik ve yargı erkinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları karşısındaki durumu*

<<http://www.anayasa.gov.tr/eskisine/anyarg20/aozer.pdf>> (12 Mayıs 2007).

⁸² Bkz. A. Afetinan, *Medeni Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları*, TTK Basımevi, Ankara, 1998, s.27.

kavramdır. Devlette, egemenliği kullanan yönetimin belirlenmesi demokrasinin ilkesidir.⁸³

2.7. Toplumsal Kurumlar

Toplum yaşamı, toplumsal kurumları gerektirir. Toplumsal kurum, insanlar arası ilişkiler sonucu ortaya çıkan bir olgudur ve toplumların özgün yapılarına göre biçimlenir. “Toplumsal kurumlar, hem kendi içlerinde, hem de diğer kurumlarla organik ve göreceli bir bütünlüğe sahiptir. Bir bütün olarak toplumsal sistemi oluştururlar.” (Öztürk, 2004:18). Her toplumsal kurumun, toplumsal yapıya bağlı olarak kurallar dizgesi, davranış örüntüleri, rol ve statüleri vardır. Toplumsal kurumlar, bir yönüyle somut, bir yönüyle soyuttur. Soyut olarak toplumsal kurumlar “insanların belli ortak gereksinimlerini karşılamak üzere oluşturdukları onaylanmış, sistemleştirilmiş, toplumsal alışkanlıkları içeren yapı ve yapış tarzlarıdır. Aile, ekonomi, din ve hukuk bunların ilk akla gelenleridir.”⁸⁴ Kültür ve toplumsal kurum etkileşimi toplumsal yapıları geliştirir. “...Bireyin yaşadığı toplumun içinde yer alma durumunu ve politik iktidarla ilişki biçimini içerir. ...yurttaşlık, belirli bir yaşama, düşünme ve inanma biçimine katılmayı içerir. İnsan “belirli bir kültüre (yaşam ve düşünme biçimine) katılımıyla yurttaşdır” (Bilgin. 1998:147). Bireysel hak ve özgürlüklerin korunması, bilinçli yurttaşların işidir. Kamusal yaşama insanların katılmaması oligarşiye ortam hazırlar.⁸⁵

2.8.Türk Tarihi’nde Yurttaşlık Kavramının Gelişimi ve Demokratikleşme

“Osmanlı devletinde, devlet egemenliği altındaki kişiler, padişahın kulu ve tebaasıdır. Halk (reaya), sürü olarak görülür; padişah da bu sürünün sahibi veya hamisi sayılır.” (Aybay, 1998: 37). Bu nedenle tüzel anlamda eşitsizlik olağandır. 1869’da

⁸³ Bkz.a.g.e. s.28.

⁸⁴ Meral Öztoprak Sağır (2005) *Açıkoturum: Yeni Türk Ceza Yasası, Sunuş Konuşması* Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi <<http://www.akdeniz.edu.tr/hukuk/oturum.htm>> (11 Eylül 2007).

⁸⁵ Bkz. F.Dilek Gözütok, “Hukuk İlintili Yurttaşlık Eğitimi”, <<http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/dilekgozutok.doc>> (11 Eylül 2007)

“Tabiyet-i Osmaniye Kanunnamesi”⁸⁶ yayınlanır. Bu düzenlemede belirleyici öge, ulus gözetilmeksizin, padişaha bağlılıktır.

2.8.1. Tanzimat ve Meşrutiyet

Türk tarihinde demokratikleşmenin ilk somut adımı, Tanzimat Fermanı’dır⁸⁷. Ünsal, Tanzimat Fermanı ile ilgili olarak şu saptamada bulunur:

... Sultan Abdülmecit’in ilk icraatı olan 1839 Gülhane Hatt-I Hümayunu ile birlikte, Tanzimat-ı Hayriye dönemi başlamıştır. Hangi dinden olursa olsun, Osmanlı tebaasına ilk kez can, mal, namus ve ırz güvencesi verilmiş, bazı kişisel özgürlükler ve haklar tanınmıştır. Güvence ve eşitlik vaatleri, gerçekleşme olasılığının ne düzeyde kalacağı bilinmese de, geçmiş döneme göre tebaanın sadece vergi verme ödevinin değil, haklarının da olduğunun kabulü önemli bir aşamaydı. Ancak, toplumun öteki katmanlarına oranla en çok “kapitalistleşmiş”, Batı modernizmine ve milliyetçiliğine en yakın “gayrimüslüm” tebaanın dışında, ekonomik ve sosyal koşul ve konumlarında belirgin bir değişiklik olmayan Müslüman halkın derinden gelen bir talebinin o günlük koşullar içinde varolamayacağı da açıktır. Dahası, kişi hakları ve eşitlik ilkesinin kabulü, tebaanın demokratik siyasal katılım hakkının tanınmasından çok, uluslararası kapitalist ekonomiye yakınlaşma amacının ürünüdür. (1998: 12).

Osmanlı Devleti’nde ilk yazılı anayasa, 23 Aralık 1876’da yürürlüğe girer. “Kanun-i Esasi” (Temel Kanun) adını taşıyan anayasa, halk iradesine dayalı bir hareketin sonucu olarak değil, aydınların baskısıyla gerçekleşmiştir. 1876 Anayasasına göre, egemenlik kayıtsız şartsız Osmanlı Ailesine aittir. Padişahın kişiliği “kutsal”dır. Yasama ve yürütme yetkileri kesinlikle padişahındır. Yargı gücü bağımsız sayılabilir; fakat, af hakkı kesinlikle padişaha aittir. Vatandaşlara, toplantı, siyasal parti ve dernek kurma özgürlükleri dışında bütün temel haklar tanınmıştır. Bu hak ve özgürlüklerin hukuksal güvencesi yoktur. 1876 Anayasası, eksikliklerine rağmen, demokrasi geleneği olmayan Osmanlı Devleti’nde ilk yazılı hukuk belgesi ve Meşrutiyet yönetimini

⁸⁶ Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi bir din veya mezhepten olursa olsun, bila istisna Osmanlı tabir olunur.” Bkz. Rona Aybay, “ ‘Teba-i Osmani’den T.C. yurttaşına geçişin neresindeyiz?” *75 yılda tebaa’dan yurttaş’a doğru*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, s.38.

⁸⁷ Abdülmecit döneminde dışişleri bakanı Mustafa Reşit Paşa tarafından okunmuştur. Gülhane Parkı’nda okunması nedeniyle Gülhane Hatt-ı Hümayunu da denir.

başlatmış olması nedeniyle önemli bir gelişmedir. İlk parlamento, “Meclis-i Umumi” (Genel Meclis) adıyla iki meclisli olarak, 20 Mart 1877’de çalışmalarına başlar. İki dereceli seçimler sonucu oluşan “Heyet-i Mebusan” (Meclis-i Mebusan, Milletvekilleri Heyeti), 69’u Müslüman ve 46’sı Müslüman olmayan 115 üyeden oluşmuştur. Padişahın atadığı “Heyet-i Ayan” (Meclis-i Ayan, Seçkinler Heyeti)da 26 üye yer alır. Genel Meclis’in çalışmaya başlamasından kısa süre sonra 23 Nisan 1877’de Rusya, Osmanlı Devleti’ne savaş açar. Heyet-i Mebusan, savaş sırasında, padişah tarafından dağıtılır (28 Haziran 1877). Ardından yapılan seçimler sonucu 13 Aralık 1877’de, meclis toplanır. Ancak, Rus savaşının kötü gelişmesi sonucunda, padişah, bu yeni meclisi de 14 Şubat 1878’de dağıtır. Padişah II. Abdülhamit, ülkeyi 1878’den 1908 yılına değin Meclis’i toplamadan yönetir⁸⁸. 1908 yılı başlarında dış gelişmeler ve aydınlar muhalefeti nedeniyle padişah, Meclisi Umumi’yi 23 Temmuz 1908’de toplantıya çağırarak zorunda kalır⁸⁹. Böylece, II. Meşrutiyet dönemi başlar. Bu dönemde Anayasa yeniden uygulamaya konulur. Anayasa, 1909, 1912, 1914, 1916 yıllarında önemli değişikliklere uğramıştır⁹⁰. 1914 ve 1916 yıllarında Anayasada yapılan değişikliklerle padişahın Meclisi dağıtma yetkisi aşama aşama artırılır. İttihat ve Terakki’nin tek parti yönetimi de, demokratik gelişmeyi önleyen nedenlerdendir. Osmanlı Devleti, 1914’de Birinci

⁸⁸ İstibdat Dönemi

⁸⁹ II. Abdülhamit’in baskıcı yönetimine karşı muhalefet de giderek güçlenir. 1889’da İttihat ve Terakki Cemiyeti kurulur. 1908’de İttihat ve Terakki yanlısı bazı subaylar Manastır ve Selanik’te ayaklanırlar. Abdülhamit, 24 Temmuz 1908’de anayasayı yeniden yürürlüğe koymak zorunda kalır ve II. Meşrutiyet ilan edilir. Yapılan seçimlerle oluşturulan yeni meclis 17 Aralık 1908’de açılır. ...13 Nisan 1909’da İstanbul’da ayaklanma çıkar (31 Mart Olayı; Rumi 31 Mart 1325). Selanik’te kurulan Hareket Ordusu 24 Nisan’da İstanbul’da ayaklanmayı bastırır. Bkz. Mete Tunçay, “Siyasal Tarih (1908-1923)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908- 1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s.32-33,

⁹⁰ Değişiklikler sonucunda, padişahın vatandaşları yurtdışına sürgün etme hakkı kaldırılır, basın özgürlüğü genişletilir. Vatandaşlara dernek ve parti kurma özgürlükleri tanınmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Osmanlı Ahrar Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, Mutedil Hürriyetperveran Fırkası, Ahali Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası, Milli Meşrutiyet Fırkası, II. Meşrutiyet Dönemi’nde etkinlik gösteren partilerdir. Hükümet, Meclis’e karşı sorumlu tutulmuştur. Padişahın dilediği zaman Meclis’i dağıtması hükmü kayıt altına alınır. Gensoru kurumu yerleşir. Padişahın yasama yetkisine belli sınırlar getirilir. Meclis üyelerine, doğrudan doğruya yasa önerisi verme hakkı tanınır. Meclis başkanını, padişah müdahalesi olmadan Meclisin seçmesi kabul edilir. Bir padişah tahta çıktığı zaman, Meclis-i Umumi önünde, Anayasa hükümlerine uymaya ve millete sadakat yemini edecektir.

Dünya Savaşı'na katılır. Savaşın bitiminde, 3 Temmuz 1918'de VI. Mehmet (Vahdettin) Osmanlı Devleti'nin son padişahı olarak tahta çıkar. Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Padişah, 21 Aralık 1918'de Meclis-i Mebusan'ı dağıtır.

2.8.2. Ulusal Egemenliğe Geçiş

Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan Anlaşma Devletleri, Osmanlı ülkesini tasarıda paylaşmıştır. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkesi kararlarınca 1 Kasım 1918'den itibaren işgal başlar. Türk Ordusu dağıtılırken, çeşitli ayrılıkçı örgütler ayaklanma hazırlıklarına girişir; Anadolu ve Trakya'daki bazı yurtseverler 1918 yılı sonlarında "Müdafaa-i Hukuk" adı altında direniş örgütleri kurmaya başlar⁹¹. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca işgalinden sonra, 9. Ordu Müfettişliği görevine atanan Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan Anadolu'ya hareket eder. Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ulaşmasıyla, Türk tarihinde kişisel egemenlikten, ulusal egemenliğe geçiş süreci de başlamıştır. Mondros Ateşkesi'nden kısa bir süre sonra ülkenin çeşitli yerlerinde, kongreler toplanmakta, yurtseverler kendi bölgelerini kurtarma çareleri aramaktadırlar. Mustafa Kemal Paşa, gelişmekte olan bu ulusal bilince bütünsel bir yaklaşımla, ulusal kurtuluş savaşı başlatmak çalışmalarına girişmiştir. Bu

⁹¹ Ege'de kurulan örgütler; İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti (Aralık 1918), İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi, Denizli Redd-i İlhak Cemiyeti, Manisa'da İstihlas*ı Vatan Cemiyeti, Balıkesir'de altı kongre düzenleyen Harekat-ı Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyeti olarak sıralanabilir.

Güney'de kurulan örgütler; Kilikyalılar Cemiyeti (Fransızlara karşı daha çok uluslar arası yazışmalarda bir baskı grubu olarak çalışmıştır), Develi, Konya, Mut, Silifke, Tarsus ve Mersin örgütleri, Müdafaa-i Hukuk adı altında bütünleşen Urfa, Antep, Maraş örgütleridir.

Doğuda kurulan örgütler; Evliye-i Selase (Üç sancak, Kars, Ardahan, Oltu), Vilayet-i Şarkiye Müdaffa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti (İstanbul, Aralık 1918), Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (Şubat 1919),Samsun'da Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti olarak belirtilebilir.

Trakya'da kurulan örgütler; Garbi Trakya Cemiyeti (Kasım 1918), Trakya –Paşaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi'dir (Kasım1918).

İstanbul ve Güney Marmara'da kurulan örgütler; Karakol Cemiyeti, Mim Mim(Müdafaa-i Milliye veya Müstehberat-i Mahsusa) Grupları, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'dir (Nisan 1919).

Bkz. Mete Tunçay, "Siyasal Tarih (1908- 1923)", *Çağdaş Türkiye 1908- 1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997,ss. 60-63.

amaçla ilk girişimler, 21/22 Haziran 1919 günü, “Amasya Genelgesi” ile sonuçlanır. Bu genelgede, “Ulusun bağımsızlığını yine ulusun kesin kararı ve direnişinin kurtaracağı” belirtilmiş, Sivas'ta millet temsilcilerinin katılacağı bir kongrenin toplanacağı duyurulmuştur. 23 Temmuz 1919'da Erzurum Kongresi toplanmıştır. Erzurum Kongresi'nde, bir yandan, yurdun ayrılmaz bir parçası olan Doğu illeri halkının düşmanla savaşım için elbirliği ile çalışacağı kararlaştırılmış, bir yandan da ulusal bir istek olarak İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'ın toplanıp gereken önlemleri alması gereği vurgulanmıştır. Yerel kongreler, Marmara ve Ege Bölgelerinde sürer⁹². Bu kongreler sonucunda “Kuvayi Milliye” adı altında milis güçleri kurulur⁹³. Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919'da toplanır. Kongrede, “vatanın bölünmez bir bütün olduğu” kararı alınır, ülkedeki tüm yerel direniş örgütleri "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilir ve başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilir. Kongrede oluşturulan “Heyet-i Temsiliye”, milletin isteklerini yansıtan bir nitelik kazanır. “...Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in toplanmasını, ama İstanbul'da değil, Anadolu'da toplanmasını istemiştir. Heyet-i Temsiliye'nin 1919 Kasım ayının ikinci yarısında Sivas'ta, yaptığı toplantılarda, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul'da toplanması gerektiği kanısı ağır basmıştır.” (Tunçay, 1997:67). Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 12 Ocak 1920'de toplanır: “Bu meclisin ve bu meclisteki milletvekilleri çoğunluğunun en önemli, en yararlı kararı Mustafa Kemal'in kendilerine verdiği Misaki Milli-Ulusal Ant izlencesini kabul ve ilan etmiş olmalarıdır.” (Kili, 2000: 80). Bu karar karşısında, Anlaşma Devletleri İstanbul Hükümetini ulusal güçlere karşı harekete geçmeye zorlar. 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilir. Meclis-i Mebusan dağıtılır (11 Nisan 1920)⁹⁴. Kurtuluş

⁹² 26 Temmuz 1919'da Balıkesir'de, 6 Ağustos'ta Nazilli'de, 16 Ağustos'ta Alaşehir'de kongreler toplanır.

⁹³ “Kuvayı Milliye müfrezelerini daha ziyade subaylar ve eşraf örgütlemişlerdir. Daha az sayıda olmakla beraber sivil memuriyetten gelme Kuvayı Milliye kumandanlarına rastlıyoruz.” Bkz. Taner Timur, *“Türk Devrimi ve Sonrası”* İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.20.

⁹⁴ “Aynı gün Damat Ferit'in ulusal eylemcileri, Mustafa Kemal'i ‘asi’ ilan etmesi yetmemiş, Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi de, yayınladığı fetva ile Mustafa Kemal ve ulusal eylemcilerin öldürülmesinin bir dinsel görev olduğunu söylemiştir.” Bkz. Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi I*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2000. s.82

Savaşı iç ve dış düşmanlara karşı sürdürülecektir⁹⁵. İstanbul'un işgalinden üç gün sonra, Mustafa Kemal Paşa, 19 Mart 1920 tarihli bildiriye yayınlar⁹⁶. 23 Nisan 1920 Cuma, Ankara'ya gelebilen 115 milletvekili meclis salonunda toplanır. En yaşlı üye, Sinop Milletvekili Şerif Bey (1845), bir konuşma yaparak meclisin ilk toplantısını açmıştır⁹⁷. TBMM'nin 24 Nisan 1920'de yaptığı ikinci toplantıda, Mustafa Kemal Paşa başkanlığa seçilir. TBMM, hukuksal ve siyasal yapısını düzenleme çalışmalarına başlar. 2 Mayıs 1920'de Bakanlar Kurulu'nun seçilmesi hakkındaki yasa çıkarılır⁹⁸. 4 Mayıs 1920'de, on bakan ve meclis ve hükümet başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa, seçilir. TBMM'nin iki temel hedefi, kesin zaferi kazanmak ve yeni devletin otoritesini güçlendirerek, kalıcılığını gerçekleştirmektir. 3 Aralık 1920'de Ermenistan Cumhuriyeti ile imzalanan Gümrü Barış Antlaşması, TBMM'nin yaptığı ilk uluslararası antlaşmadır. Böylece Doğu cephesi kapanmıştır. 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması ile Rusya, yeni Türk Devleti'ni tanımıştır. 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Fransa savaştan çekilir. Aynı yılın sonunda İtalya TBMM hükümetiyle işbirliğine girer. 1922'de, TBMM hükümeti, Yunanistan ve İngiltere dışında tüm ülkelerle iyi ilişkiler içindedir. TBMM orduları, 30 Ağustos 1922'de "Büyük Zafer"i kazanır. 9 Eylül 1922'de İzmir kurtarılır. 18 Eylül'de ise Anadolu'da hiçbir yabancı askerî güç kalmamıştır. Yeni Türk Devleti'nin bu başarıları karşısında İngiltere de dahil olmak

⁹⁵ "Türk Kurtuluş Savaşı'nın iki temel yönünden söz etmek gerekir: Birinci yönü, dış düşmana karşı yürütülen bağımsızlık savaşıdır. İkincisi ise, iç düşmana (Padişah-Halife ve İstanbul Hükümeti) yürütülen ulusal egemenlik savaşı boyutudur."Bkz.Hakkı Uyar, "Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938)", <<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/25.pdf> >(10 Eylül 2007).

⁹⁶ Bildiride, olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplanacağı, meclise katılacak üyelerin nasıl seçilecekleri, seçimlerin en geç onbeş gün içinde yapılması gereği kesin ve kararlı ifadelerle yer almıştır. Meclis-i Mebusan'ın üyeleri de Ankara'daki meclise katılabileceklerdir. Bkz. Atatürk, *Söylev I*, TDK Yayınları, Ankara, 1981, s. 305, 306,

⁹⁷ Bu açış konuşmasında, ulusal egemenliğe dayalı yeni Türk parlamentosunun adı da "Büyük Millet Meclisi" olarak konulmuştur. Bu ad benimsenir. Daha sonra Atatürk'ün tüm konuşmalarında yer aldığı biçimiyle ve ilk kez 8 Şubat 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesinde de yazılı olarak, "Türkiye Büyük Millet Meclisi" (TBMM) adı kalıcılık kazanır. Bkz.*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşu* <<http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/kb5.htm> > (1 Eylül 2007).

⁹⁸ "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun" (hükümet üyeleri seçim biçimine ilişkin yasa) Bkz. Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi I*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2000. s.103

üzere Antlaşma Devletleri ile 11 Ekim 1922’de Mudanya Ateşkesi imzalanır. Antlaşma Devletleri, 27 Ekim’de Lozan’da barış görüşmelerinin yapılmasını kararlaştırır. Uzun süren görüşmeler sonunda 24 Temmuz 1923’de imzalanan Lozan Barış Andlaşması, 24 Ağustos 1923’de TBMM’de onaylanır. Yeni Türk Devleti, askerî, siyasal ve ekonomik özgürlüğüne kavuşmuştur. “Ulusal Bağımsızlık Savaşı, asker-sivil aydın kadroların, Anadolu eşrafiyla birlikte yürütüp gerçekleştirdikleri bir orta sınıf hareketiydi. Hareket, sonuç olarak emperyalizmin Türkiye’deki nüfuzuna darbe vuran “millici”, “antiemperyalist” bir çizgi izlemiştir.” (Tanilli,1994: 38).

2.8.3. Cumhuriyet

TBMM’nde ilk anayasa görüşmeleri, 19 Kasım 1920’de başlar. 20 Ocak 1921 günü yapılan oylamayla anayasa kabul edilir ve yürürlüğe girer. 1921 Anayasası’nın getirdiği ulusal egemenlik ilkesi, geniş anlamda cumhuriyeti haber vermiştir ve bu durum padişah iradesi ile çelişir. 1 Kasım 1922’de TBMM’de alınan kararla saltanat kaldırılır⁹⁹. Koçak, bu aşamadan sonra İstanbul’daki süreci aşağıdaki gibi açıklar:

Saltanatın kaldırılmasından sonra, İstanbul Hükümeti ve Saray önemli ölçüde güç yitirdi; önce 4 Kasım’da Tefik Paşa Hükümeti (son Osmanlı Hükümeti) istifa etti ve aynı gün öğleden sonra İstanbul’da da TBMM Hükümeti’nin yönetimi başladı. Hatta bu durum müttefik devletlerce de kabul edildi. Son Osmanlı Hükümeti’nin istifası ile İstanbul’un siyasi gücü tamamen sona ermişti. Osmanlı Devleti’nin son günü olarak 4 Kasım tarihi kabul edilebilir. Nitekim Osmanlı Devleti’nin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi de en son 4 Kasım’da yayınlanmıştır (1997:87).

Saltanatın kaldırılmasının doğal sonucu, cumhuriyet rejiminin kurulmasıdır. “Saltanatın kaldırılmasının ileriye dönük önemli sonuçlarından biri de, köklü

⁹⁹ “ Temel hukuk işlemlerini yayımlayan Düstur’da ve Kavanin Mecmuası’nda konuya ilişkin iki karar vardır: ‘Osmanlı İmparatorluğu’nun İnkıraz bulup, TBMM Hükümeti Teşekkül Ettiğine dair Heyeti Umumiye Kararı (No:307- 30.10.1922) ve ‘ TBMM’nin Hukuku Hakimiyet ve Hükümrininin Mümessili Hakikisi Olduğuna Dair Heyeti Umumiye Kararı’ (No:308- 1,2. 11.1922). 307 sayılı kararda ‘Osmanlı İmparatorluğu’nun bitmiş, padişahlığın göçmüş’ olduğu söylenmekte, 308 sayılı karar ise bu konuda daha açık ve ayrıntılı olup, Hilafet’in statüsüne de belirginlik getirmektedir.” Bkz. Bülent Tanör, *Kuruluş (Türkiye: 1920 Sonraları)*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1997, s.16

dönüşümlerin önünü açmış olmasıdır. Gelenekçiliğin siyasal karargahı olan bu kurum tarihe gömülmeden devrimci bir sürece girilemezdi.” (Tanör, 1997:23, 24). 29 Ekim 1923’de Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının, anayasanın bazı maddelerini değiştiren önerisi TBMM’de oybirliği ile kabul edilmiştir¹⁰⁰. Böylece anayasanın birinci maddesinde, “Türkiye Devletinin hükümet şekli, Cumhuriyettir” hükmü yer alır. Aynı gün, Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk cumhurbaşkanı seçilir. “....Meclis Hükümeti sistemi, 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu’nda yapılan değiştirmeye önce Cumhuriyet rejimine vardırılmıştır. Daha sonra yapılan 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu, bazı özellikleriyle teorik planda, Meclis Hükümeti sistemini devam ettirmiştir (Tunaya, 1997: 119). Ulusal kurtuluşun demokratik yapılanmayla gerçekleştirilmesi, cumhuriyete geçişi olanaklı kılmıştır. Türkiye’de demokrasi ve cumhuriyet kavramlarının gelişimini Tanör şu biçimde açıklar:

...1920-1923 yıllarında Türkiye Devleti’nin ana kuruluşu bir demokratik cumhuriyet karakterini söz götürmez bir şekilde taşıyordu. Bundan sonraki yıllarda devletin ve rejimin demokratik olma niteliğinden kaymalar oldu, cumhuriyet ise süreklilik gösterdi. Tek partili dönem, daha sonraki askeri darbeler ve ara rejimler cumhuriyeti değil, demokrasiyi askıya almış oldular. Demokrasinin uğradığı kopukluklara karşılık Cumhuriyet’in gösterdiği süreklilik, Türkiye’de bu kurumun yalnız devlet başkanının seçimiyle belirlenmesi ya da egemenliğin birden çok iradeye ait olması anlamına gelmediğini, bunları çok aşan tarihsel bir çerçeveyi içerdiğini gösterir. Denebilir ki Cumhuriyet kavramı, devletin ve Türk Devrimi’nin bizzat kendisi olarak algılanmaktadır (1997:37).

¹⁰⁰ Yürürlükteki yasaya göre Bakanlar Kurulu üyeleri ile başbakan, TBMM tarafından gizli oyla ve salt çoğunlukla ayrı ayrı seçilmektedir. Bu yöntem hükümet kurulmasını zorlaştırmaktadır. Heyet-i Vekile (İcra Vekilleri Heyeti), Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanır ve istifa etme kararı alır (25 Ekim). Bakanlar istifa eder (27 Ekim). Yeni bir heyet oluşturulması çabaları sonuçsuz kalır; çünkü Meclis’teki gruplar uzlaşamaz. Hükümet bunalımından çıkmanın yolu anayasa değişikliğini gerektirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ile birlikte bir yasa taslağı hazırlar (28 Ekim). 29 Ekim 1923’te Halk Fırkası grubunda bu yönde karar alındıktan sonra, TBMM tarafından anayasada değişiklik yapılarak cumhuriyet ilan edilir. Cumhuriyeti getiren anayasa değişikliği, “Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının (maddelerinin) Tavzihan Tadiline Dair Kanun” başlığını taşır. “Tavzihan”, “açıklığa kavuşturarak” karşılığında kullanılmıştır. Yasa, o ana kadar olmayan bir şeyi var ettiğini söylemez, cumhuriyetin ilanından söz etmez. Varolan bir durumun açıklığa kavuşturulduğunu bildirir. Varolan durum “Cumhuriyet”tir. Bkz. A.g.e. ss. 25- 35.

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni bir siyasal bunalım gelişir. “Türkiye Cumhuriyeti’nde hilafetin son dönemi, gerçekte cumhuriyetçiler ile cumhuriyete karşı bir seçenek gözü ile bakılan ve altından yeni bir saltanat rejimi doğması muhtemel hilafet arasındaki açık çatışma olarak gelişti.” (Koçak, 1997:93)¹⁰¹ TBMM, 3 Mart 1924’te hilafetin kaldırılmasına karar verir¹⁰². Yasa uyarınca halife ve Osmanlı Hanedanı üyeleri de yurtdışına çıkarılır. Aynı gün kabul edilen yasalarla Şeriye ve Evkaf Vekaleti ve Erkan-ı Harbiye-ı Umumiye Vekaleti de kaldırılır. Tanör’e göre hilafetin kaldırılmasının sonuçları şöyledir:

İçte, saltanatın kaldırılması, cumhuriyet ilanı ve ardından halifeliğin kaldırılmasıyla siyasal devrim tamamlanmış oldu; ileri köklü dönüşümlerin (laikleştirme- ulusallaştırma) önü açıldı. O tarihten beri de, halifeliğin ihyası yolunda ciddiye alınacak bir akım görülmedi. Dışta ise ulusal ve laik devlete yönelen Türkiye ile İslam dünyası arasında mesafeleşme başladı. Türkiye, İslam dünyasının siyasal ve dinsel merkezi olmaktan çıktı. Buna karşılık, bağımsızlık ve çağdaşlaşma yönündeki atılımlarıyla, İslam dünyası reformistleri için yeni bir model oluşturmaya başladı (1997:51).

2.8.4. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Döneminde Anayasalar

1921 Anayasası, başta adı ile dikkat çekmektedir: Teşkilât-ı Esasiye Kanunu¹⁰³. 20 Ocak 1921 tarihli ve 85 sayılı yasayla kabul edilen Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu 23 madde ve bir de ayrı maddeden oluşan kısa bir çerçeve anayasa

¹⁰¹ Kurtuluş sürecindeki kadronun muhafazakar simaları halife Abdülmecid Efendi’yi ziyaret eder. Afyon mebusu İsmail Efendi’nin çıkardığı “Hilafet-i İslamiye ve Türkiye Büyük Millet Meclisi” başlıklı broşürde İslam’da egemenliğin Allah’a ait olduğu, halifeliğin dünya işlerine de bakacağı görüşü işlenir. Halifenin istifa edeceği söylentileri üzerine İstanbul Barosu başkanı Lütfi Fikri Bey, İstanbul basınında halifeye açık bir mektup yayınlayarak halifenin istifa etmemesini ister. İsmailiye tarikatı lideri Ağa Han ile Londra’daki İslam Cemiyeti başkanı Seyit Emir Ali’nin hükümete gönderdiği mektuplar 5 ve 6 Aralık 1923’te Tanin, İkdâm ve Tevhidi Efkar’da yayınlanır. Bu mektuplarda, cumhuriyetin ilanı sonrasında hilafetin hukuksal durumuna açıklık kazandırılması istenmekte ve hilafetin önemli, pekiştirilmesi ve korunması gereken bir kurum olduğundan söz edilmektedir. 8 Aralık 1923’te TBMM, İstanbul bölgesinde İstiklâl Mahkemesi kurulmasını kararlaştırır. Halife yandaşlığını sergileyen İstanbul basınından gazeteciler ve İstanbul Barosu başkanı İstiklâl Mahkemesi’nde yargılanırlar. Bkz. Cemik Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s.94.

¹⁰² “Hilafetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun” 431 sayı ve 3 Mart 1924 tarihli yasa.

¹⁰³ Bu tarihe kadar Osmanlı’da kullanılan terim “Kanun-ı Esasî”dir.

niteliğindedir. Anayasanın kısa oluşu, dönemin özelliğinden kaynaklanır. 1921 Anayasası bir geçiş dönemi anayasası olarak, Kurtuluş Savaşı'nın olağanüstü koşullarına uymakta ve demokratik niteliğinin yanı sıra devrimci karakterini de korumaktadır. İlk dokuz maddede devletin dayandığı temel ilkeler yer alır¹⁰⁴. Egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olduğu, yasama ve yürütme yetkilerinin ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan TBMM'de toplandığı, halka dayalı devlet ve güçler birliği ilkeleri kesin ve açık biçimde belirtilir. 1921 Anayasası'nda, devlet başkanının bulunmayışı, vatandaşların hak ve özgürlüklerinin düzenlenmeyişi, yargı ile ilgili hükümlerin olmayışı önemli eksikliklerdir. Kısa bir anayasa olmasına karşın, Cumhuriyet anayasacılığı açısından kalıcı izler bırakmış, daha sonraki anayasaları da etkilemiştir. Bunların başında, devlet konusundaki devrimci değişim gelir¹⁰⁵. 1921 Anayasası'nın kendine özgü bir yeniliği de yerel yönetimler ve özerklikler konusundadır. Bu anayasa, hukuksal anlamda yeni bir devletin kuruluşunu belirten ve

¹⁰⁴ 1- Egemenlik sınırsız ve koşulsuz olarak ulusundur. Yönetim yöntemi, halkın kendi yazgısını edimli olarak kendinin yönetmesi ilkesine dayanır.

2- Yürütme gücü ve yasama yetkisi, ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisinde belirir ve toplanır.

3- Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisince yönetilir ve hükümeti "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adını taşır.

4- Büyük Millet Meclisi, iller halkınca seçilen üyelerden oluşur.

5- Büyük Millet Meclisinin seçimi iki yılda bir yapılır. Seçilen üyelerin üyelik süresi iki yıldır; bunlar yeniden seçilebilirler. Eski meclisin görevi yeni meclis toplanıncaya dek sürer. Yeni seçim yapılamayacağı anlaşılırsa toplantı dönemi yalnız bir yıl uzatılabilir. Büyük Millet Meclisi üyelerinin her biri, yalnız kendini seçen ilin vekili olmayıp bütün ulusun vekilidir.

6-Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu, Kasım başında, çağrısız toplanır.

7- Din buyruklarının yerine getirilmesi; bütün yasaların konulması, değiştirilmesi, kaldırılması, antlaşma ve barış yapılması ve savaş kararı verilmesi gibi temel haklar Büyük Millet Meclisindir.

8- Büyük Millet Meclisi, çeşitli bakanlıkları özel yasasına göre seçtiği bakanlar aracılığıyla yönetir. Meclis, yürütme işleri için bakanlara yönerge verir ve gerektiğinde bunları değiştirir.

9- Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilen başkan bir seçim dönemi süresince Büyük Millet Meclisi Başkanıdır. Bu kimlikle meclis adına imza atmaya ve Bakanlar Kurulu kararlarını onaylamaya yetkilidir. Bakanlar Kurulu üyeleri, içlerinden birini kendilerine başkan seçerler. Ancak Büyük Millet Meclisinin Başkanı Bakanlar Kurulunun da doğal başkanıdır.

Bkz. Atatürk Söylev II, TDK Yayınları, Ankara, 1981, s.414.

¹⁰⁵ Teşkilat- ı Esasiye Kanunu'nun 3.maddesi "Türkiye Devleti" nden söz etmektedir. Bu söz, etnik kökeni, dili ve kültürü gözetilmeksizin, belli bir siyasal coğrafya (Misak-ı Millî) içinde yaşayan insanların siyasal birleşmesinin en üst noktası olan devleti tanımlamaktadır.

Bkz. <<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm>> (10 Eylül 2007).

varlığını sağlayan belge niteliği taşımaktadır. 1921 Anayasası üç yıl yürürlükte kalır. Yeni bir anayasanın hazırlıklarına girişilir. Anayasa tasarısı Kanun-u Esasî Encümeni tarafından hazırlanır ve Genel Kurula sunulur. Mecliste hangi çoğunlukla kabul edileceği belli değildir. “Meclis ilk önce bu konuda 11 Mart 1924 tarih ve 83 sayılı “Teşkilât-ı Esasîye Kanununun Ekseriyet-i Mutlakanın Sülûsan Ekseriyetiyle Kabul Edilmesine Dair Kararı” almıştır.”(Gözler, 2000: 57- 75). Bu karara uyularak, yeni anayasa, toplantı yeter sayısı olan üye tam sayısının salt çoğunluğun üçte ikisinin oyu ile 20 Nisan 1924’de kabul edilmiştir. Yeni anayasa 105 maddeden oluşur ve cumhuriyet rejimi içinde güçler birliği esasına dayandırılır. 1924 Anayasası, Türk siyaset yaşamının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Siyasal partilerin kurulmasına ve dolayısıyla demokrasiye açıktır. Klasik hak ve özgürlüklere yer verir. Bunların korunmasına ilişkin düzenlemeler yoktur. 1924 Anayasasına, 1928, 1934 ve 1937 yıllarında yapılan değişikliklerle, bazı temel ilkeler getirilir¹⁰⁶. 1924 Anayasası, Türk anayasa tarihinin en uzun ömürlü metni olmuş, otuz altı yıl yürürlükte kalmıştır.

2.8.5. Türkiye’de Tek Parti Dönemi

CHP’nin 27 yıllık iktidarının (1923-1950) büyük bölümü, tek parti yönetimi biçiminde gerçekleşmiştir. Tek parti yönetimindeki döneme ilişkin farklı tarihler

¹⁰⁶ 10 Nisan 1928 değişikliği, devlete laik bir karakter vermiştir. Üç dinsel esas (devletin dini, ahkamı şeriye ve yemin) anayasadan çıkarılmıştır. 5 Aralık 1934 tarihli değişiklikle, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tam olarak tanınır. “Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkını sağlamak amacıyla Başbakan İsmet İnönü ve 191 milletvekilince Anayasa ve Seçim Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin öneri, 5 Aralık 1934’te Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşüldü. Başbakan İsmet İnönü, Türk kadınına bu hakkı lütuf olarak vermediklerini söyledi. Yapılan görüşmelerden sonra 317 üyeli Meclisin oylamaya katılan 258 milletvekilinin tamamının oyuyla değişiklik önerisi kabul edildi. Böylece Türk kadını parlamentoda seçme ve seçilme hakkını kazandı. 8 Şubat 1935 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde 18 kadın milletvekili seçildi.” 5 Şubat 1937 değişikliği, devletin “cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı” niteliklerini belirler. 18 Haziran 1936’da CHP Genel Başkan Vekili İsmet İnönü tarafından yayınlanan bir genelgede parti ile devlet-hükümetin birleştirildiği açıklanır. Bu alandaki son girişim, CHP’nin altı okunun anayasada yer alması ve parti ilkelerinin aynı zamanda devletin temel ilkeleri durumuna dönüşmesidir.

Bkz. < <http://www.istanbulbarosu.org.tr/Detail.asp?CatID=1&SubCatID=2&ID=2440>>(1 Eylül 2007).

verilmekle birlikte, genelde benimsenen 1925-1945 yılları arasındaki dönemdir. 1931-1945 yılları arasındaki dönem, tek parti iktidarının yoğun yaşandığı dönem olarak gösterilebilir.¹⁰⁷ Kurtuluş Savaşı sona erdiğinde, Halk Fırkası, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde kurulmuş ve Kurtuluş Savaşını örgütleyen ve yürüten A-RMHC, tüm şubeleriyle Halk Fırkası'na dönüşmüştür¹⁰⁸. Başlangıçta “Halk Fırkası” olarak adlandırılan parti, 10 Kasım 1924'de “Cumhuriyet Halk Fırkası”, Mayıs 1935'de “Cumhuriyet Halk Partisi” adını alır. CHP, tek parti yönetiminin geçerliğine başlıca iki gerekçe gösterir: Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında etkili olan Müdafaa-i Hukuk'un temel alınması ve toplumun tümünü temsil etme savı¹⁰⁹. 1927'de, cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik, laiklik, CHP'nin ilkeleri olarak benimsenir. 1935'de bu ilkelere devletçilik ve devrimcilik eklenir.

2.8.5.1. Halk Fırkası'nın Kuruluşu

1920'nin sonlarına doğru TBMM'de, siyasal gruplaşmalar gelişir¹¹⁰. “...10 Mayıs 1921'de Mustafa Kemal ve arkadaşları yeni bir grup; onu izleyen günlerde de Mustafa Kemal karşıtları bir başka grup oluşturmuşlardır. Bu Meclis'teki “Müdafaai Hukukçuların ayrılışıdır. Artık bu gruplar ‘Birinci Grup’, ‘İkinci Grup’ olarak anılacaklardır” (Kili, 2000: 20). Birinci Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun başlangıç ve 16 maddeden oluşan tüzüğü 10 Mayıs 1921'de kabul edilir. Mustafa Kemal, grubun yönetim kuruluna başkan olarak seçilir. İkinci Grup, hilafet ve saltanat makamının ve Osmanlı

¹⁰⁷ Bkz. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

¹⁰⁸ A-RMHC, bir dernekler federasyonudur. A-RMHC'ni oluşturan birimlerin yerel özelliklerini sürdürmekte ısrarlı tutumları, kendilerini yazışmalarda, A-RMHC il örgütü olarak değil, il düzeyinde “cemiyet” olarak adlandırmalarından anlaşılabilir. Bu durumda A-RMHC için federasyon tanımı kullanılabilir. Bkz. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin kurulması (1923-1931)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1981.

¹⁰⁹ Mustafa Kemal Paşa, CHF ikinci büyük kurultayının açılışında, fırkayı “A-RMHC'nin siyasal partiye tecelli eden varlığı” olarak tanımlar ve Sivas Kongresi'nin ilk kongre olduğunu belirtir. CHP, halkı, ayrıcalıksız ve sınıfsız toplum biçiminde algılamakla toplumun tümünü yansıttığı savındadır. Bkz. Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve CHP*, Boyut Kitapları İstanbul, 1999, s.69, 70.

¹¹⁰ Bkz. Atatürk *Söylev II*, TDK Yayınları, Ankara, 1981, s.436.

devlet şeklinin saklı tutulmasını istemekte, Ankara'daki siyasal gücü geçici saymakta, Misak-ı Milli'nin sağlanmasından sonra, hükümetin çekilmesi gereğini belirtmektedir. “Grup üyeleri, Meclis’te Meclis Başkanı (Mustafa Kemal)nın bakanlar kurulu üyeliği için aday gösterme yöntemini kaldırmak için sert ve dirençli bir savaşım vermiş; bazı ikinci grup üyelerinin bakan seçilmesini başarmışlardır.” (Kili, 2000: 21). Mustafa Kemal Paşa, 7 Aralık 1922’de, gazetelere “Halk Fırkası” adıyla siyasi bir parti kurma niyetini açıklar¹¹¹. TBMM seçimlerinin yenilenmesi kararı üzerine 8 Nisan 1923’de Mustafa Kemal Paşa bir bildiri yayınlar¹¹². Uyar, bu bildiriye şöyle açıklamaktadır:

“Dokuz Umde” olarak anılan bu beyannamede “milleti refaha nail etmek” amacını gerçekleştirmek için TBMM’nin yeni dönemde “Meclisin ekseriyetini bu gaye etrafında toplamak ve memleketi hakimiyeti millie dairesinde siyasi teşkilata mazhar etmek için bir Halk fırkası teşekkül edecektir. Meclisde elveyim müteşekkil (Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Grubu) Halk fırkasına intikal edecektir.” denilmekteydi (1999: 71).

¹¹¹ “...Sayın baylar, her yerde siyasal parti kurma konusunda da halkla uzun uzun söyleşilerde bulundum. 7 Aralık 1922’de, Ankara basını aracılığı ile, ‘Halk Partisi’ adında halkçılık ilkesine dayanan bir siyasal parti kurmak isteğinde olduğumu bildirerek bu parti izlencesinin yapılmasına bütün yurtseverlerle bilim adamlarının yardım etmelerini ve katılmalarını dilemiştim.” Bkz. A.g.e. s.524

¹¹² “ ... Kimi kişilerin yazılı olarak bildirdikleri görüşlerden ve halkla yaptığım düşünce alışverişinden çok yararlandım. En sonu 8 Nisan 1923’de, görüşlerimi dokuz ilkede saptadım. İkinci Büyük Millet Meclisinin seçimi sırasında bastırıp yayımladığım bu izlence, partimizin kuruluşuna temel olmuştur. ...Yayımladığım izlenceyi bir siyasal parti için yetersiz ve kısa bulanlar oldu.’ Halk Partisinin izlencesi yoktur.’ dediler. Gerçekten, ilkeler adı ile anılan izlencemiz, karşı çıkanların gördüklerine ve bildiklerine benzer bir kitap değildi; ama temel ilkeleri kapsıyordu ve uygulanabilir nitelikte idi. Biz de, uygulanamayacak düşünceleri kuramsal bir takım ayrıntıları yaldızlayarak bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Ulusun maddesel ve ruhsal yönlerden yenilenip gelişmesi için çalışırken, iş yapmayı söze ve kurama yeğ tuttuk. Bununla birlikte; ‘ egemenlik ulusundur. Türkiye Büyük Millet Meclisinden başka hiçbir kat ulus yazgısına egemen olamaz. Bütün yasaların düzenlenmesinde, her türlü örgütlenmede, yönetimin bütün ayrıntılarında, genel eğitimde, tutumsal işlerde ulusal egemenlik ilkelerine uyulacaktır, Padişahlığın kaldırılması ile ilgili karar değişmez bir ilkedir.’ gibi bilinmesi gereken önemli noktalar ile, mahkemelerin yenileştirileceği, bütün yasalarımızın hukuk bilimi verilerine göre yeni baştan düzeltilip tamamlanacağı, toprak ürünleri vergisinin değiştirileceği, ulusal bankalar anaparalarının artırılacağı, gerekli demiryollarının yaptırılacağı, öğretimi birleştirmeye hemen girişileceği, askerlik ödevi süresinin kısaltılacağı, ülkenin bayındırlaştırılmasına çalışılacağı ve benzeri gibi ivedi ve önemli gereksemeler ilkeler dışında bırakılmamıştır. Barışla ilgili görüşümüzün de: ‘Maliyede, tutumsal işlerde ve yönetimde bağımsızlığımızı yüzde yüz sağlamak koşuluyla barışın yeniden kurulmasına çalışmak’ olduğunu bildirdik.” Bkz. A.g.e. s.526

Seçimlerde A-RMHC'nin başarısı sonrasında 9 Eylöl 1923'te Halk Fırkası'nın tüzüğü kabul edilmiştir. Bu tüzüğün birinci maddesinde fırkanın amacının; ulusal egemenliğin halk tarafından kullanılmasına rehberlik etmek ve Türkiye'yi çağdaş bir devlet haline getirmek olduğu belirtilmiştir. İkinci maddede halkçılık tanımlanmaktadır. 11 Eylöl 1923'deki Halk Fırkası toplantısında genel başkanlığa Mustafa Kemal Paşa, genel sekreterliğe Recep (Peker) Bey seçilir. Partinin kuruluş dilekçesi, 23 Ekim 1923'de Mustafa Kemal Paşa imzası ile İçişleri Bakanlığı'na sunulur.

2.8.5.2. Halk Fırkası'nın Örgütlenmesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlığa erişmesinde anahtar olan ekonomik kalkınma, liberalizm eşliğinde gerçekleşecektir¹¹³. “Atatürk'te ideolojik düzeyde liberalizmi meşru kılan ve rasyonelize eden kavram halkçılıktır.” (Timur, 2001:118). Atatürk, Türkiye'de kalkınmanın toplumun tümünü zenginleştiren bir kalkınma olması gerektiğini belirtir. Halkın, ayrıcalıksız ve sınıfsız toplum biçiminde tek partide buluşmasının düşünsel temeli budur. Bu kapsamda, Avcıoğlu, Halk Fırkası'nın oluşumunu ve örgütlenmesini şöyle açıklar:

...CHP, bütün halkın partisi olarak kurulmuştur. 1923 Parti Nizamnamesinde, “halk mefhumunun herhangi bir sınıfa münhasır olmadığı” belirtilmektedir. Gerçekte ise, CHP, kitlelerin eşraf egemenliğinde pasif kaldığı bir ortamda, eşraf ve aydın memur karmaşası siyasi bir teşekköl olmuştur....Mahalli teşkilat olarak, eşraftan kurulu partinin üst kademelerini de Atatürk'ün etrafında Milli Mücadeleyi başarıya ulaştırmış olan subaylar ve memurlar teşkil etmiştir....Eşraf, partili olmanın avantajlarından yararlanmış buna karşılık inkılapları benimseyerek, rejime bir toplumsal dayanak sağlamıştır....Yüksek memurların yönetiminde eşraf temsilcilerinden kurulu bir parti, bu hüviyetiyle, bürokrasinin bir parçası haline gelmiştir. Bürokrasinin özelliğı, her yerde tutuculuğa yöneliştir. İlerici partilerin köklü toplumsal devrimlere giriştikleri zaman, karşılaştıkları en önemli sorunlardan birini, bürokrasinin devrimci atılışı köstekleyici bir engel olmaktan çıkarılması teşkil etmiştir. Bu hayati sorun, genellikle, devrimci partinin bürokrasi üzerindeki kontrolünü artırması suretiyle çözülmüştür. Bizde ise, partinin eşrafa dayanan

¹¹³ “İzmir iktisat Kongresi, kurtuluş savaşı vermiş bir ulusun, bünyesine uygun bir pazar ekonomisi düzeni temel olmak üzere, uygar dünya ile bütünleşme iradesini ifade etmektedir.” Bkz. Zeki Hafızoğulları, *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Fikri Temelleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara:2001. s.30, 31.

yapısı yüzünden, devrimcilik, parti üzerinde bürokrasinin kontrolünü artırmasını gerektirmiştir (1998:361, 362, 364).

1925’de, Cumhuriyet Halk Fırkası, ülkeyi (74 ili) 14 bölgeye ayırmış ve her bölgeye bir müfettiş atamıştır. “ 1936 yılına gelindiğinde CHP’nin 50 il, 342 ilçe, 1800 bucak ve 25941 ocak örgütü vardı.” (Uyar, 1999: 77).

2.8.5.3. Siyasal Gelişmeler

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Refet Bele, Rauf Orbay’ın öncülüğünde 17 Kasım 1924’de kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci siyasal partisidir¹¹⁴. TpCF varolan politikayı benimsemeyen her kesimden destek alır. TpCF’nin kuruluşundan beş gün sonra hükümet değişmiştir. Başbakan Fethi Okyar’dır. 13 Şubat’ta Şeyh Sait isyanı başlar. Gelişmeler üzerine başbakanlık görevini İsmet Paşa üstlenir. 4 Mart 1925’de Takrir-i Sükun Kanunu kabul edilir. Hükümet, 15 isyan bölgesinde sıkıyönetim ilan eder¹¹⁵. TpCF’nin bu yerlerde dinsel propaganda yaptığı iddia edilir. Tevhidi Efkâr, Son Telgraf, İstiklal, Sebilürreşad, Aydınlık, Orakçekiç gibi gazete ve dergiler kapatılır. İstiklâl Mahkemeleri kurulur. TpCF yargılanır ve 3 Haziran 1925’de bütün şubeleri kapatılır. Fırkanın kapatılmasında gerekçe olarak parti programındaki 6.madde gösterilmiştir: “Fırka efkâr ve itikadat-ı

¹¹⁴ “TpCF, kuruluşundan itibaren popülist bir politika izleyerek radikal değişimlerden çok varolan yapının devamını savundu; yeni değişikliklerin yapılmasına karşı çıktı. Buna tam anlamıyla zıt bir hareket tarzıyla CHF yönetimi, Sovyetlerle ilişkilerini sürdürerek izolasyon politikası içinde modern Türkiye’yi yaratmaya çalışıyorlardı. TpCF yönetimi ile CHF yönetimi arasındaki temel fark; birincisinin muhafazakarlığı bir siyasal araç olarak kullanması ikincisinin ise toplumun isteklerinin yerine radikal bir değişim projesine sahip olmasıdır TpCF’nin pragmatizminin ardında uzun vadede savaş öncesi muhafazakar yapıya dönülmesi amacı bulunmaktaydı. Bu nedenle devrimci CHF ile statükocu TpCF’nin uzlaşması mümkün değildi.” Bkz. Hakkı Uyar, *Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938)*, <<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/25.pdf>> (1Eylül 2007)

¹¹⁵ (Elazığ, Genç, Muş, Ergani, Dersim, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Siverek, Siirt, Bitlis, Van, Hakkari, Kiğı, Hınıs)

diniyeye hürmetkârdır.”. Bu gelişmeler, kısa sürede (laikleşme sürecinde) kökten kararların alınmasında etkili olmuştur.¹¹⁶

CHP’nin dört yılda bir düzenlenen büyük kurultaylarında Türk devriminin kökleşmesi yönünde temel kararlar alınmıştır. Siyasal sistem, kurultaylarda ve basında, Türkiye’ye özgü bir demokrasi olarak tanımlanır¹¹⁷. Sınıfsız Türk toplumu düşüncesi, CHP’nin ulusu temsilini ve böylece birden fazla siyasal partinin gereksizliğini anlaşılır kılmak üzere vurgulanır. CHF’nin ikinci büyük kurultayı 15-23 Ekim 1927’de toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, kurultayın açılışında, fırkayı A-RMHC’nin siyasal partiye beliren varlığı olarak tanımlar ve Sivas Kongresi’nin ilk kurultay olduğunu belirtir. 1927 tüzüğüyle parti, merkez ve il örgütü olarak ikiye ayrılır. Merkez örgütündeki genel başkan ile onun belirleyeceği genel başkan vekili ve genel sekreterden oluşan divan, TBMM seçimlerini yönetme ve partinin milletvekili adaylarını belirleme yetkisine sahiptir. Bu tüzükle, partiye üyelik için “milli mücadeleye karşı olmamış olmak” koşulu getirilmiştir. Eski tüzükte olmayan yeni bir madde grubu, CHF’na üye milletvekillerinin uymaları gerekli noktaları açıklar¹¹⁸. Büyük kurultay sonucu yayınlanan bildiride “CHF, cumhuriyetçi, laik, halkçı ve milliyetçidir ve milletin iktisadi

¹¹⁶ 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı yasayla tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması kabul edilmiş ve birtakım unvanların kullanılması yasaklanmıştır. Kanun, bütün tarikatlarla birlikte, şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük, gaipen haber vermek ve murada kavuşturmak amacıyla muskacılık gibi, eylem, unvan ve sıfatların kullanılmasını, bunlara ait hizmetlerin yapılmasını ve bu unvanlarla ilgili elbise giyilmesini de yasaklamıştır. 17 Şubat 1926’da kabul edilen Medeni Kanun, Türkiye’de laik hukuk sisteminin başlangıcıdır. Bu yasa ile kadın erkek eşitliği, tek eşlilik, resmi nikah, çocuğun dinsel eğitiminin ana babaya verilmesi, reşitin dinini seçmede özgür olması gibi esaslar getirildi.

¹¹⁷ “CHP kendi yönetimini her zaman demokratik olarak tanımladı. Nitekim, Parti programında yer alan halkçılık maddesi demokrasiyi anlatmaktadır.” Bkz. Hakkı Uyar, *Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938)*, <<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/25.pdf>> (1 Eylül 2007)

¹¹⁸ “Fırka mebusları, özel iktisadi hayatlarında devletin resmi kanunlarına tabi olup, mebusluk sıfatlarını bu ilişkilerinde istismar etmeyeceklerdir. Sermayesinin çoğu devlete ait müessese ve şirketlerde, imtiyaz şirketlerinde ve inhisar idarelerinde hükümet tarafından atanan üyeler ve temsil görevinde bulunacaklar fırka mebuslarından olmayacaktır. TBMM Reisi ve Reis Vekilleri, İcra Vekilleri ve Fırka Umumi Katibi, Fırka Umumi Reisi ve Reis Vekilleri ile fırka müfettişleri gerek devletin alakadar olduğu müesseselerde ve gerekse özel şirket ve müesseselerde müdürlük ve yönetim kurulu üyeliği veya temsil görevlerinden feragat ederler.”. Bkz. Tuncay Dursun, *Tek Parti Dönemindeki CHP Büyük Kurultayları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.19

menafiini temin etmeyi birinci derecede haiz-i ehemmiyet addeder. İşbu esasat fırkamız için bütün siyasetinde ve bütün kanunların vaz ve tatbikinde hakimdir.” denilmektedir.¹¹⁹

Dünyadaki ekonomik kriz Türkiye’de de etkisini göstermiş, devletçilik uygulamalarına geçiş hızlanmıştır Bu dönemde yaşanan Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimi, tek parti yönetimine yapay bir muhalefet geliştirme girişimidir. Serbest Cumhuriyet Fırkası, Atatürk’ün arzusu ile Fethi (Okyar) Bey tarafından 12 Ağustos 1930’da kurulur¹²⁰. Liberalizmi savunan SCF, programında belirttiği üzere cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik esaslarına bağlı kalacaktır. Ayrıca seçimlerin tek dereceli olmasını ve kadınların siyasal haklara sahip olmasını savunmuştur. Parti hızla gelişir. Partinin kuruluşundan bir ay sonra yapılan yerel seçimlerde, 502 seçim bölgesinden 22’sinde SCF kazanır. SCF, 18 Aralık 1930 tarihinde kendi kendini kapatmıştır¹²¹. 10 Mart 1931’de, Recep Bey, CHF genel sekreterliğine getirilir. “Recep Bey, partiyi örgütsel yönden ve doktrin bakımından güçlendirmeye çaba harcadı, partinin devlet örgütü ile hükümet üzerinde denetim kurabilecek ölçüde güçlü bir siyasal kuruluş olmasına çaba gösterdi.”(Koçak, 1997: 114). CHF’nin siyasal alanda tekelleşmesine ve siyasal nitelikli kuruluşların partide eritilmesine yönelik program hızla

¹¹⁹ “Dahili, adli ve harici siyaset başlığı altında güvenlik ve asayişin sağlanması birincil görevdir. Nüfus politikası önemli konulardandır. Çağdaş demokratik uygarlıkların anlayışını Türkiye’nin yasalarına dayanak oluşturmak ilke olarak benimsenir. Dış politikada uzun savaşlarla kazanılan hukukun korunması esastır. Maarif siyaseti, eğitimin ulusallık, laiklik çerçevesinde yürütülmesini öngörür. İlköğretimin zorunlu ve parasız olması amaçlanır. İçtimai ve sıhhi siyasette ailenin korunması esastır. Tasarrufun önemi vurgulanmıştır. bütçenin açık vermemesini sağlamak amaçlanmıştır. İktisadiyat başlığı altında, iktisadi açığın kapatılması ve iktisadi gücün artırılması birinci amaçtır. Zirai birlikler, kredi bankaları ve kooperatifler kurulmaya çalışılacaktır. Ekonomik gelişimde yasaların, devletçe alınacak önlemlerin kamu yararı gözetmesi temeldir.” Bkz. a.g.e., s.22, 23.

¹²⁰ “Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri’nin “*himayesinde*” kurulan/kurdurulan SCF’nin kuruluş nedenleri üzerinde durmak gerekir; bunları iç ve dış nedenler olarak ikiye ayırmak mümkündür: Türk Devrimi’nin modernleşme çabalarının bir yansıması olarak, ülke yönetiminin de “*Batı tarzı*”nda olması, birden fazla siyasal partinin bulunması gerekmektedir. Avrupa’nın Türkiye’ye diktatörlük gözüyle bakması M. Kemal’i rahatsız etmekteydi.”Bkz. Hakkı Uyar, *Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938)*, <<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/25.pdf>> (1Eylül 2007)

¹²¹ Fırkanın kendini feshettiğini bildiren belgede “Partinin Gazi Hazretleriyle (Atatürk) siyasi yönden karşı karşıya gelmek durumunda kalabileceği” feshin önemli nedeni olarak belirtilmiştir.

uygulanır. Bu kapsamda, Türk Ocakları kapatılarak yerine, Halkevleri açılır.¹²² Tek parti döneminde kültürel değişimi sağlayacak kurumsallaşmalara başlıca örnekler, TTK ve TDK'dur. 1931'den başlayarak CHP, toplumun ayrı kesimlerinden adaylar göstererek, tüm kesimleri temsil ettiği savını güçlendirmektedir¹²³. İki dereceli seçimlerde, halk ikinci seçmenleri, ikinci seçmenler milletvekillerini seçmiştir. CHP üyesi ikinci seçmenler, parti tüzüğü gereği parti üyelerine oy verirler. 1931 milletvekili seçimleri, CHF Büyük Kurultayının toplanmasından önce yapılmıştır. CHF'nın Üçüncü Büyük Kurultayı 10- 18 Mayıs 1931'de toplanır. CHF'nın bu kurultayda benimsediği programda, sınıf ayrılıkları reddedilmiş ve bir ideoloji yerine ülkenin gereksinimlerinin temel alındığı belirtilmiştir. Ayrıca, güçler birliği ilkesi onaylanmakta, tek dereceli seçimlerin temel amaç olduğu anımsatılmakta, kadınlara oy hakkı tanınması gerektiği belirtilmektedir. Bu kurultayda, cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik ve laiklik ilkelerine devletçilik ve devrimcilik eklenir. Kadro Hareketi, parti kurultaylarında benimsenen görüşlerin eşliğinde Türk devriminin ideolojisini oluşturmaya çalışır. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)'nin sahibi olduğu Kadro dergisinde, Şevket Süreyya (Aydemir), Vedat Nedim (Tör), Burhan Asaf Belge) ve İsmail Hüsrev (Tökin), yazılarıyla, batılılaşma sorununu ve Türk Devrimini sosyalist açıdan yorumlamışlardır.¹²⁴

¹²² 19 Şubat 1932'de ilk Halkevi Ankara'da açılır. Halkevlerinin amaçları; Türk ulusunu yeni ülküler çevresinde toplamak, halk arasında kültür ve düşünce birliğini sağlamak, Atatürk devrimlerinin benimsenmesini gerçekleştirmek, Cumhuriyetin kültür atılımını yapmak, kır-kent ve köylü-aydın ikiliğini ortadan kaldırmak olarak özetlenebilir. Halkevleri, il ve ilçe merkezlerinde şubeler açar. 1940'dan sonra, kırsal kesimde Halk Odaları kurulur. 1931-1952 yılları arasında 478 Halkevi (biri Londra'da) 4322 Halkodası açılmıştır. CHP'nin desteğinde örgütlenen Halkevlerinin çalışmaları, dokuz şube halinde düzenlenmiştir: Dil-edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kursları, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze. Halkevleri 1952'de kapatılıp, 1960'ta tekrar açılmıştır. Bkz. Mustafa Özsarı, *Halkevleri*, <<http://w3.balikesir.edu.tr/~mozsari/Halkevleri.htm>> (1 Eylül 2007).

¹²³ Örneğin 1931 seçimlerinde Konya, Kastamonu ve Ankara'dan köylü/çiftçi kökenli milletvekillerinin; Zonguldak ve İstanbul gibi yerlerde de işçi kökenli milletvekillerinin seçilmesi sağlanır. Bkz. Hakkı Uyar, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde CHP'nin Toplumsal Kökenleri: İkinci Seçmenler Örneği (1935)*, s.2, <<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/7.pdf>> (1 Eylül 2007).

¹²⁴ Kadro'nun ilk sayısı Ocak 1932'dir. Son çıkan 35- 36 sayıları Aralık 1934-Ocak 1935 tarihli dirler ve bir arada çıkmışlardır. Dergiye Kadro isminin verilmesi de tesadüfi

1935’de yapılan genel seçimlerden önce, seçimleri ilgilendiren yasal düzenlemeler gerçekleştirilir¹²⁵. CHP Dördüncü Büyük Kurultayı, 9 Mayıs 1935’de toplanmıştır. Parti örgütü ile devlet örgütü, birbirini tamamlayan birlik olarak benimsenir. Partinin dayandığı düşünceler, Kemalizm olarak tanımlanır. Parti programında, öncekinin tersine iki dereceli seçim sistemi savunulmuştur. “Topraksız köylüye toprak verilmesi, şehirleşmeye yönelik hükümler ilk defa bu programda yer alır. Başta gençlik olmak üzere, toplumun partiyle bağlantılı olarak örgütlendirilmesi öngörülmüştür.” (Dursun, 2002:173). 15 Haziran 1936’da parti genel sekreteri Recep Peker görevden alınır. “Bu dönemde CHP, Recep Peker’in düşündüğü gibi siyasal alanda bir tekel kurmayı başardı. CHP örgüt olarak devlet ve hükümet mekanizmasına üstün gelemediği, ona hakim olamadığı gibi, bu mekanizmanın bir parçası haline geldi.” (Koçak, 1997: 115). 8 Haziran 1936’da CHP genel başkan vekili İsmet İnönü, parti ile devlet-hükümetin birleştirildiğini açıklar. Böylece içişleri bakanı aynı zamanda CHP Genel Sekreteri, illerde valiler CHP İl Başkanı olacaktır. 13 Şubat 1937’de partinin ilkeleri anayasaya konularak devletin temel ilkeleri haline getirilmiştir. 20 Eylül 1937’de, İnönü başbakanlıktan ayrılır¹²⁶. Atatürk, ülkenin ekonomik sorunlarının çözülmesi için İş Bankası örneğinde başarı kazanan Celal Bayar’ı yeğler ve

sayılamaz. Kadro teriminin anlamını, dergi başyazarı Şevket Süreyya bir eserinde açıklamıştır: “Kadro milletin heyeti umumiyesini bağlayan siyasi ve iktisadi kayıtlara karşı milletin heyeti umumiyesinin isyanı demek olan bir milli kurtuluş hareketinde, millet içinde bir menfaat cidalini temsil eden dar bir menfaat zümresinin cidal organı değil, bu hareketi duyan, koruyan ve yaşatan ileri unsurların rehber teşkilatıdır.” Bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri II*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul,1999, s.79.

¹²⁵ “1935 yılında yapılan seçimlerin hemen öncesinde, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. CHP Genel Merkezi’nin parti örgütüne 12 Aralık 1934 tarihinde gönderdiği bir yazıda, kadınların artık ikinci seçmen de seçilebilecekleri, bunun için partiye üye olmaları gerektiği belirtilmiştir. Oy kullanma yaşı 18’den 22’ye çıkarılır. Her 40.000 seçmen için 1 milletvekili seçilmesi kararlaştırılır. Her 400 birinci seçmen için 1 ikinci seçmen seçilmesi kabul edilir.” Bkz. Hakkı Uyar, *Türkiye’de Tek Parti Döneminde CHP’nin Toplumsal Kökenleri: İkinci Seçmenler Örneği (1935)* <<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/7.pdf>> (1 Eylül 2007).

¹²⁶ Atatürk ile İnönü arasındaki anlaşmazlıklar üç ayrı alanda özetlenebilir: Cumhurbaşkanı Atatürk, İnönü başkanlığındaki hükümete müdahale eğilimindedir. Dış politikada, özellikle Hatay sorunu çözümünde İnönü daha ılımlı politika yanlısıdır. Ekonomik alanda politikanın belirlenmesinde görüş ayrılıkları vardır. İnönü, Atatürk’ün liberal ekonomiden yana olduğunu belirtmiş, Atatürk devletçi ekonomik politikanın başarısından kuşku duymuştur.

Celal Bayar başbakan olur. Atatürk'ün ölümü üzerine İsmet İnönü, 11 Kasım 1938'de cumhurbaşkanı seçilir. Avrupa'da tek partili şef yönetimlerinin etkisiyle basında İnönü için "Milli Şef" önadı kullanılmaktadır¹²⁷. 26 Aralık 1938'de toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı'nda, İnönü CHP Değişmez Genel Başkanı seçilir. Kurultayda Atatürk "Ebedi Şef", İnönü "Milli Şef" ilan edilir. CHP 5. Büyük Kurultayı 29 Mayıs 1939'da Ankara'da toplanmıştır. Kabul edilen yeni tüzük ile başbakanın aynı zamanda parti genel başkanı olması uygulamasına son verilmiştir. Bu kurultayda parti ve hükümet üzerindeki denetimi artırmak amacıyla bir "Müstakil Grup" kurulması kararı alınır¹²⁸. "Ülkede siyasal denetim eksikliğini gidermek için kurulan Müstakil Grup, yapılanması ve yetkileri açısından ölü bir organ olarak doğmuştur." (Dursun, 2002:174). SCF denemesinden sonra, denetimli muhalefet düşüncesinin farklı bir sürümü olarak Müstakil Grup, çok partili yaşama geçişte gerçek bir muhalefetin de öncülüdür¹²⁹. "Avrupa'da 'tek parti, tek şef' sistemlerinin pek canlı olduğu ve bunun Türk siyasal sistemine çok uygun düştüğü bir sırada, Türkiye'de yine de örgütlü bir muhalefet fikri terkedilmemiştir"(Timur, 2003:13). İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ekonomik sorunların çözümünü amaçlayan Milli Korunma Kanunu, 18 Ocak 1940'da TBMM'de kabul edilir. Yasa, hükümete ekonomiyi düzenlemek amacıyla çok geniş yetki ve olanaklar tanımıştır. Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi alınmasına karar verilir. Bu vergilerin alınması sürecindeki keyfi tutum, tek parti yönetimini egemen sınıflarla karşı karşıya getirmiş ve çok partili yaşama geçişi hızlandırmıştır. Köy Enstitüleri, Milli

Bkz. Cemil Koçak, "Siyasal Tarih(1923-1950), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul,1997, s.116, 117

¹²⁷ Almanya'da Hitler-Führer, İtalya'da Mussolini-Duce, İspanya'da Franco-Caudillo.

¹²⁸ Kurultayca seçilen partili milletvekillerinden 21 kişi, mecliste bağımsız bir kimlik taşıyacaktı. CHP Meclis Grubu toplantılarına görüş bildirme ve oy kullanma hakkı olmaksızın katılacaklardır. Meclis toplantılarında ise, görüşlerini kendi grup kararları yönünde belirteceklerdir. Müstakil Grup başkanı, CHP Değişmez Genel Başkanı İnönü'dür. Yapılanması ve yetkileri açısından sorunlu biçimde oluşturulan bu grubun çalışmaları dar bir alanda kalmıştır.

¹²⁹ "Saracoğlu Hükümeti sırasında, Celal Bayar'a grup başkan vekilliği teklif edilince, Bayar 'Müstakil Grup başkanlığını kabul ederim' şeklinde yanıt vermiştir. Bütün siyaset adamlarının CHP'li olduğu bir dönemde, müstakbel DP kurucusu, bu göstermelik muhalefet grubu başkanlığını, Parti grubu başkan vekilliğine tercih etmiştir." Bkz. Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s.13.

Şef döneminin özgün ve önemli siyasal girişimlerindenidir.¹³⁰ Kırsal kesimde ilköğretim sorununun, kısa sürede ve düşük bütçe ile çözülmesi ve öğretmen eğitimi amaçlanmıştır. Köy Enstitüleri Kanunu, 17 Nisan 1940'da TBMM'de kabul edilir¹³¹. İkinci Dünya Savaşı sırasında, 8 Haziran 1943'de toplanan 6. kurultayda, parti programının beşinci bölümü “Cihan Harbi İçinde İdare”, altıncı bölümü de “Cihan Harbinden Sonraki İhtimaller” başlıkları altında düzenlenir. Tüzükte yapılan değişikliklerle genel sekreterin hükümette yer almasına son verilmiş ve Müstakil Grubun üye sayısı artırılmıştır. “Kurultay nedeniyle basında yer alan yazılarda şeflik sistemi övülmüş, tek partili yaşamın gerekliliği açıklanmaya çalışılmıştır.” (Dursun, 2002: 176). “1944 yılı, basında değişen havayı yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Yıl boyunca basında yönetime yönelik eleştiri ve görüşler yaygınlaşacaktır. Basında yönetim hakkındaki eleştiriler daha çok ekonomik sorunlar üzerinedir” (Koçak,1997:132). Mart 1944'de CHP Meclis Grubu'nda Saraçoğlu Hükümeti için yapılan güven oylaması sonuçları ve tartışmalar ilk kez Ulus Gazetesi'nde resmi bildiri biçiminde yayınlanır. 1944'te Adımlar, Yurt ve Dünya, Yürüyüş, Barış Dünyası dergileri, Ağustos-Eylül 1944'de Tan ve Vatan gazeteleri kapatılır. Böylece basında gelişen muhalefet büyük ölçüde ayıklanmıştır¹³².

¹³⁰ 1937-38 öğretim yılında Eskişehir/Çifteler ve İzmir/Kızılçullu'da, “deneme” olarak iki “Köy Öğretmen Okulu” açıldı. 1940'a kadar açılan bu tip 4 okul, yasa çıkınca “Köy Enstitüsü” adını aldı ve değişik bölgelerde yeni Köy Enstitüleri açıldı. Enstitüsü sayısı 1945'te 20'ye, 1948'de 21'e çıkarıldı. Enstitüler, bölge esasına göre kurulmuştu. Her Enstitünün sorumlu olduğu 3-4 il vardı. Enstitüler, bu illerin köylerinde öğretmenlerin yetiştirdiği öğrencilerden seçerek öğrenci alıyor, bunlar enstitülerde ilkokulu tamamlayarak Enstitü öğrencisi oluyorlardı. Enstitü öğrencileri, üçüncü sınıftan sonra “öğretmenlik” ve “sağlık” kollarına ayrılıyordu. “Köy Sağlık Memuru” ve “Köy Ebesi” yetiştiren Sağlık Kollarının öğrencisi daha azdı. Köy eğitimi ile ilgili personeli yetiştirmek ve bir “Köy İncelemeleri Merkezi” olmak üzere, Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde bir de “Yüksek Köy Enstitüsü” açıldı. Ayrıntılar için bkz. Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000

¹³¹ “1946'da, Köy Enstitülerinin eğitim programında ve yapılanmasında kuruluş amaçlarından uzaklaşan değişiklikler yapılır. Yüksek Köy Enstitüsü 1947'de kapatılır. 1950'den sonra kız ve erkek öğrenciler ayrı enstitülerde toplanır; sağlık kolları kapatılır. 1953'te programları, klasik ilköğretmen okulu programı ile birleştirilir. 1954 yılında çıkarılan 6234 sayılı yasa ile Köy Enstitüleri kapatılır.” Ayrıntılar için bkz. Necdet Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine*, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s.114

¹³² 22 Mart 1945'te Tan ve Vatan gazetelerine yeniden yayınlanmaları için izin verilmiştir.

“Milli Şef” ve “Değişmez Genel Başkan” sanları, CHP İkinci Olağanüstü Kurultayı’nda kaldırılmıştır (10 Mayıs 1946).

2.8.5.4. Ulus-devlet ve Cumhuriyet Yurttaşı

Osmanlı Devleti’ndeki dinsel yönetimin yerini Türkiye Cumhuriyeti’nde laik hukuka bırakmasının başlangıcını, ümmet yerine uluslaşma kavramının benimsenmesi oluşturmaktadır¹³³. “Atatürkçü ideoloji, ulusal bağımsızlık savaşının ilk gününden başlayarak ulus bilincine, ulusçuluğa, ulusal birliğe, ulus oluşturmaya her eylemde, her davranışta, her uygulamada büyük ağırlık vermiş, bu ögeyi dışa karşı ve içeride sürekli vurgulamış, güçlendirmeye çalışmıştır.” (Kili, 1994: 95,96).

Ulus-devletlerin oluşmasında ulus, cumhuriyet ve çağdaşlaşma etkilidir. Vatandaş İçin Medeni Bilgiler’de ulus, “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk ulusu denir.” ve “Türk ulusu halk yönetimi olan cumhuriyetle yönetilir bir devlettir.” tümceleriyle tanımlamıştır¹³⁴. “...Türkiye Cumhuriyeti Devletini oluşturan en temel değer, başta özünü beşeri iradede, yani Aydınlanma Çağı’nın laiklik düşüncesinde bulan milli/ulusal egemenlik ilkesidir.” (Hafızoğulları, 2001: 41). Ulus devlet düşüncesi, ulusal egemenliğin sonuçlarından biri olarak gelişir. “Ulusal egemenliğin zorunlu sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ulus devleti olmasıdır.” Hafızoğulları, 2001: 41).

“Batı’da burjuvazinin, kapitalizmin yetiştirdiği yurttaş Cumhuriyet’i yaratıyor. Türkiye’de ise yurttaş Cumhuriyet’i değil, Cumhuriyet yurttaşı yarattı.”(Eyüboğlu 1998: 49). Bu yargı insancıl kaygılarla “ Cumhuriyet’in iddiası, yeni insanı yaratmaktır.” (Hafızoğulları, 2001:49) biçiminde dile getirilmiştir.

2.8.5.5. Yurttaşlık Eğitimi

¹³³ Bkz. Prof.Dr. Aysel Çelikel, “Cumhuriyet Dönemi Hukuk Devrimi”, *Geçmişten Geleceğe Atatürk*, ÇYDD Yayını, İstanbul, 1994, s.41- 54.

¹³⁴ Bkz. A. Afetinan, *Medeni Bilgiler ve Atatürk’ün El Yazıları*, TTK Basımevi, Ankara, 1998, s.18, 26.

Cumhuriyetin kuruluşuyla gelişen sürecin amaçları, geleneksel toplum yapısına çağdaş bir yön vermek, bireylere çağdaş yurttaşlık bilinci kazandırmak ve toplumsal yapıyı, eğitim yoluyla güçlendirmektir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim hizmetlerinin içeriğini “Öğretimi birleştirme”¹³⁵, “Eğitimi örgütleme”¹³⁶, “Eğitimin niteliğinde değişme”¹³⁷ ve “Eğitimi yaygınlaştırma”¹³⁸ olarak dört başlık altında toplamak olasıdır. Tek parti yönetimi, “Yurttaşlık Eğitimi”nin amaçlanan düzeye erişebilmesinin ön koşulu olarak eğitimi yaygınlaştırma çabasıdır. Bu kapsamda okur-yazar oranını yükseltmek, öğretimi kolaylaştırmak ve Türkçe’yi ortak bir dil yapmak amacıyla 1 Kasım 1928’de 1353 sayılı yasayla, Latin temelli yeni alfabe kabul edilmiştir. 24 Kasım 1928’de yayınlanan Millet Mektepleri Talimatnamesi gereğince, Millet Mektepleri açılmış, halkın yeni harflerle okuma yazma öğrenmesi süreci başlamıştır. “Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Heyetinin 2.8.1927 tarih ve 93 numaralı kararıyla beş sene müddetle ilk mekteplerin beşinci sınıfında okutturmak üzere resmen kabul edilmiştir.” açıklamasını taşıyan Muallim Abdülbaki’nin hazırladığı ders

¹³⁵ “Öğretimin Birleştirilmesi” anlamına gelen Tevhid-i Tedrisat Yasası’nın iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birincisi, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi, ikincisi ise eğitim alanında laikliğin eyleme dönüştürülmesidir.

¹³⁶ Cumhuriyet ilkelerine dayalı laik eğitim sistemi, 22 Mart 1926 tarihinde 789 sayılı Yasa ile örgütlendirilmiştir. Buna göre, birçok yeni ve çağdaş düzenlemelerin yanında, sistemin bugünkü eğitim kademeleri belirlenmiş ve mesleki teknik eğitim, Eğitim Bakanlığı’nın bünyesine alınmıştır. Bugünkü Talim ve Terbiye Kurulu, 22 Mart 1926 tarihinde Bakanın en yakın ilmî ve danışma organı olarak “Millî Talim Terbiye Dairesi” adıyla kurulmuştur. Gazi Mustafa Kemal bu oluşumu, 1 Kasım 1926 tarihinde TBMM’de “Memlekette Talim ve Tedris esaslarını, ilmi ve müstakil bir merkezden sevk ve idare maksadı ile tasavvur edilen Talim ve Terbiye Dairesi tesis edilmiştir.” sözleriyle bizzat duyurmuştur.

¹³⁷ Cumhuriyet döneminde Heyet-i İlmîye ve Eğitim Şûrası adı altında resmi eğitim toplantıları yapılarak eğitimin niteliğini değiştirmek amacıyla, eğitim-öğretim konuları tartışılmış ve ilkeler tespit edilmiştir. Milli Eğitim Şûraları bizzat Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifleriyle başlatılan ve 1921 yılından beri devam eden, eğitim hizmetlerinin nitelik ve niceliklerinin çağdaş uygarlıklar seviyesine ve onun üzerine çıkarma amacı ile eğitim politikalarının bütün toplumsal kesimlerinin katılımıyla oluşturulduğu ulusal düzeyde, Bakanlığın en önemli danışma organlarındandır.

¹³⁸ 1 Kasım 1928 tarih ve 1353 sayılı Yasayla Türkçe, eğitimde ortak bir dil olmuştur. 1928 sonlarında Mustafa Necati’nin Bakanlığı sırasında halka okuma-yazma öğretmek için “Millet Mektepleri” ve 1930 sonra köylerde halk okuma odaları açıldı. Daha sonraki yıllarda halk eğitimine yönelik Şubat 1932’de halk evleri kuruldu. Bu sayfadaki dipnotlar için bkz. Bkz. Yahya Akyüz, “2002 Yılı Başında Eğitim-Cumhuriyetten Günümüze Eğitim -Cumhuriyetle Başlayan Değişim” <<http://www.meb.gov.tr/Stats/Apk2002/2.htm> > (10 Eylül 2007)

kitabı “Yurt Bilgisi”, tek parti döneminin ilk yıllarında, Türkiye’deki toplumsal kurumları ve bu kurumların amaçlanan etkileşimini, düzeye uygun açıklar¹³⁹. “Yurt Bilgisi ve Tarih” dersleri vermek üzere, 1929-1930 öğretim yılında Ankara Musiki Muallim Mektebi’nde öğretmenlik görevine başlayan Afet İnan’ın, adı geçen okuldaki bir ders anısı, ilgili dönemde yurttaşlık eğitimi yaşantılarına etkili bir örnektir:

...Bir ders tatbikatı olarak, bütün ders verdiğim sınıflarda Belediye kanununa göre seçim denemesi yaptırdım. Öğrenciler heyecanla bu işte çalıştılar, rey kutuları hazırladılar. O zaman yürürlükte olan Belediye kanunu tam manasiyle tatbik edildi ve belediye başkanı olarak da bir kız arkadaşlarını seçtiler. Bunun üzerine bir erkek öğrencinin itirazı ile karşılaştım. Diyordu ki: “Mevcut kanunun bize öğrettiğine göre kadınların rey verme hakkı olmadığı gibi seçilemezler de”. Öğrenci itirazında haklı idi, ama ben öğretmen olarak şu telkinde bulunmayı münasip gördüm. “ Bu öğrendikleriniz ilerisi için sizlere lüzumlu olacaktır. Kadınlarımız da yakında rey hakkı kazanacaktır” dedim (Afetinan, 1998:3).

Cumhuriyetin ilk yıllarında, sorumluluk temelli yurttaşlık eğitimi baskındır. Osmanlı’nın son döneminden Cumhuriyet’in kuruluş aşamasına dek ‘reşit’ bir özne olarak tasarlanabilen vatandaşın; ulus-devletin ve tek parti rejiminin konsolidasyonu sürecinde “milli yurttaş” olarak kısıtlanması, Türkiye’de yurttaşlık sürecinin temel vasfı olarak ortaya çıkar¹⁴⁰.

2.8.5.5.1. Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri: 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu¹⁴¹, çağdaşlaşma sürecine yön verecek olan bir devrim yasası niteliği taşır. Bu

¹³⁹ Bkz. Muallim Abdülbaki (Gölpınarlı), *Yurt Bilgisi Atatürk Dönemi Ders Kitabı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007.

¹⁴⁰ Bkz. Füsun Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005

¹⁴¹ 3 Mart 1924 günü Mecliste kabul edilen kanun maddeleri şunlardır (Öztürk,1986; Genç, 1998):

Kanun No : 430 Kabul Tarihi : 03.03.1924 Resmi Gazete : 06.03.1924 – 63

Madde 1. Türkiye’deki bütün bilim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına Bağlıdır.

Madde 2. Şer’iyye ve Evkaf Bakanlığı veya özel vakıflar tarafından idare edilen bütün medreseler ve okullar Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiş ve bağlanmıştır.

Madde 3. Şer’iyye Evkaf Bakanlığı bütçesinde okullar ve medreseler için konulan ödenekler Milli Eğitim bütçesine aktarılacaktır.

Madde 4. Milli Eğitim Bakanlığı, dini bilgiler konusunda yüksek uzmanlar yetiştirmek üzere üniversitede bir İlahiyat Fakültesi kuracak ve [ayrıca] imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesiyle görevli memurların yetişmesi içinde ayrı okullar açacaktır.

yasanın benimsenmesiyle eğitim programları, laik ve ulusal ögelerle düzenlenmiş, dinsel ve siyasal amaçlı eğitim önlenmiştir.

Tevhid-i Tedrisatla aynı gün kabul edilen Halifelik ve Şer'îye ve Evkaf Vekaletini kaldıran kanunlarla öğretim birliğini engelleyecek ve laikleşmeyi önleyecek faktörler ortadan kaldırıldı. Eğitim programları millî ve laik esaslar çerçevesinde yeniden düzenlendi. 1927'den itibaren seçmeli duruma getirilen din dersleri, 1930'da şehir ilkokul, 1931-32'de ortaokul ve 1939'da da köy ilkokul programlarından çıkarıldı. Din dersleri bütütün öğrenci ailelerinin sorumluluğuna bırakıldı. Arapça ve Farsça dersleri okullardan kaldırılarak yerine Latince ve Yunanca dersleri kondu. Aynı şekilde ders kitapları dönemin politikasına uygun olarak yeniden hazırlandı. Yeni çıkarılan ders kitaplarında eskiye ait bilgiler azaltıldı ve millî eğitim politikası çerçevesinde Cumhuriyet ideolojisini yerleştirecek millî şuur uyandırıcı konulara ağırlık verildi (Arı, 2002:190).

“Muallim Abdülbaki”nin (Abdülbaki Gölpınarlı) yazdığı din dersleri kitapları, 1927-28 yıllarında Osmanlıca harflerle, 1929-1931 yıllarında yeni Türk harfleriyle basılmıştır. Kitaplar, “Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri” başlığını taşır. Bu uyarıcı başlık, baskın devlet düşüncesinin eğitim programındaki simgelerinden biri niteliğindedir. “Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri”, dinsel değerleri ve Cumhuriyet Devrimi'ne bağlılığı işlemektedir. Yurt ve ulus sevgisi, bilimin yol göstericiliği, akılcılık, bağnazlığın ve hurafenin reddi, kardeşlik, eşitlik, hoşgörü, kamuculuk, dayanışma gibi cumhuriyet değerleri aşılanmaktadır. “İlkemekteplerle Köymekteplerinin üçüncü sınıflarına mahsus” din dersleri kitabının “İman” başlıklı 5.bölümünde millî iman tanımlanır:

...Müslümanlık, Allah'a ve Müslümanlığı öğreten Peygamberimize inanmaktır. Allah'a ve peygambere inanmaya “iman” deriz. Allah, bu kainatı, bizi yaratan “kudret sahibi”dir. Onun ne olduğunu, nasıl olduğunu biz

Madde 5. Bu kanunun yayımı tarihinden itibaren, genel eğitim ve öğretim hizmetleri vermekte olup, şimdiye kadar Milli Savunma Bakanlığına bağlı olan askeri rüştiyeler ve idadilerle, Sağlık Bakanlığına bağlı olan Yetim Evleri, bütçeleri ve öğretim kadroları ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Anılan rüştiye ve idadilerde bulunan öğretim kadrolarının nereye bağlı olacakları, gelecekte ait olacakları bakanlıklar arasında belirlenip düzenlenecek ve o zamana kadar orduya mensup olan öğretmenler bu statülerini koruyacaklardır.

Madde 6. İşbu kanun, yayımı tarihinden geçerlidir.

Madde 7. İşbu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

tamamıyla bilemeyiz. O, çok büyüktür. Allah'ın emirlerini insanlara “peygamberler” söyler. Birçok peygamber gelip geçmiştir. Müslümanlar bunların hepsine inanırlar ve bunların dininde olanların imanına, inancına hürmet ederler. Peygamberlerin sonu ve en büyüğü, insanlara İslam dinini öğreten, İslam imanını bildiren “Hazreti Muhammed”dir. Görüyorsunuz ya çocuklar, iman insanları birleştiriyor, insanlara kuvvet ve neşe veriyor. Allah'a, Peygamber'e, İslam dinine iman, dini imandır. Bizim bir de milli imanımız vardır. Biz Türküz. Türkler medenidir. Milletimiz, daima ileri gidecek, düşmanlarımızı alt edecektir. Türk adı anılınca göğsüm iftiharla kabarır, başım yükselir. Milletime, vatanıma faydası dokunanları severim. İşte bu milli iman, bizi yaşatacak, ilerletecek imandır. Bugün Türkiye Cumhuriyeti hükümetine tabi olanların hepsini bu iman birleştiriyor (Gölpınarlı, 2005:23,24).

Aynı yazarın ilköğretim 5.sınıflar için yazdığı “Din Dersleri” kitabının “Müslüman milletler içinde en kuvvetli millet Türklerdir” başlıklı 7. bölümünde, başlığın gerekçesi açıklanır:

...Bugün Müslüman devletler arasında bağımsızlığına sahip Acemistan ve Afganistan var. Fakat bütün Müslüman milletlerin en kuvvetlisi, bağımsızlığına adanmışlığına sahip bulunuşu Türklerdir. Çünkü Türk, tamamıyla uyandı ve saçma fikirleri, fikir sahiplerini başından attı; medeniyete uydu, medeniyet alemine karıştı. Medeni idare olan Cumhuriyet'i kabul ve ilan etti. Türk çocuğu da, medeniyet ve Cumhuriyet yavrusudur. Gazi'nin ona emanet ettiği Cumhuriyet'i yaşatacak ve yaşayacaktır(Gölpınarlı, 2005:23,24).

2.8.5.5.2. Medeni Bilgiler: “ ‘Medeni Bilgiler’ terimi, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin faşizmi, komünizmi ve II. Dünya Savaşı yıkımını yaşadıkdan sonra okullarda eğitim ve öğretimine önem vermeğe başladığı ‘demokratik yurttaşlık eğitimi’ kavramını anlatır.” (Ozankaya, 2001:7,8). Atatürk'ün “yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat alâkadar oldum.” sözleri ile açıkladığı “Vatandaş için medeni bilgiler” kitabının başlığı önemlidir. Bu başlık, yurttaşlığın “uygar bir toplumun üyesi olmak” anlamını vurgular. Buna ek olarak başlık, demokrasiyi başarabilmenin, eğitime(uygar bir toplumun üyesi olmak için gerekli ölçülerin öğrenilmesine) bağlı olduğunu anımsatır. “İnsanlığın II. Dünya Savaşı'na yol açan diktacı düzenler içinde koşullandırılmak istendiği 30'lu yılların hemen başında, Atatürk'ün okullarda demokrasi eğitim ve öğretimine büyük önem vererek ders kitabını yazmayı bile doğrudan üstlenmiş olması, her bakımdan çok büyük anlam taşımaktadır”(Ozankaya, 2001:8). Kitabın (Vatandaş için medeni bilgiler) 1932 baskısının önsözünde yurt bilgisinin önemi, yalın, insancıl (hümanist) bir anlayışla dile getirilir: “İnsanlar, tanıdıkları, bildikleri şeyleri severler ve sevdikleri şeylerle alakadar olurlar. Bu sebeple Yurtbilgisinin vatandaşlarda memleket

sevgisini beslemek noktasından çok ehemmiyeti vardır.” (Afetinan, 1998,13). Kitabın 1930 baskısının “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Neden Bahseder?”¹⁴² başlıklı giriş bölümünde, görüşlerini belirtir: “Atatürk, bir insansever/hümanist düşünür/ devlet adamı olarak ‘bireysel yurttaşın maddi ve manevi gelişimini ve onurunu’ dünya görüşüne sarsılmaz temel yapmıştır.” (Ozankaya, 2001: 11).

BÖLÜM III

¹⁴² “Yurttaş İçin Medeni Bilgiler Neden Söz Eder?

Ulusun kurduğu devletin ulusa, yurttaşlar karşı görevleri vardır; ama devletin de varlığı yurttaşlardan bir takım yükümlülükler, görevler ister. Öyleyse devletin ulusa ve yurttaşların da devlete karşı karşılıklı görevleri, hakları vardır. Devlet yaşamını, düşünsel ve ekonomik yaşamı ortaklaşa yaşayan yurttaşların da aralarında bir takım ilişkileri ve birbirlerine karşı görev, yükümlülük ve hakları vardır. İşte, yurttaşlara gerek devlet ve hükümetle ve gerek aralarındaki ilişkilere göre varolan görevleri ve hakları ve genellikle devlet örgütünü öğreten bilgiler, Medeni Bilgiler adı altında toplanmıştır.” Bkz. Prof. Dr.Özer Ozankaya, *Mustafa Kemal Atatürk Yurttaş İçin Medeni Bilgiler*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2001, s.12.

3. İLGİLİ YAYINLAR VE ARAŞTIRMALAR

Türkiye Cumhuriyeti'nin çeyrek yüzyıla varan başlangıç tarihi, tek parti dönemi tarihi ile özdeşdir. Cumhuriyetin ilanı ve CHP'nin kuruluşu eş zamanlı gelişen tarihsel olaylardır. Bu bakımdan parti tarihi ile cumhuriyet tarihi birbirine koşuttur. Cumhuriyet tarihi yazımı ile ilgili geçmişten günümüze yapılan çalışmalar bu anlamda tek parti dönemi tarihinin de yazımı niteliği taşır. Bu kapsamda ülkemizde, cumhuriyet tarihini, sosyal bilimlerin ayrı çalışma alanları üzerinden inceyen çok sayıda araştırma ve yayınlara karşılaşmak olasıdır. Bu yayınlarda tek parti dönemine ilişkin toplumsal gelişmelere ayrı açılımlarla ayrı yaklaşımlar sergilenmiştir.

Cumhuriyet dönemine eğitimbilimsel yaklaşımın örnekleri; dönemin eğitim sisteminin, milli eğitim programlarının, ders kitaplarının incelenmesi biçiminde süregelmiştir. Bu konuda örnekler:

Gamze Gülbahar, “Cumhuriyet Dönemi Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri”, 2006

Öztürk Akbulut, “Cumhuriyet Dönemi Türk Eğitim Sistemi ve Kalkınmada Eğitimin Önemi”, 2005.

İsmet Parlak, “Türkiye’de İdeoloji-Eğitim İlişkisi: Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme”, 2005.

İlhan Karataş, “Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programlarında Vatandaşlık Eğitimi”, 2002.

Mustafa Arslantaş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Eğitim Politikası”, 2003.

Faik Yılmazcan, “Tek Parti Dönemi Tarih Anlayışı ve Öğretimi”, 1999.

Zerrin Tok, “Tek Parti Döneminde Tarih Öğretimi”, 1996.

Niyazi Ersöz, “Türkiye’de Tek Partili Dönemde Hükümetlerin Eğitim Politikası”, 2002.

Havva Akdağ, “Tek Parti ve Demokrat parti Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarının Muhtevası”, 2005.

Tek parti dönemine ilişkin belirtilen bu araştırmalarda, tek parti dönemi, farklı tarih aralıklarında incelenmiştir.

Araştırma konusu olarak yurttaşlık ve yurttaşlık ilintili tarih, toplumbilim, ekonomi, eğitimbilim başta olmak üzere türlü sosyal bilim alanında yapılan çalışmalar, klasik tarihselcilik/ tarihçilik ürünü cumhuriyet tarihi yazımı örneklerine oranla yenidir ve günümüzde güncelliğini sürdürmektedir.

Bu konuda örnekler aşağıdadır:

İlker Kılıç, “Türkiye’de Modernleşme Süreci bağlamında Yurttaşlık”, 2005.

Şeyhmus Demir, “Yurttaşlık Kavramı ve Türkiye İçin Bir Model: Anayasal Yurttaşlık”, 2005.

Ruhtan Yalçın, “Çağdaş Siyaset Kuramında Yurttaşlık: Evrenselci ve Farklılığa Dayalı Modeller Üzerine Bir İnceleme”, 2004.

Yeşim Gündoğdu, “Ulus-Devletin Çözülüşü Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları”, 2003.

Erdal Dağtaş, “Küreselleşmeye Uyum Sürecinde Türk Basınının Yurttaşlık Haklarına Yaklaşımı”, 1998.

Eski harfli çocuk dergileri, farklı başlıklarda araştırılmış ve az sayıda araştırma literatürde yerini almıştır:

Mehmet İnanç Özekmekçi, “Son Dönem Osmanlı İmparatorluğunda Çocukların Formasyonu: Çocuk Dergileri Üzerinde Bir Analiz (1869-1914)”, 2005.

Öztürk Emiroğlu, “Tanzimat’tan 1928’e Kadar Yayımlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme”, 1992.

Hüseyin Şimşek, “Tanzimat ve Mutlakiyet Dönemi Çocuk Dergilerinin Eğitim Açısından Değerlendirilmesi”, 2002.

Nihat Bayat, “Eski Harfli Çocuk Dergilerinin Çocuk Eğitimindeki İşlevleri”, 2002.

Halit Yanar, “Bizim Mecmua Dergilerinin İncelenmesi”, 2001.

Şeyma Yaşar, “İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz”, 2001.

Mehmet Azım, “Çocuk Bahçesi Dergilerinin İncelenmesi”, 2000.

Elif Konar, “Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi’nin İncelenmesi”, 2003.

Türkiye’de tek parti döneminde yurttaşlık bilincinin oluşturulması sürecine çocuk dergilerinin etkilerini araştıran araştırma bulgusuna rastlanmamıştır.

BÖLÜM IV

4. YÖNTEM

4.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, tarihsel model kullanılmış, probleme bu model ile yanıt aranmıştır:

...Geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden incelenmesinde kullanılan yönteme “tarihi yöntem” denmektedir. Tarihi yöntem, gerçeği bulmak, bir başka deyişle, bilgi üretmek için geçmişin eleştirel bir gözle incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilme sürecidir. Tarihsel araştırma, “ne idi” sorusuna cevap aramaya yöneliktir¹.

Tarihsel modelle, belli bir geçmiş olay ve bu olayın günümüze etkileri incelenmektedir. Tarihsel araştırmaların verilerini, yazılı kaynaklar (örneğin, kitaplar, dergiler, resmi yazışmalar, sözleşmeler vb.) ve sözlü kaynaklar (örneğin, olayı yaşamış kişilerle yapılan görüşmeler) oluşturmaktadır. Tarihsel modelle yürütülen araştırmalarda verilerin, olabildiğince, birincil kaynaklara giderek toplanması önerilmektedir. Konuyla ilgili bilgileri olduğu gibi incelemek araştırmacıya, başka kişilerin yorumlarının etkisi altında kalmadan kendi yorumun ulaşma olanağı vermektedir².

4.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmada evren, tek parti döneminde yayınlanan çocuk dergileridir. Örneklem olarak Harf Devrimi sonrasında yeni Türk alfabesi ile basılan ve yayınlanan

¹ Saim Kaptan, *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Bilim Yayınları, Ankara, 1995, s.11.

² Doç.Dr. Gönül Kırcaali-İftar, *Bilim ve Araştırma- Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları ,Eskişehir, 1999, s.7

çocuk dergileri seçilmiştir. Örnekleme seçilen çocuk dergilerinden bir bölümünün adlarına kayıtlarda rastlanmış ancak bu dergilere kütüphane arşivlerinde ulaşılamamıştır. Bu çalışma, evrene genelleme amacı gütmemektedir. Araştırma sonuçları incelenen çocuk dergileri için geçerlidir.

4.3. Veri Toplama Araçları: Çocuk Dergileri

Bu araştırmada veri oluşturma amacı ile incelen dergiler ve bu dergilere ilişkin başlıca bilgiler aşağıda sıralanmıştır:

1) Şen Çocuk

İlk sayının yayın tarihi: 1 Kânunusani 1932 (1 Ocak 1932)

On beş günde bir yayınlanır.

Sahibi ve neşriyat müdürü: Mehmet Şükrü

Remzi Kitaphanesi, İstanbul

2) Çalışkan Çocuk

İlk sayının yayın tarihi: 1 Eylül 1934

On beş günde bir yayınlanır.

Yazı işleri müdürü: Emin Refik

Resimli Ay Matbaası T.L. Şirketi, İstanbul

3) Olgun Çocuk

İlk sayının yayın tarihi: 16 Şubat 1935

Haftada bir Cumartesi günleri yayınlanır.

Buyruk ve ıssısı: Burhan Bilbaşar

Letafet Matbaası, İstanbul

4) Çocuk Duygusu

İlk sayının yayın tarihi: 1 Birinci teşrin 1937 (1 Ekim 1937)

Haftada bir Perşembe günleri yayınlanır.

Kenan Basımevi, İstanbul

5) Sağlam Çocuk

İlk sayının yayın tarihi: 17 Şubat 1940

Haftada bir Cumartesi günleri yayınlanır.

İmtiyaz sahibi ve neşriyat müdürü: Dr. N. Atasagun

Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul

6) Çocuk Dünyası

İlk sayının yayın tarihi: 10 Nisan 1940

Haftada bir Çarşamba günleri yayınlanır.

Sahibi: Necati Arsan Müessis ve Müdürü: Mustafa Kızıltan

Tecelli Basımevi, İstanbul

7) Çocuk Alemi

İlk sayının yayın tarihi: 1 Şubat 1947

Umumi neşriyatı idare eden sahibi: Hamid Şendur

İstanbul

8) Ümit Çocuk

İlk sayının yayın tarihi: 1 Ocak 1949

On beş günde bir yayınlanır.

Sahibi: Hilmi Özkam

Ahenk Matbaası, İzmir

4.4. Araştırmada Verilerin Toplanması

Bu araştırmada verilerin seçilip toplanması amacıyla Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Şubesi'nde belirlenen çocuk dergilerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında, bibliyografik künyeleri Milli Kütüphane veritabanına aktarılan ve örnekleme oluşturan dergilerden örnekler alınması amaçlanmıştır. Bu amaçla ayrı yıllarda yayınlanmış çocuk dergileri olarak Şen Çocuk, Çalışkan Çocuk, Olgun Çocuk, Çocuk Duygusu, Sağlam Çocuk, Çocuk Dünyası, Çocuk Alemi, Ümit Çocuk adlarındaki dergilere ulaşılmış ve bu dergilerden veriler derlenmiştir. Milli Kütüphane'de karşılaşılan fiziksel sorunlar nedeniyle; Milli Kütüphane veri tabanında 1956 SB 414 yer numarası ile kayıtlı “Çocuk” dergisinin ve 1956 SB 413 yer numarası ile kayıtlı “Çocuk Haftası” dergisinin ciltlerine ulaşılamamıştır. Milli Kütüphane veri tabanında “1947 Takvim 3” yer adı ile kayıtlı 1947 Çocuk Takvimi ise süreli yayınlar şubesinin ilgili birimlerinde yer almamaktadır.

4.5. Veri Çözümleme Teknikleri

Tüm veriler araştırmacı tarafından veri azaltmasına gidilerek, araştırmanın alt problemlerine göre düzenlenmiştir.

BÖLÜM V

5. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde yurttaşlık bilinci oluşturmaya yönelik kavram ve olguların çocuk dergilerindeki yansımalarına ve bunların yorumlarına; araştırmanın “problem durumu” başlığında açıklanan yurttaşlık bilincinin alt başlıklarına koşut biçimde yer verilecektir.

5.1. Çocuk Dergilerinde Okurlara İnsancıl Bakış

İnsancıl eğitim, genel olarak insanı, insanlığa yaraşır bir yaşam, sanat ve düşünce düzeyine ulaştırma amacı güden bir eğitim olarak tanımlanır¹. “ Öğrencilerin ruh sağlığını koruyucu, onların kişisel gelişimlerinin dengeli ve uyumlu olmasını sağlayıcı bir eğitim yaklaşımının, insan doğasına uygun ilkeleri benimsemesi zorunludur.”(Patterson,1973; Yeşilyaprak, 2001:s.62’deki alıntı):

- 1) İnsanın tek ve temel güdüsü “kendini gerçekleştirme” gereksiniminden kaynaklanır. Bu güdü, bireyi tüm yaşam sürecinde daha iyiyi yapmak daha mükemmeli elde etmeye yöneltir.
- 2) İnsan hem reaktif, hem de aktif bir yaratıktır. İnsan gelişimini sürdüren oluşum halinde bir varlıktır. İnsanın geçmiş yaşantılarını değerlendirme, yeniden düzenleme ve yaşamına yön vermede aktif rolü vardır.
- 3) İnsanın davranışlarını, onun öznel gerçekliği belirler. Kişi herhangi bir durumda, içten ve dıştan gelen uyarıcılara, kendi verdiği anlama göre tepkide bulunur. Bireyin kendine özgü ve farklı bir gerçeği vardır.
- 4) İnsanın davranışlarını belirleyen en önemli gerçek, onun kendini algılayış biçimidir. Öznel gerçeğin merkezi benliktir ve ona ilişkin olan tasarımlar bütünüdür. Birey kendini nasıl algılıyorsa öyle davranır.
- 5) İnsan davranışlarını değiştirmek için önce onun öznel gerçeğini değiştirmek gerekir. Benlikle tutarlı olmayan veya benlik tarafından anlam verilmemiş yaşantılar, davranışlarda herhangi bir değişmeye neden olmaz. Birey güvenli bir ortamda, gerçekleri kendi öznel dünyasına malederek tutarsız olan yanları düzeltme olanağına sahip olabilir. Birey öznel gerçeğini, özümlemiş yeni gerçeklerle yeniden düzenleyerek daha uyumlu ve gerçeklerle tutarlı davranışlar ortaya koyabilir (Yeşilyaprak, 2001:62).

Çocuk dergilerindeki yazınsal biçim ve okuyucuya yönelik duyarlılık, yukarıda sıralanan ilkelerin büyük ölçüde benimsediğini göstermektedir. Çocuk dergilerinin tümünde yazarlar birey olarak etkili kılınmamış, etkili öğrenmenin

¹ Bkz. Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 2000, s.613.

sağlanabileceği güvenli bir ortam yaratma kaygısı ile aileyi çağrıştıran “biz” vurgulanmıştır. Genelde yazıların konuşmayı temel alan kurgularında, yazarların “Çocuklarım, kardeşlerim” türünden söylemi güdüleyici ve güven vericidir.

Şen Çocuk’un 1 Ocak 1932 tarihli ilk sayısının “Okuyucularımıza” başlıklı sunuşunda şu tümceler yer alır:

...Çocuklar, bu mecmuayı sizi düşünerek sizin için çıkarıyoruz. Sizin temiz ve kıymetli arkadaşlığınızı kazanmak, sizlerle daha yakından anlaşmak maksadile bu mecmuayı çıkarıyoruz. Miniminilerin sevgisini kazanmanın kolay olmadığını biliyoruz. Onun için iyice hazırlandık. Kardeş ve yavrularımızı memnun etmek için elimizden gelen her şeyi yaptık. Bugün dünyanın her yerinde her memlekette parasızlık var. Memlekette parasızlığın hüküm sürdüğü bir zamanda böyle bir mecmua çıkarmanın bir fedakârlık olduğunu sizler bizim kadar takdir etmezsiniz. Fakat düşünün ki sizin ellerinize verilecek gazetelerin adedi pek az. Biz bu mecmuayı gücümüz yettiği kadar bu boşluğu doldurmak ve çocuklarımızı okumaya, düşünmeye alıştırmak için çıkarıyoruz.....Maksadımız, yarınki gençliği temsil edecek olan minimini kardeşlerimizin iyi yetişmelerini temin etmektir. Bu kıymetli çağı boş ve faydasız şeylerle geçiren yavrularımız eğer bugüne layık olarak yetişmezlerse kabahat onlarda değil büyüklerdedir. Şen Çocuk’un bu ilk sayısını açan küçük okuyucularımız ne yapmak istediğimizi derhal görecektir. Güzel yazı ile fena yazıyı birbirinden ayırt etmekte güçlük çekmeyen bugünün çocukları ilk bakışta mecmuamızın maksadını kendiliklerinden anlayacaklardır.

Çalışkan Çocuk’un ilk sayısında² “Monolog: Ben Neyim?” başlıklı yazıda küçük Demir, çevresindekilerin kendisine farklı adlarla seslendiğini, bu durumdan üzüldüğünü dile getirir ve kararını verir:

YA! Sizden önce bunu kendi kendime ben soruyorum: Ben neyim? Sizin kadar bunu ben de merak ediyorum. Belki de sizden fazla. Çünkü, ben sizin karşınızdayım, benim ne olduğumu görüyorsunuz. Kendiniz beni neye benzetirseniz o ismi veriyorsunuz. Ama ben öyle mi? Ben kendimi görmüyorum. ... Ben adile sanile Demir'im, pardon, Tosun oğlu Demir'im. Demir Tosun. Baba adı sona konur, malum ya....Ben Demir Tosun'um, ama beni bu Tosun oğlu Demir'likte şüphe ettiren binbir şey var. ...Annem benden bahsederken 'şükür yetiştirene..bizim oğlan' der... Bu ne demek? Yarisını anlıyorum, yarisını anlamıyorum. Babama gelince, sanki kendi adını unutupmuş gibi, 'Demir de ad olur mu imiş?'der,'ben koymıyacaktım ama ağabeyim, annem, dayım, teyzem, halam zorladı!', Mahallede benim adım “Yeşil evin oğlu”dur. Bana ne olduğumu unturan binbir şeyden biri de

² 1 Eylül 1934 Cumartesi, s.14

sokaktaki adımdır. ‘Hişt, küçük! Biraz öteye çekilir misin?’ Bir şişman bakkal yağ tulumu efendi gelmiş yanıma oturacaktı. Yağ tulumu değil, bal tulumu olsa benim Tosun oğlu Demir’liğimi çiğneyip geçip de bana ‘küçük’diyen adamın yanında oturmam! İşte böyle kalkar giderim!

Varlık sorununun ve benlik tasarımıının ilköğretim düzeyinde işlendiği bu monologun sonunda, etkili öğrenen “Demir”in, karar verme sürecini işletmiş olduğu anlaşılmaktadır. İnsan merkezli bu kurgu, bireysel özgürlüğü anıştırmaktadır.

5.1.1. Öğrenme Yaşantısı Olarak Dergi Okuma

Çağdaş öğrenme anlayışında, öğrenme yaşantı yoluyla değişme süreçlerini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Öğrenme, “anlama, tutum, bilgi, yetenek ve beceride yaşantı yoluyla meydana gelen ve belli bir süre kalıcılığı olan değişiklikler oluşturma sürecidir.” (Wittrock, 1977; Ün Açıkgöz, 1998: s.8’deki alıntı).

Dergi, bir eğitsel medyadır ve dergi okuma bir öğrenme yaşantısı olarak betimlenebilir. Çocuk dergileri, eğitsel medya işlevlerini, sunuş yazılarında özellikle belirtmişlerdir.

Çalışkan Çocuk ilk sayısında “Benden size mektuplar” başlığı altında “Çalışkan Türk Çocukları”na seslenilir. Bu, ön sözde, yapılandırmacılığa (öğrenme alanındaki sürümü bilişselcilik) dayanan etkili öğrenmenin temel düşüncelerine değinilmiştir:

Küçüktenberi karşımıza ilk çıkan şeyi merak ederiz: İlk trene bindiğinizi hatırlarsanız, o zaman, kendi kendinize sorduğunuz bir şey de aklınıza gelir: ‘Bu tiren nasıl gidiyor?’ Yahut düşünmeğe başladığınız zaman gökyüzündeki ayın karşısında, şöyle bir sorgu sormuşsunuzdur: ‘Bu ne?’ Yahut yağmurun niçin yağdığını daha öğrenmeden evel merak ettinizse, sorduğunuz sorgu şu olmuştur: ‘Yağmur nasıl yağıyor?’ Bu bilmecelerin cevabını bazan anneniz, bazan babanız, bazan da ağabeyiniz, bir arkadaşınız; veya mektepte hocanız vermiştir. O zaman büyük bir sevinç duymuşsunuzdur; ve size: vücudunuzda bir şey fazlalaştı, biraz daha büyüdüğünüz gibi gelmiştir.

Fakat öğrendiğiniz şeylerden hangileri size daha çok sevinç vermiştir, biliyor musunuz? Kendi kendinize öğrendikleriniz; kendi kendine öğrenmek ise belli başlı bir buluştur.

Bu öğrenmek sevincini siz, ben ve bütün arkadaşlar hep çocukluğumuza duyduk. Bu sevinci küçükken küçük, büyüdüğümüz zaman büyük şeylerden aldık. Yaşayışlarını boyuna öğrenmekle, bilgilerini artırmakla geçiren adamlar, en mutlu insanlar değil midir? Tabii, başkalarına yarayacak yeni şeyler bulanlar, ve bunları başkalarına öğretenler daha kutlu insanlardır.

...Mektepler bilmediğimizi öğretmek için açılmış evlerdir. Burada derslerini iyi bellemek için uğraşan çocuğa “Çalışkan Çocuk” derler. Fakat çalışkan çocuk yalnız mektep derslerini öğrenmekle kalmaz, daha büyüklerin bilmediği şeyleri şimdiden öğrenmek için, yaşıyıştaki başka yollara da başvurur. Bunlar: kitaplar, mecmualar, gazeteler, resimler, faydalı eğlencelerdir. Çalışkan Çocuk, kendisine arkadaş olursanız, size görmediğiniz ve bilmediğiniz şeyleri, görüp te ne olduğunu anlamadığınız şeylerin iç yüzünü öğretecektir. Bu ilk sayının şöyle bir iki sayfasını okuyunca Çalışkan Çocuk’a arkadaş olacağınızı, hele sonuna kadar okuduğunuz vakit kırk yıllık candaş gibi onu seveceğinizi umuyorum.³

Çalışkan Çocuk; romanları, haber sayfaları yanında “Küçük Ansiklopedi”, “Resimlerle İngilizce” başlıklı bölümleri ile de öğrenmeyi önemsemiştir. Dergide “Araştırmacı çocuğun yaprağı”, “Acun Postası” (Dünya Postası)na ayrılmıştır. Bu sayfada dünyadaki bilimsel gelişmelerin örnek haberleri bulunmaktadır. “Büyük Fen Romanı” duyurusu ve Vedat Galip’in çevirisi ile, H.G.Wells’in ünlü bilim kurgu romanı “Dünyalar Harbi”⁴ yayınlanır.

Olgun Çocuk, tümüyle arılaştırılmış dili, ulusallıktan başka ölçeği reddeden biçemi ile “Öztürkçe”yi çocuklara belletmek üzere tasarlanmış bir propaganda yayını niteliğindedir. Dönemin bilimsel ve teknik gelişmelerini, bir bilim kurgu romanı olarak hazırlanmış metinlerle iletmeye çalışır. Bu bilim kurgu, 2500 yılındaki İstanbul’u merkez edinmiştir: “BİZ YAPARIZ, Türkkal-Y-2500”. Derginin ilk sayılarında “BİZ YAPARIZ, Türkkal-Y-2500” “Büyük sürükleyici fen ve serüven ötküncü(hikayesi), acunda (dünyada) bugüne dek yazılan serüven, fen, ürküş (heyecan) sürekli ötkünçlerinin en urunçlu (meraklı) ve en değerlisidir. Bu sürekli ötküncü, büyük bir urunç (merak) içinde, içiniz hoplayarak tatlı tatlı okuyacaksınız.” biçiminde gelişen tanıtımlar yer alır.

³ Çalışkan Çocuk, 1 Eylül 1934, sayı 1.

⁴ Herbert George Wells (21 Eylül 1866 - 13 Ağustos 1946), *Dünyalar Savaşı*, *Görünmez Adam*, *Dr. Moreau'nun Adası* ve *Zaman Makinesi* adlı bilim kurgu romanlarıyla tanınan ama neredeyse edebiyatın her dalında birçok eser vermiş olan İngiliz yazardır. Sosyalist H.G. Wells'in çoğu eserinde önemli ölçüde siyasal ve sosyal yorumlar bulunmaktadır. Gelecekteki teknolojik gelişmeleri anlattığı kitaplarıyla, Jules Verne gibi, bilim kurgunun yaratıcılarından sayılmaktadır. 1898 yılında yayınlanan “Dünyalar Savaşı” birçok kez sinemaya uyarlanmıştır. Son uyarlama, Steven Spielberg’in 2005 tarihli ve aynı adlı filmidir. Bkz. “The H.G. Wells Society- [bibliography](http://www.hgwellsusa.50megs.com)”, < <http://www.hgwellsusa.50megs.com>. > (1 Eylül 2007).

Olgun Çocuk'un "Bilgin anlatıyor" başlıklı sayfalarında "Tabiat ve biyoloji denemeleri" resimlerle anlatılır: "Bir tohum nasıl büyür? Bunu hepimiz az çok biliriz. Ama bunu bilgi bakımından iyice öğrenmek için araştırma ve denemeler yapmak gerektir."⁵ Giriş tümceleri akademik öğrenmenin önemini vurgular.

Olgun Çocuk'un "Okumak için hangi kitapları seçmeliyiz?" başlıklı yazısında yazar İ.Hilmi Soykut, kitapları çiçeklere benzetir:

Evinizde masanızın üstündeki vazoya koyacağınız çiçek demetine hangi çiçekleri alırsınız? İşte sesinizi iştir gibi oluyorum. Hepiniz birden "Güzel kokulu ve güzel renkli olanları!" diye adeta haykırıyorsunuz. Kitapçı dükkanları da bir çiçek bağçesine benzer çocuklarım. Fakat bu bağçeye girip de en değerli demeti yapabilmek bir ustalıktır. Böyle güzel bir çiçek bağçesine girip elinde dört papatya, beş ballıbabı ve sekiz on kadife çiçeği ile eve dönmeği kim ister?⁶

Öğrenmede birincil eğitsel medya kitabın varlığı, bitkilerin doğal varlığına benzetilerek olağanlaştırılmakta ve böylece okurun öznel gerçeği, öğrenme amaçlı değiştirilmek istenmektedir.

Çocuk Duygusu, "Meşhur Musikişinaslar" da, "Bethoven, Şopen, Mendelssohn"⁷ u tanıtır. Benzer grafik düzenleme ile "Tarihte meşhur adamlar" köşesinde "İbn-i Sina, Farabi, Mimar Sinan, Barbaros" tanıtılmıştır. Bu kısa tanıtımlarla ansiklopedik bilginin önemi vurgulanırken, satır aralarında tek parti döneminin yükselen değerlerine de değinilir: "Barbaros'un babası(Sipahi Ahmed), İstanbul'dan Midilli'ye gitmiş, orada bir Türk kadını ile evlenmişti. Sipahi Ahmedin babası da İstanbullu idi. Hızır Bey (Barbaros) Türk oğlu Türk'tür."⁸ Barbaros'u, sayfanın üçte biri kadar bir

⁵ Olgun Çocuk, 28 Mart 1935, sayı 6, yüz (Sayfa) 6,7.

⁶ Olgun Çocuk, 23 Nisan 1935, sayı 9, yüz 20. Dergideki yazıda "bağçe", bahçe karşılığında kullanılmıştır.

⁷ Bestecilerin adları Çocuk Duygusu dergilerinde yazıldığı gibi aktarılmıştır.

⁸ Çocuk Duygusu, 21 Birinci Teşrin 1937 (21 Ekim 1937), sayı 4, s.8.

bölümde tanıtan açıklamadaki alegorik anlatım, kuşkusuz öğrenme sürecinde güdüleyici boyuta karşılık gelmektedir.

Çocuk Duygusu, baskı kalitesi, sayfa düzenlemelerindeki uzman yaklaşımı ve içeriği ile dönemin ilgi gören çocuk dergisidir⁹. Derginin başta İstanbul ve büyük kentler olmak üzere ayrı yörelerdeki ilköğretim okulları ve liselerini tanıtan haber nitelikli yazıları, okuyucuların okula karşı olumlu tutum geliştirmesini amaçlar. “Gözlüklü Ağabey” takma adı ile yazar, okulları tanıtan yazılarında konuşma dilini kullanır. Röportajların ağırlık kazandığı bu anlatılarda işlenen görüş, öğrenme ve ilerlemedir. Öğrenme amacı şiirlerle de yansıtılır ve kazanımlar için şiir okuma bir öğrenme etkinliğine dönüşür:

Bulut ¹⁰
 Gökyüzünü kaplayan şu,
 Dumanlar ne? Bilmiyordum.
 “Öğreneyim, dedim birgün,
 Bunu öğretmene sordum.

Bir tenceredeki suyu,
 Kaynatırsa nasıl ateş
 Denizde tıpkı böyle
 Kaynatırmış kızgın güneş.

Üzerinden tüten buğu,
 Duman değil bir buharmış.
 Buhar olan deniz suyu,
 Bildiğimiz bulutlarmış

Mustafa Niyazi

Derece ¹¹

⁹ Dönemin Kültür Bakanlığının 30 Aralık 1937 tarihli bildirisi ile Çocuk Duygusu ilköğretim öğrencilerine tavsiye edilir. Bkz. Ekler s.189

¹⁰ Çocuk Duygusu, 4 İkinci Teşrin 1937 (4 Kasım 1937), s6, s.4.

¹¹ Çocuk Duygusu, 11 İkinci Teşrin 1932 (11 Kasım 1937), sayı 7, s.4.

Sınıfın duvarında,
Camdan uzun bir şey var,
Üstünde beyaz beyaz,
Çizgi gibi yazılar..

Anlamak için sorduk.
-Bunun yazısı neçe?..
öğretmenimiz güldü,
Dedi.-Bu ,bir derece!

“dayanılmayacak kadar”
“Sıcaksa eğer hava”
Yukarıya yükselir içindeki şu civa”

“Civa insan gibidir”
“Soğuk sığağı bilir”
“Böylece her şey gibi,”
“hararet de ölçülür”

“Bizim bu derecemiz”
“İşte bu işi görür”

Mustafa Niyazi

Çocuk Duygusu’nun 25.sayısında “Fen dünyasında olup bitenler”, sinemada görsel efektleri anlatır: “Heyecanlı filmler nasıl çevrilir, nasıl hazırlanır?” Yazı, “Perdede her gördüğünüz sahne hakikat değildir” tümcesiyle özetlenir.¹² Çocuk Duygusu’nun 19 Mayıs 1938 tarihli 34.sayısının iç kapağında 19 Mayıs İdman Bayramı ve “Fen Aleminde” başlıklı iki konu işlenmiştir. Fen Aleminde’nin başlığı “Radyo Televizyon”dur: “Çocuklar! Çok yakında bu aletle bütün dünyayı evinizde oturduğunuz halde seyredebileceksiniz!” Çocuk Duygusu, 4 Ağustos 1938 tarihli 45. sayısında hedefini bir kez daha anımsatır: Çocuk Duygusu’nun hedefi, her şeyden önce çocukların bilgisini artırmaktır.

Sağlam Çocuk’un “Dünyadan gelen sesler” sayfasında, öğrenme; fotoğraf altlarında çocuk eksenli haberlerle sağlanmaya çalışılır: “Dünyanın en genç fil

¹² Çocuk Duygusu, 17 Mart 1938, sayı 25, s.3. Bkz.Ekler s.190

terbiyecisi. Mini mini yavruların yürümesine ne çare bulundu? İkiz yılanlar(Siyamli ikiz kardeşlere benzetilir.)”¹³

Çağdaş çocuk tasarımı, çocuğun dışı açılması ve eğitim alması gereklidir. Eğitimin özü şu sorunsala dayanmaktadır: yüzünü geleceğe çevirmiş bir dünyada çocuk yetişkinliğe geçmeyi en kısa zamanda öğrenmek ve uygulamaya başlamak zorundadır. Çağdaş toplumlarda çocuk eğitimi, sorumluluğunu kamunun üstlendiği sivil kazanımlar durumundadır. Toplumun geleceği bu sivil kazanımların gerektiği gibi yerine getirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda tek parti döneminde yayınlanan çocuk dergileri, çocuk eğitiminde, etkili öğrenmenin eğitsel araçları işlevini yerine getirmiştir.

5.1.2. Çocukta Törel Gelişimi Sağlama Çabası

Toplumsal yaşamın insana yaraşır niteliği için bireylerin törelleşmesi gereklidir. “Törelleşme, insanın kişiliğinin niteliğini artıran, insana yüksek toplumsal konum sağlayan bir özelliktir. Üyeleri toplumsallaşmış olan bir toplum düzenlidir. Törel¹⁴ olan bir toplum ise uygardır.” (Başaran, 1998:148). Töre, toplumda yerleşik ahlak (aktöre), inanç, gelenek ve görenekleri kapsar. Törel eğitim, okulda ve koşt okullarda eğitimin bir bölümüdür:

Törel olmak, toplumun ahlak ilke ve kurallarına inançlarına gelenek ve göreneklerine uygun davranmaktır. Eğitim, öğrencilere törel gelişimlerini sağlıklı geliştirebilmeleri için uygun ortam hazırlamaya; toplumun törel ilke, kural ve değerlerini onlara tanıtmaya; okulda törelere uygun olarak yaşamalarını sağlamaya; ve onlarda evrensel törel davranışları yerleştirmeye çalışır. Törelleştirme eğitiminin amacı, öğrencileri toplumsallaştırırken bireyselleştirmektir. Bireyselleştirme öğrencileri düşünme, düşünce, vicdan, irade ve eylem özgürlüğü yoluyla özgürlüğe kavuşturmadır (Başaran, 1998:147).

¹³ Sağlam Çocuk, 24 Şubat 1940, sayı 2, s.11.

¹⁴ Töre, bir toplulukta yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünüdür.

Ahlak¹⁵, toplumun benimsediği ölçülerle bireyi değerlendirir. Toplumun iyi ya da kötü saydığı kurallar zamanla değişebilse de evrensel kurallar (etik) değiştirilmez. Törel gelişimin amacı, bireyin bencillikten kurtulup, öykünmeciliği en aza indirgeyerek ve ussal vicdanı ile davranarak özgeci karakterini yapılandırmasıdır.¹⁶

Törel gelişimi sağlamak, çocuk dergilerinin amaçları arasındadır. Şen Çocuk'un 1 Ocak 1932 tarihli ilk sayısının "Okuyucularımıza" başlıklı ön sözünde "Bu sahifelerde ruhlarınızın aksini göreceksiniz ve en çok hoşunuza giden yazıları bulacaksınız. Sizin çok temiz ve samimi olan ruhlarınızı yakından tanıyan (Şen Çocuk) size bu ilk sayısından itibaren seçme ve en güzel yazıları veriyor." denmektedir. Tümcedeki "temiz ve samimi ruhlar" anlatımı ile törel gelişimin başlangıcında, töretanımazlıktan uzaktaki öz betimlenmektedir. Şen Çocuk, "seçme ve en güzel yazıları vermekle" çocuğun töretanımaz davranışlar geliştirmesini önlemek amacını güder.

"Laik toplumlarda törel eğitim, karakter eğitiminin bir parçasıdır"(Öncül, 2000: 14). "Yirminci yüzyılın başında, değerler, karakter eğitimi kapsamında öğretilmekteydi." (Welton, Mallan, 1988: 211). Törel çözümleme, değerler eğitiminde bir yaklaşımdır ve değerler eğitimi, Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alır. Bu kapsamda günümüzde de Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan "Duyguların dili" konusu benzer biçimde Şen Çocuk'ta işlenmiştir: "Hislerimiz en ziyade yüzlerimizle okunur. Sevinince güler, yerinince ağlarız."¹⁷. Öz yönetim (kendini tanıma ve kişisel gelişim) becerisine yönelik kazanımları amaçlayan bu konuda, duyguları yüz aracılığıyla anlatan belirtiler resimlerle açıklanmıştır: Sevinç, keder, hayret, takdir, hiddet.

¹⁵ Ahlakın somut anlamlarından biri; "toplum üyelerinin davranışlarının doğruluğunu ya da yanlışlığını gösteren ve tarihin oluşturduğu kişisel ya da toplumsal temel ölçüler" oluşudur. Bkz. Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, Ankara, 2000, s.14.

¹⁶ Özgecılık, kişisel çıkar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaktır. Özgeci insan eşduyum içindedir.

¹⁷ Şen Çocuk, 16 Teşrinevvel 1932 (16 Ekim 1932), sayı 9, s.13.

Çalışkan Çocuk ve Olgun Çocuk dergileri, törel gelişimi eğitimbilimsel gerçeklikten öte, partici bir tutum ile sağlama çabasıdır. Dönemin özgün olmaya ilgisi ve böylece yaratıcılık kaygısı, kendini partici tutumun sergilenmesinde de gösterir. Bilim kurgu kahramanları adlarını Öztürkçe'nin belletilmeye çalışıldığı yeniden yazılan Türk tarihinden alırlar: Çalışkan Çocuk'ta yayınlanan "1000 yıl sonra" adlı romanda, küçük Tekin, bir ateş böceğinin rehberliğinde, geleceğin üretildiği fabrikada fantastik bir yolculuğa çıkar. Oz Büyücüsü¹⁸ ve İlahi Komedy¹⁹ gibi öncüllerinden esinlenilerek yazılmış romanda Tekin, törel gelişimi tamamlanmış, toplumca beğenilen karakterde bir çocuk birey olarak vardır.

Çocuk Duygusu, yayın tarihi bakımından, bir ölçüde yukarıdaki örneklerden ayrılır. Törel gelişim için aşılama, özgün partici buluşlardan çok, özel düzenlenmiş bölümlerde tümünden ayrı olarak gerçekleşir. "Bayrağa ve ölüye saygı"²⁰ başlığı ile on iki maddede sıralanan "emir"ler şöyledir:

- 1-Bayrağını yere düşürme ve onu daima hürmetle selamla!
- 2-Bayrağının renginden hız al ve atalarının yere düşürmediği ayyıldızlı bayrağı sen de her zaman başının üstünde taşı
- 3-bayrağına saygı göstermeyenleri kendine yabancı bil ve onlarla konuşma.
- 4-Evinde eski soluk ve yırtık bayrak kullanma
- 5-Milli bayram günlerinde evine bayrak asmayı ihmal etme.
- 6-Bayrağına hakaret edenlere bütün varlığın ile mukabele et ve onları kendine düşman bil.
- 7-Yolda bir cenaze görürsen hangi millete mensup olursa olsun bir dakika olduğun yerde dur.
- 8-Ölülerini daima hayır ve saygı ile an,
- 9-Mezarlıkların kenarından geçerken gülme ve hayatın kıymetini bil,
- 10-Ölünün başında çok konuşma,
- 11-Ölünün aleyhinde bulunma,
- 12-Ölülere saygısızlık gösterenler ile dost olma.

¹⁸ L.Frank Baum adlı Amerikan yazarın 1899-1900'de yayınladığı fantezi türünün ilk önemli örneklerinden sayılan romanı. Roman, 1939'da filme uyarlanmıştır. Film, teknik anlamda sergilediği yenilikleri, kullandığı sinema dili ve döneminin ilerisinde sanatsal yaklaşımıyla sinemanın simge yapıtlarındandır.

¹⁹ Dante'nin 14.yüzyılda İtalyanca yazdığı yapıtı.

²⁰ Çocuk Duygusu, 21 Birinci Teşrin 1937 (21 Ekim 1937), sayı 4, ss.10,11.

Çocuk Duygusu, “Terbiyeli çocuk nelere dikkat etmeli?”²¹ köşesinde önerilerini sıralar:

- 1-İki kişi konuşurken, lakırdıya karışmamalı;
- 2-Odanın kapısını vurmada içeride girmemeli ;
- 3-Birinin hatasını görünce, yüzüne vurmamalı ,
- 4-Ayakta duran ihtiyarlara derhal yerini vermeli;
- 5-Misafirlikte bir yemeği sevmese, ondan şikayet ederek ev sahibini mahcup etmemeli
- 6-Kendine ait olmayan eşyaya el uzatmamalı
- 7-Kapı kaparken hızlı çekip gürültü yapmamalı
- 8-Yemekte daima neş’eli bulunmalı, fakat etrafını rahatsız edencesine gülmemeli ve bilhassa sofrada ağzının içini göstermemeli;
- 9-Yapamayacağı bir işi yapmaya kalkışmamalı.
- 10-Kendisine ait olmayan mektupları okumamalı.

Okullu olmak, törel davranışları geliştirmek için gerekli toplumsal kimliklerdendir:

Boş durmam²²

Derslerimi severim
Dersten sonra gezerim
Gözden özü sezerim
Bana derler: Mektepli!

Yalan sevmem, uydurmam.
Kafamı hiç yordurmam.
Tatillerde boş durmam
Bana derler : Mektepli!

İki yer, bir saklarım:
Kumbarama atarım:
Bayramda yan yatarım.
Bana derler: Mektepli!

Küçük şair

“Atalar sözü”²³ törel gelişim kapsamındadır:

²¹ Çocuk Duygusu, 7 Birinci Teşrin 1937 (7 Ekim 1937), sayı 2, s.10,11

²² Çocuk Duygusu, 14 Birinci Teşrin 1937 (14 Ekim 1937), sayı 3, s.12

²³ Çocuk Duygusu, 14 Birinci Teşrin 1937 (14 Ekim 1937), sayı 3, s.13

Kuduz köpek ilk önce sahibini ısırır.
En tehlikeli zehir, ahlaksızlıktır. İnsanı yavaş yavaş öldürür.
Az söyle, uz söyle. Az ye, uz ye!

Çocuk Duygusu'nun okulları tanıtan yazılarında erdemli birey olmanın önemi vurgulanırken, okurlara; "İstanbul'da 34'üncü okulun en uslu ve çalışkan talebelerinden Ayten" örnek verilir: "Çocuklar! Siz de öğretmenleriniz tarafından medhedilmek ve sevilme isterseniz, onun gibi olunuz.. Derslerinize Onun gibi çalışınız.. ve arkadaşlarınızla onun gibi iyi geçininiz!"²⁴

5.1.3. Sağlık Köşelerinden Öneriler- Gürbüz Çocuk

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Avrupa'da milliyetçilik, ırkçılık çeşitli biçimlerde yükselir. Almanya ve İtalya'da, "ırk"a üye insanların toplumun geri kalanı üzerinde üstün oldukları iddiası ile ekonomik sorunların çözümü için tasarılar birleştirilip egemen siyasal görüş biçimini alır. Üstün ırk tasarımı²⁵ bireylerin sağlığı, olası savaşlar ve türün sürekliliği için korunması zorunlu bir insan özelliğidir. İkinci Dünya Savaşı'na hazırlık döneminde tüm dünyada yandaş bulan bu görüşlerin uzantısı "Gürbüz Çocuk" tasarımı da beraberinde getirir. Egemen düşüncenin sürekliliği için geleceğin büyükleri olabilmenin koşulu, sağlıklı çocuk olmaktır. 1929 Dünya ekonomik

²⁴ Çocuk Duygusu, 6 İkinci Kanun 1938 (6 Ocak 1938), sayı 15, s.3

²⁵ "Romantizm, esir milletlerin bağımsızlığına yol açan bir cereyan gibi gözükmekle beraber, kan şuuru yoluyla üstün ırka diğerlerini idare etme, boyunduruğu altına alma yolunu açmaktadır. Kendi ırkını tabîi olarak üstün gören ve bu sistemi kabul eden milletler, hele mazide büyük devletler de kurmuş ise, diğer milletleri kendilerine tâbi kılmaya çalışacaklardır. Ondokuzuncu asır Romantizmi bu ırkı, Aryan Avrupalı olarak kabul eder. 20'inci Asırda Nasyonal Sosyalizmde veya Hitler Almanya'sında bu ırk sarışın Cermen ırkı olmaktadır. Daha önceki "Prusya Sosyalizmi" de Cermen ırkı için benzeri görüşler taşıyordu. Fakat gariptir ki, Nasyonal Sosyalizm tarafından görüşü kabul edilen Nietzsche, bir Cermen olmasına rağmen, Cermen ırkında "esir ruhluluk" bulur ve Polonyalıları üstünlük atfeder. Aynı şekilde İtalyan faşistleri de Romalı idealin peşinde idiler. Kan şuuru ile bağlanan millet şu unsurlara ayrılır: a) Kişisel davranışını kahraman lider (üstün adam) b) Liderlerin çevresinde idareci sınıf olarak seçkinler c) Bazen halk denilen yığınlar. Kişi gibi, milletin de kendini geliştirmesi, kuvvetini kabul ettirmesi, diğer ırkları tâbi kılmak için açtığı mücadeleye, kısaca savaşlara tabidir. Esas amaç bu olunca, diğer problemler bu amaca göre ayarlanacaktır. En başta ekonomi, üstün ırkın giriştiği savaşın emrine verilecektir." Bkz. İdris Küçükömer, "İrkçılığın Kaynakları ve Türkiye, Yön, 139, 5 Aralık 1962, s. 12., "Romantik Akım ve İrkçi politika" 12 Aralık 1962, s. 11. <<http://www.geocities.com/tfpsikoloji/kucukomer/01.htm> > (10 Eylül 2007).

bunalımının yıkıcı etkileri ile yoksullaşan ve temel tüketim maddelerine ulaşamayan kesimlerde salgın hastalıklar da artmıştır. Antibiyotikler henüz geliştirilmemiştir. Gürbüz çocuk tasarımı, siyasal ve ekonomik kökenleri ile dünyanın gündemindedir. Gürbüz çocuk tasarımında, Amerikan çocuk oyuncuların günlük kültürün yıldızlarına dönüştürülmesi süreci de etkilidir. Çocuk dergilerinde çocuk oyuncu “Şirley Templ” (Shirley Temple) sözü edilen gerekçelerle bir olaya dönüştürülmüştür.

Türkiye’de tek parti döneminde çocuk politikaları, Avrupa’daki ırkçı politikalarla doğrudan benzerlik göstermez. Yeni oluşturulmuş bir ulusal birliğin güçlendirilmesi ve devletin sürekliliğinin sağlanması için toplumun güdülenmesini amaç edinen yaklaşımlar sergilenir.

Çocuklar hakkındaki bir gelecek kurgusu, ister istemez, toplumun bütünü için yapılan bir gelecek kurgusudur. Cumhuriyetimizin kurucuları, cumhuriyet idaresinin sürekliliğini teminat altına alabilmek için çocuklar üzerine bir siyasi icraat yapılması gerektiğini gayet iyi biliyorlardı. Onların hedefi yalnızca biyolojik açıdan sağlıklı çocuklar yetiştirmek değildi; aynı zamanda cumhuriyeti yaşatacak yetenekler yetiştirmek, daha geniş bir ifadeyle “cumhuriyeti” politik açıdan anlamlı kılacak bir “vatandaş / yurttaş” tipi yetiştirmektir (Sınar Çılgın, 2004: 97).

Gülbüz çocuk tasarımı, 1930’dan sonra yayınlanan çocuk dergilerinde çok belirgin değildir. Daha önce “Gülbüz Çocuk”²⁶ adı ile yayınlanan dergi, bu tasarımın benimsenmesinde öncülüğünü tamamlamış; 1930-1940 yılları arasındaki dönemde, ekonomik bunalım etkisiyle yoksullaşan çocukların sağlığını gözetime odaklanılmıştır.

Çalışkan Çocuk, “Hekim Öğütleri”; Çocuk Duygusu Lokman Hekim imzalı “Hekim Öğütleri”; Sağlam Çocuk Dr.Necaettin Atasagun imzalı “Doktorumuzun

²⁶ “Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi, Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin çıkardığı bir dergidir. 1926-1935 yılları arasında yayınlanmıştır. Dergi 1931’e kadar hem çocuğa hem de anne, baba, öğretmen ve çocuğun yetiştirilmesiyle ilgilenen herkese seslenir. 1931’den sonra ise hedef kitle yavaş yavaş yetişkinler olur. Dergi bir taraftan hükümetin çocuk politikasına yön verir, diğer taraftan da devletin çocuğa verdiği büyük önem ve değeri yansıtır. Derginin geniş bir yazar kadrosu vardır. Bu kadro içinde Türk edebiyatının tanınmış isimleri de yer alır. Yazarlar çocuk sorununa gelecek açısından bakarlar. Toplumdaki kimsesiz çocukları koruyan Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne yardım çağrısında bulunurlar. Amaç sadece biyolojik açıdan sağlıklı çocuklar yetiştirmek değildir. Cumhuriyeti yaşatacak bireyler yetiştirmeyi hedeflerler.” Bkz. Alev Sınar Çılgın, Genç Cumhuriyetin Ütopyası: “Gülbüz Türk Çocuğu”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 6, 2004/1.

öğütleri” köşelerinden türlü hastalığın önlenmesi için alınacak kişisel önlemlerle, hastalığa neden olan süreçlerle ilgili bilgiler verir. Hastalıklardan, döneme özgü olanları verem, kızamık ve başlıca çocuk hastalıklarıdır. Özbakımın önemi sürekli vurgulanır. Sağlık köşelerinde ağız ve diş sağlığına büyük önem verilir. Bu konuda Çocuk Duygusu’nun yayını ilginç ve dikkat çekicidir:

Dişleri çürük bir çocuk Amerikadan geri döndü!

Necip ilköğretimde beşinci sınıfta okuyordu. Babası bir ticaret işi için Amerika’ya giderken Necip de birlikte götürdü. Bu masal değil. Necip bir hafta evvel geri döndü. Onu dün gördüm. Bana yana yakıla şunları anlattı: Amerikanın kapısına kadar gidip te, içeriye gidemeden geri dönmek ne feci şeydir bilsen. Vapurumuz New-York’a varınca, vapura birkaç doktor birden geldi. Herkesin dişlerini muayeneye başladı. Ne yalan söyliyeyim, benim dişlerim çok berbat. Hepsi çürüktü. Doktor ağızımdaki dişleri görünce “Sen Amerika’ya giremezsin!” dedi.²⁷

Sağlam Çocuk ilk sayısında, “Gülbüz Türk Çocuğu Müsabakası” düzenleyeceklerini duyurur: “Her memlekette olduğu gibi biz de ilk defa memleketimizde gülbüz Türk çocuklarının resimlerini ve tartılarını neşre başlıyoruz. Bu bir müsabakadır. Onuncu sayımızda doktorlardan müteşekkil bir jüri heyeti tarafından en gülbüz çocuğa bir hediye verilecektir.”

5.2. Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Ödevleri

Tek parti döneminde, Türkiye’de cumhuriyetin ilanı ile başlayan süreçte çağdaşlaşmanın zorunluluğu olarak görülen, aşağıda sıralanan düzen değişiklikleri ve devrimler uygulanmıştır:

Öğrenim birliği, halifeliğin kaldırılması, çağdaş hukuk düzenine geçilmesi, Şapka Kanunu’nun kabul edilmesi, tekke, türbe ve zaviyelerin etkinliklerine son verilmesi, Takvim ve Saat Kanunu’nun kabul edilmesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkı, Kabotaj Kanunu, genel nüfus sayımının yapılması, Harf Devrimi, Ölçüler Kanunu’nun kabul edilmesi, Tarih Devrimi, Halkevleri’nin açılması, Dil Devrimi, İstanbul Üniversitesi’nin açılması, Soyadı Kanunu’nun kabul edilmesi, lakap ve

²⁷ Çocuk Duygusu, 4 İkinci Teşrin 1937, sayı 6,s.2

unvanlara son verilmesi, tatil günlerinin belirlenmesi, Ankara Devlet Konservatuarı'nın açılması.

Yurttaşlar İçin Medeni Bilgiler'de açıklandığı gibi yurttaşların devlete, devletin de yurttaşlar karşı sorumluluk ve ödevleri vardır. Devlet, yurttaşlardan yukarıda belirtilen yeni toplumsal düzenlemelere etkin katılım istemektedir. Eğitimin anahtar kavram olduğu çağdaşlaşma sürecinde çocuk dergileri, okurlarına yurttaşlık ödevlerini anımsatan yayınlar gerçekleştirmiştir. Bu yayınlarda toplumun ilerleme amacının yansımaları, ekonomik katkılar, yurtseverlik, Atatürk sevgisi ve CHP'ye övgüler öne çıkmaktadır.

5.2.1. İlerleme Amacının Yansımaları

Olgun Çocuk, spor sayfasında “Kayakçılık” konusunu açıklarken ilerlemenin inceliklerine şaka yollu değinir: “Yirminci yüzyılda artık soba başında pinekleme olur mu ya?”²⁸

Çocuk Dünyası, Atatürk'ün ölümünden sonra Milli Şef'i yücelten yayını ile dikkat çeker. Bir yandan İkinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan güvenlik sorunlarının çözümlerini (örneğin hava bombardımanında yapılması gerekenler), ulusal birliğin önemini türlü biçimlerde konu edinir. Savaş nedeniyle sınırlarda görevli askerlerden haberler verir. Bir yandan da yaşamın olağan akışının kanıtları olarak okur yazılarına daha fazla yer ayırmaktadır. Bir okur tarafından yazılmış kısa öykü için kullanılan “Fakir bir çocuğun hatıra defterinden” başlığı, ilerlemeye yapılan bir gönderme gibidir²⁹. Fakir çocuk çevresel koşulları iyileştirilmemiş çocuk olsa da günlük tutabilmekte, çağdaş bir eğitsel yaşantıyı, yirmi yıl öncesine oranla içselleştirmektedir. Bu durum da ilerlemenin, ayrıntıda gizli bir yansımasıdır.

Çocuk dergilerinde, okullara yapılan ziyaretlerin, okullarda yapılan röportajların yazı ve fotoğrafları, ilerlemenin göstergeleri olarak güdüleyici nitelikte sunulur. Gazeteci Besim Akımsar, Çocuk Duygusu ekibinin İzmir Nardere (Narlidere) çevresindeki köy okullarına yaptıkları yolculuğu anlatırken ilerlemeyi de betimler:

²⁸ Olgun Çocuk, 16 Mart 1935, sayı 4, yüz 11

²⁹ Çocuk Dünyası, 10 Temmuz 1940, sayı 14, s.1

Saat bir! Kilometre ayar saati 60! İzmir’den bindiğimiz otomobil Güzelyalı’yı geçti. İstikamet Kermeyan..Nardere’ye yaklaşıyoruz.Saatte 60 kilometreyle dönen tekerleklerle yol mu dayanır? Dağ, dere, tepe birbirini kovalıyor..Yollar çok muntazam. Yalnız ah şu tahta köprüler olmasa....Yolun iki kenarındaki telgraf direkleri, ağaçlar, secdeye kapanır gibi devrilerek geride kalıyorlar.. Kilometre taşları birbirini kovalıyor! Yol üstündeki köylerin önünden geçerken, ilk önce, kocaman ve yeni yapılmış okul binaları göze çarpıyor³⁰

Çocuk Duygusu’nun 13.sayısında “Konuşan: Neriman Hikmet” adıyla gazeteci, İstanbul 51.okulundaki izlenimlerini aktarır:

51 inci ilk okuldayım. Bu okul Topkapıda tramvay caddesine yakın dar bir sokaktadır. Çocuklar! Burası tam on üç yıl evvel Tülbendci Mustafa Efendi medresesi imiş. Halbuki şimdi üç sınıflı bir cümhuriyet okuludur. Baş öğretmenlerinin adı Şazimend Erter’dir.

Çocuk Duygusu’nda haberi verilen okulların yarısında okul yöneticileri kadınlardan oluşur. Tek parti döneminin özgün bir uygulaması da ilkokulların numaralar ile adlandırılmasıdır. Çocuk Duygusu yayına başladığı ilk yıl, tek partinin eğitim kültür politikalarını konu edinen kapakları kullanır. Bu dergi kapakları Cemal Nadir imzasını taşımaktadır. “Cumhuriyetimizin sonsuz ve parlak eserleri” başlıklı yazıda kullanılan fotoğrafta kütüphanede çalışan, okuyan gençler gösterilir. Fotoğraf altında “ On beş yıl önce kütüphaneler bomboştı. Bugün oturulacak yer bulunmuyor” açıklaması yer alır. Aynı yazının, diğer fotoğrafı, tören alanında kürsüde konuşma yapan bir ilkokul öğrencisini gösterir ve fotoğraf altında şu tümceye yer verilmiştir: “ Çocuklarımız dün konuşmak bilmezlerdi; bugün Halk kürsülerinde söylev veriyorlar.”³¹. Çocuk Duygusu’nun 3.sayısının kapağında iki ayrı fotoğrafta “Eski Türkiye/Yeni Türkiye” tanımları kullanılır. İlerleme, çocuk dergilerinde okurlara farklı ölçeklerde ve farklı biçimlerde örneklenmiştir.

5.2.2. Ekonomik Katkılar

³⁰ Çocuk Duygusu, 24 Mart 1938, sayı 26, s.2

³¹ Çocuk Duygusu, 27 Birinci teşrin 1938, sayı 57, ss.4,5

Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumun sermaye birikiminden ve teknolojiyen yoksun oluşu, devletin korumacı bir ekonomik politikayı yürürlüğe koymasında birincil gerekçelerdir. 1929’da A.B.D.merkezli ekonomik bunalım dünya ölçeğinde etkili olur. Duman, dünya ekonomik bunalımının Türkiye’ye etkisini şöyle özetler:

1929-1930 dünya ekonomik krizi öncelikle sanayileşmiş kapitalist ülkeleri etkisi altına alıp sarsarken, bu dönemde henüz dünya ekonomisi ile bütünleşmemiş olmasına rağmen Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Kriz tarımsal üretimi satın alma gücü bakımından daha az kazançlı hale getirdikçe, sanayileşmenin gereğini ve cazibesini de o ölçüde artırmıştır. Bunun sonucunda dönemin hükümeti sanayileşmeyi hızlandırmaya yönelik bir iktisat programı izlemek zorunda kalmıştır. Bu olay ekonomik krizin Türkiye’ye etkilerinin olumlu bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu arada Türkiye krizden olabildiğince az etkilenmek amacıyla kendi kendine yeten bir ekonomi politikası izlemeyi ve dışa kapanmayı da ihmal etmemiştir. Bunun yanı sıra toplumda tasarruf bilincini uyandırmak ve yerli ürünlerin tüketimini özendirmek düşüncesiyle de bir takım düzenlemelere gidilmiş, bu amaç doğrultusunda 14 Aralık 1929 tarihinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur (1999: 111).

Çalışkan Çocuk, “Sevgili Yurdumdan Haberler” sayfasında “ Yurdumuzu zenginleştirecek yeni fabrikalarımızın temelleri atıldı.” haberini aktarır: “ Kağıdı da yurdumuzda yapacağız, bir de şişe fabrikası açılıyor.”³² Olgun Çocuk’un ulusal ötkünç (öykü) alt başlığı ile yayınladığı öykünün adı “Ulus malı yağıya (düşmana) verilir mi?” dir³³. Okutan Çeviker’in anlattığı Altan ve Sayhan’ın dinledikleri, ana düşüncesi Kurtuluş Savaşı’nın yokluklarla kazanılması olan bu öykünün adı, ekonomik politikanın bir göstergesi olarak uyarıcı ve anlamlıdır. Yedi Türk çocuğunun, Türk Ulusunun büyük adını her yerde “acunda (dünyada) ve göklerde nasıl yücelttiklerinin büyük bir urunç (merak) içinde okunduğu”, Olgun Çocuk’un bilim kurgu romanı “Biz yaparız Türkkal-Y – 2500”³⁴; Taksim’de Ulus Apartmanı’nın 52. katında 31 Aralık 2499 gecesi başlar. Korkut Atıl ve kardeşi Gönen Atıl, romanın kahramanlarıdır. Bu bilim kurgu, yerli üretimin uzak gelecekteki olası başarısını o günden taçlandıran bir övgüdür. Ayrıca bu bilim kurgu, ulusal ekonomi politikasını destekler ve bu konuda okurların başta

³² Çalışkan Çocuk, 1 Eylül 1934, sayı 1, s.3

³³ Olgun Çocuk, 28 Nisan 1935, sayı 10, Yüz 7

³⁴ Olgun Çocuk, 16 Mart 1935, sayı 4, Yüz 16,17

kendilerine ve ulusa güvenmelerini sağlar nitelikte bir çabanın ürünüdür. Çocuk dergileri film, tiyatro gösterilerinde kullanılmak üzere kuponlar yayınlamıştır. Çocuk Duygusu; “Birçok mekteplerde her hafta bu modelleri pahalı olarak dışarıdan almak mecburiyetinde kalacaksınız. Hâlbuki gazetemizi almakla hem renkli resim modellerimizi bedava tedarik etmiş, hem de gazetemizin koleksiyonuna sahip olacaksınız.” duyurusu ile arka kapığında resim modelleri yayınlıdır.³⁵ Çocuk Duygusu’nda “ Genç kızlara ev işleri” başlığı altında dünya ekonomik krizinin etkilerine dikkat çekilir:

“Dünyanın her tarafında hüküm süren buhran herkesi iktisada fazla riayete mecbur etmiştir. Giyim eşyasını daha ziyade sağlamlaştırarak, ev eşyasını uzun müddet dayandırmak, yiyeceklerden birkaç türlü istifade etmek için çareler bulunmuştur. Onlardan bir kısmını yazıyoruz: ...”³⁶

Olgun Çocuk’un 8.sayısında “Ulusun Büyüklerini Tanıyalım- Kamâl Atatürk” başlıklı dizi yazının 8.bölümünde anlatıcı, tek parti dönemindeki ekonomik gelişimi, Atatürk ve Türk Ulusu’nun üstün başarılarından biri olarak açıklar:

“...Bütün bunlardan sonra Atatürkün yurtta yarattığı Ekonomi, tutum, ve biriktirme devrimi ne güçlü ne büyük bir utku idi. Saltanat çağlarında aç kalan köylümüz, yoksulluktan kan ağlıyan ulus ve bütün yağı (düşman) uluslara milyonlarca Türk lirası borçlanan Türk ulusu, ulu Atanın yüce varlığı ile on yıl içinde bu yönden de usları (akılları) durdurtacak bir yürüyüş ve ilerleme ile bu öz devrimi başardı. Bugün Türk köylüsü, cumhuriyet köylüsü gönence kavuşmuştur. Verimli topraklarımızda emeğine karşılık kat kat ürün almakta ve bu ürünü değerince satmaktadır. Bu gün işçi, memur, sanat ıssıları (sahipleri) bütün ulus çalışması bitiminde ve Cumhuriyet devrim utkularının yüce varlığı sonunda baştan başa gönence ermiştir. Hem düşünün arkadaşlarki bütün acunda duyulan para ve iş sıkıntısı bugün Türk yurdunda bir sarsıntı yaratamamıştır. Bu da Türk ulusunun ve onun büyük Atasının sarsılmaz gücüne en canlı örnek. Ekonomi devriminin başından bugüne dek yurtta, ülkenin her yanında kurulan ulusal bankalar Türk parasının değerini yücelttiği gibi saltanat çağlarında yabancı ellerle görülen bu işleri kendi buyruğumuza ve güçlü çevirmemize (idaremize) geçirdi. Artık Türk ulusu kendi bütün işlerini başaracak gücüne kavuşmuştur. Ulus bankalarının hangisini sayayım. İş Bankası, Ziraat Bankası, Merkez Devlet Bankası, Sumerbank. Cumhuriyetten önce bütün yabancı uluslara borcu olan Türk ulusunun bugün bu ulusal bankalarda birikmiş milyonlarca lirası var. Biz eskiden, çok uzak değil, daha bundan onbeş yıl önce iğnesinden ipliğine kadar hep yabancı uluslardan alırdık. Ama ekonomi savaşını başaran Türk ulusu başında ve hep önde yüce Atası bulundukça herşeyini kendisi yapacaktı. Ve

³⁵ Çocuk Duygusu, 7 Birinci Teşrin 1937 (7 Ekim 1937), sayı 2, s.2.

³⁶ Çocuk Duygusu, 7 Temmuz 1938, sayı 41.

yaptı, başardı. Bugün artık ülkede yapılmayan hemen hiçbir şey yoktur. Ülkenin her yanında kurulan (makine, kumaş, şeker, deri, cam, kibrit...) bütün fabrikalar Türk ulusuna kendi öz ve yerli mallarını bol bol yetiştirmektedir. Övünçle şunu da söyleyebilirim ki ülkemizde yaptığımız yerli mallarımız acunu bir çok yerlerinde satılmaktadır. Biz önce satın alıyorduk. Ama şimdi hem kendimiz yapıyor, hem başkalarına satıyoruz. Bu ne büyük utkudur. Ekonominin utkusudur kardeşler. Bütün bunları yaratan yapan ve başaran Ataların Atası Kamâl Atatürk ve acunun en çalışkan ulusu Büyük Türktür.”³⁷

5.2.2.1. Tutumlu olma- Yerli Malı

Çocuk dergileri, dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik bunalımının etkilerini yok saymaz; Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin Maarif Vekâleti ile etkileşimi³⁸ kapsamında okullarda düzenlenen “Tasarruf ve yerli malı haftaları”nın kutlamalarına katılır: “Tutum haftası münasebetile okulları dolaşıyoruz.”³⁹

Şen Çocuk’un 13.sayısında “Ziya Gök Alp” imzasıyla yayınlanan “İktisadi Vatanperverlik” şiiri yerli malı kullanımına dikkat çeker:

Çok güzeldir yurdumuzun ipeği
Biliyoruz dokumayı, örmeyi
Yaptığımız kumaşlarda görünür
Bu vatanın bin bir çeşit çiçeği.
Ecnebiden almayalım çürük mal
Giymeyelim ne krep, ne jerseyi
Yaptıralım bütün yerli mantından

³⁷ Olgun Çocuk, 7 Nisan 1935, sayı 8, yüz 3.

³⁸ “Tasarruf ve yerli malı haftalarının okullarda da etkin kutlanması için Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti doğrudan Maarif Vekâleti ile diyaloga girmiş ve hemen her yıl okullarda uygulanmak üzere ortak bir program hazırlamıştır. Maarif Vekâleti’nin uygulanmasında büyük önem verdiği bu programla (ve ilgili genelgeyle), Vekâlet başta ilkokullar olmak üzere eğitimin her kademesinden yararlanarak yerli ürünleri kullanma alışkanlığını ve tasarruf bilincini geliştirmeyi amaçlamış ve bunu önemli bir eğitim sorunu olarak görmüştür.” Bkz. Doğan Duman, “1930’larda ekonomideki korumacılık politikasının okullardaki yansımaları: ‘Yaşasın yerli malı, yaşasın kumbara!’ ” 75 yılda çarklardan chip’lere, İstanbul, 1999, ss. 107,110.

³⁹ Çocuk Duygusu, 23 Birinci Kânun 1937 (23 Aralık 1937), sayı 13, s.3.

Çarşaf, bluz, etekliği, gömleği

Bu toprakta kalsın helal paramız

Kıymet bulsun elimizin emeği.

Olgun Çocuk'un 9.sayısının 21.yüzünde (sayfasında), okurların dergiye düşük fiyatlı pul ile mektup gönderebilmesi için Bayındırlık Bakanlığı ile Olgun Çocuk yönetimi arasındaki yazışmanın içeriği ve sonuçları, "Yüce bayındırlık bakanlığına saygılar" başlığı ile duyurulur:

Bitik kılığında gönderilen bilmece zarflarına öteki bitikler gibi pul yapıştirılması posta genel çevirgenliğinden bildirilmişti. Dergimiz bilmecelerini iç yüzlerden çıkararak aynı renkli bir kağıt üzerine basarak yüce bayındırlık bakanlığından bu baskılı bilmece kağıdlarının eskisi gibi bir kuruşluk pul ile gönderilmesi için gerekenlere buyruk verilmesini dilemişti. Yüce bayındırlık bakanlığı Türk çocukları adına yapılan bu haklı dileği onaylayarak Türk ulusunun yurdun öz varları Türk çocukları için hiçbir şeyden kaçınmadığını ve yurttan her şeyin Türk yavrularının olduğunu bir gez daha göstermiş oldu.. Yüce bayındırlık bakanlığına Türk çocukları adına saygılarımızı sunmayı bir yurt borcu biliriz.

Tutumlu olma, şiir, yazı ve İş Bankası reklamlarında, geleceğin güvencesi olarak önemsendir ve vurgulanır⁴⁰:

TUTUM⁴¹

Ey arkadaş!...Hayatta en güzel şey tutumdur.

Benim en çok sevdiğim bak kumbara kutumdur.

Akçe tutsan denizdir, tutmazsan bir yudumdur.

Ey arkadaş cihanda en güzel şey tutumdur.

Damla damla göl olur; göl denizi bütünler.

Bugünkü bir ak akçe yarın bin derdi önler;

⁴⁰ Çocuk Duygusu'nun, Cemal Nadir tarafından hazırlanan 16 Birinci Kânun 1937 (16 Aralık 1937) tarihli 12. sayısının kapağında; hastalık, felaket, sefalet, işsizlik, açlık, ihtiyarlık ve iflasın oluşturduğu dalgalı bir denizde İş Bankası Kumbarası biçiminde tasarlanmış gemiyi kullanan güler yüzlü çocuk, "Gemisini kurtaran kaptan" olarak tanıtılır. Bkz. Ekler s.191

⁴¹ Çocuk Duygusu, 16 Birinci Kânun 1937 (16 Aralık 1937), sayı 12, s.2.

Zaman geçer gelince kederli yaslı günler
Sana yardım eyliyen tek arkadaş tutumdur.
Adnan GİZ

5.2.2.2. Beceri Kazandırma

“Teknik nesne, insan becerisiyle başlayıp bu becerinin uzandığı yere dek gider; insansa, becerileriyle birlikte insandır.” (Uygur, 1989: 37).⁴² Çocuk dergileri ekonomik sorunların çözümünde beceri kazandırmanın etkili oluşunu sergilemektedir. Tek parti dönemi bu anlamda, sorunların tüketim yerine üretimle çözülmesinin kutsandığı bir dönemdir.

Şen Çocuk, okurlarına, beceri kazanmanın toplumsal sınıf gözetmemesi gerektiğini aşağıda belirtilen haberle aktarır:

“İsveçte kral hanedanına mensup kızların teknil ev işlerini, yemek pişirmek çamaşır yıkamak, ütü ve saire, bir de hastabakıcılık bilmesi şarttır. Bunun için prensesler ev idaresi ve hasta bakıcılık mekteplerine devam ederler ve buradan diploma alırlar. İsveç veliahtı Gustav Adolfun kızı prenses İngrid son zamanlarda bu mektepleri bitirerek diploma almıştır. Prensес ciddi bir mümeyyiz heyeti huzurunda hem nazari, hem de ameli olarak imtihan vermiş ve çok muvaffakiyet göstermiştir. Resmimizde prenses bulaşık yıkarken görülüyor”⁴³

Çocuk Duygusu, “Genç Kızlara Ev İşleri” köşesinden, kimi sorunlara, ev ekonomisine katkı sağlayacak çözüm önerileri sunar ve yaratıcılık gerektiren alanlara dikkat çeker:

“Küçük kardeşlerinizin bebekleri varsa onlara şu elbiseleri dikiñ (Yazı altında gösterilen modeller). Dikiş çok iyi bir san’attir. Her genç kız dikiş

⁴² “ Teknik nesneyi teknik nesne kılan insan becerisine soyut bir yeti gözüyle bakmak yanlış olduğu gibi, bu beceriyi hep aynı kalabilen bir yapabilme diye görmek de yanlış. Teknik beceri insanla değişen bir şey. Katı bir yapabilme değil, durmadan gelişen esnek bir güç beceri. Hep aynı kalsaydı, teknik nesnelerde hiçbir gelişme olmazdı. Buysa tüm yaşamıyla insanın aynı kalması demek olurdu. Oysa sürekli değişen tarihsel bir varlık insan, sürekli değişmekte.” Bkz. Nermi Uygur, *Çağdaş Ortamda Teknik*, İstanbul, 1989, s.37.

⁴³ Şen Çocuk, 1 Teşrinevvel 1332 (1 Ekim 1932), sayı 8, s.12.

dikmesini öğrenmelidir. Biçmeyi, dikmeyi, prova etmeyi evvela bebekleriniz üzerinde deneyin!”⁴⁴

Derginin, dikiş sanatının öğrenilmesinde prova için öncelikle oyuncak bebeklere elbise dikilmesini önermesi, etkili öğrenmede özdüzenleme becerilerini geliştiren öğretimsel işlere örnek oluşturmaktadır. “Öğretimsel iş, öğrencilerin o konuya bakış ve onu ele alış tarzını belirler. ...öğretimsel iş; öğrencilerin amaca ulaşmak için yaptıkları, izledikleri yollar ya da etkinliklerdir.” (Ün Açıkgöz, 2003: 25). Büyük ölçüde dönemin ekonomik yaşantılarının tetiklediği beceri kazandırma kaygısı, aynı zamanda, tek parti dönemindeki eğitim politikalarının bireylerin benlik kavramına⁴⁵ odaklanmasına da örnek oluşturmaktadır. Benlik, toplumsal değişimde etkili kavramlardan biridir.⁴⁶ Çocuk Duygusu’nun 16.sayısında, yemek pişirmeyi bilmenin, ev idaresinden anlamanın önemine değinen “Genç kızlara Mercan Kalfa’nın öğütleri”, şu tümcelerle biter:

“... Elinden hiçbir iş gelmiyen vitrinlerdeki mankenler ne kadar güzel olursa olsun küçük çocukların elindeki taş bebekler gibi, bir gün yere düşüp kırılmaktan başka ne işe yararlar? Siz sakın manken olmayın e mi yavrularım!”⁴⁷

5.2.2.3. Paylaşmanın Önemi

Çocuk dergileri, yardımlaşma ve iş birliğinin etkisiyle paylaşmanın, rehberlikde önemli bir kavram olduğunun ayırdındadır. “Toplumun bir parçası olma duygusunu geliştirmeleri için öğrencilere, başkalarına yardım etmenin kendi değerini yükseltme açısından önemini kavratmak, ilköğretim II. dönemde kişisel-sosyal gelişim alanında öğrencilere kazandırılacak yeterlikler ve hedeflerdendir.” (Yeşilyaprak, 2001:86,87). Sözü edilen kişisel-sosyal gelişime, tek parti döneminin ekonomik yaşantılarının etkisi de

⁴⁴ Çocuk Duygusu, 9 Birinci Kânun 1937 (9 Aralık 1937), sayı 11, s.17.

⁴⁵ “Benlik kavramı hem öğrenme ürünü olan hem de öğrenmeyi etkileyen bir öğrenci özelliği olarak dikkatleri çekmektedir.” Bkz. Kamile Ün Açıkgöz, Etkili Öğrenme ve Öğretme, İzmir, 1998, s.42.

⁴⁶ Bkz. Martin Orth, *Profesör Nico Stehr’le söyleşi*, Deutschland (Politika, Kültür ve Ekonomi Forumu), Sayı 4, 2007, s.48.

⁴⁷ Çocuk Duygusu, 13 İkinci Kânun 1938 (13 Ocak 1938), sayı 16, s.2.

eklendiğinde, paylaşma, ulusal egemenliğin ve ayrıcalıksız kaynaşmış tek sınıfın kapsamında değerlendirilesi bileşene dönüşebilmektedir. Osmanlı yönetiminin özellikle 19. yüzyılda, toplumu tümüyle yok saymakla savurganlığı olağanlaştıran ve kurumsallaştıran anlayışı⁴⁸, cumhuriyet döneminde hemen hemen lanetlenmiş⁴⁹; yerli üretimle, tutumlu olmakla toplumsal kalkınma amaçlanmıştır. Çocuk Duygusu'nun 1 Birinci Teşrin 1937 tarihli ilk sayısında 2.sayfanın yarısını kaplayan “Yük altında bir hamal!” şiiri; çalışmanın (şiirdeki örnekte hizmet üretmenin)ve beraberinde paylaşmanın, bireyin ve yakın çevresinin yaşaması için zorunlu olduğunu, insancıl gerekçelerle ve süslü dizelerle örnekler:

Kızgın günün alevleri altında bir hamal,
Geçer bitik bir hal ile sırtında yüklü mal.
Çarpık vücudu sendeler bu pek ağır yükün
Altında bahtsız ömrünü sürmektedir bugün.
Vücudunun isyanıdır alnında terleri
Damlar o kirli mintana iplerde elleri.
Ruhunda şimdi başlıyor bir gizli fırtına,
Sorar felek onun çürük ve paslı sırtına

⁴⁸ “...saray kadınları bu dönemde gelirlerine göre harcama yapmak yerine, piyasaya borçlanarak tahsisatlarının üzerinde bir yükün altına girmeye başlamışlardı. ...Masrafların artması, hazine-i hassanın açık vermesine neden olmuştu. ...Sultan Abdülmecid döneminde, Abdülmecid'in kızı Serfiraz Hanım, bir yılda tek başına bütün sarayın bir aylık masrafının 7 katından daha fazla bir borcun altına girmişti. ... Saray kadınlarının bu borçlanma cinneti sebebiyle, Safer 1274/ Ekim 1857'de hazine-i hassanın boçları 1.5 milyon keseye (7.500.000 lira) ulaşmıştı. ... sarayın bu inanılmaz masrafları (örneğin düğünler, saray ve köşk inşaatları) için Galata bankerlerinden % 45 gibi fahiş bir faizle borç alınmıştı. Aynı dönemde Avrupa'da borçlanma faizi %4 – 5 dolayındadır.” Bkz. Ali Akyıldız, *Mümin ve Müsrif Bir Padişah Kızı - Refia Sultan*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, ss.2 - 5.

⁴⁹ “ Kadın, erkek ve çocuk tam 155 kişiydiler... Osmanlı hanedanının tamamı, bu 155 kişiydi... TBMM'nin 3 Mart 1924'te kabul ettiği 431 sayılı kanun uyarınca Türkiye dışına çıkartıldılar.” Bkz.Murat Bardakçı, *Son Osmanlılar*, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. İstanbul, 2006, s.5.

Neden bu hızla yüklüyor, sorar evet neden?

Talih onu mahrum eder bir parça gölgeden

Nasibi yok mudur acep? Yazın yeşil, serin

Bir gölgede vücudunu bir lahza dinlesin.

Etsin o da her kul gibi Allah'a şükür;

Birden devirdi yükleri, yükseldi bir küfür...

Lanet! Dedi. Bir hamalın lanet o bahtına

Ölsem de bir daha girmem o yük altına.

Silerken ıslak alnını bir yazma mendile,

Birden sönük nazarları titreşti bir şevk ile.

Artık savurdu ruhunu sarsan donuk sisi,

Görmüş uzakta gölgeli bir meyva sergisi.

Sönmüş günün alevleri, yoldan gelip geçen

Çoğaldılar, artık hamal çıkmıştı sergiden.

Yemiş bir taze karpuzu, ezmiş kabukları..

Artık geçer harareti.. Yorgun topukları

Dinlendi şimdi vücudu, geçmiş o hiddeti..

Canlandı kuvveti

Hâlâ yolun üstünde yük durmakta kimsesiz.

Hamal düşündü bir zaman, şu hali şüphesiz..

Delikti her zaman, cebi tutmazdı on para.

Akşam fakat ekmek, yemek lazım çocuklara;

Hissetti şimdi sızlıyor kalbinde bir yara.

Bir ses diyor: Onlar için katlan cefalara!

Çocuk Duygusu'nun 19 Mayıs 1938 tarihli 34. sayısında, parasız ek olarak düzenlenen “Cingöz” sayfası (baş yazıcısı Cingöz, ressamı Tokgöz) “Çocuklarda Muhtaçlara Yardım Duygusu” başlıklı yazıya yer verir:

Hepiniz bilirsiniz ki, okullarda bir çok fakir çocuklar vardır. Bunların bir kısmı öğle yemeğini getirmekten bile acizdir. Böyle olduğu halde derslerini bırakmazlar, okullarına devam ederler. İşte bu muhtaç yavrucaklara her okulda vaziyeti müsait çocukların elden geldiği kadar yardım ettiklerini gördüm ve çok sevindim. Hele bunlardan biri – İstanbul Birinci Okulunda – öyle büyüklük gösterdi ki doğrusu gözlerim sulandı. Bu çocuğun yemeği kendine kadardı. Bana ne dedi bilir misiniz? ‘ Her gün öğle yemeğimin yarısını bir arkadaşaya veririm. Böylelikle her gün bir fakir kardeşimin karnını doyurmuş oluyorum!’

Çocuk Duygusu'nun 6 İkinci Kânun 1938 tarihli 15. sayısında “Çocuklar! İş bölümü ne demektir, bilir misiniz?” başlıklı yazıda iş bölümünün toplumsal yaşamı sürekli kılması açıklanmaya çalışılır:

...çiftçi buğdayı yetiştirir; değirmenci buğdayı öğütür, un yapar, fırıncı unu hamur haline koyar, fırında pişirir. ...Koca koca fabrikalar, denizlerde dolşan dev gibi vapurlar, demiryolları üzerinde yürüyen trenler, her şey iş bölümü sayesinde ortaya çıkmıştır. İhtiyaçlar çoğaldıkça iş bölümü artmıştır. ...Birinin eksikliğini öteki, onun eksikliğini başkası tamamlar. Başka çare yok. Birbirimizin işinden, yardımından faydalanırız. Böylelikle iş aramızda bölünüyor ve bizi birbirimize hiç kopmıyacak kadar kuvvetle bağlıyor.

İş birliği ve iş bölümünün öğretilmesi için “yaygın benzetme”, Mustafa Niyazi'nin “Arı köylüler” şiirinde kullanılır⁵⁰:

⁵⁰ “Benzetilenle kendisine benzetilen arasındaki birden fazla özelliğin anlatıldığı benzetme. Benzetilen ile kendisine benzetilen arasındaki benzerlikler aktarıldıktan sonra, temel benzerlik unsuru belirtilir.”

Bkz. Nurullah Çetin, *Edebî Sanatlar*, <<http://www.aof.edu.tr/kitap/ioltp/2273/unite10.pdf>>(11 Eylül 2007).

Versek elele	Kimi harmanda,
Gitsek köylere	Saman savurur.
Her köy büyük bir,	Gün yüzlerini
Kovan gibidir.	Yakar, kavurur.
Kimi köylüler,	Bal rengi sarı,
Sürer toprağı, Ovaya baksak.	
Bazısı beller	Her köylü arı,
Bahçeyi bağı.	Bir kanad taksak..
Köylüler arı	Köy kovanları.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamışsa da, alınan güvenlik ve savunma önlemleri nedeniyle gelişen olağanüstü ekonomik koşullar, paylaşmanın önemini büyük ölçüde artırmıştır. Çocuk Dünyası'nın 29.sayısının kapağında bağış çağrısı yapılır: "Türk Çocuğu, sınırlarımızı bekliye kahraman ordumuzun askerlerine kışlık hediyelerinizi veriniz."⁵¹

İş birliğı, tek parti dönemindeki ulus söylemi kapsamında güç birliğı ile özdeştir. Atatürk'ün ulusal amaç ve toplumsal düzen ile ilgili olarak "Ulusların tarihinde öyle dönemler vardır ki, belirli amaçlara erişebilmek için maddi ve manevi ne kadar güç varsa

⁵¹ Çocuk Dünyası, 23 Birinci Teşrin 940 (23 Ekim 1940), sayı 29.

hepsini bir araya toplamak ve yine o doğrultuya yöneltmek gerekir.”⁵² sözleri, bu özdeşliği örneklemektedir.

5.2.2.4. Bulmaca ve Yarışma Ödülleri

Çocuk dergilerindeki bulmaca ve yarışmalarda derece alan okurları, dönemin ekonomik yaşantılarına koşut basit ödüller beklemektedir.

Şen Çocuk, ilk yıl reklam geliri olmaksızın yayınlanır. Bu durumu, 1 Teşrinevvel 1332 tarihli 8. sayısının kapağında, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu’nun dergiyi okullara önermesine yanıt olarak yayınladığı “Teşekkür” başlıklı yazıda açıklar:

“ ‘Şen Çocuk’ intişar ettiği gündenberi mini mini okuyucularından ciddi bir rağbet gördü. Sessiz ve reklamsız bir surette çalışan mecmuamız bütün aile reislerinin ve mürebbilerinin takdirini celbetti. Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye heyeti mecmuamızın iki yüz nüshasına abone olmak ve (Şen çocuk) u bütün mekteplere tavsiye etmek suretiyle bize karşı büyük bir teveccüh ve himaye gösterdi. Maarif vekaletine teşekkürü büyük bir borç ve kadirşinashık biliyor ve okuyucularımızın teveccühünü minnetle hatırlıyoruz.”

Şen Çocuk’da, başta ödenek sorunları olmak üzere eğitsel kaygıların baskınlığı gibi türlü gerekçelerle, ödüllü bulmacalara ya da yarışmalara rastlanmamıştır.

Çalışkan Çocuk, okurlarını “Arkadaş olarak yazmakla” sadık bir okur kitlesi oluşturmak çabasındadır. Bu kitleye özel açılan yarışmalarla, bir tür çocuk kulübü oluşturulmaktadır. Tek parti yönetiminin propagandasını yapan Çalışkan Çocuk, kulüp üyelerinden de bu çabaya ortak olmalarını istemektedir. Yarışma⁵³ ödülleri, derginin 12.

⁵² “25.3.1931/ Ankara, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri III, s.88.” Bkz.Özdeyişleriyle Atatürk, T.C. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Atatürk Yayınları Serisi, Ankara, 1981.

⁵³ “ ‘Çalışkan Çocuk’un ilk arkadaşları defteri’ne yazılan okuyucular arasında birinci yarış açtık. Yarış şudur: 10 santim eninde ve 10 santim boyunda dört köşe bir kağıdı Çalışkan Çocuk yazarak dolduracaksınız. Bu büyüklükteki kağıda bu iki sözü en çok kim sığdırabilirse o

sayısında açıklanır: “1 inciye güzel ve değerli bir pergel takımı, 2 inciye büyük bir atlas, 3 üncüye güzel bir kartpostal albümü.

Olgun Çocuk, bilmece ekini, “Okuyucularının dergilerini kesmeden güzel temiz bir dürgü (koleksiyon) yapabilmeleri”⁵⁴ amacıyla dergiden ayrı hazırlar:

Bu bilmece kağıtları renklidir. Ve dergimizin en orta yüzüne iğneyle iştirilmiştir. Bu kağıdı oradan çıkarınız, üzerindeki bilmeceyi yapınız, altına adresinizi kısaca okunaklı yazınız. Şimdilik iki ve ya üç sayının bilmece kağıdlarını biriktirip son günlerinde bir zarf içinde bize yollayınız. Zarfın üstüne de (İst. Posta kutusu -68 Olgun Çocuk) (Bilmece Koluna) yazısını yazınız. Sakın başka bir şey yazmayınız. Bilmececeleri eskisi gibi ucuzca bir kuruş pulla gönderebilmeniz için çalışıyoruz.

Olgun Çocuk’un 23 Mart 1935 tarihli 5.sayısında “Birinci sayı bilmesini kazananlar” başlığı ile duyurduğu ödüller; “oyuncak, dolmakalem, ötkünç bitiği (hikaye kitabı), kart, çukulata, şekerlemedir”. Olgun Çocuk’un 4 Mayıs 1935 tarihli 11.sayısında, “Beşinci sayı bilmecesini kazananlar” başlığı altında ödüller ve kazanan okurların adları yazılıdır. Birinci “Bir ilk yaz gemici elbisesi”, ikinci “Yarım kilo çukulata”, üçüncü, “Veleybol topu” kazanmıştır. On iki okur “oyuncak”, on yedi okur “ötkünç bitiği (hikaye kitabı)”, yirmi iki okur “kart”, on altı okur “çukulata” kazanmıştır. Ödüller, “Diyarbakir Lisesi’nden, Kemerburgaz Okulası’na, Darüşşafaka Lisesi’nden Kilis İlk okula’sına, Dumlupınar yatı okulası’ndan Kırıkkale Askeri lisesi’ne” kadar ülkenin farklı köşelerindeki öğrenci okurlara ulaşmaktadır. Halep’te yaşayan bir okur da Olgun Çocuk’tan kart kazanmıştır: “Syrie- Alep: Kassem: College de Terre Sainte Orhan Türkmen”. Ötkünç bitiği kazanan okurlardan biri de “Ankara: Çankaya: Başbakan General İsmet İnönü oğlu Erdal İnönü”dür.

Çocuk Duygusu, 1 Birinci Teşrin 1937 tarihli ilk sayısının “Bilmeceler ve Bulmacalar” başlıklı sayfasında, “Bu resimde, deveci devesini kaybetmiş arıyor.. Acaba

birinciliği kazanacaktır. Ondan sonra gelenlerden de 50 kişiye değerli armağanlar verilecektir.” Çalışkan Çocuk, 24 İkinci Teşrin 1934 (24 Kasım 1934), sayı 11, s.15.

⁵⁴ Olgun Çocuk, 16 Mart 1935, sayı 4, yüz 23.

nerede?” alt yazısı ile verdiği küçük resimli bulmacanın hediyelerini açıklar: Birinciye 25 lira, ikinciye değerli bir fotoğraf makinesi, üçüncüye bir yazı takımı, dördüncüye altı aylık abone, beşinciye çok zarif bir albüm, onuncuya kadar büyük birer paket şekerleme. Para ödülü, ilk sayıdan başlayarak derginin kendine çok güvenen anlayışını ve okur ilgisini canlı kılmanın yöntemini örnekler. Çocuk Duygusu’nun 11 İkinci Teşrin 1937 tarihli 7.sayısında, “Üçüncü sayımızdaki resimli bulmacayı doğru halledenleri” ve kazandıkları ödülleri açıklar; birer diş macunu, birer kutu şekerleme, birer şişe esans, kokulu sabun, bisküvi. Aynı sayıda yayınlanan bulmacanın verilecek ödülleri de “birinciye kışlık bir palto, ikinciye çok şık bir boya takımı, üçüncüye bir yıllık (Çocuk Duygusu) abonesi” biçiminde duyurulur. Çocuk Duygusu’nun Birinci Kânun 1937 tarihli 10.sayısında “Hangi sporu seversiniz?” sorusuna verilen yanıtlarda, en çok oyu alanlar arasında yaptığı çekilişle ödülleri dağıtır:

Üçüncü sayımızda ilan ettiğimiz bu spor müsabakamıza gelen cevapları tasnif ettik. Tenis 547, yüzücülük 451, koşuculuk 379, dağcılık 82, güreş 1422, boks 761 ve futbol 3249 rey aldığından buna iştirak edenlere hediye veriyoruz.

Birinci kayak, ikinci futbol kundurası, üçüncü futbol topu kazanır. Bu müsabakanın ödülleri arasında şekerleme, birer kutu bisküvi, kitap da bulunmaktadır. Çocuk Duygusu’nun 52. sayısında, “Gürbüz Çocuk Müsabakası” nda verilecek ödüller sıralanır; birinciye 25 Lira, ikinciye 15 Lira, üçüncüye bir elbiselik kumaş, dördüncüye kundura.⁵⁵ “1923 yılında neredeyse zorunlu tüketim mallarını bile yurtdışından ithal eder hale gelmiş Türkiye, uygulanan sanayi politikaları sonucunda, 1939 yılına gelindiğinde bu ihtiyaçlarının bir kısmını üretir hale gelmiştir.” (Akçay, 2002:35). Üretimin çeşitliliğinin artmasına karşın, çocuk dergilerince dağıtılan hediyeler, henüz, salt “tüketici taslağı bireyler” olarak görülmeyen, olgun, çalışkan ve duyguları dikkate alınan çocuklar için bir yandan arzu nesnesine dönüşmüştür. Günümüzde, (genelde) alt orta sınıfın (düşük kalitede ve fiyatta olursa) kolayca edinebileceği malzemeler ya da şekerleme ve “çukulata” örneklerindeki neredeyse hesapsızca tükettiği ürünler, çocuk dergilerinin

⁵⁵ Çocuk Duygusu’nun 22 Eylül 1938 tarihli 52.sayısında duyurulan “Gürbüz Çocuk Müsabakası”na katılım koşulları, dergide yayınlanacak müsabaka kuponlarından dört kuponu ve bir fotoğrafı dergi yönetimine göndermek biçimindedir.

okurları için ancak ödül olarak edinilebilir düzeyde değerlidir. Hediyeler basit ve çocuğun gereksinimlerini gözetir niteliktedir. Böylece bir yandan da bu hediyeler, çocuklara açgözlü olmaksızın ölçülü davranmayı belletir bir niteliğe bürünmüştür. Çocuk Duygusu'nun 21 Birinci Teşrin 1937 tarihli 4.sayısının kapağı, “Az tamah çok zarar verir!” alt yazısı ile Cemal Nadir'in bir resimine yer verir.⁵⁶ Çocuk dergileri, 1929 dünya ekonomik krizi sonrasında, 1934'de uygulanmaya başlanan İlk Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hedeflerinin tutturulmasında payına düşen ödevi yerine getirmiş görünmektedir⁵⁷. İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle gelişen olağanüstü koşullar, çocuk dergilerinin hediyelerini de etkilemiştir. Sağlam Çocuk'un 2 Mart 1940 tarihli 3.sayısında yayınlandığı üzere, birinci bilmecedan kazanılan hediyeler şöyledir: “Birer paket bisküit, birer defter, birer çikolata, birer silgi, birer portakal.”

5.2.3. Yurtseverlik

İlkokul 5. sınıfta okutulan Yurt Bilgisi Kitabı'nda, Muallim Abdülbaki, “Türk Devleti, Türk Milleti, Türkiye” başlıklı ilk bölümde yurdu; “ Milletin üstünde oturduğu toprağa ‘vatan’ derler. Ben Türküm, vatanım, Türklerin yaşadığı topraklardır.” biçiminde tanımlar ve ekler: “Türk’ün ayak bastığı memleketlerde hâlâ hayretle görülen medeniyet eserleri vardır. Milletim bu kadar geniş ülkede birçok devletler kurmuş, hiçbir vakit başka milletlere, hükümetlere esir olmamıştır. Şimdi benim devletim ‘Türkiye Cumhuriyeti’, vatanım bu cumhuriyetin kanunları ile idare edilen ülke, Türkiye’dir.” “Yurt” ve “yurtseverlik” konusu kapsamında, bilişsel becerilerini, 1927’den başlayarak bu kitaptaki tanımla kullanan Türk Çocuğu, çocuk dergilerinin buyurgan tutumu ile karşı karşıyadır. Söz konusu buyurganlık, bazı çocuk dergilerinde kesin yargı bildirir nitelikte mecaz, bazılarındaysa buyruk verircesine bir önad niteliğindedir. Yurt olgusunun öğrenilmesinde çocuk dergilerinin mecaz anlamda buyurganlığına örnek olarak Şen Çocuk’un 1-15 Şubat

⁵⁶ Kişide açgözlülük az bile gelişse, olası zararlı sonuçlara neden olabilir. Bkz. Ekler s.192

⁵⁷ “Sevgili yurdumuz günden güne zenginleşiyor. Fabrikalarımız günden güne artıyor. Başta bulunan büyüklerimiz yurdu dah zenginleştirmek, her şeyimizi kendi fabrikalarımızda yaptırmak için beş yıllık bir kurdular. Bu planda, beş yıl içinde yurdumuza verilecek zenginlikler, başarılacak işler sayıldı.”Çalışkan Çocuk, 1 Eylül 1934, Sayı 1, s.3.

1932 tarihli 3.sayısında, “bir miniminin mektubu” başlığıyla sunulan ve yaklaşık 6-7 yaşlarındaki bir çocuğun masada kitap okurken görüntülediği fotoğrafa alt yazı olarak düzenlenmiş yazı verilebilir:

Budapeşte..12-1-932

Vatanımdan ayrıldıktan sonra türkçeye hasret kalmıştım..
Şen olmak.. Şen çocuk olmak benden ne uzaktı bilseniz.. Çok
kereler düşünüyordum da adeta kendi ismimi söyleyemiycek kadar
zorluk çekiyordum Dün mektepten geldiğim zaman elime bir gazete
verdiler.. Hayır gazete değil, ufak, benim gibi minimini bir
mecnua.. Heceledim.. Buldum.. Şe..n Ço..Cuk.. Çoktan beri hasret
çektiğim türkçeme beni kavuşturanlara nasıl teşekkür edeyim diye
düşünüyorum. Kemal Hikmet

Şen Çocuk’u heceleyerek okuyabilen Kemal Hikmet’in, yaşından hiç
beklenmeyecek bir biçimde kaleme aldığı mektup, bir yandan Şen Çocuk’un hizmet ve
kalitesine dikkat çekerken bir yandan da ilk tümcesiyle yurttan uzakta olmanın yarattığı
trajik durumu vurgular. Büyük olasılıkla kurgu olan bu mektupta Şen Çocuk,
yurtseverliği mecaz anlamdaki buyurganlıkla sağlama çabasıdadır: Yurttan ayrılmak şen
çocuk olmayı önler, psikolojik yıkımlara neden olabilecek süreçler geliştirebilir. Böylesi
bir durumda dergi, bireyi bu sürecin olumsuz etkilerinden bir ölçüde kurtarabilir. Böylece
Şen Çocuk, güvenilir bir yayındır.

Olgun Çocuk, 16 Şubat 1935 tarihli 3.sayısında, yurtseverliği buyruk niteliğinde
okurlara yönelik bir baskı unsuruna dönüştürmüş gibidir:

Niçin çıkıyoruz?

Yalnız senin için

Büyük Türk Çocuğu!

Türk Çocuğu

Türk okutanları

Anne ve babalar

Dergimizde gördüğünüz eksiklikleri, artıkları ve dileklerinizi bildirmek yurt ve ulus borcunuzdur.

Olgun Çocuk, ilk sayısında, Atatürk'ün ve Türk Ulusu'nun başarılarını, "Ertürk'ün, okulunun (mektebin) toplanma odasını dolduran boşkutlulara (talebelere)" anlatısı biçiminde hazırlanmış, "Ulusun Büyüklerini Tanıyalım- Kamâl Atatürk" başlıklı yazıya yer verir⁵⁸. Olgun Çocuk'un 7.sayısındaki "Kamâl Atatürk- Ulusun Büyüklerini Tanıyalım"sayfasında Ertürk, Türkiye'de bayındırlığı anlatır:

Devrim atılışları birbirini kovalıyordu. Saltanat çağlarından beri ülkenin heryanı yıkık kalmıştı. Yollar, ormanlar, demiryolları, hiç hiç bir şey yoktu. Olanlarıda bakımsız idi. Yurdun bayındırlık (imar) işleri geri bırakılamazdı. Büyük Ata ve ona inanarak bütün benliği ile sarılan büyük Türk ulusu öteki yenilik işlerini yaşar ve başarırken bu işe de bütünlüğünü verdi, ve on yıl gibi az, çok az kısa bir uz (zaman) içinde ülkenin her yanı bayındır (mamur) oldu. Yollar, şosalar yapıldı. Yıkık birer köy biçiminde olan kentlerimiz (şehirlerimiz) yeniden yapıldı. Ülkenin her yanı demir ağlarla örüldü. Evet arkadaşlar cumhuriyetten önce yurdumuzda üç ana demir yolu varken bugün doğu, batı ülkenin en uzak bucaklarına kadar binlerce kilometrelik demir yolu yapılmıştır. Sonra ülkenin hangi bucağına gitseniz gerçek bir yenilik gözünüze çarpar. Bugün artık eski çağların tahtadan kerpiçten yapılmış evlerinin yerini taştan, tuğladan, betondan yapılan yeni biçim yapılar kaplamıştır.

Bayındır yurdu, her evde radyonun olmadığı tek parti dönemindeki çocuğa, anlatı yoluyla belletme çabası, Olgun Çocuk'un yayıncılık başarısıdır. Okur, Ertürk'ün duygusal anlatımı aracılığıyla okuldaki öğrencilere eşduyum geliştirebilmiş, düzeye uygun bir öğrenme yaşantısında öğrenebilmiştir. Çocuk edebiyatının yöntem ve izlemleri ustalıkla kullanılmış, yurt ve yurtseverlikle ilgili buyurgan tutum, söz konusu bu sayfalarda yerini masalsı bir sağduyuya bırakmıştır. Böylece Olgun Çocuk'un okurlarda geliştirdiği duygulanım, okurların hazırladığı ürünlerde belirmiştir. Ankara'dan Nihat Tarık adlı okurun "Vatan"⁵⁹ şiiri masal öğeleri barındırır:

Yavrucağım, iyi tanı!

Biziz bu vatani yapan!

⁵⁸ Derginin ilk dokuz sayısında, "Ulusun Büyüklerini Tanıyalım" sayfasında Atatürk, 10. ve 13. sayıları arasında da İsmet İnönü tanıtılır.

⁵⁹ Olgun Çocuk, 9 Mayıs 1934, sayı 12, yüz 21.

Şehit dolu bu vatani!	Gene biziz ona tapan!
Sakarya'da ölenlerdir!	Onun için çalışıyor:
Bu vatanın yaratani!	Kalem, kılıç, çekiç,sapan.
Türkün kanı bu nehirdir!	Temel bizim, çatı bizim!
Kemikleri şu şehirdir!	Göğün yedi katı bizim!
Bize şifa veren hava	Bu denizin, bu toprağın.
Yabancılar zehirdir!	Üstü bizim, altı bizim!

Çalışkan Çocuk, ilk sayısında “Sevgili Yurdumdan Haberler” sayfasını, toplumsal atılımları konu edinen haberlere ayırmıştır: “Yurdumuzu zenginleştirecek yeni fabrikalarımızın temelleri atıldı.”⁶⁰ Derginin 2. sayısında sayfanın adı “Sevgili yurdumun sevinçli günleri” biçimindedir ve bu sayfada “yurtlarımızın kurtuluşu”⁶¹, “unutulmayacak bir başka gün”⁶², “yurdun başka bir kazancı”⁶³ alt başlıkları ile yurt için önemli günlerin yıldönümleri bildirilir. Derginin 4. sayısındaki “Sevgili yurdumdan haberler”

⁶⁰ “Kağıdı da yurdumuzda yapacağız (İzmit), bir de şişe fabrikası açılıyor (Paşabahçe), öteki fabrikalar da çok faydalı (Zonguldak’ta sun’i antrasit fabrikası, Bakırköy’de dokuma fabrikası). ...Ergani bakır yolu (Yeryüzünün en zengin bakır madenlerinden olan-Ergani bakır madenini- işletmek için, hükümetimiz tahvilat kağıtları çıkardı. Bu tahvilatlardan alan bakır madenine gidecek yolun yapılması için yardım etmiş olacak. Böyle bir yardımı yurduna kim etmek istemez? Bu tahvilatın yılda % 5 bir faizi de var. Bundan başka, yılda iki kere yapılacak piyangolarda, elinizde bu tahvilattan bulunursa, ayrıca büyük ikramiyeler kazanmak mutluluğu da vardır. Gençlik, önderlerinin anayurdunu bezendirmek, yükseltmek, zenginleştirmek için yaptıklarını candan alkışlar.)” Çalışkan Çocuk, 15 Eylül 1934, sayı 1, s.3.

⁶¹ “ Bugünlerde yurdumuz çok sevinçli günlerin yıldönümlerini yaşıyor. ... Bir takvimi açarsak, bu sevinçli günleri orada sıra ile görebiliriz: Gazi Başkumandanlık Savaşına başlar başlamaz 28 Ağustosta Afyonkarahisar düşmandan temizlendi. Ondan beş gün sonra, 2 Eylülde Eskişehir kurtuldu. Bundan sonra, artık düşman Akdeniz’e doğru sürüklenmeğe başlamıştı, 5 eylülde 8 eylüle kadar sırası ile Salihli’den, Akhisar ve Dinardan, Kuşadası’ndan, Manisa’dan düşman sürüldü ve 9 eylülde İzmir kurtarıldı. Yiğit Mehmetçikler düşmanın peşini bırakmadılar, üç gün sonra düşman Bursa’dan çıkarıldı ve ondan sonra 25 eylüle kadar Ayvalık, Bandırma, Çanakkale, Bozcaada ve İmrozadası kurtuldu. İşte birbiri arkasına yurdumuzun dört bucağını sevince boğan o mutlu günlerin bugün 12 nci yıldönümünü kutluyoruz.” Çalışkan Çocuk, 22 Eylül 1934, sayı 2, s.3.

⁶² 19 Eylül 1921’de Başkumandan Musatfa Kemal Paşa’ya Gazi ünvanının verilmesi

⁶³ Türk Dili Kutultayı’nın 26 Eylül 1932’de toplanması.

sayfasında, “İstanbul’un kurtuluşu”⁶⁴, “Hilâlahmer ve çocuk” ve “Belediye Seçmeleri” alt başlıklarında haberler aktarılır. “Belediye Seçmeleri” haberi, yurttaşları seçimler konusunda bilgilendirmektedir:

1 birinciteşrin pazartesi günü yurttta Belediye Meclisine aza seçilmesine başlandı. Bu, bütün yurttaşların hem hak ve hem de boçları olan bir işi görmeleri demektir. Belediye seçimlerinde kadın erkek herkes seçim hakkını kullanmalıdır. Bu, kent(şehir)lilik ve türklük borcudur. Pazartesi gününden başlayarak İstanbul’da her yer donatılmıştır. 10 gün sürecek olan bu seçim günlerinde yurdun bütün kent, kasaba ve köyleri böyle donatılmış olacaktır. Yurttaşların bu büyük bayramlarını da kutlularız.⁶⁵

Çalışkan Çocuk’un 4.sayısının 2.sayfasının yarısı “Sevgili yurdundan haberler” bölümüne, yarısı da “Yalçın Anayurtta” duyurusuna ayrılmıştır:

“Çalışkan Çocuk”un gezici (seyyah) arkadaşı

YALÇIN ANAYURTTA

“Çalışkan Çocuk” arkadaşlarına Anayurdu iyice tanıtmak için bir yaprak açıyor. “Çalışkan Çocuk” un gezici arkadaşı olan Yalçın bütün yurdu: doğudan batıya, yukarıdan aşağıya dolaşacak. Büyük kentlere(şehirlere), köylere uğrıyacak. Oralarda şunları görecektir, araştıracak, öğrenecek ve arkadaşlarına bildirecek:

- 1- Çocukların yaşayışları, çalışmaları, mektepleri, mektep Kooperatifleri, spor gidişleri.
- 2- Oralardaki sokaklar, evler, köprüler, bahçeler, sinemalar, oteller.
- 3- Büyük yollar, demiryolları, taşıma yardımcıları(araba, otomobil, tren gibi)
- 4- Alışveriş işleri (zanaatlar, fabrikaları, iş ocakları)
- 5- Okuma odaları, hataneler, yardım dernekleri
- 6- Coğrafyaya göre duruşu (dağlar, göller, ırmaklar)
- 7- Yetişen ağaçlar, yemişler, sebzeler, ekinler.
- 8- Tarihte değeri olan savaş yerleri, yapılar, eski çağlardan kalmalar (asariyatikalar)
- 9- Oradan yetişmiş büyükler

⁶⁴ “Bugün sonsuz bir sevinçle bütün İstanbullular, büyük bir bayramı kutluluyorlar: 6 Birinciteşrin, İstanbul’un yabancı çizmeler altından kurtulduğu mutlu günün yıl dönümü. ...İstanbul bu gün bu büyük günün sevinçli yıldönümünü kutluluyor. Bu büyük bayram, bütün okuyucularımıza kutlu olsun. ‘Çalışkan Çocuk’ onu yaşatan başı dinç Türk ülkesinin Başbuğuna, borçlu yüreğinin içli duygularını derin saygılarını yollar.” Çalışkan Çocuk, 4 Birinci teşrin 1934 (4 Ekim 1934), Sayı 4, s.2

⁶⁵ Çalışkan Çocuk, 4 Birinci teşrin 1934 (4 Ekim 1934), sayı 4, s.2

10- Orada bugün yaşıyanların dilekleri, eksiklikleri.

Bundan başka yurdun her köşesinde gördüğü, duyduğu daha birçok bilgileri “Çalışkan Çocuk”un gezici arkadaşı gazetemizin okuyucularına bildirecek, resimlerini gönderecektir. Sizde bu yaprağı büyük bir sevinçle okuyacaksınız, çünkü orada Anayurdunuzu, Türkiye’nin her köşesinde yaşıyan arkadaşlarınızı yakından tanıyacaksınız.

Siz de yaşadığınız yeri, onu bilmeyen başka arkadaşlarınıza, tanıtmak isterseniz:

Kasabanızın yukarıda görülen 10 parçaya uyar bilgilerini ve resimlerini –kendi resminizle birlikte- bize gönderin. Böylece “Çalışkan Çocuk”un gezici arkadaşına yardım etmiş olacaksınız. Yazdıklarınız, gönderdiğiniz resimler ve sizin resminizle adınızda gazetemizde basılacaktır.

“Yalçın Anayurtta”, Çalışkan Çocuk’un 5. sayısında başlar ve “Sevgili yurdumdan haberler”in yerini alır. “Yalçın Anayurtta” sayfasında, 30 sayı boyunca okurların katılımını öngören bulgulara rastlanmamıştır. Yalçın Anayurtta, M.N.D. kısaltmasını kullanan yazarın, tarih ve dil devrimlerinin gereklerini uyguladığı bir kurgu biçimindedir. Kullanılan dil, tümüyle Öztürkçe’dir. Kurguda, tek parti döneminde geliştirilen tarih tezi açıklanır ve Yalçın’ın aile geçmişi, Türkiye’nin yakın tarihi ile ilişkilendirilerek öyküleştirilmiş biçimde sunulur⁶⁶. Çocuk Duygusu’nun, 19 Mayıs 1938 tarihli 32. sayısında “Çocuklara Şiirler” tümcesi ile sunulan “Yurdum”şiiri, okuru yurtsever kılmaya yönelik çabanın küçük bir parçası olarak sayfanın alt köşesinde bulunmaktadır. Sayfada kapladığı alan küçük olsa da şiirler, yurtseverliğin geliştirilmesinde çok etkilidir. Çocuk Alemi, ilk sayısından başlayarak “Yurdumuzu Tanıyalım” sayfasında illeri tanıtıcı yazılar ve fotoğraflar yayınlar⁶⁷. Derginin ilk sayısında tanıtılan kent Ankara’dır.

Cumhuriyetin başkenti Ankara, tek parti döneminde Türk yurdunda sağlanması amaçlanan gönenci simgeler. Çalışkan Çocuk 5.sayısının kapağında, ellerinde Ankara il haritası bulunan dört gürbüz çocuğun resminin üstüne şu başlık

⁶⁶ Bkz. Ekler s.193

⁶⁷ Çocuk Alemi, 1 Şubat 1947, sayı 1, s.7.

eklenmiştir: “Ankara, Genç Türkiye Cumhuriyetinin Yüreğidir.”⁶⁸ Kapak resminin altında “Bugün -13 birinciteşrin- sevgili Ankara’mızın Türk yurdunun merkezi sayıldığıнын yıldönümüdür. Biz Türk çocukları bu sevinçli günü anmalıyız.” açıklaması bulunmaktadır. “ Sarıoğlu, Ankara’nın önemini şöyle açıklar:

Ankara çağdaş medeniyet seviyesine ulaşan Türk kültürünün geliştirileceği bir başkent olacaktı. Burada ortaya çıkan örnek kültür, bu şehirden bütün şehirlere yayılacaktı. Ankara Anadolu’nun imarı ve gelişmesi açısından örnek bir okul olarak tasarlandı. Bu yüzden Ankara’nın başkent kimliğiyle gelişmeleri bir devrim ölçeğinde ele alındı. Şehrin başarısı adeta rejimin başarısı olarak kabul edildi (2001: 156).

Rejimin başarısı ve yurdun bayındırlığının izdüşümü, çocuk dergilerinde Ankara’nın tanıtıldığı yazılar ve yüceltildiği şiirler biçimindedir. Çocuk Duygusu’nun 20 Birinci Teşrin 1938 tarihli 56.sayısında Ankara’ya ilişkin sayısal veriler, rejim yanlısı yorumlar eşliğinde yayınlanır:

Ankara’nın nüfusu 122,720 dir. Bu mikdarın 74.809 u erkek, 47,911i kadındır. Ankara’da yüz yaşını geçmiş kaç kişi var biliyor musunuz? 9 erkek, 26 kadın olmak üzere 35 kişi.. Bu size iki şey isbat eder; Evvela Ankara havasının sağlamlığını, sonra kadınların erkekten çok yaşamak hususundaki kabiliyetini.. Bir de talebenin sayısını verelim. Ankara biliyorsunuz ki bir kültür şehridir. Yalnız Ankara şehrinde mektepli sayısı 13,646 dır. Bunlardan 8,469 u erkek, 5,177 si kızdır. Eğer okuma yazma bilen nisbeti bütün şehirlerimizde Ankara kadar dolgun olsaydı, Türkiye’nin kültür davasından ilk büyük kısmına hallolunmuş gözüyle bakabilirdik. Çünkü Ankarada okuma yazma bilen nüfus nisbeti yüzde 61.8 dir. Köyleri de dahil olarak Ankaranın merkez kazasının nüfusu 166,533 dir ve nüfus kesafeti (yoğunluğu) 58 dir. Bu 58 rakamını bütün türkiyeye teşmil ederseniz nüfusumuzun 40 milyonu aşması lazımdır. Ankara önünden en çok tren geçen şehrimizdir. Marşandizler de sayılırsa günde vasati olarak 14 tren katarı tahrik edilir. Cumhuriyetten evvel Ankaraya iki günde bir tren gelirdi. Demek ki eski bir ay, şimdi bir gün olmuştur.

Sağlam Çocuk’un 6 Nisan 1940 tarihli 8. sayısında “Ülken Ankarada” şiiri, Ülken adlı çocuğun ülkesi Ankara’ya ulaşmak için yaşadığı serüveni anlatır:

On yaşıma gelmiştim.

Kurtuldu sayesinde

Dal gibi yükselmiştim

Tılsım var sinesinde..

⁶⁸ Çalışkan Çocuk, 5-13 Birinci Teşrin 1934 (5-13 Ekim 1934), sayı 5.

Buldum bir resim,	
Genişledi nefesim...	
Neş'eli gözlerime,	Buradan gitmeliyim.
Ruhuma her yerime,	Ziyaret etmeliyim.
Doldu hürmet hisleri,	Sevgili Ankarayı
Bin bir derdin hisleri.	Yurdu nurlatan ayı.
Dağıldı gözlerimden	...
Sevinçli sözlerimden	
Babam bir şey anladı.	Tepelerden dağlardan,
Bir pipo dumanladı.	Can veren şen bağlardan,
Dedi: Nedir o Ülken,	Yenileşen yerlerden,
Bütün gün sabah erken,	Ankaraya ulaştım.
Zıplayıp duruyorsun.	Fakat çok yer dolaştım.
Gülerek buldum buldum,	Ankara büyük şehir,
Ta yanına sokuldum.	İnsanları bir nehir,
Bulduğum işte dedim.	Gibi akar durmadan.
Ankara'yı gösterdim.	Çalışıyor bıkmadan;
İşte budur o ülken.	Hükümetin merkezi,
Sevdiğimiz bunu sen,	Milliyetin merkezi
Her an çok mukaddes tut.	Ankaradır burası
Altın evi güzel yurt,	Düşmanların borası.

Cumhuriyetin on yedinci yılında, okurların yurdu olumlu kavram ve olgular eşliğinde algısı ve yurtseverliğe yönelik olumlu tutumu pekişmiş, bu durum özgün

çalışmalarında belirmiştir. Çocuk Dünyası'nın 30.sayısında yayınlanan bir okur şiiri⁶⁹; olgun, çalışkan, duygusal niteliklerini halk için yükseltmeye çalışan çocuğun, tek parti dönemine özel destansı yaratıcılık kaygısını düzeye uygun biçemle belirtmesi açısından etkileyicidir:

VATAN SEVGİSİ

Severim ben vatanımı

Veren o çünkü kanımı

Vatan demek anne demek

Ayıp anneyi sevmemek

Evim, köyüm yollar mektep,

Vatandan bir parçadır hep

Asil vatan çok uludur.

İçi altınla doludur.

Onu gören cennet sanır,

Bayrağımız dalgalanır.

Şerefle her köşesinden,

Rüzgarların sesinden

Binbir tatlı ahenk vardır,

Göklerinde hoş renk vardır.

Sevilmez mi güzel vatan,

Ölür onun için Türk olan.

Medeni Bilgiler'in "Millet" başlıklı ilk bölümünde "Türk Yurdu" alt başlığı ile şu açıklamalara yer verilir:

⁶⁹ Çocuk Dünyası, 4 Birincikânun 940 (4 Aralık 1940).

“Türk milleti Asyanın garbında ve Avrupanın şarkında olmak üzere kara ve deniz sınırlarıyla ayırt edilmiş, dünyaca tanınmış büyük bir yurttan yaşar. Onun adına Türkeli, Türk vatani derler. Türk yurdu daha çok büyüktü. Yakın ve uzak zamanlar düşünülürse Türk’e yurtluk etmemiş bir kıta yoktur. Bu hakikatler eski ve hususiyle yeni tarih vesikaları ile malumdur. ... Vatanımız, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur.” (Afetinan, 1998:19).

Tarihsel belgelere dayandığı belirtilen Türk yurdunun niteliklerini bellemek ve yurtsever yurttaşlara dönüşmek üzere değerlendirilen tarih öğretiminde, çocuk dergilerinin yeğlediği yöntem, tarihsel romanları⁷⁰, bölümler halinde yayınlamaktır

5.2.3.1. Tarihe ilgi için tarihsel romanlar

Çocuk dergilerinde tarih, yurt ile ilişkilendirilmiştir: “Tarih sevgisi, yurd sevgisinden doğar. Tarihini oku, tarihini sev!”⁷¹, “Unutma ki tarihini bilmeyen insanlar, haritada bile adı ve izi kalmamış şehirler gibi, çabuk kaybolmağa ve unutulmağa mahkumdur.”⁷² Çalışkan Çocuk’un ilk sayısında “Milli tarih romanı- Turgut Reis” yayınlanmaya başlar. Çalışkan Çocuk ilk sayılarında Kurtuluş Savaşı’ndan örnek yaşantıların anlatıldığı “Dokuz Yiğit Türk, elde al bayrak”⁷³, “Kara Günün Kızı Keziban”⁷⁴ adlı öyküleri 3-4 sayıda yayınlamakla, daha sonra yayınlayacağı tarihsel

⁷⁰ “Tarihî romanın ne olduğu ya da hangi romanın, tarihî roman olduğu konusuna ilişkin tanım ve ölçütlerde görüş farklılıkları vardır. Fakat çoğu tanım, ünlü İskoçyalı tarihi roman yazarı Sir Walter Scott’un romanlarından yola çıkarak yapılmaya çalışılmıştır. ... Mershon’a göre(1999:1), tarihî karakterleri ve durumları ilham kaynağı olarak kullanan romanlara ve resimli kitaplara genellikle tarihî roman denir. Tarihî roman; konusu, tarihi olaylar ve kişilerle ilgili romandır. Bununla birlikte, bunlar, tarihî olduğu ispatlanamayacak unsurlar içerebilir (Hoffman, 1999:1). Yani, yazarının tarihi gerçekliği anlatmak gibi bir kaygısının olmadığı tarihî romanlar da vardır. Gerçekte, tanım sahiplerinin tarihî roman konusunda ortak olduğu noktalar şöyledir; iyi tanımlanmış tarihi mekan veya olay, gerçek veya hayali karakterler, seçilen dönemi olabildiğince aynen yansıtmaya ilişkin yazarın niyetidir. Görülüyor ki, tarihî kurguda otantik ortam ve karakterleri vardır. Fakat, bazı şeyleri doğru olmayabilir. Bunun yanı sıra tarihi romanlar, geçmişi edebi açıdan yeniden inşa etme çabasını içermektedir.” Bkz. Bahri Ata, “*Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak; Tarihi Romanlar* <<http://www.egitim.aku.edu.tr/bahriata5.doc>> (1 Eylül 2007).

⁷¹ Çocuk Duygusu, 6 İkinci Kânun 1938 (6 Ocak 1938), sayı 15, s.16.

⁷² Çocuk Duygusu, 1 Birinci Teşrin 1937 (1 Ekim 1937), sayı 1, s.12.

⁷³ Çalışkan Çocuk, 26 Son Kanun 1935 (26 Ocak 1935), sayı 20, ss.8-12.

⁷⁴ Çalışkan Çocuk, 9 Mart 1935, sayı 26, ss.2,7.

romanlar için de okurlarda bir tür hazırbulunuşluğun gelişimini sağlamış ya da okurları tarihsel romana ilgi için güdülemiştir. Çalışkan Çocuk 27. sayısında Ertekin Bayoğlu'nun yazdığı “Tanrının Kırbağı- ATİLA”yı yayınlamaya başlar⁷⁵. İzmir’de yayınlanan Ümit Çocuk’un 4.sayısında “Bolayır Amca”nın yazdığı “Kurtuluş Savaşı Romanı- İlk Kurşun” yer alır⁷⁶. Çocuk Alemi’nin 12.sayısında Orhan Özkırım’ın yazdığı “Çora Batur” 35 sayı devam eder. Benzer nitelikteki tarihsel romanlara örnek olarak; Sağlam Çocuk’un ilk sayısındaki “Bizans Kapılarında Küçük Tosun”, Çocuk Duygusu’nun 53. sayısındaki Süheyla Muhterem Kunt’un yazdığı “Orta Asyada Yenilmeyen Bir Kahraman” verilebilir. Çocuk Duygusu’nda “tarihi çocuk romanı” önadı ile yayınlanan “Avcı Mehmet”, dönemin bu alanda çalışan yazarlarından İskender Fahreddin Sertelli’ye aittir ve Osmanlı İmparatorluğu’nun görkemli dönemlerini konu edinir. İskender Fahreddin Sertelli’nin Çocuk Duygusu’nda yayınlanan bir romanı da “Kubilay Hanı’nın akınları” adını taşır. Çocuk Duygusu’nda yayınlanan diğer tarihsel roman, “Temuçin ve oğulları”dır. “Tefrika No:..”notu ile yayınlanan romanın yazarı “Anlatan: Celal Cengiz”dir. Niyazi Ahmet’in yazdığı “Akdeniz Alevler İçinde”, Çocuk Alemi’nde yayınlanır. Bu örneklerden kimisinin başlığı yanında küçük bir desen olarak, kimisinin paragrafları arasında yer alacak biçimde resimler yer alır. Bu resimler, romanlardaki sahnelerden kesitler sunarak, yazının etkisini güçlendirmektedir. Tarih öğretiminde yapılandırmacı yaklaşımların öncülleri sayılabilecek yöntemlerin de araştırıldığı tek parti döneminde⁷⁷, televizyon ve radyo yayıncılığının gelişmemesinin de etkisiyle, süreli yayınlarda bölümler halinde yayınlanan tarihsel romanlara ilgi büyük olmuştur.

5.2.4. Atatürk Sevgisi

⁷⁵ Çalışkan Çocuk, 16 Mart 1935, sayı 27, ss.3,4.

⁷⁶ Ümit Çocuk, 15 Şubat 1949, sayı 4.

⁷⁷ Bkz. Bahri Ata, “İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Tarih Öğretimi”
<http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/dosya/BaltaciogluveTarihOgretimi.doc> (20 Ağustos 2007).

Atatürk'ün yurttaşlarca sevilmesinin ve yüceltilmesinin nedeni kolayca açıklanabilir: İyilik⁷⁸ bilmek. Eğitimsiz Anadolu ve Rumeli toplumunun Kurtuluş Savaşı sürecinde düşman işgalindeki insanlık dışı yaşantılarında, varlık-yokluk savaşımı verdiğinin dikkate alınması, insancıl bir yaklaşım olacaktır⁷⁹. “Bende olmayan ve özlem duyduğum bir şeyi iyi kılan şey, hayatta kalmam ya da kendimi korumam için ihtiyaç duyulur olma niteliğidir.” (Bauman, 1998:140). Halkın varlık-yokluk savaşımında, kendine kılavuzluk eden öndere yönelik iyilikbilirliği de ortak bir toplumsal değere olumlu tutum geliştirme olarak açıklanabilir. Küreselleşmenin öngördüğü demokrasi kapsamında, Türk toplumunun Atatürk'ü putlaştırdığı yönünde eleştiriler geliştirilmektedir. Toplumun Atatürk'e karşı iyilikbilirliğinin ikonografiye gereksinimi

⁷⁸ “Platon, ‘yasalar’ adlı yapıtında şöyle der: İlk toplumun koşulları, bu toplumun insanlarını ticaret çabalarına zorlayacak kadar bozulmamıştı. Yoksul değildiler ama zengin de olamazlardı, çünkü ne altın ne gümüş biriktirebilirlerdi. Bir toplumda ne zenginlik ne de yoksulluk varsa o toplumda iyilik ve kötülük de yok demektir. Çünkü böyle bir toplumda ne kendini üstün görme, ne haksızlık, ne kıskançlık ve ne de çekememezlik vardır. Bu çağın insanları çok iyi kişilerdi; açık sözlü, yumuşak ve doğrudular, onlara hiçbir yasa gerekmiyordu.” Bkz. Bkz. Orhan Hançerlioğlu, “İyilik”, Felsefe Sözlüğü, İstanbul, 1994, s. 195

İkinci Dünya Savaşı'nda önemi artan “iyilik”, Çocuk Dünyası'nda (10 Temmuz 940, sayı 14) ilk sayfadan verilen öyküde işlenmiştir. “İyiliğe karşılık” adlı öyküde, iyi kalpli Fahriye'nin arkadaşlarına yaptığı iyiliklerin karşılığında, arkadaşlarının onu bir kahramanlık örneği olarak yangından kurtarmaları” konu edinilir.

“Bir insan, iyilik gördüğü kimseye fenalık yaparsa-Bu fenalığı meydana çıkmaya bile- yer ve gök ondan öc almayı unutmaz. – Çin tarihi” Bkz. *Çocuk Duygusu*, 9 Birinci Kanun 1937, sayı 11,s 3.

⁷⁹ Kıbrıs Türk toplumunun aydınlanmaya gereksindiği amacıyla 4 Nisan 1920'de Larnaka'da kurulan Neşr-i Maârif Cemiyeti'nin yayın organı İrşâd'ın, 1 Eylül 1921 tarihli 16. sayısında yayınlanan “ Anadolu Savaşına Karşı Milli Görevimiz Nedir?” başlıklı yazıda Kurtuluş Savaşı'ndaki yaşantılara dikkat çekilir: “... Anadolu Savaşı Türkiye'nin ya sonu olacak ya da gelişmesinin ilk adımını oluşturacaktır. Bunu anlamayan hiçbir Türk, hiçbir Müslüman yoktur. ... 1921 senesinden beri savaş ve ateş dalgaları arasında dalgalanan Rumeli trajedisinin en acıklı günlerini yaşayan, Birinci Büyük Savaş'ın güç yetmez zahmet ve zorlukları içinde yoğrulan zavallı Anadolu, bugün yine özgürlük ve bağımsızlık hakkını savunmaya, kanının son damlasına kadar, yeniden, altı yüz seneden sonra bağımsızlık kavgalarını Bursa ve İnönü bölgelerinde, Konya ve Abkara ovalarında yapmağa ve didişmeğe mecbur kalıyor. Sevr Andlaşması'nın bir sonucu olan Anadolu Savaşı, Türk ulusunun ve Türk ocağının geçirmekte olduğu çok acı olayların en dehşetlisi, en kan ağlatıcısıdır. Yeşil Anadolu ovaları, mutlu Anadolu köyleri ve kentleri birer birer savaş trajedisine sahne olmuştur. Top, gülle ve kurşun darbeleri altında viraneye çevrilmiş bulunuyorlar.” Bkz. Harid Fedai, “ ‘İstiklal Hârbi’ Yıllarında Bir Dergi: İrşâd”, *I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.113, 123.

yoktur⁸⁰. Atatürk, üstün ve yararlı insan niteliklerinin geliştirilmesini sağlayan eğitim yaşantılarında örnek alınası erdemli insandır. Eski Yunan'dan 20. yüzyıla uzanan “erdem”, uygar toplum yaşamının kilit bileşenlerinden olagelmıştır. Böylece erdemli bireyin örnek alınmasında kullanılan türlü insancıl yöntemdeki kaygı da kolay anlaşılabilir. Nitelikleri benimsenmeye değer, örnek insan ve önder olarak Atatürk'ün sevilmesinin sanattaki, edebiyattaki ve düşün yaşamındaki karşılığı, ulusal kültür kapsamında değerlendirilebilir. Çocuk dergilerinde Atatürk'ün aile bireyi gibi yakınlıkla algılanması, “Türkün en büyük oğlu”⁸¹ ve “Atatürk çocukları”⁸² örneklerindeki gibi alegorik anlatımla sağlanır⁸³. Benzer alegori, halk kültürünün etkilendiği doğal yaşantıları aydınlanmanın yerine koyar: “Atatürk'ün verdiği ışık, yeni doğan yurdumuzu, bol bir yaz güneşi başakları nasıl olgunlaştırırsa, öyle olgunlaştırdı.”⁸⁴ Kalafat, ulusal kültürün gereğini şöyle açıklar:

Kemalistler sağlıklı bir toplum analizi yaptılar. Kültürsüz toplum, tarihin hiçbir döneminde olmamıştır. Türkiye'nin de bir kültürü olmalıydı. Milli kültürleri halk kültürü besliyordu. ... Milli kültürler milletlerin kültürü ise; Türk milleti Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halk ise, cumhuriyeti kuranlar arasında Osmanlı varisi halklar ve Türk kültürünün içerisinde de bu halkların kültürü vardı (2001: 161).

⁸⁰ İkon:Dinsel içerikli resim, İkonografi: İkonların tanıtılması ve açıklanması.

“...Karatahta önünde tebeşirle olan fotoğrafı hâlâ Atatürk ikonografisindeki en yaygın öğelerden biridir.” Bkz. Erik Jan Zürcher, “Yıkımın ve Yenilenmenin Mimarları: Kemalist Jenerasyona ve Jön Türklere Dair Bir Grup Biyografisi Denemesi”, *Mete Tunçay'a Armağan*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.560.

⁸¹ Çalışkan Çocuk, 15 Eylül 1934, sayı 1, s.2.

⁸² Olgun Çocuk, 21 Nisan 1935, sayı 9, yüz 3.

⁸³ “...Alman Kari Viererbl'in, 11 Kasım 1938 tarihinde Völkischer Beobachter gazetesinde, ‘Atatürk, Soldat und Staatsmann’ (Asker ve Devlet Adamı Atatürk), adlı köşe yazısında en dikkat çeken cümlesi şöyledir: ‘Türk halkı büyük oğlunu kaybetti. Atatürk, bir milletin kader anında verdiği emirle halkının kaderini değiştiren insanlara aittir’ diye yazar. ...Avusturya'nın en büyük gazetesi olan Neue Freie Presse de, ‘Türk halkının yalnızca en büyük oğlunu değil, bilakis kurtarıcısını ve babasını kaybettiğini’ yazar.”

Bkz.Doç. Dr. Ramazan Çalık “Atatürk'ün Ölümü Üzerine Alman Basınında Yer Alan Haberler” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 54, Cilt:18, Kasım 2002

<<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=210>>

⁸⁴ Çalışkan Çocuk, 29 İlk kanun 1934 (29 Aralık 1934), sayı 16,s.2.

Neolitik devrimden bugüne, Apollon biçiminde kültürlerde iyiliğin yüceltilmesi, kötülüğün yerilmesi ortak birimdir⁸⁵. Barışçı ve uyum arayışındaki Türk kültürü, çocuk dergilerinde Atatürk sevgisinin “iyiliğini”, felsefenin açıklamaya çalıştığı temel sorun ile birlikte sunar: Çalışkan Çocuğun 29 Eylül 1934 tarihli 3.sayısının kapağında, Atatürk heykelinin fotoğrafı altında “ Büyük günlerimizi unutmayalım; Bundan sekiz yıl önce bu hafta İstanbul, anayurdu kurtarana birinci heykeli dikmişti. Bununla; heykel dikilmenin günah sayıldığı eski bir çağ kapanıyor yeni bir çağ başlıyordu.” tümceleri yazılmıştır. Günay, felsefenin tarih ve kültürle ilişkisini şöyle açıklar:

Felsefenin, insanlık tarihinde ve kültürde hep insanın bireyselliğinin, özgürlüğünün dile gelmesi olduğunu söyleyebiliriz. Felsefi düşüncenin ortadan çekilmesi, aynı zamanda insanın/bireyin de alacağı ölümcül bir yara olacaktır. Felsefi düşüncenin olmadığı, ortaya çıkamadığı toplumlar ve kültürler, bireyin ve gerçek anlamda insanın olmadığı toplumlar değil midir? (2005, 28).

Olgun Çocuk’da yayınlanan “Ulusun Büyüklerini Tanıyalım- Kamâl Atatürk” adlı yazı dizisinde, Atatürk için kullanılan önadlardan en etkilisi kuşkusuz “canımız”dır: “...Bu utku gene büyük, canımız Atamız Kamâl Atatürk’ün yarattığı en güçlü bir gerçeklikti (hakikat idi).”⁸⁶ İnsanın varlığını, özünü tanımlayan can, Olgun Çocuk’da “Ulu Atamız”, “Büyük Kurtarıcı” önadlarıyla anılan Atatürk’e sevgiyi belirten en candan sözcüklerden biridir. Çalışkan Çocuk’un ilk sayısında çalışkan Türk çocuklarına yazılan “Benden size mektuplar” başlıklı yazıda, Atatürk için, “yorulmaz büyük kılavuz” önadı kullanılır. Çalışkan Çocuk, Atatürk’ün erdemli örnek varlığına dikkat çekmek üzere, “Sevgili Yurdumdan Haberler” sayfasındaki haberde, “erdemleri bakımından çok büyük” anlamındaki ulu önadını yeğler: “İstanbul’un büyük ve candan

⁸⁵ “ ABD’de kültürel antropoloji, Linton, Kardiner ve Benedict gibi kişilerin etkisiyle yavaş yavaş ‘temel kişilik’ kavramı etrafında bi rokul haline geldi. Benedict, ‘Kültür Yapıları’ adlı kitabında her kültürün kendine özgü bir kişiliği bulunduğunu, uygarlıkları belirleyen kültür olduğu teorisini geliştirdi. ...Benedict’ e göre Apollon tarzı kültürlerin özelliği barışçı bir uyum arayışı, Dionysos tarzı kültürlerinkiyse insanların saldırgan eğilimlerinin yüceltilmesiydi. ...Cazeneuve, normalde herkesin Apollon ve Dionysos eğilimi taşıdığını, hangisinin egemen olacağını belirleyen, yaşanan kültür olduğunu açıklar.” Bkz. *Kültürel Antropoloji*, Théma Larousse- İnsan ve Tarih, İstanbul, 1994, s.457.

⁸⁶ Olgun Çocuk, 30 Mart 1935, sayı 6, yüz 2.

konuğu (misafiri), kurtarıcısı Ulu Gazi, 20 eylül akşamı Ankara'ya yolcu oldular.”⁸⁷ Çalışkan Çocuk'un 8. sayısında “Sevgili Yurdumun Sevinçli Günleri” sayfasındaki “Ankara’da Gazi’nin ilk kuracağı (heykeli)” başlıklı haberden, hemen hemen ölçüsüzce yayılan coşkunluk, Atatürk’e sevgiyi belirgin biçimde örneklemektedir:

İkinci teşrinin 4 ünde bütün Ankaralılar ile bütün Türk yurdu da başka bir sevinçli günü anıyor: O gün Ankara’da Büyük Gazi’nin ilk kuracağı(heykeli) dikildi. Ankaralılar Yurdun yüreği olan kentlerinde, Yurdun büyük kurtarıcısına yıkılmayacak bir sevgi kuracağı dikmişlerdi. Ankaralılar bugün, yurdun erk ortası olmak ünü ve Ulu Gazi’yle bir arada yaşamak tadı içinde bulunuyorlar.⁸⁸

Cumhuriyetin 15.yılında Atatürk sevgisini belirten söylem, Atatürk Devrimleri’nin etkisiyle özgün destansı bir söylemin de gelişimini tetikler. Bu söylemde ulusal kültür, “hars”ın kökenindeki ilkel pagan öğeleri de sahiplenmiştir. Bu durum, Çocuk Duygusu’nda, “Cumhuriyetin 15.yıldönümü özel eki”⁸⁹ nde yer alan bir şiirde belirgindir:

ATATÜRK

Türk çocuğu! İyice bak ve tanı:

Erginlik güneşi bu baştan doğdu.

Salgından kurtardı güzel vatanı,

Bütün düşmanları yurdundan kovdu.

Türk kızı! Yüksel de göklere kadar,

Altın yıldızlardan işle bir çelenk;

Ayın bahçesinden çiçekler kopar,

Atatürkün önüne ser: ışık, renk.

Türk oğlu, rüzgârlar olsun sana at,

⁸⁷ Çalışkan Çocuk, 29 Eylül 1934, sayı 3, s.3

⁸⁸ Çalışkan Çocuk, 3 İkinciteşrin 1934 (3 Ekim 1938), sayı 8, s.2. Zafer Meydanı’na dikilen, Pietro Canonica’nın hazırladığı Atatürk heykelinin açılışı 4 Kasım 1927’de yapıldı.

⁸⁹ Çocuk Duygusu, 27 Birinciteşrin 1938 (27 Ekim 1938), Sayı 57, s.13.

Doğudan batıya müjdelere taşı,
 Atatürkü gönlün içinde yaşat;
 De ki: Yengi olsun onun yoldaşı.
 Acun tarihini süsledi adı,
 Ey büyük ulusum, övün ve sevin,
 Bir benzeri daha yaratılmadı,
 Dünyada bir tane senin “Kamâl”in!.

Çocuk Duygusu’nun 17 İkinciteşrin 1938 tarihli 60.sayısında, Atatürk’ün ölümü üzerine 2.sayfadaki açıklamada “Ulu Başbuğumuzu Kaybettik, Fakat o Türklerin Tarihinde ve Gönlünde daima Yaşayacak...” denilmektedir. Aynı dergide, ölüm ilanı biçiminde düzenlenmiş 3.sayfada “Atamız Büyük Türk, Tanrının Rahmetine Kavuştu. O, Türklüğü kurtardı ve müstakil bir Türkiye kurdu. Bizi medeniyet alanına ulaştırdı. Bize düşünmek, insanca yaşamak kudretini verdi. Türk Çocuğu onun açtığı yoldan yürüyecektir.” açıklaması yer alır. Sayfanın altındaki Mithat Cemal imzalı dört dizelik şiir Atatürk’e adanır:

ATATÜRKE

Kara toprak diye en hissiz ayaklar hattâ
 Basamaz toprakta cenaze varken,
 Ne büyüksün ki huzurunda çocuktur matem
 On sekiz milyon adam tek kişidir ağırlarken.

On sekiz milyonun bir kişiye dönüşmesi, ulus devletin baskın düşüncelerinden dayanışmacılığın (solidarizm), yansımalarındandır: “...1946’ya kadar solidarizm, Osmanlı’daki karşılığıyla ‘tesanütçülük’, bugünkü deyişle ‘dayanışmacılık’ ulus inşa sürecinin omurgasını oluşturmuştur.”(Toprak’tan aktaran Uyar, 2007: sayfa 707’deki alıntı). Dayanışmacılığın terkedilmesinde etkili olan Kemalizmin külte dönüştürülmesi

süreci⁹⁰, ileride Atatürk sevgisinin de dayatma olduğunu ileri sürecek kadar iyilikbilirlikten uzaklaşmakla çocuk dergilerindeki “biz”i ortadan kaldırmaya çalışacaktır.

5.3. Cumhuriyet coşkusu

Cumhuriyet, halkın aydınlanmasına ve Türk toplumu için sevinçli günlere yol açacak bir çağ olarak benimsenmiştir. Çalışkan Çocuk’ta “Beşinci Büyük Ulus Kurultayı Açılırken” başlığını taşıyan haberde “Türklüğün kendi varlıklarını tanınması Cümhuriyet çağı ile başlar. Onun için Cümhuriyet bütün Türklerin bütün yürekleri ile bağlandıkları tek sevgidir.”⁹¹ denmektedir. Olgun Çocuk, propaganda yayınlarıyla coşkulu biçemi en çok benimseyen çocuk dergisidir. Derginin 6.sayısındaki “Ulusun Büyüklerini Tanıyalım- Kamâl Atatürk” yazı dizisinde anlatıcı Ertürk, cumhuriyeti şöyle yorumlar:

Arkadaşlar; (29-Birinci teşrin 923) Hepimizde en büyük sevinci canlandıran bu söz, bu günlemec (gün tarihi) büyük atamızın yurda bağışladığı en büyük sonsuz armağanın günlemecidir, ötüğüdür. Çünkü bu büyük günde yeni Türkiye ulusunun sarsılmaz temeli atıldı. İşte bu büyük günde idi ki Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu.⁹²

Çok sevinmenin karşılığı olarak “bayram yapmak”, Olgun Çocuk’daki “Türk çocuğu; Türk genci. Kamâl Atatürk’ün ülkede yarattığı Cumurluk senin her gününü bayram yaptı.”⁹³ tümcelerinde kullanılır.

Çalışkan Çocuk’un 27 Birinci teşrin 1934 tarihli 7.sayısında, 2. ve 3.sayfalar Cumhuriyet Bayramı’na ayrılmıştır: “TÜRK ÜLKESİNİN BÜYÜK BAYRAMI, Her yıl bu yıldönümünü kutlulayan Türke ne mutlu!”. Bu dikkat çekici başlığa ek olarak yazıdaki kurgu da, okur için ilgi çeker niteliktedir:

⁹⁰ Kült: Din. “...yarı feodal ve işbirlikçi düzenin savunucuları, Atatürk’ün şahsında devrimciliği yenmeye çalışıp da başarıya ulaşamayınca Atatürk kültürünün oluşmasına yardımcı olmuşlar ve onun kendi sınıf çıkarlarıyla çelişen fikirlerini sansür eden bir davranışla Kemalizmi egemen sınıfların ideolojisi haline getirmeye çalışmışlardır.” Bkz. Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001, s.114.

⁹¹ Çalışkan Çocuk, 2 Mart 1935, sayı 25, yüz 2.

⁹² Olgun Çocuk, 30 Mart 1935, sayı 6, yüz 3.

⁹³ Olgun Çocuk, 4 Mayıs 1935, sayı 11, yüz 18.

Arkadaşlar; En yüce..en özlü..en sevgili bayramınız kutlu olsun! Ne mutlu sizlere ki bu günlere yetiştiniz!... Başınızı biraz arkaya çevirin; ağabeylerinizin pek az, büyüklerinizin çok iyi bildikleri, yaşadıkları o kara günleri gözden geçirin. İşte o uz bu bayramın değerini, oğuzluğunu (azametini) daha güzel kavrayabilirsiniz. Bir sinema şeridi gibi gözümüzün önünden geçirelim.(I. Meşrutiyet'ten cumhuriyetin ilanına kadar gelişen olaylar harflerle sıralanmış sekiz paragrafda aktarılır.)...h) Bu büyük kazançtan sonra Anayurt yağılardan, kan yalayıcı alçak padişahlardan temizlendi. Türk..yurdunun, varlığının, yarınının ıssı (sahibi) oldu. Özüne en yaraşan erk (hükümet) biçimini buldu: “Cümhuriyet”i kurdu: 29 Birinciteşrin 1923. Cümhuriyetin başkanlığına da onu yaratan, onu yoktan vareden en büyük Türkü, Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı seçti. Ey sevgili kardaş! 11 yıl önce bu yaltırlıklı (nurlu) günü..bu ünlü bayramı..bu gönenç (saadet) çağını bize armağan eden o Güneşin önünde eğil... ona arı yüreğinden yükselen en içli bir duyguyla, uzun bir yaşama dile... Onun yeni baştan yarattığı, dinç ve sağlam bir gövde gibi yükselttiği Türk ülkesini, daha yükselterek sana düşen yükümü yap. Anayurt senden yalnız bunu istiyor.

“ Kardeşlerim, 11 yıl önce bu yaltırlıklı, bu ünlü bayramı bu gönenç çağını bize armağan eden güneşin önünde eğilelim, ünü göklerde dalgalanan bayrağımıza tapalım. Sonsuzluklara kadar ulusumuza verilen bu yaltırlıklı günü ilerletmeye ant içelim.”⁹⁴ tümcelerindeki aşkınlık, yayınların artırdığı coşkunun okur yazılarındaki boyutunu örnekler. Söz konusu bu örnek ile aynı sayfada basılı olan okur şiirinde, cumhuriyetin, Türkiye'deki aydınlanma ve endüstrileşme sürecini geliştiren çabanın öncülü oluşuna gönderme yapılır:

CUMHURİYETİMİZ

On bir yıl var, yurdumun ufkunda güneş doğdu,
Türkün demir elleri ne karanlıkları boğdu!

Saltanatın zinciri boynumuzda kalmadı,
Türkün şanıdır ancak Atatürk'ün bu adı.

Türkün, göğsü kalkandır, ruhu aslandı elbet.
Büyük Önder, Türk başı, türemiz Cumhuriyet

Aynı dergide yer alan “Cümhuriyet Şarkısı” ile de aşkınlık, masalsı öğelerle desteklenerek cumhuriyetin sürekliliği için olağanlaştırılır:

⁹⁴ Çalışkan Çocuk, 9 Mayıs 1935, sayı 35, s.4

Gökten inse bir melek
 Dese bize gülerek:
 Dile Benden
 Ne dilerse!
 Ona demeliyiz ki:
 Bizce en büyük dilek
 Böyle bir bayram görmek.
 Ve bugün değilmiki
 Bu en büyük bayramı
 Görüp kutluluyoruz:
 Sevinçle ağlıyoruz:
 Başka dilek kalır mı?
 Bu en sevinçli bir gün
 Neden mi? Çünkü bugün
 Ocağında,
 Dört yanında
 Yurtta, evde, mektepte,
 Gökte bütün gördüğün
 Kuruldu yalnız oğün.
 Bu duygu her yürekte
 Kızgın bir demir izi
 Gibi kalmalı: Türkü
 Yaşatan büyük ülkü
 Yaratandır Gazi.

Çocuk Duygusu'nun 28 Birinci Teşrin 1937 tarihli, 5.sayısında, ellerinde Türk bayrakları olduğu halde kız ve erkek izci resimlerinin arasında düzenlenmiş sütunlardan Cumhuriyet Bayramı ile ilgili açıklamalara yer verilir:

Ey Türk Gençliği!
 Birinci vazifen Türk istiklalini, Türk Cümhuriyetini ilelebed muhafaza ve müdafaa etmektir. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Atatürk

29 ilkteşrin 1923

Bugün, Cümhuriyetin ilân edildiği gündür.

Türk milleti, kurtuluş savaşı sürüp giderken büyük güçlükler arasında yeni bir devlet ve hükümet kurmuştu. Bu onun savaşta olduğu kadar barış ve emniyet işlerinde de yüksek gücünü ve bilgisini gösteriyordu. Artık bu kurulan devlet ve hükümete asıl adını vermek gerekti. O zaman "Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adı kullanılmakla beraber devlet ve hükümetimizin cümhuriyetten başka bir şey olmadığı meydanda idi. Bir millet, kendi kendini idare edince, başındaki şefini de kendi içinden seçince cümhuriyetle idare olunuyor demektir. İşte 29 ilkteşrin 1923 tarihinde Büyük Millet Meclisinde çok büyük kıvanç ve sevinç içinde Türkiye'nin cümhuriyet olduğu kararlaştırıldı ve ilan edildi. Ulu önderimiz Atatürk ilk cümur başkanı olarak seçildi. Zaten bunun için fazla

düşünmek yersizdi. Türk milletine, gideceği en doğru yolu gösteren, Kurtuluş Savaşını başından sonuna kadar idare eden ve milletin candan saydığı ve sevgisini kazanan Büyük Kurtarıcı meydanda idi.

Türk milletinin dünya kurulumlarından beri kurageldiği devletlerden en gencinin ad konma töreni bugün kutlandı.

Kendilerine akyüz ve tertemiz alın bağışlayan cümhuriyeti, bütün Türk çocukları ne kadar kutlasa yeridir.

Bugün 14 yaşını dolduran çocuklarımız cümhuriyetin akyüzlü ve temiz alınlı mes'ud çocuklarıdır.

Haydi gülünüz çocuklar. Gülmek sizin hakkınızdır.

Cumhuriyet, Kurtuluş Savaşı sürecindeki trajedinin sonunda, çocuklar için gülmenin nedenine başkalaşırken, cumhuriyetin 15.yılında, Çocuk Duygusu'nun 57.sayısı, "Cumhuriyetimizin Sonsuz ve Parlak Eserleri" başlığı ile cumhuriyet kazanımlarına geniş yer ayırır. Etiket biçiminde tasarlanmış "15 yıl içinde KÜLTÜR İNKILÂBİ" başlığı, sayfanın sağ üst köşesine yapışmış gibi belirgindir. "Kültür İnkılâbı", gerekçeleri ve gelişmeleriyle aydınlanmayı özetler:

On beş yıllık Cumhuriyet devrinin kültür faaliyeti genel bir tetkikten geçirilirse bu faaliyetin Atatürk inkılâbının en karakteristik vasıflarını taşıdığı görülür.

Cumhuriyet devrinde kültür sahasında yapılan inkılâpların en önemlisi Türk kültürünün lâikleştirilmesidir. İskolastik, geri ve örümcekli kafalar yetiştirmekte sonuna kadar ısrar etmiş olan medresenin yanında İmparatorluk açmak zaruretinde kaldığı okulların hiç birine lâik ruhu sokmamış, yetiştirdiği talebeye sağlam bir ilmi zihniyet vermeğe muvaffak olamamıştır. ...Cumhuriyet devrinde Türk kültürünün kazandığı diğer önemli karakter de milliyetçiliktir. Din ile milleti birbirinden ayırmayan bir zihniyetin tesiri altında okullarda Türk çocuklarına ilk okuma kitabı olarak kendi dilinde yazılmamış eserleri veren, programlarında arapça ve farsçaya türkçeden daha önemli ve daha geniş bir mevki ayıran, Türk tarihi yerine islâm tarihini okutan İmparatorluk, son zamanlarda "Türk" kelimesini kitaplardan ve okullardan kaldıracak derecede gaflet ve dalâlet içinde yüzüyordu. İmparatorluk bu geri zihniyetle Türk çocuğuna kendi milli benliğini tanıtmaktan çok uzaktı. ...Cumhuriyet devrinde Türk kültürünün gösterdiği en bariz karakterlerden biri halkçılıktır. Bütün okul sistemimiz, başka bir çok memleketlerde olduğu gibi yalnız muayyen bir sınıfın çocuklarına inkişaf ettirmeğe imkân veren halkçı zihniyetle tanzim olunmuştur. ...Cumhuriyet devrinde Türk kültürünün en önemli karakterlerinden biri de inkılâpçılığdır. En hayati meselelerde bile yarım tedbirlerle iş görmeyi marifet sayan İmparatorluğun halletmesine şöyle dursun, üzerinde bir dakika düşünmüş olmasına bile imkân olmıyan bir çok kültür meselelerinin bir kaç yıl içinde Atatürk'ün Ulu Önderliği altında en doğru ve en verimli bir şekilde halledilmesi, Atatürk rejiminin inkılâpçılıkta ne kadar ileri gittiğini gösterecek en parlak delildir. 1789'da inkılâp devresine giren Fransanın okullarını bin bir mücadeleden sonra ancak 1882 tarihinde laikleştirebilmiş olduğu düşünülürse Türkiye Cumhuriyetinin, yeni rejimin

başlangıcında bütün devlet işlerini ve kültür kurumlarını akıllara hayret verecek bir sürat ve muvaffakiyetle laikleştirmesinin ne büyük bir inkılâp hamlesi olduğunu teslim etmemek mümkün değildir. ...Cumhuriyet devrinde kültür faaliyetlerinin karakteristik bir cephesi de ulusal eğitim prensiplerinin, kuvvetini ulusal hayattan ve ulusal ihtiyaçlardan alan çok sağlam temellere dayanmış olmasıdır.⁹⁵

Yukarıda değinilen yazının bulunduğu sayfalarda, altında “On beş yıl önce kütüphaneler bomboştı. Bugün oturacak yer bulunmuyor.” saptaması ile kütüphanede çalışan öğrencileri gösterir bir fotoğraf da bulunmaktadır. Aynı derginin 6.sayfasında “Beden Terbiyesi ve 19 Mayıs şenlikleri” başlığı ile “Cumhuriyetimizin Sonsuz ve Parlak Eserleri” sürmektedir. Bu sayfada “Cumhuriyet Bayramında ve 19 Mayıs şenliklerinde kızlarımız” alt başlığı ile şu açıklamalara yer verilmiştir: “Cumhuriyet idaresi ve sporun inkişafına özel bir önem verilmiştir. Bütün okulların beden terbiyesi programları bu yıl yeniden tanzim edilmiş ve faaliyet sahası genişletilmiştir.” Kitapsaraylar, cumhuriyetin parlak eserlerinden biri olarak açıklanmaktadır:

Bakanlık kitapsaraylarımızda mevcut kitapların ilmi surette tasnifine ve kitapları kaybolmaktan ve bozulmaktan korumağa çok önem ermiştir. İstanbul kitapsaraylarındaki kitapları mevzularına göre tasnif etmek ve her kitabın tezhip, teclit, minyatür ve kağıt bakımlarından tarihi ehemmiyetini tebarüz ettirmek için ilmi bir komisyon teşkil etmiştir. Şimdiye kadar İstanbul kitap saraylarında Tarih ve Coğrafyaya ait kitapların bu bakımlardan tasnifi bitmiştir. Bakanlık bir taraftan da genel kitapsaraylara yeniden kitap alarak bunları zenginleştirmeğe devam etmektedir. Ankara’da tesis edilen genel kitapsaray için şimdiden 30.000 ciltlik kitap temin olunmuştur.

Söz konusu bu yazılarda kullanılan dilin, Olgun Çocuk ve Çalışkan Çocuk’da kullanılan Öztürkçe’den ayrı olarak yabancı sözcüklerle yüklü olması, bunun yanında “Kitapsaray” örneğindeki yeni türetilen sözcüklerin de kullanımı, uzun tümceler, fotoğrafların okurda yaratması istenilen etkiyi destekler nitelikte değildir. Yazılardaki tek parti yönetimi yanlısı yorum, okur düzeyini gözetmek kaygısı taşıyor olabilir. Yazılar ilgili bu kaygıyı gözetmekteyse, cumhuriyetin 15.yılında eğitimin amaçlarına büyük ölçüde erişildiğini gösterir. Aynı biçimde (yazılar ilgili bu kaygıyı gözetmekteyse) 21.yüzyılda günlük kültür etkisiyle Türkiye’deki ilk öğrenim öğrencilerinin büyük bölümünün bu yazılardaki açıklamaları anlamlandırması, yorumu kavramaları güçtür.

⁹⁵ Çocuk Duygusu, 27 Birinci Teşrin 1938 (27 Ekim 1938), sayı 57, ss. 4,5.

Çocuk Duygusu'nun 57.sayısının iki sayfası, tek sayfa yapısına uygun düzenlenmiştir. Sayfalardaki beş fotoğraftan ikisi “Millet Meclisi önündeki geçit resmini seyrederken Atatürk”ü, ikisi “Cumhuriyet abidesi önündeki öğrenciler”i ve biri de “on beş yıl içinde Beyazıt meydanında yapılan mitinglerden bir görünüş”ü göstermektedir. Sayfalardaki sürmanşet, cumhuriyetin ilk on beş yılındaki başarıları özetler: “ 15 YILDA 5 YÜZYILLIK İŞ GÖRDÜK”. Sürmanşetin altında açıklamalar sürer:

Türk Ulusu Yaptığı İşlerle Öğünebilir

Cumhuriyetle Yaşıt Olan Çocuklara Ne Mutlu!

Türk inkılâbı içinde başarılan işlerden biri de köylere kadar kültür yayımını temin etmek olmuştur. Bu suretle köylü çocuğu da okumaya başlamıştır. Ulu önderimizin çizdiği yoldan yürüyen Türk ulusu, Cumhuriyetin ilanı günündenberi, yani 15 yıl içinde 5 yüz yılda yapılamayacak kadar büyük işler görmüştür. Harf inkılabı, dil inkılabı, tarih inkılabı kültür hareketlerinin temelini teşkil etmektedir. Eskiden Osmanlı devleti lehinde Avrupalılar bir tek satır bile yazmazken on beş yıl içinde dünyanın her köşesinde Türkiye Cumhuriyeti, Türk ulusu ve yeni Türk rejimi lehinde ciltlerle kitaplar, sayısız makaleler yazıldı. Düne kadar bizi tanımayan Avrupalı, bugün Türk inkılâbından, Türk Cumhuriyetinden, yeni rejimin çizdiği yoldan yürüyen Türk neslinden, Kemalistlerinden takdirle bahsediyor.

Aynı derginin 13.sayfasında yer alan Muazzez Kaptanoğlu'nun yazdığı “Cumhuriyetimizle Yaşıt Olan Çocuk” adlı “küçük hikâye”de, cumhuriyetle yaşıt Yılmaz, babasından dinlediği kahramanlık öyküsünün etkisiyle cumhuriyet coşkusunu dile getirir: “...Bugün on beş yaşına basan cümhuriyetimiz hepimiz öldüğümüz zaman bile yaşıyacak...”

5.3.1. Cumhuriyet Halk Partisi'ne Övgüler

CHP ile ilgili yayınlar, 9 Mayıs 1935'de toplanan parti kurultayı süresince çocuk dergilerinde propaganda düzeyindedir. Bu dönem dışında CHP ile ilgili yayın bulgularına rastlanmamıştır. Bu duruma gerekçeler olarak, çocuk dergilerinden 1932 tarihli Şen Çocuk'un propaganda yayını niteliğinden çok eğitsel niteliğinin baskın oluşu, CHP ile devlet-hükümetin birleştirildiği 1936 sonrasında yayınlanan dergilerde tek parti yönetiminin CHP adına gereksinim duyulmadan övülmesi gösterilebilir.

Olgun Çocuk'un 4 Mayıs 1935 tarihli 11.sayısında, CHP dördüncü kurultayı "Ulu Atamızın Büyük ulus kurumu" başlıklı yazıda duyurulur:

9 Mayıs 1935 Perşembe günü Türk ulusunun Büyük Atasının en köklü ve biricik kurumu(Cumurluk Halk Partisi) kamutay (millet meclisi) kurağında bütün ulus önünde en büyük kurultayını yapıyor. Bu büyük gün Türk gençliğinin en sevinçli bir bayram günü olacaktır. O gün bütün ulus coşacak bayram yapacaktır. O gün bütün ulus Atamızın yarattığı bu büyük kurumun devrim (inkılâp) utkularını (zaferlerini) bütün açıklığı ile konuşacaktır. Türk genci bu büyük gün için payına düşen yurt ödevin (vazifen) için bütün varlığıyla anıklan. Bu büyük ulus toplantısı gününü coşan, tutuşan yüce varlığıyla yaşa ve yaşat. Atatürk çocukları. Yüce varlığından ışık ve kültür kaynağından benliğini aldığı acunun Atası (Kamâl Atatürk) ün büyük soyundansın. Yaratıcı ve başarılı varlığın bu büyük günde her yerde ve her yönden yansın tutuşsun. Halk partisi kurumu senin Türklük oymağın ve can evindir. Onun koşan ve ilerliyen amacıyla ve devrim savaşında öz üyesi ol. Gelecek sayımızda sizin bu öz yurt eviniz, Halk partisi kurumunun kuruluş ve yayılış ötüğünü; bilgin yüzlerini anıklayan Türk kardeşiniz bilgin, bütün gücü ile yazacaktır. Bizi kurtaran; bizi ileriye büyük ülkümüze koşturan ve Ulu Atamızın ulusa büyük armağanı olan Halk partisi kurumunun köklü varlığını bilmek ve benimsemek de biz Türk çocukları gençleri için ulusal bir kıvançtır.

Bu duyuruda geçen kimi tümceler, dergi yönetiminin tek parti yönetimine yaranmak amacıyla aşırı derecede övgüde bulunma işinin dışı vurumudur: "O gün bütün ulus coşacak bayram yapacaktır", "Yaratıcı ve başarılı varlığın bu büyük günde her yerde ve her yönden yansın tutuşsun." Bu duruma bir diğer örnek olarak da, yukarıdaki duyuruda yayınlanacağı bildirilen, Olgun Çocuk'un 12.sayısında "Cumurluk Halk Partisi Bayramı" başlığı ile yayınlanmış yazılarda geçmektedir: "Geçen sayılarda da yazdığımız gibi arkadaşınız bilgin size halk partileri kurumunun yurtta nasıl kökleştiğini ve yayıldığını bütün gücü ile anıklamıştır. Her Türk genci gibi o da payına düşen bu yükümü başarmağa çalışmıştır." Dergiyi yayına hazırlayanlar, çocukları bilgilendirmek üzere "yükümünü başarmağa çalışan bilgin arkadaşımız" örneğinde, dayanışmacılığı baltalayası bir sahteciliğe neden olurlar. Bilmenin önemi sürekli vurgulanırken, parti kurumunun geçmişini yazan kişinin adının açıklanmaması, ciddiyetsiz bir biçemi örnekler. "Mahlas"⁹⁶ geleneği, Olgun Çocuk'ta Öztürkçe adlar eşliğinde sürmektedir⁹⁷. "Bilgin arkadaşımız" , CHP'nin geçmişini açıklayan yazısını aşağıdaki gibi tamamlar:

⁹⁶ Takma ad

...Kamâl Atatürk Türk ulusunun ve acunun Atasıdır. Halk Partileri de ulu Atanın yapıcılık kuruculuk, başarıcılık oymakları ve kaynaklarıdır. Türk kardeşlerim. Bu büyük ulus kurumunun ülkede başardığı utkusuna kavuşturduğu hangi büyük işleri sayayım. Saymak ne gerek. Türk devrimlerinin hepsi ortada... Bütün bunları yaratan Ulu Ata ve yapıcısı, kurucusu, başartıcısı da büyük önderin ulusa bağışladığı halk partisidir. Bu büyük bayram gününü yaşarken bize yaşama ve ilerleme getiren, yeniden, acunda ün almış bir ulusu yaratan ulu önder Kamâl Atatürke ve onun yapıcı büyük kurumuna hepimizin adına saygılarımı sunmayı bir yurt ödevi sayarım. Yaşasın binler yaşasın ulu Ata Kamâl Atatürk!.. Var olsun, acun yaşadıkça onun büyük kurumu halk partileri.

Çalışkan Çocuk'un 9 Mayıs 1935 tarihli 35. sayısının kapağı anlamlıdır. Atatürk'ün portresi ve portreden yayılan altı ok, güneşi çağrıştırır biçimde sevinçli çocuk fotoğraflarının üzerine yerleştirilmiştir⁹⁸. Bu sayının 2nci yüzünde (sayfasında) yer alan CHP kurultayı haberi ile ilgili sayfa düzenlemesi, Olgun Çocuk'taki baştan savma yayının tersine özenli bir çalışmanın ürünüdür. Haberde, Atatürk, İnönü ve Recep Peker'in resimleri kullanılmıştır. Haber aşağıdaki başlığı taşımaktadır:

Türk Yurdunun Işık ve Hayat Ocağı

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ

Bugün Ankara'da Büyük Kurultayını açıyor

Bu başlık altında övgülü ancak ölçülü tümcelerden sonra, rejim yanlısı ancak bilimsellik kaygısı da çekilerek hazırlanmış Türk Devrimi'ne ve CHP'ye ilişkin açıklamalar bulunmaktadır:

Bugün, 9 Mayıs, Ankarada, Cumhuriyet Halk Partisinin Büyük kurultayı toplanıyor. Halk Partisi bütün Türkiye halkı demektir. Onun bu büyük Kurultayı da Türk topluluğunun özel duygularına karşılık verecek işleri kararlaştıracaktır. Acunun hiçbir yerinde Türk inkılâbı gibi bir inkılâp görülmemiştir. Çünkü Türk Cumhuriyeti bütün Türk varlığının kendi isteklerinden doğmuştur. Cumhuriyetin bize verdiği hayat bizim iç varlıklarımızın istediği hayattır, kazandığımız her utku, ulaştığımız her amaç Türk varlığının gücünü göstermektedir. Onun için, Cumhuriyet hükümetinin her işi halkın kendi isteğinden doğar, hükümetin getirdiği her iş halkın bir isteğini karşılar.

⁹⁷ Olgun Çocuk'un 3.sayısındaki 'Tahta tüfek' masalının yazarı Kolay'dır.

⁹⁸ Bkz.Ekler, s.194

Çocuk Dünyası, Milli Şef İnönü'yü ve kadrolarını öven yayınları ile dikkat çeker: “Dünyaya ahlak, medeniyet, adalet saçan kahraman dedelerimizin neslinden; Edebi Şef Atatürkten nur alan Milli Şef İmet İnönü gençliğindeniz! (Çocuk Dünyası)”⁹⁹, “İnönü Türk birliğinin timsalidir.”¹⁰⁰, “İsmet İnönüyü büyük bir devlet adamı olarak görüyoruz.” Dergi, İnönü'nün yanı sıra Fevzi Çakmak, Hasan Ali Yücel'i de kapak yaparak tek parti yönetimine bağlılığını belirtir. Önceki yıllarda yayınlanan çocuk dergilerinin görsel açıdan zengin ve ilgi çekici kapakları yanında bu söz konusu kapaklar, okur düzeyini gözletmez. Bu özensiz kapakların gerisinde İnönü'nün sözlerine (belki de uyarılarına ya da emirlerine) rastlanmaktadır: “Yurdaş sayımızı bilelim.”¹⁰¹ Dergide yer alan fotoğraf, desen ve sayfa düzenlerindeki yoksul görünüme yazım yanlışları da eklendiğinde, Çocuk Dünyası'nın baskı kalitesinin düşük oluşunun, İkinci Dünya Savaşı'na bağlı olağandışı ekonomik yaşantılardan kaynaklandığı düşünülebilir.

Sağlam Çocuk, Çocuk Dünyası ile aynı dönemde yayınlanmasına karşın ticari yanı ağır basan bir dergidir. Reklamlar dergide geniş yer tutar. “Miki Fare”nin anlattığı masallar, fantastik çizgi romanlar, fıkra ve karikatürler yanında yurttaşlık bilincinin gelişimine yönelik yazınsal ürünler daha azdır. Söz konusu ürünlerden biri olarak Sağlam Çocuk'un 6 Nisan 1940 tarihli 8.sayısında “Öğrencinin Köşesi”ndeki “Saylâv Seçimi”¹⁰², CHP'nin tek parti yönetiminin yöntemini açıklaması bakımından ilginçtir:

- 1- Şehrimizde saylâv seçimi yapıldı mı? Altı oklu bayrakla sarılı sandıkların içinde ne vardı?
- 2- Saylâv seçimi yapıldı mı?
- 3- Babanız anneniz kaçınıcı seçici oldular?
- 4- Sizin saylâvınız kimdir? Hayatı hakkında neler biliyorsunuz?
- 5- Saylâvlar nerede toplanacaktır?
- 6- Büyük Millet Meclisi(Kamutay) ne ödev görür?

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ: Türkiyede, millet kendi işini kendi yapar. Fakat bütün Türkler bir araya gelip de kanunlar yapamayacağı için kendi arasından saylâvlarını seçer, bunlar da kamutayda toplanır, millet işlerinin düzgün gitmesine bakarlar. Yasalar yaparlar ki bunlara (kanun) denir. Büyük Millet

⁹⁹ Çocuk Dünyası, 18 Eylül 1940, sayı 24, s.2

¹⁰⁰ Çocuk Dünyası, 18 Eylül 1940, sayı 24, s.6

¹⁰¹ Çocuk Dünyası, 11 Eylül 1940, sayı 23, s.8

¹⁰² Milletvekili Seçimi

Meclisi Ankaradadır. Saylâvlar dört yıl ödev görürler. Yurddaşların herişi kanunla görülür. Saylâvların ödevleri şunlardır: Saylavlarımız kanunlarımızı yaparlar. İçlerinden birini devlet başkanı seçerler. Buna Reisicumhur denir. Reisicumhur millet işlerini Hükümet vasıtasile gördürür. O da başka vekilleri seçer. Bu suretle saylâvlar arasında hükümet kurulmuş olur. Hükümet kurulunca, saylâvlar, başvekilile seçtiği arkadaşları milleti iyi idare ediyor mu etmiyor mu diye araştırmalar yaparlar.

SAYLÂVLAR NASIL SEÇİLİR?: Bütün milletin hepsine birinci seçici denir. Birinci seiciler içlerinden ikinci seçicileri ayırır. Onlar da saylâvları seçerler. Türkiye devleti cumhuriyetle idare olunur.

ALTI OK: Seçim sandıkları üzerinde ve başka bayraklarda görülen altı ok, anayasamızın altı yolunu gösterir.

- 1- Biz Cumhuriyetçiyiz. Yani Padişahlıkla idare edilemeyiz. Dört senede bir Cumhurreisimizi kendi aramızdan seçeriz.
- 2- Milliyetçiyiz. Yani Türklüğümüzle övünürüz.
- 3- Halkçıyız. Yani içimizde zengin, fakir, paşalık, beylik yoktur.
- 4- Devletçiyiz. Yani büyük işleri devlet elile yaparız. Büyük fabrikaları ancak devlet yapabilir.
- 5- Laikiz. Yani herkes dininde serbesttir. Devlet din işlerine karışmaz.
- 6- İnkılâpçıyız. Yani ileriye atılmak isteriz. Geriliği sevmeyiz. Eskiliği istemeyiz.

5.4. Ulus-devlet Algısının Sağlanması

Fransız Devrimi'ne adını yazdıran Sieyès, “Üçüncü Tabaka Nedir?”¹⁰³ adlı yapıtında siyasal toplumun(devletin) oluşumunu üç evre ile açıklar: İlk evre, ulusun da ortaya çıktığı toplumun belirlediği evredir. İkinci evrede toplumun örgütlenmesi gereği ulus, bireylerin sentezine dönüşür. Üçüncü evre, temsili demokrasinin geliştirilmesi ve işletimidir. Sieyès’e göre bu üç evrede gelişmeler şöyledir:

Topluluk, bireysel iradelerin eseridir; bireysel iradeler,(topluma ilişkin) bütün erklerin kaynağıdır. İrade birliği olmadıkça, topluluk istençli ve hareketli bir bütün olma niteliğini kazanamaz. Ulusu oluşturan ortaklar, çok kalabalık olduklarından ve çok geniş bir alana yayıldıklarından ortak iradelerini kendileri kolayca kullanamazlar... Kamusal gereksinimlerini gözetmek ve karşılamak için gerekli olan bütün yetkilerini ayırırlar; ulusal iradenin,

¹⁰³ Sieyès’in, “Ayrıcalıklar Üzerine Deneme” ve “Fransa’nın Temsilcilerinin 1789’da Kullanacakları Uygulama Araçları Üzerine Görüşler” adlı yapıtlarında yer alan görüşlerini daha kapsamlı biçimde açıkladığı kitabı. Bu kitap kısa bir sürede hazırlanıp Ocak 1789’da yayınlanır.

dolayısıyla iktidarın bir parçasının kullanılmasını aralarından birkaç kişiye emanet ederler(Siey s 123,124; A ao ulları, 2006: s.196, 201'deki alıntı).

“...İnsan toplumu, ‘1789 Devrimi’ ile ulusa dönüştü. İnsan toplumu ümmetti.. Millet oldu.. Ümmet millete, kul bireye (daha başka deyişle yurtta a), dincilik laikli e d n   nce, insan hakları ve demokratik toplum ortaya  ıktı.”(Selçuk, 2007:2). Bu kapsamda Türkiye’de tebaadan yurtta lı a geçiş süreci Kurtuluş Savaşı ile ivme kazanmıştır. “Bağımsız bir ulus olamadan yok olmak üzere olan bir halkın kendini zor kurtardığı bir zamanda geleneklerden kopmaya, birçok müesseselerinde ameliyat yapmaya cesaret edi inin ilk örneğini bu i e önderlik eden Mustafa Kemal vermiştir.” (Berkes,1997:150). Atatürk, İzmir İktisat Kongresi’ni¹⁰⁴ a ı  söylevinde, demokratik toplumun oluşumunda halkın barışçıl çabasına ve gücüne dikkat çeker:

Fatihler Türk ulusunu pe lerine takarak kılıçla ülkeler alırken, kılıç sallayıp dururken ele geçen ülkelerin halkı kazandıkları ba ı lar ve ayrıcalıklarla sabana yapı ıp toprak üzerinde çalışıyorlardı. Kılıçla toprak alanlar sabanla toprak i leyenlere yenilmek ve sonunda yerlerini onlara bırakmak zorundadırlar. Osmanlıların başına gelen de budur i te! Bulgarlar, Sırp lar, Macarlar, Romenler sabanlarına yapı mı lar, varlıklarını korumu lar, g  lenmi ler, bizim ulusumuz da böyle fetihlerin arkasında sergerdelik etmiş ve kendi yenik ve bitik d  m  t r. Bu, bir gerçektir ki tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde böyle olagelm  tir. Nitekim Fransızlar Kanada’da kılıç sallarken oraya İngiliz  ift isi yerle ivermi tir. Bu uygar sabanla, d      kılıç sava masında en son kazanan saban olmuştur. Saban, Kanada’yı kılıcın elinden almıştır. Kılıç kullanan kol yorulur, ergeç kılıcını kınına koyar ve kılıç da kınında paslanır gideri ama saban kullanan kol gün geçtikçe daha da güçlenir, güçlendikçe de daha çok toprağı i ler(Gökberk, 1997: 64).

“İzmir İktisat Kongresi’nde, milli iradeye dayalı olarak oluşturulması tasarlanan devletin, ‘ulus devleti’ veya ‘milli devlet’ olması esası do rulanmakla kalınmamı , bu konunun artık bir zorunluluk olduğu kabul edilmiştir.”(Hafızo ulları, 2001: 14). İsmet İnönü, Türkiye’nin (ulus –devletin) cumhuriyetle yönetilir olması gereğini batı toplumlarının beklentisi ile de ilişkilendirir:

..Millet Meclisi bütün kuvvetlere sahip olarak i ba ında idi. Kumandanlar aynı zamanda Millet Meclisi azası idiler. Atatürk, Millet Meclisi’nin başında bütün kuvvetlere sahipti. Bu, o zaman bize çok tabii

¹⁰⁴ İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat- 4 Mart 1923.

görünen bir hayat tarzı idi... Aslında bunun Cumhuriyet demek olduğunu sonradan bir günde, bir saatte derhal kendini gösterdi. O da şöyle oldu: Lozan'dan sonra bütün devletler bizimle münasebet kurmadan önce “Dur bakalım, devletin şekli ne olacak?” diye bekler bir vaziyet aldılar. Bu durumda Millet Meclisi iktidarı ve idaresinin devam edemeyeceğini, bir devlet şekli seçmenin zaruri olduğunu daha kesin surette anladık. Mevcut hayat tarzı esasen Cumhuriyet olduğuna göre mesele işin adını koymaktan ibaretti (İpekçi, 2004: 15).

Türkiye’de ulus kurma sürecinde, dünyadaki farklı toplumların düşünsel gelişimini yok saymayıp bütün insanları bir toplumsal gövdenin üyeleri gören anlayış baskındır. “Atatürk’ün ulus anlayışı bağımsızlık, demokrasi, barış özlemlerini en yetkin biçimde karşılayan özelliği ile dünya siyasal kültürüne ve bunun önemli bir konusu olan ‘ulus kurma’(nation- building) alanında övünmeğe haklı olduğumuz çok değerli bir katkıdır.” (Ozankaya, 2001: 15). Medeni Bilgiler’deki “ ‘Bağlılık (Solidarité)’, ‘herkes kendi için’ yerine, ‘herkes, herkes için’ düşüncesini koyar. Bu düşünce, toplumsaldır, ulusaldır, geniş ve yüksek anlamıyla insanîdir.” açıklamalarının yanında ulusçuluk tanımını şöyledir:

Bir ulusun, başka uluslara göre doğal ya da edinilmiş özelliklere sahip olması, başka uluslardan değişik bir örgütlenme oluşturması, çoğunlukla onlardan ayrı olarak onlar koşut gelişmeye çalışıyor olması durumuna milliyetçilik denir. Bu ilkeye göre, her bireyin ve her ulusun kendisi için iyi niyet ve topraklarına yalnızca kendisinin kısıtlamasız olarak sahip olmasını istemek hakkı ve özgürlüğü vardır (Ozankaya, 2001: 27)

Cumhuriyet, tek parti yönetiminde yeni bir çağın koşulu ve kendisi olarak benimsenirken, ulus-devletin ideolojisi ulusçuluk da kalkınmakta olan toplumunun bağdaşık kültürel yapı gereksinimini tamamlayan bileşeni niteliğiyle önem ve değer kazanır¹⁰⁵. Ümmetten ulusa dönüşen Türklerin, ulusçuluk tanımında belirtilen hak ve

¹⁰⁵ “...Toplumsal tekliğini bir şekilde ve öncelikle de siyaseten seviyede üretmek durumunda. Burada modern devletin doğrudan başvurduğu formül, bir siyasi meşruiyet ideolojisi olarak milliyetçilik ideolojisi. ...Ulus devletin milliyetçilik diye bilinen bir siyasi meşruiyet formülasyonu olarak ortaya çıktığı dönemle hemen hemen aynı zamanda oluşan bir sanayi toplumunun geliştiğini de görmekteyiz.” Bkz. Röportaj: Levent Köker, “Çoğulculuk Olmadan Demokrasi ve Sivil Toplum Olmaz”, *Sivil Toplum- Düşünce ve Araştırma Dergisi*, Yıl 2, Sayı 5, Ocak Şubat Mart 2004, s.95

özgürlüğü, laikliğin katkı sağladığı “ulusal duygu” eşliğinde yaşamaları, Medeni Bilgiler’de şöyle açıklanır:

Türk ulusu, ulusal duyguyu dinsel duyguyla değil, ama insancıl duyguyla yan yana düşünmekten zevk alır. Vicdanında ulusal duygunun yanında insancıl duygunun şerefli yerini her zaman korumakla övünç duyar. Çünkü Türk ulusu bilir ki, bugün uygarlığın büyük yolunda bağımsız ama kendileriyle koşut yürüdüğü bütün uygar uluslarla karşılıklı insancıl ve uygar ilişki, kuşkusuz gelişmemizi sürdürmek için gereklidir ve yine bilinmektedir ki, Türk ulusu her uygar ulus gibi, geçmişin bütün dönemlerinde buluşlarıyla yaratılarıyla uygarlık dünyasına hizmet etmiş insanların, ulusların değerini bilir ve anılarını saygıyla korur. Türk ulusu insanlık dünyasının içtenlikli bir ailesidir(Ozankaya, 2001: 23)

Çocuk dergilerinde okurlar, insanlık dünyasının içtenlikli ailesinin çocuğu, “Türk Çocuğu” biçiminde adlandırılmıştır. Bu adlandırma, okurun dikkatini çekmek için elverişlidir. Öncül, dikkat ile başlayan algı sürecini aşağıdaki gibi açıklar:

Dikkat sırasında önemli uyarıcı etmenler şunlardır; Değişiklik, yeğinlik, yineleme, karşıtlık ve devinim. Canlıdan gelen önemli etmenler ise; dikkat alışkanlıkları,yaşanmış deneyimler v.b.dır. Algının bu ilk aşamasını izleyen ikinci aşamada duyuşal veriler örgütlenir, uyarıcıların benzerliği, yakınlığı, sürekliliği, nesnelerin biçim ve fonu ile değişmezliği kuralları ve bütün olarak kavrama kuramı ...bu aşamada önemli yer alır (2000:29).

Yakın geçmişdeki tarihsel gerçeklik, eğitimin öneminin sürekli biçimde vurgulanması, okurun ulus devlet algısına yönelik dikkatini pekiştiren içsel etmenlerinden bazıları olarak sıralanabilir. Çocuk dergilerinin yayınlarında, ulusal duygunun (kalkınma, ilerleme, ideolojinin sürekliliği, bireylerin anayasal çerçevedeki varlığı için) gerekliliğini, benzer, ardışık ve sürekli biçimde işlemesi, ulus-devlet algısını sağlamak üzere okurların uyarıcıları örgütlemeleri sürecinde önemli ve anlamlıdır. Öncül, algıda bireysel farklılığa dikkat çeker:

Çağdaş ruhbilimde, algı genellikle bir ara değişken olarak ele alınmaktadır. Bu değişken, uyarıcı etmenler, öğrenme, öğrenmeye hazır oluş, bireyin içinde bulunduğu ruh hali, heyecan ve güdülenme.. Böylece uyarıcı koşullarla birlikte bireyin kendinden gelen etmenler, nesnelerle nesnel olayların anlamını belirlemiş olur. Bu yüzden de herkes herşeyi değişik biçimde algılar(2000:29).

Çocuk dergileri tüm yaşantıları, olayları ulusal duygu ile ilişkilendirerek ulus-devlet algısının birliğini sağlamaya çalışır. Çalışkan Çocuk'un 18.sayısındaki "1935'e girerken Yeni bir yıl Türk için yeni bir utku yarınadır." başlıklı sunuş yazısında yeni yıl sevinci, ulusal duygu ile bağdaştırılır:

Sevgili arkadaşlar!

1934 yılını arkada bırakıp 1935 yılına giriyoruz. Hepimiz sevinç ve kuvañ içindeyiz. Yılların geçmesine yeni yıllara girmemize herkesten çok biz Türk çocukları sevinmeliyiz. Çünkü yıllar bize yeryüzünde yaşayanların hepsinden daha çok gönenç getiriyor. Arkamızda kalan günlere bakınca bir yılın içinde yüz yıllara sığmayan işler başardığımızı, yüzyıllarca kazanılmaz utkuları kazandığımızı görüyoruz. On bir yıl önce doğan bu yurd, bu on bir yılın her yılında bir dev çocuğı gibi ilerledi. Ona bu inanılmaz gücü veren büyük Önder Atatürk yurdun her adımının başında bulundu. ...İşte biz, kafalara sığmayacak büyüklükteki işlerin gücünü, bu kafalara sığmayacak büyüklükteki yüksek güçten aldık. Bugün on bir yıllık geçmişin verdiği utku kıvancile yaşıyoruz. Yarın da bizim önümüzde açık. Orada da, geçmişte olduğu gibi, hele aldığımız bu hızla geçmişten daha çok, büyük adımlarla yüzyılları birer yılda koşacağımızı görüyoruz. Bundan yüzlerce yıl önce Asya göbeğinden bütün acuna ışık saçarak yayılan Türkün geleceğı geçmişinden bin kat daha parlaktır. Bize yılları dev adımları ile yürütecek gücü veren ulu Atatürk bunu bize adıyor. Biz Türk çocukları da onun göstereceğı ışığa ulaşmak ve ulaştıktan sonra söndürmemek için and içiyoruz. İşte, bu büyük utkular dününden daha büyük utkular yarınına gittiğimiz içindir ki 1934 yılından 1935 yılına geçerken herkesten çok seviniyoruz.

Şen Çocuk, eğitsel niteliğine bağılı olarak ulusal duyguyu, yayınlarında, evrensel değerlerin ve bilimsel yaklaşımın gereğini düşünerek işlemektedir. 16 Teşrinevel 1932 tarihli 9.sayısında, bir masalın yer aldığı sayfada çini fotoğrafı basılmıştır. Fotoğrafın alt yazısı, Şen Çocuk'un konu ile ilgili üst düzey çabasını örnekler: "Türk Çinilerinden". Benzer örneğı derginin 1 Mart 1933 tarihli 15.sayısında da rastlanır. "Bahtiyar Bey" adlı masalın bulunduğu sayfalarda "Türk Halılarından" alt yazısı ile halı fotoğrafları basılmıştır. Olgun Çocuk'un 6.sayısındaki "Adı büyük ulusun çocuklarıyız biz" adlı "bir perdelik piyes", aynı dergide bir çocuk kahramanın öyküsünün anlatıldığı "Bin yağya (düşmana) bir Mustafa", "sürekli ulusal ötkünç(öykü)" olarak ulus-devlet algısının gelişiminde etkilidir. Çocuk Alemi'nde, Osmanlı tarihini konu edinen kısa

öyküler de benzer etkiyi yaratmada dikkate değerdir: Tüysüz Komutan (Orhan Özkırım), Vay vay anam kalesi, Savcibey (Orhan Yalım), Kılıcın Değeri (Şevket Bilgisel), Kosova Savaşı (Orhan Yalım). Çocuk Alemi, çağdaşlarına oranla daha az eğitsel kaygılar taşır görünür ve “Uçan Halı”, “Kaçırılan Esmâ” ve “Bir günde zengin olan çalgıcı” gibi büyüğü gerçeğe seçenek olarak sunan öykülere de yer verir. Tek parti yönetiminin ağırlığını yitirmeye başladığı yıllarda İzmir’de yayınlanan Ümit Çocuk, içeriği ile ulus-devlet algısının sağlanmasına katkıda bulunurken, baskı kalitesi ve grafik düzenlemeleri ile bir alt kültür yayını görünümündedir. Derginin ilk sayısının kapağında, derginin adındaki “ÜMİT” sözcüğü, bir kıyısında sırtı okura dönük bir heykel ile diğer kıyısında üzerinde Türk bayrağı dalgalanan bir kalenin ortasındaki denizden yükselir. Bu desende “ÜMİT” sözcüğündeki harfler, İon düzenindeki beyaz mermer sütunlar biçiminde tasarlanmıştır. Resim-yazının altında “Türk Çocuğunun dergisidir” tümcesi yer alır¹⁰⁶. Bu desenin altında “Tarzan” çizgi romanına yer verilmiştir. Ümit Çocuk’un ilk sayısında, “Ulusal Yazılar” üst başlığı ve “İnkılâp Hikâyelerinden” alt başlığı ile birlikte sunulan, Aka Gündüz’ün yazdığı “Meçhul Asker” adlı, kısa ve şaşırtıcı bir öyküye yer verilir. Okur düzeyinin kesinlikle gözetilmediği bu öyküde, Türk, İslam öğeleri, pagan ritüelin nesnelere dönüşürken ulusal duygunun tetiklenmesi, trajikomik bir çabanın ve kişisel düşlerin garip dışavurumu için kullanılmaya çalışılmaktadır:

İstiklâl muharebeleri başlıyalı iki seneyi geçmişti. Cephedeki binbaşı bir gün evine bir mektupla bir paket gönderdi. Çoluk çocuk evde kim varsa sevinçle toplandılar ve babalarından gelen paketi açtılar. Paketin içinde kuru kemikten bir insan kafası çıktı. Hepsi bu kafaya bakarak şaşıldılar. Önce küçük bir korku geçirir gibi oldular. Fakat babalarından geldiğine göre herhalde korkulacak bir şey olmadığını düşündüler.

Elbette bir şey yazmıştır diye mektubu açtılar. Mektupta selâmdan, kelâmdan sonra, şunlar yazılı idi: “Siperlerimizi dolaşırken bu kuru kafayı buldum. Bu bizim erlerimizden birisinin kafasıdır. Acaba bu bilinmiyen asker kimdir? Kimin nesidir? Kimin evlâdı ve kimin nişanlısı veya kocası idi? Bunu bilmek, öğrenmek zordur. Bu olsa olsa Türkün adsız, sansız Meçhul askeridir. Yani, bu bütün istiklal ordularımızın, bütün milletimizin kahramanlık timsalidir. Bu meçhul şehidin kurumuş kafatasını canınızdan daha aziz biliniz ve gözbebeğinizden daha dikkatli muhafaza ediniz. Meçhul askerin kuru kafatası,

¹⁰⁶ Bkz. Ekler s.195

bilinen dünyanın ortasında bir gün Türkün dimdik ve canlı başını meydana getirecektir.”

Büyük anne kuru kafayı yeşil bir ipekliye sardı ve evin en itibarlı bir rafına yerleştirdi. O günden sonra her Cuma gecesi, kuru kafa ortadaki masanın üstüne konur, büyük anne namaz bezini örtüp karşısına geçer, ev halkı etrafına toplanırdı. Herkes susar ve büyük anne yanık bir sesle kısa bir duman¹⁰⁷ okuduktan sonra, bütün ev halkıküçük büyük hep bir ağızdan “İstiklal Marşı”nı söylerlerdi.

Ve nihayet bir sene sonra o Meçhul Askerin bu kuru kafasından bilinen dünyaya dipdiri bir Türkiye doğdu. Bunu dünyada ancak ve ancak Türk aileleri yapar.

5.4.1.Türk Çocuğu-Cumhuriyet Çocuğu

Çocuk dergilerinde “Türk Çocuğu”, bağımsızlığını yeni kazanmış bir toplumun geleceğe bakışını simgeler. Bu bakış, döneme özel Avrupa’da yükselen faşizmden ve sömürge amaçlı yayılmacılıktan ayrı olarak yeni kazanılmış bağımsızlığın korunması temellidir. Türk Çocuğu, okurlara seslenişte, tek parti yönetiminin “sınıfsız kaynaşmış kitle” savını desteklemek üzere kullanılır ve kitleyi tanımlar. Milli Şef döneminde çocuk dergilerinde Türklük kavramına odaklanılmıştır¹⁰⁸. Şen Çocuk’da Türk Çocuğu tanımlamasına rastlanmamıştır. Çalışkan Çocuk’un ilk on iki sayısında “Türk Çocuğu”na rastlanmaz. Türk Çocuğu, derginin 13. sayısının arka kapağında, okul izlenimlerinin aktarılacağı dergideki yeni köşenin duyurulduğu başlıkta kullanılmıştır: “Türk Çocuklarının Bilgi Yuvalarında”¹⁰⁹. Çalışkan Çocuk’da yayınlanan “Yalçın Anayurtta” başlıklı dizi yazıda, “Hazirandan –Eylüledəğin Yalçın’ın Çalışma Programı”

¹⁰⁷ Bu sözcük büyük olasılıkla baskı yanlışlığı ile “dua” yerine yazılmıştır.

¹⁰⁸ Çocuk Alemi’nin 23.sayısında Şevket Bilgisel’in yazdığı “Türklük Ölçüsü” adlı öykü yayınlanır. Öyküde, Türklük, sözünün eri olmakla bir tutulur: “Senedin ne lüzumu var? Bir Türkün sözü, senetlerin en sağlamıdır.”

¹⁰⁹ Çalışkan Çocuk, 8 İlk Kanun 1934 (8 Aralık 1934), sayı 13. Çalışkan Çocuk “Türk Çocuklarının Bilgi Yuvalarında” başlıklı derginin arka kapağındaki bölümde, Vefa Lisesi, Kabataş Lisesi, Yozgat Lisesi, İzmir Tilkilik Ortaokulu, İzmir Ticaret Mektebi’ni tantan yazılara yer verir.

açıklanır. Türk çocuğunun kurgusal örneği Yalçın, yaz tatilinde “Tan” gazetesini okumayı aksatmaz:

Uyanma:	5
Yıkanma, kahvaltı:	5-6
Çiftlik işleri:	6-9
Tan okuması:	9-11
Öğle yemeği:	11-12
Öğle uykusu:	12-13
Öğle okuması:	13-15
Çiftlik işleri:	15-18
Yıkanma, akşam yemeği:	18-19
Gece konuşmaları:	19-21
Uyku:	21-5

ÖĞÜT: Yalçın bugünden başlayarak Eylülün birinci gününedeğin, bu programı hiç değiştirmeden kullanacaktır.

Babası: Tunç Erköni (Adil adam)

5-6-1934

Örnek Türk çocuğu Yalçın, televizyon yayıncılığının gelişmediği tek parti döneminde, “gece konuşmaları” ile gününü değerlendirme fırsatı yaratır. Günün üç saati okumaya ayrılmıştır. Bu program, özünde çocuk haklarını gözetir niteliktedir. Yalçın’ın babasının “Adil adam” oluşu da bu duruma yapılan bir gönderme gibidir. İlerleme amacının yansıması, okumakla çiftlik işlerinin bir arada yürütüldüğü yalın programla sağlanırken, toplumun geleceği güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Yalçın’ın çalışma programının arka planında, Tan gazetesinin düzenli olarak ulaştığı çiftlik evleriyle betimlenen kırsal Türkiye tablosunun kent yaşamı, derginin yayın tarihinden bir süre sonra türlü gelişmeyle yoksullaşacak ve ortaya Kemalettin Tuğcu’nun sokaklarda

yaşayan çocuk kahramanları çıkacaktır. Toplumun gelecek kaygısına ilişkin düşünsel çaba, Çalışkan Çocuk'un 25 Nisan 1935 tarihli 33.sayısında belirgindir. Derginin 23 Nisan için pastel tonlarda kırmızı ve yeşil renkli resim, fotoğraf ve yazı kullanarak ilgi çekici biçimde düzenlenmiş orta sayfalarında, İnönü'nün sözleri, Çocuk Esirgeme Kurumu ve "Yarın" vurgulanır:

ÇOCUK ESİRGEME KURUMU nun *İnkişafına Umumi Alâkayı* Tahrik Etmek İsterim.

Kamâl ATATÜRK

ÇOCUK HAFTASI nda Vatanın havası, çocuğun kuş sesiyle çınlamalı.

İSMET İNÖNÜ

Arkadaşlar!

Sizler, ana baba ocağında dirlik ve şenlik içinde yaşarken, unutmayınız ki nice öksüzler aç ve çıplaktırlar. Bu kimsesiz; bu mutsuz kardeşlerinizi düşünen ve koruyan:"Çocuk Esirgeme Kurumu"na, her vakit yardıma borçlu bulunduğumuzu unutmayalım.

Çocuğunu Gürbüz, Yiği ,Bilgili Yetiştiren Her Ulusun Yarını Parlak ve Sağlamdır.

Çalışkan Çocuk, okurlarını, bilimlararası yayını ile etkilemiş ve okurun kendisini Türk çocuğu olarak adlandırmasını sağlamıştır. Derginin ilk sayılarında "Türk Çocuğu" tanımını kullanmaması, okur ürünü şiirlerin "Türk Çocuklarının Duyguları" başlığı ile sunulması, okurlarına seslenirken sıklıkla "Çocuklar"ı yeğlemesi de bu saptamayı destekler niteliktedir. Çalışkan Çocuk'un bu başarısı, öğreticinin karar verme sürecindeki çabasına da etkili bir örnek oluşturmaktadır.

Olgun Çocuk, "Türk Çocuğu" tanımını ilk kullanan yayınlardandır. Derginin ilk sayısından başlayarak kapaklarındaki tanıtımı "Yedi günde bir Cumartesi günleri çıkar Türk çocuklarının biricik dergisidir." biçimindedir. Olgun Çocuk, okurlarına yönelik duyurularında "Türk Çocuğu"nu militaristçe kullanır:

Abay (dikkat)

Dergimizi bütün Türk çocuklarına tanıtmak için ikinci sayımıza on beş gün ara koyduk. İkinci sayımız (2- Mart- cumartesi) günü çıkacaktır; ve ondan sonra her yedi günde bir cumartesi günleri çıkacağız.¹¹⁰

Büyük Türk çocuğunun Dergisi kendi öz dilile yazılır.

Dergimizin yazıları baştan başa sizin anlayacağınız biçimde öz dilimizle yazılmıştır. Bundan böyle de öyle yazılacaktır.¹¹¹

Türk Çocuğu

Bu dergiye yazıyı sen yazacaksın

Geçen sayımızda da söylediğimiz gibi bu dergiye yazıları sen yazacaksın. Başka yerlerden almamak kendiniz kafanızdan yazmak üzere bize göndereceğiniz [Deyiş (şiiir), monolog, ötkünç] gibi değerli yazılarınızla okullarınız işlerinde çıkarılmış güzel resimlerinizi gelecek sayılarımızda basacağız. Yazınızın ve resimlerinizin basılmasını istiyorsanız çabuk olunuz.¹¹²

Türk Çocuğu

Sen de olgun çocuğa arkadaş yazıl. Abone ol.¹¹³

Olgun Çocuk, “Türk Çocuğu”nu ilk sayısında belletmeyi ödev bilmiştir. Bu amaçla ilk sayısında “Deyiş ve Ezgi: B.Bilbaşar” imzalı, “Ağırca” söylenesi “Türk Çocuklarıyız” marşını/şarkısını notalarıyla birlikte yayınlar:

Türklüğe umgu veren

Yurt ülküsünü bilen

Biz Türk çocuklarıyız

Yurdun öz varlarıyız

Kafamızda bilgi var

İçimizde inan var

¹¹⁰ Olgun Çocuk, 16 Şubat 1935, sayı 1, yüz 2

¹¹¹ Olgun Çocuk, 16 Şubat 1935, sayı 1, yüz 5

¹¹² Olgun Çocuk, 2 Mart 1935, sayı 2, yüz 17.

¹¹³ Olgun Çocuk, 16 Mart 1935, sayı 4, yüz 23.

Biz Türk çocuklarıyız

Yurdun öz varlarıyız

Ülkümüz çalışmaktır

Ülkeyi kurtarmaktır

Biz Türk çocuklarıyız

Yurdun öz varlarıyız

Yurdu aydınlatacak

Özüne öz katacak

Biz Türk çocuklarıyız

Yurdun öz varlarıyız

Soyumuzun adı Türk

Önderimiz Atatürk

Biz Türk çocuklarıyız

Yurdun öz varlarıyız

Olgun Çocuk'un "Biz Yaparız TürKKal.Y.2500" adlı "Sürekli Fen ötküncü"nde, yıldızlara yapılacak yolculuk için seçilen dördü erkek üçü kız "yedi atılğan bilgili Türk genci"nin adları sıralanır: "Korkut Atıl, Korkut'un kızkardeşi Gönen Atıl, Başaran Bilgiver, Kızkardeşi Öyer Bilgiver, Ertürk Sayınata, Kızkardeşi Ülkü Sayınata, Aykut Özcan." Gençler, üstlendikleri görevle ilgili olarak ant içerler:

Bu yedi atılğan bilgili Türk genci yüzleri kızarmış, içleri taşkın çarpıntı içinde öteki arkadaşlarının önünde Türk ulusunun yüreğinde, kanında, özünde yaşayan büyük, ulu, ataların atası Kamâl Atatürk'ün yüce bakışlı pırıl pırıl yanan heykeli karşısında toplandılar. Korkut Atıl söyledi; Ötekiler haykırdılar: Ulu Ata yüreklerimize kazdığın inan ve benliklerimize kattığın güçlü varlıklarımız, öz Türk kanımız üzerine ant içeriz ki düşündüğümüz ve

yapmak istediğimiz şeyi, bu büyük işi başaracağız. Türk soyunun adını acunda ve göklerde yücelteceğiz. Bu işi başaracağız. Çünkü damarlarımızda Türk kanı var. Çünkü içimizde benliğimizde senin yüce varlığın yaşıyor tutuşuyor.¹¹⁴

Yazar B.Bilbaşar'ın ulusçuluğu kan ve ırk ilişkisine indirgemesi Türk çocuklarına yönelik bir tür baskı oluşturmakla eştir.¹¹⁵ Okurun öğretiyeye bağlılığı için ritüellerin öne çıkarılması da, ulusçuluğun ilkel sürümlerini güncelleştirme çabası olarak tanımlanabilir. Bu noktada eğitim, geçmiş yaşantıların izlerinde işlevini yitirmekte, ölçüsüz propaganda yayını kendisini kısırdöngüde bulmaktadır. “Sürekli Fen ötküncü”nde Atatürk çocuklarına yetişkin sorumlulukları yüklenerek, Olgun Çocuk'un “Türk Çocuğu”nda amaçladığı okurda baskı oluşturma, pekiştirilmiş olur.

Sağlam Çocuk, 17 Şubat 1940 tarihli birinci sayısında “Gülbüz Türk Çocukları Müsabakası” düzenleneceğini duyurur: “...Bu bir müsabakadır. Onuncu sayımızda doktorlardan müteşekkil bir jüri heyeti tarafından en gülbüz çocuğa bir hediye verilecektir.” Derginin 3.sayısında yarışmanın amacı açıklanır: “ Gülbüz Türk çocuklarına iştirak edenler yalnız memleketimizden değil, dış ülkelerdeki bir çok Türk kardeşlerimizin çocuklarının resimlerini gönderdiler. Bizim maksadımız bu resimleri neşretmek ile memleketimizde yetişen genç neslimizin ne kadar bakımlı yetiştiğini herkese tanıtmaktır.”. Sağlam Çocuk'un yaklaşımı, Türk çocuğuna “Gülbüz”ün de eklenmesiyle şaşırtıcı bir boyut kazanır. Bu yaklaşımın yerel ölçekte örnekleri ile, Türkiye’de 21.yüzyılda da karşılaşılmaktadır.¹¹⁶

¹¹⁴ Olgun Çocuk, sayı 8, yüz 15.

¹¹⁵ “Vatan ve millet sevgisini, kan ve ırk ilişkisine bağlamadan, başka ırkları, milletleri aşağılamadan ve kendisinininkini yüceltmeden, üzerinde yaşanan toprakları sevmenin, korumanın ve yüceltmenin adı ‘yurtseverlik’.” Bkz.Emre Kongar, *Milliyetçilik ve Yurtseverlik*, <http://www.kongar.org/aydinlanma/2005/489_Milliyetcilik_ve_Yurtseverlik.php> (3 Eylül 2007).

¹¹⁶ “Maslow’un “piramit”ini hatırlayanınız var mı? İtibar, görme, açlık, susuzluk... ve kendini kanıtlama. Herkes kendini farklı alanlarda kanıtlamaya çalışır. Ve güzellik kendini kanıtlama yollarından belki de en önemlisidir! Bu yarışma kendini kanıtlamak isteyenlere! Daha küçükken belli sorumluluklar üstleniriz. Hep büyük adam olmamız istenir. Acaba kaçımız daha 3 yaşındayken büyük fırsatlarla karşılaştı? Hangimize kendimizi kanıtlayacağımız bir platform sunuldu? ...Bir çocuğun en önemli ihtiyacı kendine özgüvenidir. Bunu Doğan Cüceloğlu’nun kitaplarında bulabilirsiniz! Bırakın çocuklarınız hayata özgüven kazanarak başlasın. Dim

Çocuk Duygusu, yayınlarında “Türk Çocuğu”nu belirgin biçimde kullanmaz. Derginin 30 Birincikânun 1938 tarihli 66.sayısının “Çocuklarla Başbaşa” başlığını taşıyan ilk sayfasında yeni yıl ile ilgili bir sunuş yazısı yer alır:

Yeni Yıla Giriyoruz Çocuklar!

Yeni yılınız kutlu olsun ve size çok, çok güzel günler yaşatsın..

...Hayatınızdan bir yıl daha gitti. Fakat ihtiyarlamadınız, aksine bilginiz arttı, vücudünüz büyüdü, daha fazla kuvvetlendiniz. Ülkünüze doğru kocaman bir adım daha attınız. ...Yeni yıla girerken size vazifelerinizi bir kere daha hatırlatmağı ben de kendime bir ağabey vazifesi bilirim: Bir Türk çocuğundan beklenen yurdu için çalışmaktır. Bunu hiçbir zaman unutmayın. Çalışmak...Parolanız bu kelime olsun. Size her dakikanız çalışmakla geçsin demiyoruz, hayır, insan dinlenmeden hiçbir zaman çalışamaz. Dinlenin, oynayın, koşun, eğlenin.. Fakat her zaman değil. Dinlenmek, eğlenmek ve oynamak sizin hakkınızdır. Bunu sizden kimse alamaz... Fakat çalışmak da en büyük vazifenizdir.

1938’e ulaşıncaaya değin belletilen “Türk çocuğu”nun etkisiyle Çocuk Duygusu’nda yayınlanan okur ürünü şiirlerde, bu tanıma cinsiyet düzeyinde özelleştirilmiş olarak da rastlanır:

Türk Kızı¹¹⁷

Bakırlanan yüzünde yanar binlerce yıldız,

Gururunu bunlarla aydınlatan ey genç kız!

Kızıl saçlarını sal, ufukta dalgalansın,

Medya’nın yayınlarından olan Alanya Life Night ve Vizyon Dergileri’nde pek yakında duyurusu yapılacak olan bir yarışmadan söz etmek istiyorum. 2-7 yaş arası çocukların katılabileceğı “ÇOCUK GÜZELLİK YARIŞMASI” için hazırlıklar tamamlanmak üzere...Birinci, ikinci ve üçüncü çocuklara çeşitli ödülleri verilecek. Reklam filmlerinde oynamaları sağlanacak. Aileler çocuklarıyla gurur duyacaklar. Çocukların özgüveni tazelenicek. Sonucu ne olursa olsun, yarışmaya katılmak bile çocuk için özgüven işidir. Haydi Alanya! En güzel çocuk kim?....”

Bkz. Tuba Türkyılmaz, “Alanya’da Güzellik Yarışması Başlıyor”

<<http://www.yenialanya.com/yazarlar.aspx?KatAd=Yazarlar&KatId=9&YazAdi=Tuba>> (12 Eylül 2007).

¹¹⁷ Çocuk Duygusu, 31 Mart 1938, sayı 27, s.7.

Göğsünü güneşe ger, Bağrının içi yansın!

Ecdadının kaniyle suladığı toprağı,

Yeşillendir, cennet yap, zümrüt olsun yaprağı,

Vatanına yan bakan hangi göz olursa vur,

Esmesin başka rüzgar; kaya ol, önünde dur!

Çocuk Dünyası'nın 4 Eylül 1940 tarihli 22.sayısında yayınlanan “Her hafta bir hikâye” sayfasındaki yazının başlığı “Kanada çayırlarında Kanada Çocukları”dır. Bu kurgu, yaşantılarda ulusal düzeydeki ayrılıkları öğretmektir.

Muallim Hasan Nahit, Çocuk Duygusu'nda, “Türk çocuğı” yerine “Cumhuriyet Çocuğı”nun özgürlüğünü vurgular:

CUMHURİYET ÇOCUĞU

Esaretten kurtuldun,
Şimdi bahtiyarsın çok!
Refah ve neş'e buldun,
Kalbinde hiç elem yok!

Terakki, temeddünün
İşte önünde yolu!
Zulümlerine dünün
Gönlün nefretle dolu!..

Ne Sultan belası var,
Ne de istibdat sesi
Getiriyor bol rüzgar
Tam hürriyet nefesi!

Artık efendisisin
Ulu Türk bu şen yurdun;
Gürlesin vakur sesin
ki; Tarihi durdurdun!..

Ey yiğit kanlı aslan,
Ak alnın arşa deysin
Şanı cihanı tutan
Bir şeref maliksin!

Makamını cennet yap,
Her yer güllerle dolsun!

Ona mabut gibi tap,
Bu sana emel olsun!

İlimle, hünerle dol;
İrfan tacı koybaşa!
Mesut ol, bahtiyar ol,
Dünya durdukça yaşa!..

5.4.2 Ulusal duygunun geliştirilmesinde “Ulusal hikâye”

Başta Çocuk Duygusu olmak üzere, çocuk dergilerinin bir bölümü, tek parti döneminde ulusal duygunun gelişimi için öykü ve masala başvurur. Olgun Çocuk’da yayınlanan “BİN YAĞIYA Bir Mustafa”, “sürekli ulusal ötkünc”tür. Burhan Bilbaşar’ın yazdığı öykünün sunuş yazısı şöyledir:

Kurtuluş Savaşında oniki yaşında yiğit bir Türk çocuğunun yağı orduları arasında yurdu ve ulusu için yaptığı ve başardığı büyük işler ve başından geçen iç hoplatıcı ve korkunc oluşların (vak’a) ötküncü. Bu yazılarımız da Mustafanın yiğitliklerini göğsünüz kabarak tüyleriniz ürpererek, içiniz hoplayarak okuyacaksınız.¹¹⁸

Bölümler halinde yayınlanan tarihsel romandan ayrı olarak, her sayıda kısa öykü ve masalların sayıya özel sunumu, okurun öyküyü, masalı yorumlamasını kolaylaştırır, konuyla ilgili yeni ve benzer ürünler geliştirebilmesini tetikler. Çocuk Duygusu, konuyu uzman bir yaklaşımla ele alır ve halk kültüründen beslenen yazınsal ürünlerin dergide yer verildiği bölümleri adlandırır: “Ulusal masal”, “Ulusal hikâye”, “Çocuklara Anadolu masalı”, “Çocuklara Anadolu hikâyeleri”, “İstanbul Masalları”. Genelde Kurtuluş Savaşı’nı ve çocuk kahramanların serüvenlerini konu edinen bu ürünler, yazarları ve yayın tarihleri aşağıda sıralanmıştır:

Çocuklara Anadolu Hikâyeleri: “Kahraman Haluk” , Yazan: Masalcı Baba, sayı:10

Kırgız Masallarından: “Atalar sözünün kıymeti”, Yazan: Y.Kalantay, sayı:13

Anadolu Masalları: “Yürük Ali (Sıvaslı bir çobanın hikâyesi)”, sayı: 14

¹¹⁸ Olgun Çocuk, sayı 1, yüz 4.

Anadolu Masalları: “ Dağların Çocuğu, Duman Ahmed”, Yazan: Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 15

Çocuklara Anadolu Masalı: “Talihli Memiş”, Bedriye Yeginsoy, sayı:17

Çocuklara Anadolu Masalı: “Sütçü Ayşe’nin Ölümü”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 18

İstanbul Masalları: “Geyik”, Naki Tezel, sayı:21

İstanbul Masalları: “Köylü Kadın”, Naki Tezel, sayı:22

Ulusal Hikaye: “Ölüm Köprüsü”, İskender F. Sertelli, sayı:22

İstanbul Masalları: “Altındağın Esrarı”, Naki Tezel, sayı:23

Ulusal Masal: “Balıkçı”, Bedriye Yeginsoy, sayı:25

Ulusal Masal: “Bağlılık”, Bedriye Yeginsoy, sayı:26

İstanbul Masalları: “Üvey Ana”, Naki Tezel, sayı:29

Ulusal Hikâye: “Kanlı Dere”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 31

Ulusal Hikâye: “Gelincik Tarlası”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 32

Ulusal Hikâye: “Kesik başlı”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 34

Ulusal Hikâye: “Ulusçu Gençlik”, Halide Nusret Zorlutuna, sayı:35

Ulusal Hikâye: “Annemin Katili”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 36

Ulusal Hikâye: “Ateş İçinde”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 37

Ulusal Hikâye: “Gelin Olan Katır”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 40

Ulusal Hikâye: “Kayalardan Fıskıran Su”, Süheyla Muhterem, sayı: 42

Ulusal Hikâye: “Düşman İçindeki Gözcümüz”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 43

Ulusal Hikâye: “İlgaz Dağlarının Çobanı”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 44

Ulusal Masal: “30 Ağustos Savaşında Türk Ali”, Muazzez Kaptanoğlu, sayı: 49

Ulusal Masal: “Tosun”, Vahid Özgüner, sayı:52

Çocuk Alemi, tarihsel roman, dizi öyküler, masallar ve şiddeti tutkular için onaylayabilen kimi öyküleriyle kolay tüketilebilir bir dergi görünümündedir. Bu özelliğinin yanısıra Eflatun Cem Güney, “Kül Kedisi” masalı ile dergide yer alır.

Türk tarihini konu edinen öykü ve masallar yanında, çocuk dergileri, ulus çeşitliliğine ve Türk ulusunun çağdaş yaşamına dikkat çekmek üzere, uzak coğrafyalarda Türk kahramanların serüvenlerinin işlendiği, bölümler halinde dizi öyküler yayınlar. Bunlara örnek olarak, Çocuk Duygusu’nda “Sudan Vahşileri Arasında” , Sağlam Çocuk’da Yaşar Sihay’ın yazdığı, kahramanları Taner ile Tansu olan “ Kelle Avcıları” ve Çocuk Dünyası’nda “Bir Türkün Hayatı- Robenson Afrikada” verilebilir. Bu konuda en ilgi çekici örnek, Çocuk Duygusu’nun 31 Mart 1938 tarihli 27.sayısında yayınlanmaya başlayan “Kutublarda bir Türk Kızı” adlı dizi romandır. Dizi romanın başlığı altında “Yazan: İ.F.S” (Büyük olasılıkla İskender Fahreddin Sertelli) ve “Heyecanlı Seyahat Hatıraları” yazılıdır. “Kutublarda bir Türk Kızı” nda, “Eski devrin generallerinden olmakla beraber, çok açık fikirli, uyanık ve centilmen bir adam” olan Kerim Paşa’nın “Arnavutköyündeki Amerikan kollejine” verdiği torunu Neclâ’nın kutuplara yaptığı yolculuk anlatılır. Neclâ’nın okul arkadaşı, “makine işleri komisyonculuğu yapan mütekait bir İngiliz deniz zabiti”nin kızı Julyet ile “heyecanlı seyahat” a çıkabilmelerine ilişkin bağlantı; Julyet’in babasının, arkadaşı meşhur kaşif Skot’u kaybolduğu kutuplarda aramak üzere İngiliz Hükümetince görevlendirilmesiyle sağlanır. “Heyecanlı seyahat hatıraları No.3” de ¹¹⁹ Neclâ’nın küçük bir girişimi, romandaki ulusal duyguyu geliştiren ayrıntılardan biridir:

Kapiten İskot’un, Kutuplara bu seyahati yeni değildi. ...İskot, bu keşfettiği yerlere birer kule yaptırarak tepelerine İngiliz bayrağı dikmişti. Neclâ bu malumatı gazetelerden öğrenince, Londrada ilk işi birkaç küçük Türk bayrağı tedarik etmek oldu. Julyet hayretle sordu:

- Bu bayrakları ne yapacaksın?
- Kapiten İskotun yaptığı gibi, gideceğimiz en uzak Kutup noktalarına bunları birer birer dikeceğim.
- Güzel bir fikir..
- Bunları yapmama mani yok, değil mi?

¹¹⁹ Çocuk Duygusu, 14 Nisan 1938, sayı 29

- Hayır. Bu şerefli işi yapman için seni herkes teşvik eder!.Ve ben de bu düşüncenden ötürü seni şimdiden tebrik ederim. Bunu yaptığın gün, memleketin ve milletin için çok büyük, çok şerefli bir iş görmüş olacaksın!.

Çocuk Duygusu'nun 24 Mart 1938 tarihli 26.sayısında Bedriye Yegnisoy'un yazdığı ulusal masalın adı "Bağlılık"tır. Ulusal masalın adı, Medeni Bilgiler'de ayrı bir bölümde açıklanan "Bağlılık"(Solidarité)ı anımsatmaktadır. Öyküde İç Anadolu'da bir kasap ile köpeğinin yaralı bir köpeğe yardım etmeleri, akıcı ve yalın bir dille anlatılır. Masalın mutlu sonunda ana düşünce açıklanır: "...O günden sonra bu iki dost birbirlerinden ayrılamadılar. Kasap onları böyle içten bir sevgiyle bağlı görünce birbirlerinden ayırmağı düşünmedi bile. Görüyorsunuz ki çocuklar bazan bir köpek bile bize, bir iyilik etme, bir bağlılık örneği veriyor!"

Çocuk Duygusu'nun 26 Mayıs 1938 tarihli 35.sayısında, Halide Nusret Zorlutuna'nın yazdığı "Ulusçu Gençlik" tek parti döneminde çocuk dergilerinde yurttaşlık bilincinin oluşturulmasını özetleyen belge niteliğindedir:

O gün sınıfın kapısından girer girmez içeride gergin bir hava sezdim. Çocuklarımda sabırsız bir sessizlik vardı; ...99, küçük esmer elini kaldırdı, çarpıntılı bir sesle:

- Bakınız, hocam, dedi, Ali neler söylüyor!

-Ne söylüyor?

- Hocam, güya biz milliyetçi değilmişiz artık. Parti kurultayında buna karar verilmişmiş!

Onda en sevgili duygusuna dokunulmuş insanların sinirli huysuzluğu vardı. ...küçük Aliye baktım. O, daha çok kızarak:

- Gazetede okudum, dedi.

...devam etti:

- "Tan" gazetesinde, Recep Peker'in beyanatında okudum. Madem ki Recep Peker söylüyor; yalan olamaz değil mi?

Gündoğdu, söz söylemeye izin bile almadan atıldı:

- Arkadaşımız rüya görmüş olacak!

Küçük Ali sinirlendi:

-Dün gece okudum hocam, son derece eminim: “Biz Cumhuriyetçiyiz, fakat milliyetçi olmayabiliriz” diyor.

- Yalnız bu kadar mı söylüyor?

- Kızdım, arkasını okumadım.

Sadettin:

- Bu devrim bizi devirir, hocam!

Dedi. Sınıfta bir an, kimse nefes almadı. Bu hükmün keskin ağırlığı altında ezilmiş gibiydiler. Sonra birden Ali Coşkun Yanardağ, umutlu bir sesle:

- İzin verin de bulalım şu gazeteyi hocam!

Dedi.

- Getir, haydi!

Dedim. Zaten dersim “Yurtbilgisi” dersi idi ve onları bu saatte Parti Kurultayı mevzuu etrafında konuşturmağı kurmuştum. Şimdi kendi kendine ortaya çıkan bu durum hoşuma gidiyordu. Ali Coşkun Yanardağ, kuş gibi uçup gitti. Gazete gelinceye kadar ben de onlara Bektaşinin meşhur “Lâ tekrebüssalâte” hikâyesini anlattım.

- Arkadaşınız da, dedim, -fakat istemiyerek- böyle yapmış: Beyanatın sonunu okumuş ve sizi de, kendini de boş yere üzmüş. ... Gazete çok geçmeden geldi. ... Gençliğin ulusal duygularının bu duyarlılığı, karşısında yüreğim hızlı hızlı çarpıyordu. Gazeteyi açtım, Recep Peker’in beyanatını şöyle bir süzdüm. Sonra okumaya başladım:

- “Türkiye, cumhuriyetçi olacak; fakat milliyetçi olmayabilir; yani arsiulusal cereyanlara Türkiye’nin kafası ve kapısı açık bulunabilir. Bu fikrin doğruluğunu kim kabul eder?... Cumhuriyetçi olmıyan bir Türkiye’nin varlığı nasıl tasavvur edilemez bir hal ise, cumhuriyetçi de olsa milliyetçi olmıyan bir Türkiye’nin şan ve şerefle ve aynı zamanda zorluklarla dolu istikbal yolunda gidişi de o kadar zayıf ve topal kalmağa mahkumdur. Cumhuriyetçiyiz, fakat milliyetçilik iddiasında bir Türkiye ne ise milliyetçi olmıyan bir cumhuriyetçi Türkiye zihniyetini de onun gibi görmek en doğru düşünüş olur. İleri yaşayışımızın emniyeti için ulusçuluk vasfımız o kadar mühim ve o kadar üstündür.”

Gündoğdu, küçük Ali'ye sordu:

-Nasılmış?!...

- Bakınız, dedim, burada ne diyor: “Partinin ana prensiplerine sadakatimizi daha kuvvetle tekrarlıyoruz!”

- Partinin ana prensipleri nelerdi bakayım, çocuklar?

- Altı ok!

-Cumhuriyetçiyiz!

- Halkçıyız!

- Milliyetçiyiz!

-Laikiz!

- İnkılâpçıyız!

-Devletçiyiz!

- Tamam! Dedim. Görüyorsunuz ki ulusal duygulardan ayrılmak bizim için düşünülemez. Ve demin arkadaşınızın dediği gibi, böyle bir devrim, bizi devirir. Arsiulusal cereyanlara karşı genç hafızalarınız daima kilitli kalacaktır. Türk ulusçuluğu öyle bir...

...Söylüyordum, dinliyorlardı; söylüyorlardı, dinliyordum. Sınıf içinde kırk üç yürek bir tek umudun çevresinde çırpınarak, bir tek ülküye doğru uçuyordu.

Sınıfın kapısından çıkarken, en korkulu günlerimizde:

Ölmez bu vatan, farzı muhal, ölse de hattâ,

Çekmez kürenin sırtı bu tabutu cesimi¹²⁰

¹²⁰ Mithat Cemal Kuntay'ın bu dizelerini Atatürk, “Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Üçüncü Toplantı Yılı'nın açış konuşmasının sonunda söylemiştir: Bizim için yaşam alevi ve gelecek kuşaklar için kurtuluş ümidi olan kutsal amacımıza durmaksızın yürüyeceğiz ve fakat, Allah'ın yardımıyla kesinlikle başaracağız.1922 (Atatürk'ün S.D.I, s.238)” Bkz. Prof. Dr. Utkan Kocatürk, “Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri - Millî Mücadele- Millî dava ve sarsılmaz gücümüz” <<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=FikirDusunceler&IcerikNo=36>> (10 Eylül 2007).

Demiş olan şaire bir kere daha hak veriyoruz:

- Kim ne derse desin, Atatürk büyük eserini gençliğe emanet etmekle aldanmadı!. Diye seviniyordum.

“Halide Nusrat Zorlutuna”, Recep Peker’in demokratik yaşantılar için cumhuriyetçiliğin önemini vurgulayan açıklamalarını, okur düzeyini gözetmeden öyküsüne konu edinmiştir. Kurgunun okurda yarattığı gerilimin ilgi çekiciliğinin yanında, Recep Peker’in karmaşık tümcelerle bezenmiş açıklamalarının, çocuklar için yazılmış öykünün odağını oluşturması düzeye uygunluk açısından olumsuzdur. Öyküde Bektaşî fıkrası ve Mithat Cemal dizelerinin kullanımı, tek parti döneminin tüm siyasal eğilimleri altı ok ile birleştirmesine örnek gösterilebilir. Öykünün sonunda “Türk ulusçuluğu öyle bir...” biçiminde yarım bırakılan tümce; yazarın tümce sonundaki üç noktayı, ulusçuluğun olumlu mu olumsuz mu tanımlanması gereğini okuyucunun yorumuna bırakmış olması bakımından anlamlıdır.

5.5.Toplumsal Kurumlara Yönelim

1930’lu yıllarda halkçılık, yurttaşlar arasında dayanışma ve eşitlik gereğini düşünen, toplumsal değerlendirmelerde sınıfsal ölçütleri yok sayan özelliktedir. Halkçılık, tek parti dönemindeki toplumsal kurumların kültürel ve toplumsal etkinliklerinin eksenini oluşturur. Bu dönemde toplumsal kurum-halk etkileşimini Çotuksöken şöyle açıklar:

1920’li ve 1930’lu yıllar Türkiye’nin köklü değişimleri geçirdiği yıllardır. Toplumsal yapıyı temelinden etkileyen bütün devrimler bu yıllarda gerçekleşmiştir. Cumhuriyet,...kurumsallığın egemen olmasını sağlamıştır. Yeni kurumlar çerçevesinde, bireylerin/yurttaşların paylaşabileceği şeyler de çeşitlenmiştir. Paylaşılabilir olanların içinde en önemli olanlardan biri ‘bilgi’dir. Cumhuriyetle birlikte, sınırları daha iyi bir biçimde çizilen, belirlenen eğitim kurumları aracılığıyla, bilgilerin bireysel, öznel alanın egemenliğinden çıkarılıp, daha çok sayıda bireye ulaştırılması, aktarılması söz konusu olmuştur (2001: 3)

“Ekonomik unsurlarla sosyal unsurlar bir bütündür. Ekonomik faaliyet, bir topluluğun içinde ortaya çıkmıştır ve bir sosyal düzen içinde sosyallik kazanmaktadır.” (Sarıtaş, 2002: 395). Cumhuriyetin kurumları, ekonomik etkinliğin sağlıklı işleyişinde

eğitimi, eğitimin getirisi olarak da gelişimi ve kalkınmayı amaçlar. “Gelişme, ekonomik işleyişin alışılmış yörüngesinden ayrılarak daha üst seviyede yeni bir denge alanına sıçraması olarak değerlendirilmektedir. Yeni denge durumunda aksama olmaması için, ekonomik gelişme ve büyümenin sosyal bütünleşme politikalarıyla desteklenmesi zorunludur.” (Sarıtaş, 2002: 395). Tek parti döneminde toplumsal bütünleşme için gerekli öğretiler, başta Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Halkevleri olmak üzere cumhuriyetin kurumlarınca üretilir ve topluma aktarılır.¹²¹

5.5.1. Mesleğe Özendirme

Meslek, bireylerin fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılamada birincil araçlardandır. “İnsan ile yaşam arasındaki en kuvvetli bağ ‘iş’i dir” (Yeşilyaprak, 2001: 204). Türkiye’de cumhuriyetin ilanı ile gelişen süreçte, kalkınma ve ilerleme, yurttaşların bu kuvvetli bağı daha da güçlendirmeleri ile olasıdır. Meslek sahibi bireylerden/ yurttaşlardan oluşan toplumun, bağlılıkla/ dayanışmayla üretmesi, tüketmesi ve bu döngüyü çağdaş uygarlık düzeyinde var edebilmesinin kapsamını ümmetten ulusa dönüşmüş olması belirlemiştir. Tek parti döneminde genç Türkiye Cumhuriyeti ulusunun/halkının, çeşitlilik ve artış gösteren çağdaş toplum yaşantılarının gerekleri olarak çeşitli mesleklere gereksinimi geçmişe oranla artmıştır. Mesleki gelişme süreci 5 aşamada yaşanır: “Uyanış ve farkında olma, meslekleri keşfetme ve araştırma, karar verme, hazırlık, işe yerleştirme” (Yeşilyaprak, 2001: 207). Çocuk dergileri yayınlarında, söz konusu gereksinimin karşılanması amacıyla okurların meslekleri keşfetmelerini sağlayıcı yazınsal ve görsel malzemeleri, türlü biçimde kullanır.

Olgun Çocuk’un bilim kurgu romanı “Biz Yaparız TürKKal.Y.2500”, bir yanda bilim ve teknik alanındaki hızlı gelişmeleri¹²² gelecekteki Türkiye ölçeğine

¹²¹ “Emre Kongar’a göre CHP’nin ideoloji üretme konusunda üç yardımcı kuruluşu vardır: TTTC, TDTC ve Halkevleri. Kongar’a göre, TTTC ve TDTC ideoloji üreten kuruluşlar, Halkevleri ise üretilen ideolojiyi halka aktaran örgütlerdir.” Bkz. Mustafa Oral, “*Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 53, Cilt: 18, Temmuz 2002

¹²² Çocuk dergileri, dünyadaki bilimsel ve teknik gelişmeleri haber niteliğinde duyururlar. Örnek olarak; Çalışkan Çocuk’da “Markoni’nin yeni bulmaları”(...Bu, havada sis olduğu vakit, gemilere kısa radyo dalgaları ile yolunu gösteren bir alettir.), 1937’de Paris’te

uyarlarken bir yanda tek parti yönetimine bağlılığını bildiren yer yer abartılmış betimlemeleri barındırır. “2500 üncü yılın mutlu (bahtiyar) çocukları şimdi bilgilerini televizyonla alıyorlar hem okutan çocuklarını önündeki aynada görüyor hem de çocuklar okutanlarını.” Yazar, 1938’de, gelecekteki eğitimi, eğitsel medyaların kullanımıyla etkileşimli eğitim biçiminde tasarlar ve ekler: “ Şaştınız mı işte ev içinde okula diye buna derler.” Okul başarısının meslek yaşamına yansıyan boyutunu, Türk ulusunun bilimde öncülüğü ile açıklar:

Onun içindirki bu kadar kolaylık ve varlık içinde, sonra fen ve bilgide bu kadar ilerlemiş ulusun çocukları bu kadar küçük yaşta birer bilgin olurlar. Ve lise başkutlarını bitire bilirlir.

2319 yılındanberi Türk ulusu bütün bilgi ve fen işlerinde öteki ulusları geride bırakmıştır. Acunun en çalışkan ulusu olan Türkler yirminci yüz yılın içinde büyük Kamâl Atatürkün benliklerine kazdığı çalışma ve ilerleme ülküsünden (gayesinden) bir fenk olsun ayrılmadılar. Ve yirmi üçüncü yüzyıla gelince Türk ulusu yer yüzünün en ileri ve bilgili ulusu oldu.

Acunun bütün bilginleri yirmi üçüncü yüz yıldanberi Türkiye üniversitelerinde, laboratuvarlarında çalışarak yetişmektedirler.¹²³

Çocuk Duygusu’nun 3 Mart 1938 tarihli 23. sayısında “Çocuklarla konuştuklarım” başlıklı yazıda, yazar, “Maçkadaki ilk mektep bahçesinde rastladığı Mete” ve arkadaşları ile yaptığı görüşmeleri açıklar: “Mete Sözen bugün tahta bir tüfekte oynuyor. Fakat yarın, adını taşıdığı Büyük Türk İmparatoru gibi, meşhur bir kahraman olmak istediğini söylüyor... Mete aynı zamanda görüşleri kuvvetli bir münekkittir. (Avcı Mehmed) adlı romanımı (Nurullah Ataç) bile onun kadar haklı ve güzel tenkit edemez!” Derginin 30.sayısındaki “Çocuklarla başbaşa” sayfasında “Anlatan: Neriman Hikmet”in, “İstanbul 49. okulda bir saat...” başlıklı yazısına yer verilmiştir. Yazının başlığı, alt başlığı ve kısa bir açıklama, küçülen puntolarla yazılıdır:

49. okulda bir saat...

Çocukların bir çoğu doktor, mühendis, öğretmen olmak istiyor.

Okullarımızda talebeye hava kahramanlarından da bahsetmeli ve onları şimdiden diğer mesleklere olduğu kadar havacılığa da teşvik etmelidir.

açılacak sergi için tasarlanan 700 metrelik kule, “İngiltere’den Avustralya’ya üç günde”(Havacılıktaki gelişmeler), Çocuk Duygusu’nda dünyadaki radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili haberler verilebilir.

¹²³ Olgun Çocuk, sayı 5, yüz 13

Çocuk Duygusu'nun 2 Haziran 1938 tarihli 36.sayısında ilk sayfalar, “Yarının büyükleri arasında” başlığı ile bir röportaja ayrılmıştır:

Büyük sanatkâr Naşid'in oğlu küçük Selim Özcan ne diyor?..
 - Ben mühendis olmak isterim. Çünkü, bugün gibi yarın da bu mesleğin istikbali parlaktır. Yurdun imara ihtiyacı vardır.
 Babam iyi sanatkârdır amma ben yine param olsa onu sahneden alırım.

Çocuk Duygusu'nun 9 Haziran 1938 tarihli 37.sayısında, Süheyla Muhterem Kunt'un yazdığı “AYDEMİR Kundura boyacılığından Üniversiteye!” adlı roman “tefrikalar” biçiminde yayınlanmaya başlar. Derginin 44.sayısında “İstanbul Şehir Tiyatrosunun sevimli artisti küçük Ferih kardeşle” yapılan röportaj yayınlanır: “Küçük Yaşta Hayatını Kazanan Şehir Tiyatrosu Sanatkârlarından Küçük Ferih ne diyor?”

Eğitsel medyaların sınırlı çeşitlilikte ve nitelikte olduğu tek parti döneminde çocuk dergilerinin meslekleri vurgulayan anlayışı, okurun mesleki gelişim sürecine katkıları açısından olumlu ve değerlidir

5.5.2. Havacılık

Askeri ve sivil havacılık, 20.yüzyılın ilk yarısında hızlı gelişme gösteren teknik alanlardandır. Havacılığın 20.yüzyılda hızla gelişmesine koşut gelişmeler Türkiye’de de yaşanmıştır. Türk Tayyare Cemiyeti, Atatürk’ün emri ile 16 Şubat 1925’de kurulur ve dil devriminde Türk Hava Kurumu adını alır. Türk Hava Kurumu’nun tüzüğündeki ilk madde “Türk ulusuna ve özellikle Türk gençliğine havacılığın, sivil ve askerî alanda sahip olduğu ve alacağı rolün büyük önemini anlatmak, havacılık aşkını uyandırmak, yurt savunmasındaki önemini belirtmek, havacılığın her alanda yardımcısı olmak.”tır. 3 Mayıs 1935’de Türkkuşu’nun açılış töreninde, Atatürk yaptığı konuşmada havacılığın önemine değinir:

Hava işine, onun bütün dünyada aldığı önem derecesine göre genişlik vermek gereklidir. Bunu göz önünde tutan Cumhuriyet hükümeti, havacılığı, bütün ulusun işlevi yapmak kararındadır. Türk, yurdunun dağlarında, ormanlarında, ovalarında, denizlerinde, her bucağında nasıl bir bilgi ve kendine güvenle yürüyor, dolaşıyorsa vatan göklerinde de aynı surette dolaşabilmelidir.

...

Türk çocuğu, her işte olduğu gibi, havacılıkta da, en yüksek düzeyde, gökte seni bekleyen yerini az zamanda dolduracaksın. Bundan, gerçek dostlarımız sevinecek, Türk ulusu mutlu olacaktır.¹²⁴

Çocuk dergileri Türk Hava Hurumu'nun amaçlarını gerçekleştirebilmesi için yayınlarında okurların havacılığı tanımalarını sağlayan yazılı ve görsel malzemeleri kullanır. Olgun Çocuk, "Biz Yaparız TürKKal.Y. 2500" adlı bilim kurgu romanının ikinci bölümü, tek parti yönetiminin yükselen değerlerini havacılıkla buluşturur nitelikte paragraflarla başlatır:

Atatürk raketi

Bugün 2500 üncü yılın Nisan ayının 23 üncü günü. Ankarada büyük bir kaynaşma var. Göklere yükselen apartmanların üstlerini, damlarını yüzbinlerce Türk doldurmuş. Sanki kişilerden(insanlardan) yapılmış apartmanlar bunlar. Ankaranın gök yüzü irili ufaklı uçaklarla dolu. Ülkenin her yanına kol salan televizyon aynaları açılıyor. Yer yüzü görülmemiş büyük bir gün yaşıyor. Vakit gece.Saat yirmi.(Elektro Atıl) ışıkları güneşi söndürmüş. Ortalık gündüzden aydın. [Elektro atıl, bilginer atılın bulunduğu en son ışık veren bir alettir. Bu alet bir milligram "Radyumatıl" denilen madenden güneşin aydınlığından güçlü ışık çıkarmaktadır. Ve yüzbin kilometre gibi çok büyük bir uzaklığa kadar aydınlık vermektedir.]

Türk yurdunun göz bebeği Ankarada bu gün ne vardı?. Bu görülmemiş, bütün acunu kaplayan topluluk, kaynaşma ne idi.¹²⁵

Çocuk Duygusu'nun havacılığın özendirilmesine ilişkin çabası, diğer dergilerden ayrı olarak değerlendirilebilecek biçimde belirgin ve baskındır. Derginin 5.sayısında yayınlanan "Türk Uçmanı" adlı öyküde; Erzurum'da birdenbire hastalanan ordu komutanına "aşı serumu" ulaştırmak için Doktor Atillâ ile Türk uçmanı Zeki'nin İstanbul'dan Erzurum'a yaptıkları uçak yolculuğu konu edinilmiştir: "İstanbul'dan Erzuruma uçakla sekiz saatte gidilir, fırtınalı havalarda ise bu 8 saat bazan 15 saat te olabilir."

Çocuk Duygusu'nun 11 İkinci Teşrin 1937 tarihli 7.sayısında Adnan Giz'in yazdığı şiir, Sabiha Gökçen'in fotoğrafı ile birlikte yayınlanmıştır:

Türkkuşu
 "- Kimdir-dedim-bulutları
 Böyle hızla yarıp geçen?..
 Babam dedi:-Onu tanı
 Atatürk'ün kızı Gökçen!..

¹²⁴ Bkz.Muhterem Erenli, "Atatürk ve Havacılık",Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 4, Cilt: 2, Kasım 1985.

<<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=1020>>

¹²⁵ Olgun Çocuk, sayı 8, yüz 15.

Mavi gökte beyz uçak
 Bulutlarla kucak kucak
 Çarpışıyor, sonra şimşek
 Gibi inip,ay düşecek!
 Derken hemen
 Yere inen
 Bir kuş gibi süzülüyor;
 İçinde uçman gülüyor.

Motör sesi
 Koşan bir kartal kümesi
 Üstümüzde gürüldüyor.
 Babam diyor:
 -Tayyareyi sever misin?..
 -Tayyare ne hoş oyuncak
 Benim her gün yaptığım şey
 Uçmak, uçmak, gökte uçmak!
 Sevdığım şey, taptığım şey!
 Baba dedim:- Beni bırak
 İçimde var hep bu istek
 Semalara çıkıp gezmek!..
 Babam dedi: -Kızım bugün
 Çok küçüksün
 Geçsin daha bir kaç yazın
 Türkkuşuna yazılırsın!..
 Bulutlara yükselirsin,
 Kucaklarsın ufukları;
 Mavi gökler hepsi sizin
 Ey Atatürk çocukları!..
 -Pek bayıldım Gökçenin ben
 O kahraman uçuşuna,
 Büyüyünce koşup hemen
 Gireceğim Türkkuşuna!..

Çocuk Duygusu'nun 18 İkinci Teşrin 1937 tarihli 8.sayısında "Ramazan konuşmaları", Karagöz ile Hacivat'ın Türkiye'nin kalkınması üzerine söyleştikleri "Köylü Çocuklarla başbaşa, Tayyare ile bir uçuş- Paraşütle inen kim?" başlıklı yazıya yer verir. Karagöz "Anadolu'da yaptığı seyahatta" köylü çocuklarının gazete okumak istediklerine tanık olduğunu anlatır:

Hacivad- Bu habere çok sevindim doğrusu, Karagöz! Sen her zaman abuk sabuk işlerden bahsederek insanı saatlerce traş edersin ama, bugün verdiğin bu haber göğsümü o kadar kabarttı ki... Bari yollarda bu zavallı çocuklara birer (Çocuk Duygusu) da dağıtsaydın.

Karagöz- Ha şunu bileydin, Hacivad! Çocuklara yardım olsun diye bütün köylere uçmanlarımızla havadan binlerce (Çocuk Duygusu) dağıtmayı ihmal etmedim.

Çocuk Duygusu’nun 9 Birinci Kanun 1937 tarihli 11.sayısında, “Anlatan: Tarık Z. TUNAYA”nın “Küçük Oktay Hava Yolları Pilotu” adlı dizi romanı yayınlanmaya başlanır. Bu tefrika roman, Tarık Zafer Tunaya’nın anıtlaşmış kariyerinin habercisi niteliğinde, usta işi bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkmışa benzer. Dünya ölçeğinde ilgiyle izlenen Hergé’nin “Tenten”i, Türk çocuğu olarak Oktay’a, Profesör Turnusol (Professeur Tournesol), Oktay’ın amcası Bay Sarmaş’a dönüşmüştür. Romanın 3. tefrikasında bulunan ve tefrikadan kesitlerin yansıtıldığı desenlerde; Oktay’ın perçemi ve Oktay’ın eski tarih ve Arapça öğretmeni olan amcası Bay Sarmaş’ın sakalı ve yuvarlak çerçeveli gözlüğü, “Les Aventures de Tintin”¹²⁶ i çağırıştırır. Romandaki serüvenlerin çıkış noktası, Londra’da “Şapkalar Klübünde” (Hat’s Club), kulübün başkanı Bay Everest’in ikinci başkan Bay Mac O’Niam “(Mak O’Niyam)” ile girdiği bahisdir:

“Haziran ayının 12 inci cumartesi günü “Şapkalar Klübü” İkinci Başkanı Bay Mac O’Niam ve Başkan Bay Everest iki yüz bin Türk liralık bir bahse girmişlerdir.

Bu bahse göre, Bay Mac O’Niam, Bay Everestin seçeceği herhangi bir adamla bir ay içinde uçakla üç bin kilometrelik bir uçuş yaptıracaktır. Seçeceği adam, doğru ve namuslu olacaktır. Bu münasebetle bu adam, dünyanın çok doğru ve namuslu bir milleti olan Türkiyeden seçilecektir.”

Bay Everest İstanbul vilayetinin yıllık telefon rehberini aldı, ortalama bir sayfa açtı ve parmağını bir isim üzerine koyarak:

- Dostlarım, dedi, işte bu adam...

Parmağıle gösterdiği yerde şu satırlar yazılı idi:

Bay Sarmaş. Eski tarih ve arapça öğretmenlerinden. Fatih, Altay sokak No.123, (Doğum tarihi:1882).

Bunları okuyan Lord Belmur ilave etti:

- Bay Sarmaş tam 55 yaşında...

...

Bay Mac O’Niam biraz sinirlenmişti:

-...Fakat şunu bilin ki Türkler genç te olsa, ihtiyar da olsa kolay kolay korkacak adamlar değillerdir. Onların kahramanlıklarını yalnız ben ve siz değil, bütün dünya biliyor...

Bahis kapsamında, Fatih’te iki odalı, kiralık “güneşi günde ancak birkaç dakika görebilen” evde kimsesiz yeğeni Oktay ile yaşayan ve aldığı “tekaüt maaşı” ile

¹²⁶ “Tenten’in Maceraları” Bkz. Ekler s.196

geçinmeye çalışan Bay Sarmaş’a gizli bir yardım eli uzanır. Bay Sarmaş’ın tepkisine karşılık bu gizli yardım; yirmi beş yıl önce Bay Sarmaş’ın ailesinden birinin Bay Cezmi Başak’a yaptığı iyilik karşılığında, Bay Cezmi Başak’ın bu iyiliği ödemesi biçiminde kurgulanmıştır. Bay Cezmi Başak’ın ödemesi/yardıımı, Yeşilköy’de havaalanının hemen yanındaki üç katlı köşk ve parayı kapsar. Uçakları “Şeytan Makinası” olarak adlandıran Bay Sarmaş, yeğeni Oktay’ın ısrarıyla yardımı kabul eder ve kahramanların yeni yaşantıları başlar. Oktay uçakları taşıt olarak henüz kullanamasa da saati onlardan öğrenmektedir:

Oktay çantasını açarak küçük bir kitap çıkardı:

- Bak, dedi, ne aldım. Devlet Havayolları tarifesi. Şimdi her geçen uçağa göre saatin kaç olduğunu sana söyleyebilirim!.. Saat 9 da Adana postası...9,30 da Balkan postasını yapan uçak geçer...12,35 de Kayseri... 13 de de Ankara postası geçer.Sonrası daha var...

Sarmaş Amca kızdı, adeta köpürdü:

- Seni yaramaz afacan seni, dedi. Beni daha fazla kızdırırsan sana havada uçacağım diye kemiklerini kıran Elmütinetül İkarun kitabını otuz kere yazdırırım...

Köşkün bir katını “Meşhur uçman Zeki Yonat ve ailesi” kiralayınca Oktay’ın havacılıkla bağlantısı artar. Tarık Zafer Tunaya’nın titiz araştırmalarının sonucunda roman, gülmece, yergi, polisiye öğelerini kapsar biçimde hazırlanmıştır. Ulusal duygunun, kurguda usta işi kullanımı da romanı etkili kılmaktadır. Uçman Zeki Yonat, Oktay’a Yeşilköy Havaalanı’nı tanıtır:

Zeki Yonat güldü:

- Bundan beş yıl evveline kadar, bunlar bile yoktu. Bu gördüğün yerlerde bir yabancı şirket uçak işletiyor, yalnız kendisi para kazanıyordu. Burada çalışanların çoğu Türk değildi. Ne Ankaraya, ne Adanaya, ne Kayseriye uçak gitmiyordu. Yalnız ecnebi memleketlere, o da bazılarına uçakla gidilebiliyordu. Şimdi bak hangarların üstünde, uçakların kuyruğunda sevgili ay-yıldızımız var. Bunları yapan Türk Cumhuriyetidir, bunlar yalnız Türk parasile yapıldı ve Atatürk çağının kıymetli Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya bu uçak meydanlarını, hangarları yaptırdı. İngiltereden en son sistem büyük yolcu uçakları getirtti.

Oktay hızla havalanan “Kuş” uçağına bakarak:

-Peki, dedi, neden uçakları memleketimizde kendimiz yapmıyoruz?

-Çünkü fabrikalarımız yok...

- Neden yok?

- Anlatayım: Cumhuriyet ilan edileli 14 yıl yakında bitecek... 14 yıl evvel Türkiye Cumhuriyeti yoktu, Osmanlı İmparatorluğu vardı. O vaktin padişahları yalnız kendilerini düşünüyorlar, koca koca saraylar yaparak içine kapanıyor, eğleniyorlardı. Onlar için Anadolu köylüsü, Türkiye yoktu. Zavallı köylülerden

o kadar çok vergi alıyorlardı ki, köylüler aç ve çıplak geziyorlardı.. Köylülerin para veremeyeceğini görünce bu sefer de yabancı memleketlerden borç para aldılar, gene eğlencelerine daldılar. Memlekette demiryolu, uçak, tren, bina, ambar hiçbir şey yoktu., yaptırmamışlardı. Halbuki şimdi bak, biz on dört senede bu kadarını yaptık, onlar dört yüz yılda bunların tekini bile yapmadılar.

...

Oktay sevinliyordu. Zeki Yonat onun böyle sevinçle raporu ikinci bir kere daha okuduğunu görünce memnun oldu:

-Aferin, dedi. Türk genci olduğunu isbat ediyorsun...Sizler Türk çocukları bu yurd işlerle uğraşmalısınız, çünkü yarın bizim yerimize siz geçeceksiniz...

“Tefrika No.8” de Tarık Zafer Tunaya, dipnotlar kullanmaya başlar. Dipnotlarda açıklanan sözcüklerden bazıları; viski, dedektif, kilometre, pertavsız (Pertavsız kalınca bir camdır. Onunla gördüğümüz şeylere bakınca büyük görürüz. Küçük yazılar da daha iyi okunur.), mihrace, biblodur (“Biblo, küçük oyuncığa benzeyen eşya ve heykellere denir. Kemikten, tahtadan ve taştan, demirden de olabilir. Bunlar bir ev süslemek için kullanılır. Büfelerin, masaların üstüne konur.”). Serüvenler, bahisde öngörülen üç bin kilometrelik uçuşun kapsamında Hindistan’dan Bağdad’a “Mihracenin Elması” peşinde çeşitlenir.

Çocuk Duygusu’nun 31 Mart 1938 tarihli 27.sayısında “Küçük Oktay Uçmanlığı anlatıyor” adlı dizi yazı yayına başlar.”Tefrika No.1” de dizi yazının başlangıcı aşağıdaki gibidir:

Sevgili arkadaşlarım,

Başımдан geçenleri tabii Tarık Ağabeyimin yazdığı romanımda okudunuz. Artık ben, uçman olacağım, uçmanlığın kıymetini her gün, her dakika daha iyi anlıyorum. Beni dinleyin, siz de uçman olun. Ben uçmanlığı ve uçakların nasıl işlediklerini öğreniyorum, sizlerden, sevgili okuyucularım ve kardeşlerimden ayrılmadan önce bir kaç hafta uçakları ve uçmanlığı anlatacağım.

Çocuk Duygusu, “Havacılık Haberleri” adlı köşede “Uçman Ağabey” imzasıyla yazılar yayınlanır. Bu yazıların başlıkları ve yayın tarihleri aşağıda sıralanmıştır:

Sayı 21(17 Şubat 1938): “ Uçman olunuz!”

Sayı 22 (24 Şubat 1938): “ Mektebimi bitirince Uçman olacağım..”

Sayı 23 (3 Mart 1938): “Yedikule telsiz istasyonu”

Sayı 24 (10 Mart 1938): “Uçaktan karaya telefon”

Sayı 25 (17 Mart 1938): “Potez 661” uçağının teknik tanıtımı.

Sayı 29 (14 Nisan 1938): “Büyük bir uçak: A.N.T.-25”

Sayı 31 (28 Nisan 1938): “TÜRK KÜŞÜ FİLOSU”

“Uçaktan karaya telefon” haberinde, uçaktaki yolcunun “karada aradığı insanla” görüşmesini sağlayan teknolojinin Türkiye’de de uygulanacağı duyurulur ve eklenir: “Çocuklar, Cumhuriyetin ve onun kıymetli Hava Kurumunun yurttaşların rahatı için ne

kadar canla, başla çalıştığını görüyorsunuz ya!” Fransız “Potez 661” uçağının ayrıntılı teknik tanıtımının yapıldığı haberde Potez 662 uçağında hazırlandığı bildirilir ve eklenir: “Darısı bizim bir kaç yıl sonra kurulacak olan uçak fabrikalarımızın başına!..” Derginin 49.sayısında “Uçman Ağabey”, “Havacılık” başlıklı yazısında “Çocuklar! Bu büyük gününüz kutlu olsun..” diyerek “30 Ağustos Zafer ve Uçak bayramı”nı kutlar. Çocuk Dünyası’nın 30 Ağustos 1940 tarihli 21.sayısında, “Türk Hava Kurumu Başkanı Erzurum mebusu Şükrü Koçak” imzası ile “30 Ağustos tayyare bayramı Türk vatandaşlarına Şükrü Koçağın hitabesi” yayınlanır. İnsanın doğaya karşı kazandığı zaferlerden biri olarak algılanan havacılık etkinliği¹²⁷ bu algı eşliğinde cumhuriyetin ilerleme ülküsü ile bağdaşan bir örnek alan oluşturur. Bu kapsamda çocuk dergileri havacılığın gözde bir ilgi alanı ve uğraşı olması yönünde yayınlar gerçekleştirmiştir.

¹²⁷ “3 Mayıs 1935’de Türkkuşu’nun yurt hizmetine açılışı dolayısı ile Atatürk’ün hava alanında yaptığı konuşmaya tanık olan Server Ziya Gürevin, olayı şöyle aktarıyor: “Dört yanımızı saran hava birden karışıyor. Mustafa Kemal Atatürk’ün alanda kurulu bulunan kürsüye doğru ilerlediğini görüyoruz. O’nun konuşacağını hiç kimse beklemediği için ovayı dolduran insan yığının içinden bir sevinç dalgası yükseliyor. Az sonra kürsü, görkemli bir görünüşe bürünüyor. Şimdi kulaklarımızda Dumlupınar’ın yalçın dağının sesi duyuluyor: “Bayanlar, Baylar! Bizin dünyamız -bilirsiniz- topraktan, sudan ve havadan oluşmuştur. Hayatın da, esas unsurları bunlar değil midir? Bu unsurlardan birinin eksikliği, yalnız eksikliği değil, sadece bozukluğu yaşantıyı olanaksız kılar. Hayatı, hele ulusal hayatı seven, onu korumak isteyen yurdun topraklarına, denizlerine olduğu gibi, havasına da ilginliğini her gün biraz daha çoğaltmalıdır. Bu ilginlik, saydığım hayat öğelerine egemenlikle olur. Doğa insanları türetti, onları kendine taptırdı da. Ancak insanların yaşayabilmeleri için, doğaya da egemenliğini şart kıldı. Doğaya egemen olmasını bilmeyen yaratıklar, varlıklarını koruyamamalıdır. Doğa onları, kendi unsurları içinde ezmekten, boğmaktan, yok etmekten ve ettirmekten çekinmemiştir. Türk, bu gerçeği çok önceden tanımak kapasitesini göstererek, kapsal bir dölenle toprağını ve onun türlü ürünlerini, insanlığa verimli kılmıştır. Coşkun denizlerde göğüslemedik dalgalar bırakmayarak insanlığa genlik veren kültür yollarını açmıştır. Lâkin yaşadığımız bu çağda, artık insanlar, yalnız karada ve denizde kalmadılar. Doğanın hava varlığının da içine daldılar. Hayat için, yaşamak için havayı yalnız nefeslenmenin yeter olmadığı anlaşıldı. Gerek ve gerçek olan hava egemenliği, açık olarak ortaya çıktı. Bütün ulusların büyük bir önemle oluşturmaya çalıştıkları bu alanda, Türk ulusu da kuşkusuz yerini almalıydı. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, kara ordumuzun yanında, donanmamızı kurarken, hava filolarımızı da, en son hava araçları ile düzenlemekten geri kalmadı. Kişilikleriyle onur duyduğumuz hava subaylarımız ve komutanları da yetmişmiş bulunuyorlar. Pilotlarımız, her zaman ve her halde, ulusun yüzünü ağartacak yüksek değerdedir. Lâkin arkadaşlar, bu kadarı yeter görmek doğru olmazdı. Hava işine, onun bütün dünyada aldığı önem derecesine göre genişlik vermek gereklidir.”¹

Bkz.Muhterem Erenli, “Atatürk ve Havacılık”,Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 4, Cilt: 2, Kasım 1985 <<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=1020>>

5.5.3. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu’nun Etkisi

TBMM’nin, 1 Kasım 1928’deki toplantısında bir önerge ile verilmiş olan “ Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun” tasarısı oybirliği ile kabul edilmiştir. TBMM’nin üçüncü dönem ikinci yıllık çalışmasına rastlayan 1 Kasım 1928’de Atatürk açılış konuşmasında harf devriminin önemine değinir:

...Efendiler! Türk harflerinin kabulüyle hepimiz bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına mühim bir vazife teveccüh ediyor. Bu vazife milletimizin kâmilan okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşkla bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususî ve umumî hayatımızda rastgeldiğimiz okuyup yazmak bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza yeni harfleri öğretmek içim tehalük göstermeliyiz.

Bu milletin asırlardan beri hiss olunmayan bir ihtiyacını birkaç sene içinde tamamen temin etmek yakında ufuklarda gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyet hazırlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin hepimiz heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak sde muallimliğın vicdani hazzı mevcudiyetimizi işba etmiştir(doyurmuştur) (Ülkütaşır, 1998: 81).

Atatürk’ün belirttiği heyecan, Türkiye’de ulus-devletin gelişimi eksenindeki iki itici gücün, dil ve tarih devrimleri, benimsenmesinde süreklilik gösterecektir. Dil ve tarih devrimlerinin öğretilerini geliştiren kurumlar oluşturulur. Bu çerçevede önce Türk Tarih Kurumu¹²⁸ kurulur. TTK, Atatürk’ün yönergeleriyle, Anadolu kültürünün

¹²⁸ Atatürk’ün yönergeleriyle, 15 Nisan 1931’de “Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti” adı altında kurulan kurumun adı, 3 Ekim 1935’te Türk Tarih Kurumu’na çevrildi. Türk Tarih Kurumu’nun amacı Türk tarihi ile Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları incelemek ve elde edilen sonuçları her türlü yollarla yaymaktır. Kurum amaçlarını gerçekleştirmek için anma törenleri, konferanslar, seminerler, kongreler düzenler, kazılar yaptırır, Türk ve Türkiye tarihine ait kitaplar yayınlar. Kurum, Türk Tarih Kongreleri düzenlemektedir. İlk iki kongre Atatürk’ün koruyucu başkanlığında yapılmıştır. Birinci Türk Tarih Kongresi, 2-11 Temmuz 1932 yılında Ankara Halkevi’nde yapılmıştır. Amacı yeni tarih görüşünün ve tarih öğretiminde izlenecek yolun öğretmenlere ve kamuoyuna anlatılmasıdır. 20-25 Eylül 1937’de Dolmabahçe’de yapılan İkinci Kongre, uluslararası nitelik kazanmış, yabancı bilim adamları da bu kongreye katılmıştır. Bu kongre, Türk tarihinin açıklanması ve belgelenmesi amacını gütmüştür. Kongre dolayısıyla, tarih öncesinden Cumhuriyet dönemine dek yurdumuzda ve Ortadoğu’da gelişen büyük uygarlıkları, maketler, mülajlar, resimler ve grafiklerle canlandıran bir sergi düzenlenmiş ve bu sergi Atatürk’ün ölümüne dek Dolmabahçe’de kalmıştır. Kurumun süreli yayını olarak, adını Atatürk’ün verdiği “Belleten” 1937 yılından beri yayınlanmaktadır. Bkz. <http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=1> (1 Eylül 2007).

geçmişini ve bunun Orta Asya bağlantısını belgelemek, klasik uygarlıkların Anadolu'daki kalıntılarını araştırarak, Türkiye'nin tarihini aydınlatmak için çalışmalara başlar. Kurumun başlattığı ilk kazı, "Alacahöyük Kazısı"dır (2 Ağustos 1935).

Çocuk dergileri, TTK'nun kabul ettiği "Türk Tarih Tezi" kapsamındaki iki temel savı¹²⁹ yaygınlaştırma çabasındadırlar. Bu amaçla, çocuk dergilerindeki öykü, roman, şiir gibi kurgularda savları destekler nitelikteki destan, söylence ve masallardan yararlanılır. Şen Çocuk'un 1 Teşvinsani 1932 tarihli 10.sayısı Ziya Gökalp'in "ALA GEYİK" şiiri ile açılır. Aynı dergide 12.sayfada "Niçin okuyoruz? TARİH" başlıklı yazı, şu tümcelerle tamamlanır:

Bir milletin daha yıllarca sene evvel doğup büyüdüğü, çoğaldığı, kazanup yaşadığı, harp edip ülkeler aldığı, sonrada onları kaybedip geri çekildiğini derin derin düşünerek tetkik etmek hakikaten insanın fikrini açar. Türklerin yıllarca evvel çok büyük hükümetler ve medeniyetler kurduğunu, cesur, sıhhatli, mert bir millet olduğunu tarihte anlıyoruz. Tarih olmasa kimse mazisini, atasını öğrenemez. Her Türk çocuğu tarihi çok sevmelidir. Tarihi okudukça atalarımızın kıymetini daha iyi anlar ve onları takdirle severiz. Eğer onların kusurları varsa o kusurları atar ve meziyetlerini yüksek huylarını benimseyerek onlardan daha üstün olmağa gayret ederiz. Tarihi iyi okuyup anlıyan her millet yükselmeğe muvaffak olmuştur.

Çalışkan Çocuk'un "Yalçın Anayurtta" adlı dizi yazısında ilk bölüm Türk Tarih Tezi'nin bildirisi niteliğindedir.¹³⁰ Yalçın'ın babası, Türklerin, anayurtları olan Orta Asya'dan çıktıklarını anlatır: "Türklerin bu çıkışlarını anlatan iki büyük arbağı (efsanesi): [Ergenekon ve Bozkurt] bu çağlardan kalmadır." Çocuk Duygusu, 1 Birinci Teşrin 1937 tarihli ilk sayısının 3.sayfasını "2 inci Tarih kurultayı" na ayırmıştır. "Türk Tarihinin aydınlandığı gün 20 Eylül 1937" başlığı ile "İstanbulda Dolmabahçe sarayında toplanan 2 inci Tarih kurultayından bir kaç görünüş"e yer verilir.¹³¹

Gökberk, "Dil Devrimi" ile ilgili olarak aşağıdaki açıklamaları yapmıştır:

Bakanlar Kurulu "Dilimize Latin harflerinin uygulanma biçimini ve olanağını düşünmek üzere" bir "Dil Encümeni" kurmuştu(23 Mayıs 1923). İlk toplantısında alfabe ve gramer alt kurullarına ayrılan bu encümen ile dil devrimi devletçe başlatılmış oluyordu. Az zamanda sözlük, terimler, etimoloji v.b. dil konuları üstünde de durmak gerektiği anlaşıncı, harf devrimini hazırlamak için

¹²⁹ Türk uygarlığı tarihin en eski uygarlıklarından biridir ve bu uygarlığın kökeni Orta Asya'dır.

¹³⁰ Bkz. Ekler s.191

¹³¹ Bkz. Ekler s.197

kurulan Dil Encümeni'nin böylesine geniş bir işi başaramayacağı, daha geniş bir örgüt gerektiği anlaşıldı (Gökberk, 1997: 76, 77).

Bunun üzerine Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulur¹³². “Türk Dil Kurumu, Türkiye'nin çağdaş uygarlık değerlerini benimsemesini sağlayacak zengin bir kültür dili oluşturmak ile görevlendirilmişti.”(Gökberk, 1997:85). TDK'nun çalışmalarıyla geliştirilen Türkçe sözcükler, çocuk dergilerinde listeler halinde yayınlanır. Şen Çocuk'un 1 Teşrinevvel 1932 tarihli 8. sayısında “Türkçe Ay ve Gün adları” yayınlanmıştır: “(Ay adları) Aram (Mart), Eril (Nisan), Bayız (Mayıs), Başal (Haziran), Tamız (Temmuz), Berkit (Ağustos), Oyal (Eylül), İpeç (Teşrinevvel), Tiber (Teşrinsani), Tekir (Kânunevvel), Ovat (Kânunsani), Üsüm (Şubat).

(Gün adları) Gire (Cumartesi), Pazar (Pazar), Erte (Pazartesi), Salı (Salı), Yalvaç (Çarşamba), Dernek (Perşembe), Adın (Cuma).”

Şen Çocuk'un 16.sayısında “Büyük Dil Soruşturması” başlığı ve “Türk Dili Tetkik Cemiyetinin liste halinde neşrettiği kelimelere münasip gördüğümüz karşılıklarını aşağıya yazıyoruz.” Açıklaması ile iki, sayfalık bir liste yayınlanmıştır. Derginin 17 sayısında benzer sunumla listenin yayını sürer.

Olgun Çocuk'un dili türdeşlerinden tümüyle ayrı ve arı bir dildir. Bu durum dergide şöyle açıklanır:

¹³² Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 12 Temmuz 1932'de Atatürk'ün talimatıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları, milletvekili ve dönemin edebiyatçıları Sâmih Rif'at, Ruşen Eşref, Celâl Sahir ve Yakup Kadri'dir. Kurumun ilk başkanı Sâmih Rif'at'tır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin amacı, “Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek” olarak belirlenmiştir. 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda kurumun yönetim organları seçilmiş, dil politikası belirlenmiş, bilimsel bildiriler sunulup tartışılmıştır. 26 Eylül-5 Ekim 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan Birinci Türk Dili Kurultayı sonunda kurumun “Lügat-Istılah, Gramer-Sentaks, Derleme, Lenguistik-Filoloji, Etimoloji, Yayın” adları ile altı kol hâlinde çalışmalarını sürdürmesi kabul edilmiştir. 1934'deki kurultayda cemiyetin adı, Türk Dili Araştırma Kurumu; 1936'daki kurultayda ise Türk Dil Kurumu olmuştur. TDK'nun kuruluşuyla birlikte çağdaş Türkçede çok hızlı bir arılaştırma akımı da başlamıştır. Atatürk'ün öncülüğünde, Türk dilinin yabancı kökenli sözlerden temizlenmesi akımı, 1935 sonbaharına kadar sürmüştür. Atatürk'ün ölümünden sonra öz Türkçe akımı Türk aydınları arasında sürekli tartışılan bir konu olmuş ve özellikle 1960'tan sonra Türk Dil Kurumu bu akımın öncülüğünü yapmaya devam etmiştir. Bkz. Tarihçe, <http://www.tdk.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10> (1 Eylül 2007).

Büyük Türk çocuğunun dergisi kendi öz dilile yazılır. Dergimizin yazıları baştan başa sizin anlıyacağınız biçimde öz dilimizle yazılmıştır. Bundan böyle de öyle yazılacaktır. Her sayıda kullandığımız kulağıma yabancı gelecek sözlerin sayısı otuzu geçmeyecektir. Yanlarına da ötedenberi konuşmakta olduğumuz, karışık ve öz olmayan eski dil sözleriyle karşılıklarını şimdilik yazacağız!...

Ulusal dilin benimsenmesinde Çalışkan Çocuk, köktenci tutumunu Olgun Çocuk'daki gibi militaristçe sergilemek yerine, yaratıcılığı desteklemeyi yeğler. Okurları arasında "Öz Türkçe Yazı Yarışması" düzenler¹³³:

Okuyucularımız arasında bir "Öz TürkçeYazı yarışı" açıyoruz. Bu yarışa yazı yazan her okuyucumuz girebilir. Yalnız yazı göndereceklerin şunları gözetmelerini istiyoruz:

- 1- Yazılar öz Türkçe sözlerle yazılmış olmalı
- 2- Yazılar 15 kelimeden çok olmamalı
- 3- Yazılar kağıtların yalnız bir yüzüne ve okunaklı yazılmalı.

Çalışkan Çocuk "ÖZ TÜRKÇE KÖŞESİ"nde her sayısında 20 teksöz (kelime)yayınlar. Dergi 13. sayısında " BÜYÜK ÖNDER KEMAL ATATÜRK'ün Büyük sözlerinde kullandığı Öz Türkçe Teksözler"i tam sayfa yayınlamıştır.

Çocuk Duygusu, dil devriminin başlangıçtaki coşkusunun izlerini taşımasa da, ilgili süreçte önemli tarihlerin yıldönümlerini anımsatarak TDK'nun etkisini yansıtır:

HARF İNKİLABI

10 uncu Yıldönümü Türkiye'nin her tarafında törenle kutlandı

On yıl ne çabuk geçti. 10 yıl önce 9 Ağustos günü, Büyük Kurtarıcı Atatürk bize Latin alfabesini öğretmiş ve o gün Arap harfleri maziye karışmıştı¹³⁴. On yıl önce yeni Türk harflerile okuyup yazmaya başlayan çocuklar bu yıl liseyi bitirip çıkacaklar. Bu nesil Arap harflerini katiyen tanımayacak ve tanımıyor. Eskiden

¹³³ Çalışkan Çocuk, 3- 29 Eylül 1934 Cumartesi, sayı 3

¹³⁴ "...Mustafa Kemal, 1928 yılı Ağustos ayının sekizini dokuzuna bağlayan Perşembe gecesi İstanbul'da Sarayburnu (Gülhane) Parkı'nda CHP'nin tertiplediği ve halkın da katıldığı bir eğlente gösterileri bir süre izledikten sonra ayağa kalktı ve harf devriminin başladığını müjdeleyen nutkunu söyledi." Bkz. M.Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, İstanbul, 1998, s.62.

kamış sopalar, falakalarla okuduğumuz Arap harflerini, yıllarca öğrenemez, kavrayamazdık. Şimdiki harfleri altmışından sonra öğrenenler çoktur. Bilhassa Çorluda, Ankara köylerinde dolaşırken gözümüzle gördük: Yetmişlik ihtiyarlar, torunlarından yeni Türkçeyi öğrenmişlerdi. Gazeteyi bülbül gibi okuyorlardı.

Gülhane parkında 9 Ağustos gecesi yapılan merasimde Bay İbrahim Necmi bize yeni dilimizin fazilet ve kolaylıklarından bahsetti. Uzun söze ne hacet!. Hakikat meydanda. Bugünkü çocuklar için artık eskisi gibi okuyup yazma zorluğu kalmamıştır. Ne mutlu sizlere, çocuklar! Dilimize uymıyan yabancı harfleri öğrenmeden yetiştiniz...

Çocuk Duygusu'nun 29 Eylül 1938 tarihli 53. sayısında "Dilci Ağabey"nin yazısı yer alır:

DİL BAYRAMI: 26 Eylül..

Yeni olmakla beraber bugün olduğu gibi gelecekte de, Türklerin en ünlü bir bayramı olacaktır.

Bir ulusun öz dili, egemenlik kadar önemlidir. Zaten öz dil, egemenliğin müjdecisi, hatta egemenliğin kendisidir.

Bir memleket düşünün ki, kendi sınırları içinde yabancı dille konuşuyor..Bu memleketin yabancı memleketlerden farkı var mıdır? Dilsiz memleket, kuvvetli, iri yarı, fakat konuşamıyan bir insana benzer. Öz dili olmıyan bir memlekete benzettiğimiz bu insan, gezer, koşar, kuvvetlidir.. Her şeyi yapar..Fakat gördüğünü ve yaptığını anlatamaz.

O halde bu insan ne işe yarar?

Hiçbir işe yaramaz, değil mi çocuklar?..İşte biz de, bizim memleket de bir zamanlar böyle idi. Kocaman Osmanlı İmparatorluğu Türkçe konuşmasını bilmiyordu.Konuştukları lakırdıların çoğu Arapça ve acemce idi.. Yazdıkları şiiri ne İstanbullu, ne de Anadolu'lu anlamıyordu. Fakar onlar bu kopyacılıkla bir zaman yüzlerce yıl öğündüler. Orta Asyaya akın ve o akının marşlarını söyleyen ozanlar çoktan unutulmuştu. Padişah kendi keyfine bakıyor, Arapça ve acemce gazel dinliyordu. Bütün Rumeli ve Anadolu tahsilsiz kalıyor, dillerinin inceliklerini öğrenemiyorlardı.

Çocuklarım, bu çok sürmedi. Yurdu kurtaran Yüce Başbuğ Atatürk, kurtardığı ulusun unutulan, daha doğrusu unutturulan öz dilini, yüz yılların ardından çıkardı.

İşte bu kalın sislerin ardından doğan öz dilimizin kurtuluşu, 26 Eylül günü oldu. Onun için bugün 26 EYLÜL dil bayramı bizim en büyük bayramlarımızdan

biridir. Havacılık bayramı nasıl havacılığımızı kurtardı ise, dil bayramı da dilimizi kurtardı.

Dünyada, milyarlarca yıldan beri hiçbir başbuğ bu kadar yeniliği on beş yıl içinde yurduna vermemiştir. Hiçbir komutan yurdu için bu kadar çalışmamıştır. Biz Atatürk'ü bunun için severiz ve bu sevgimiz dil bayramını bize sunduğu için çok, hem de pek çok artmıştır.

Sağlam Çocuk, Çocuk Alemi, Çocuk Dünyası ve Ümit Çocuk'da dilin değişimi sürecine ilişkin katkıları gösterir bulgulara rastlanmadığı gibi bu dergilerin yayınlarında eski dilden sözcüklerin sayısı belirgin biçimde fazladır.

BÖLÜM VI

6. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar ve Tartışma

Tek parti döneminde ülkemizde yayınlanan çocuk dergilerinde yurttaşlık bilincinin oluşturulmasına ilişkin, çocuk dergilerinde yurttaşlık, demokrasi, devlet, insan hakları, temel toplumsal kurumlar ve cumhuriyet bilgisini konu edinen yazı, resim, fotoğrafların değerlendirildiği bu çalışmanın sonuçları aşağıda verilmiştir.

Yurttaşlık konulu tartışmalara yeniden odaklanılmasında “yurttaşlığın değişen doğası bulunuyor” (Üstel, 1999: 145). Yurttaşlık, sanayi sonrası toplumlarda devlet-yurttaş denkleminin geliştirilmesinde güncellenemez ve küreselleşmenin tetiklediği ulus-devletin geçerlik bunalımının da etkisiyle tartışmaların odağına taşınır. Türkiye’de ulus devletin gelişimi sürecinde etkili olan “ulus” tanımındaki/kavramındaki özgün işlevi, Gündüz aşağıdaki gibi örnekler:

Ulus düşüncesinin dayandığı temeller açısından kontrata dayalı ve kolektif ruha dayalı ulus anlayışı birbirlerinden ayrılmaktadır. ...Bu bağlamda Atatürk’ün “Türküm” demeyi “Türk” olmaya üstün tutan “Ne mutlu Türk’üm Diyene” sözü ulusa aidiyeti, yurttaşlık ilişkisi olarak kavramsallaştırması, bugünün demokrasi ve yurttaşlık anlayışlarıyla da uyumludur. Ulusa aidiyeti ilke olarak iradeye bağlayan ve yurttaşlığı soydaşlığa üstün tutan bu anlayış, kontrata dayalı ulus tanımının doğal bir sonucudur. ...Bugün, bütün dünyada tartışılan ulus anlayışı üzerinde, cumhuriyetin tercihi geçerli sayılabilecek bir durumdadır.(2005: 52, 53).

“Herhangi bir insan topluluğunun üyesi olmak, kendini, onu reddederek olsa bile geçmişine göre konumlandırmak demektir. Dolayısıyla geçmiş, insan bilincinin sürekli bir boyutu; insan toplumunun kurumları, değerleri ve diğer kalıplarının kaçınılmaz bir bileşenidir.” (Hobsbawm, 1999: 20). Türk toplumundaki bu geçmiş

duygusunun değişimleri ve dönüşümlerinin izinde, çocuk dergilerinin yurttaşlık bilinci oluşturmaya yönelik yayınları; genel olarak toplumbilimin temel sorunsalını¹ “yurttaş-okur” etkileşimine dönüştürmüştür: “ Yurttaşın ürünü olan okur, nasıl olup da yurttaşı değiştirebilir?”

6.1.1. İnsancılığın Yansıması

Çocuk dergilerinin yazınsal biçimi tümüyle insancılığı gözetmese de, yayıncıların okura yaklaşımı, günümüzde çocuğa küçük tüketici yaklaşımından çok uzaktadır. İnsan hakları ve yurttaşlık bilincinin tarihsel arka planında insancılığın, evrimiyle gelişen düşünce biçimi, Şen Çocuk ve Çalışkan Çocuk’da egemendir. Bu düşünce biçiminin gelişiminde büyük bir katkısı olan François Rabelais’nin “Gargantua”²

¹ “İşte başta tarih olmak üzere genel olarak toplumbilimin temel sorunsalı, ‘çevresinin ürünü olan insanın, nasıl olup da çevreyi değiştirebildiğini’ açıklamaktır.” Bkz. E.H.Carr, J. Fontana, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılı*, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s.7,8.

² “...Ortaçağdan söz açıtıysak, bu kitapta çevirisini okuyacağınız Gargantua’nın yazarı François Rabelais ortaçağ ile yeniçağ arasında köprü kuran, ortaçağın insan değerlerini pek az sanatçının bağdaştırebildiği ölçüde bağdaştıran bir yeni adamdır da ondan açtık. Bir devrimcidir, ama kaçımız anlamışızdır gerçek devrimin, yalnız var olanı yıkmakla değil, varlığın üstüne varlık katmakla başarılıldığını. Devrimci olarak diri diri yakılmaktan zor kurtulmuştur François Rabelais, takma adıyla Maitre Alcofribas Naiser. Doğum tarihine bakalım. Pek belli değil, 1494 yılı olsa gerek. Montaigne 1533’te doğmuştur, Rabelais’den kırk yıl kadar sonra, Erasmus ise 1466’da ondan aşağı yukarı otuz yıl önce. Hümanizmanın bu iki büyük adamı arasında Rabelais ortada yer alıyor; demek, hümanist düşüncenin gelişmesinde de tam ikisinin ortasındadır. Erasmus’un açtığı çığırı dil ile düşünce arasında eşsiz bir sentez, bir birleşim kurmakla gerçekleştirmiş, Montaigne’in kabuğuna çekilerek, açılmış alanlarda rahat rahat düşünebilmesini sağlamıştır. İp üstünde türlü hokkabazlıklar yapan Rabelais, altında ateşler yanmaktadır, ha düştü ha düşecek. Oysa cambaz korkmaz, yere bakacağına, elinde bir çanak dolusu şarap, içer de içer, güler de güler. Gargantua’nın başında şöyle seslenir okurlarına:

Bu kitabı okuyan okur dostlar
Atın içinizden her türlü kuşkuyu
Okurken irkilmeyin sakın
Ne kötülük var içinde ne muzırlık
Doğrusu güldürmekten başka da
Bir hüner bulamayacaksınız pek
Başka yola gidemiyor gönlüm
Sizleri dertler içinde görürken

sının, Çalışkan Çocuk’da “Bütün yeryüzünde tanınan bu romanın sürükleyici, eğlendirici, güldürücü büyük karikatür serisini”³ yayınlaması söz konusu düşünce biçiminin okurda kurulması açısından yaşamsal önem taşımaktadır. Olgun Çocuk’un tek parti yanlısı tutumu, Çocuk Dünyası’nın Milli Şef övgücülüğü, Çocuk Alemi’nin çocuk-gülmece dergiciliği arasındaki tutarsızlığı, Sağlam Çocuk ve Ümit Çocuk’daki kültür şoku görünümü, adı geçen dergilerin yukarıda belirtilen düşünce biçimini okurlarında yapılanmasını sağlamasını önlemiştir.

6.1.2. Sorumluluk Temelli Yurttaşlı Eğitimi

“Cumhuriyetin ilk yıllarında, Cumhuriyetin gereksinim duyduğu yurttaşların eğitimindeki temel eğilimin, bu yurttaşlara ulusun bütünlüğünün ve devletin devamlılığının sağlanması konusunda kendilerine düşen görevi öğretmek olduğunu görürüz.”⁴ Ulus-devletin geçerlilik bunalımı kapsamında türlü biçimlerde sürekli olarak değinilen bu durum, “Medeni Bilgiler”de “Vatandaşa karşı devletin vazifeleri”ve “Vatandaşın devlete karşı başlıca vazifeleri” bölümlerinin bir arada işlenmiş olması ile büyük ölçüde anlam taşımaz. “Cumhuriyet düzenine geçiş, yurttaş eğitimi de bir gereklilik olarak beraberinde getirmiştir. Yurttaş kavramı zaman ve mekânla sınırlı olmasına karşın insan kavramı, zamanla sınırlı olmayan evrensel bir kavramdır. Yurttaş, bir hakkın öznesi değil bir yükümlülüğün sorumlusudur.”⁵ Yurttaşlık eğitiminde “sorumluluğu” Gündüz şöyle açıklar:

Yurttaşlık eğitiminin temelinde yer alan bir başka alan, sorumluluktur. Bireylerin yalnızca hak ve görevler temelinde yurttaş olarak tanımlanması yetersiz ve geçersizdir. Asıl, bunun üzerinde eyleme geçecek, etleyecek birey, yurttaş olur. Çünkü, yurttaşlık eğitiminin de somut olarak gözlemlenebileceği

Gülen kitap yeğdir ağlayan kitaptan

Gülmektir çünkü insanı insan eden.

Bkz. François Rabelais, *Gargantua*, Çev. Vedat Günyol, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, ss.10,11. Ayrıca Bkz. Ekler s.198

³ Çalışkan Çocuk, 11 Nisan 1935, Sayı:31, s.8,9.

⁴ Bkz. Doç. Dr. Tufan Erhürman, *Hukuk İlintili Yurttaşlık Eğitiminde Yöntem Sorunu*,

<<http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/tufanerhurman.doc>>

⁵ Bkz. F.Dilek Gözütok, “Hukuk ilintili yurttaşlık eğitimi”

<<http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/dilekgozutok.doc>>

temel alan, bireyin, bir grup içinde belli bir sorumluluğu yerine getirmesidir. (2005: 55).

“Sorumluluk temelli yurttaşlık eğitiminde yapılan reformlar, önce yurttaşlara sorumluluklarının yanında ulusal mevzuattan kaynaklanan haklarının da öğretildiği bir sisteme ve daha sonra, özellikle de son yıllarda uluslar arası andlaşmalarda ve sözleşmelerde yer alan hakların da yurttaşlık eğitiminin bir parçası kılındığı bir eğitim programına doğru bir evrim geçirmiştir.”⁶ Türkiye’deki yurttaşlık eğitiminin söz konusu bu evriminde “Medeni Bilgiler” belirleyicidir. Çocuk Dergileri, Medeni Bilgiler’de “Vatandaşın devlete karşı başlıca vazifeleri” bölümünde işlenen “İntihap etmek (Seçime katılmak), vergi vermek ve askerlik yapmak” olarak üç başlıkta toplanan konulara koşut düz yazı, şiir, öykü, romanlar yayınlamakla ve kapaklarında bu konuları işlemekle, sorumluluk temelli yurttaşlık eğitiminde eğitsel medyalar biçimde var olurlar. Bu kapsamda Şen Çocuk, meslek edinmenin ve beceri kazanmanın İsveç prensesi için de geçerli olduğunu haber yaparak ekonomik ödevi anımsatır. Çalışkan çocuk ve Olgun Çocuk konu kapsamında yurtseverliği gerekçe gösterir ve yurttaşların ödevleri ile felsefeyi ilişkilendirir. Çocuk Dünyası ve Çocuk Duygusu yurttaşlık ödevlerini kapaklarında kullanarak kalıcı bir etki yaratmayı amaçlar.⁷ Çocuk Alemi, Sağlam Çocuk ve Ümit Çocuk ilgili çabayı usta işi sayılamaz yazınsal örneklerle gerçekleştirmiştir.

6.1.3. Cumhuriyet Çağı

“ Cumhuriyet aklın idealinden, serbest araştırmadan, özerk yargıdan, bilme ve anlama çabasından ödün vermeyen yurttaşlar aracılığıyla varlığını sürdürür.” (Gülbüz, 2005: 51). Çocuk dergileri, Türkiye’de cumhuriyeti, bilme ve anlama çabasındaki bireylerin kendi varlıklarını tanıdığı bir çağ olarak nitelendirir. “Osmanlı’nın son yıllarına kadar Anadolu’da pek bilinmeyen Karagöz ve kuklanın Cumhuriyet döneminde özellikle halkevleri kanalıyla Anadolu’ya taşındığını görüyoruz” (Özhan, 2001: 211). Cumhuriyetin insana verdiği değer, temel hak ve özgürlüklere saygısı, çağdaşlaşmayı gerçekleştirmek üzere ortam oluşturmuştur. “Ülkemizde de Cumhuriyetle birlikte,

⁶ Erhürman, A.g.m.

⁷ Bkz. Ekler s. 191, 192, 199,200

insanın değer ölçülerini din ve gelenekte aramayıp, bunları aklın ışığıyla aydınlatmak istemesi demek olan ‘aydınlanma’ dinden bağımsız bir dünya kültürü oluşturmaya başlamıştır.”(Günay,1998: 178). Yurttaşlarına kazandırdığı ve kazandırmakta olduğu çağdaş toplumsal değerler nedeniyle cumhuriyet çağı o kadar önemlidir ki “Anayasamızda ‘Türkiye Cumhuriyeti’nin idare şeklinin Cumhuriyet olduğu’ hükmünün değiştirilemeyeceği, değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği ayrı bir anayasa maddesiyle teminat altına alınmıştır” (Kocatürk, 1998: 6). Cumhuriyet çağında çocuk dergileri, yurttaşın yarattığı okurun, yurttaşı değiştirebildiği ortamı sağlaması bakımından önemlidir. Şen Çocuk söz konusu bu ortamı, başta sayfa düzenindeki özen ile sağlar. Çalışkan Çocuk’un cumhuriyetin felsefi söylemini kapaklarındaki kurgularda sloganlaştırması ve sayfa düzenindeki uzman yaklaşımı zamanının ilerisinde, yarına yöneliktir. Açıklanan özenin Şen Çocuk’da başlayıp Çalışkan Çocuk’da daha da ileriye götürülmesi de cumhuriyetin ülkülerinden ilerleme ile bağdaşması bakımından anlamlıdır. Olgun Çocuk’un tek parti yanlısı militarist tutumu, okurda yurttaşlık bilinci oluşturulmasında cumhuriyet yönetimine bakışı, ulus devlete uyum yönünden sağlar; cumhuriyet, Türk çocuğunun her gününü bayram yapan, devletin koruyucusudur. Çocuk Duygusu, “Cumhuriyetimizin Sonsuz ve Parlak Eserleri”nde, cumhuriyeti evrensel ve ulusal ölçekte kavramsallaştırmakla, okurun yurttaşı değiştirmesine katkı sağlar. Çocuk Dünyası’nın gösterişsiz ama araştırmacılığı Milli Şef dönemi tedirginliğinde sürdürme çabası, İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı sıra dışı koşullarla uyumludur. Cumhuriyet kurumlarının önemi, savaşa bağlı artan coşkuyla hazırlanmış okur ürünü yazılarda şiirlerde belirtilir. Çocuk Dünyası’nın yoksul ama mutlu görünümünü destekleyen okur yazı ve şiirlerine “sayfalar” ayrılmıştır: “Küçük Okuyucular yazılarınızın Çokluğundan bu sayfa da sizindir!”⁸

6.1.4. Ulusal Duygu

Ulusal duygu, bir işin törel değerinin kaynağını toplum/ulus ile açıklar: “Bir işin ahlaki bir değeri olması, ayrı ayrı insanlardan daha yüce bir kaynaktan çıkıyor olması dır.

⁸ Çocuk Dünyası, 10 Haziran 940, sayı 10

O kaynak toplumdur, ulusdur.”(Ozankaya, 2001: 20). Ağaoğulları, Rosseau’nun yurtseverlikteki duygusal bağların türdeşini inançta aramasını şöyle açıklar:

...dinin, vatanseverlikle aynı işlevi yerine getirebilmesi, yani yurttaşları duygusal bağlarla birbirlerine ve devlete bağlayabilmesi için belli bir biçim almış olması gerekir. ...Rousseau’nun önerdiği din, toplumsal yaşamı düzenlemeye yönelik olan, daha açıkçası her bireyin ahlaklı bir insan olmasını ve yurttaşlık görevlerini sevmesini sağlayan bir dindir. Kendi deyişiyle “Sadece toplumla ilgili bir inanç belirtisi [*Yurttaşlıkla ilgili bir din*] vardır ve egemen bunun maddelerini- dinsel dogmalar olarak değil, insanların toplumsal uyumuyla ilgili duygusal ilkeler olarak- saptama hakkına sahiptir; çünkü bunlar olmazsa ne iyi bir yurttaş, ne de iyi bir uyruk olunabilir. Rousseau’nun “yurttaşlık dini” olarak adlandırdığı bu din topluma özgü bir dindir, hatta bir devlet dinidir. Ancak Antik yurttaş dininden farklı olarak doğrular üzerine kuruludur ve hoşgörülüdür; daha da önemlisi, toplum sözleşmesiyle yaratılan yapıyı besler. Kısacası, daha önceki din türlerinin olumlu yönlerini kendinde toplamış ve olumsuz yönlerini dışlamış olan bir dindir(2006: 158, 163).

Rousseau, yurttaşlığı din ile ilişkilendirerek, çağının okurunda yurttaşlığın aşkın imgesini geliştirmeye çalışır. Çocuk dergilerinin benzer nitelikte çabası, Rousseau’nun katkılarıyla gelişen laik düşüncenin temel alındığı alanda, ulusal duyguya “bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen” anlamlarında bir kutsallık yakıştırır. Söz konusu bu yakıştırma, başta tarihsel roman/tefrika roman, “Ulusal hikaye” olmak üzere diğer yazın türlerinin katkısıyla yapılmıştır.

6.1.5. Öğrenme Öğretme

Çocuk dergilerinde yurttaşlık bilincinin oluşturulmasında, tek parti döneminde oluşturulan toplumsal kurumlara yönelimin açıklanabilmesi için öğrenme ve öğretme süreçlerinin önemine başvurulabilir. “Öğrenme; bir kişinin bilgisinde ya da davranışında yaşantı yoluyla meydana gelen az çok kalıcı izli değişikliktir.” (Woolfolk, 82, Ün Açıkgöz, 1998: s.8’deki alıntı). “Gagne ve Dick’e göre (1983) öğretme, içsel öğrenme süreçlerini destekleyen öğrencinin dışında gerçekleşen olaylar takımıdır.” (Ün Açıkgöz, 1998: 12). Dil devriminde TDK’nun hazırladığı sözcükleri ve eski dildeki karşılıklarını gösterir listelerin çocuk dergilerinde yayınlanması, okurları öğrenme, öğretme süreçlerine davet eder. “Dilde özleşme akımına karşı çıkanlar, en çok her yaşta yeni bir dil öğrenmenin güçlüğü üstünde dururlar. Oysa dilde özleşme akımına köklü bir yön verilmesi gereğine inanarak, Atatürk

1932’de dil devrimini başlattığı dönem 52 yaşındadır.” (Cumalı, 1995: 91). Cumhuriyet aydınlanmasıyla yaşanan gelişimi anlamlandırmanın tek ögesi dildir. “Ben öbür dilleri kendi dilimi unutmak için öğrenmem, eğitimimden edindiğim töreleri değiştirmek için yabancı uluslar arasında dolaşmam; ben vatanımın yurttaşlık hakkını yitirmek için başka uyruğa geçen bir yabancı olurum o zaman, kazanmaktan çok yitiririm.”(Uygur, 2001: 18).

Çocuk Duygusu’nun ilk sayısındaki “İstanbulda Dolmabahçe sarayında toplanan 2 inci Tarih kurultayından bir kaç görünüş”, öğretme sürecinde, okurun geçmiş duygusunun doğasını çözümlemesini sağlamak için yayınlanmıştır. Yayındaki kurultay için düzenlenen ve kazılardan elde edilen buluntuların sergilendiği serginin fotoğrafları, yaşantı yoluyla öğrenmeye dikkat çekilmesi açısından önem taşır.

6.2. Öneriler

Toplumların birbirine benzemesi için ayrı geleneklerin birleştirilmesiyle oluşturulan melez kültürler, ekonomik bağımlılık ilişkilerine dayanmaktadır. Böylece, tarihi reddeden küresel kültüre, güç dengelerindeki eşitsizlik damgasını vurmaktadır. Hakların yalnızca kültürel etkileşim temelinde üretilmesi/güncelleştirilmesi de eşitsizlik kapsamındadır. Uluslar ötesi yaşantıları yüceltir görünen ve egemenleşmekte olan kültürün yanında, tarihi varsayan/benimseyen bilim, insanın zamanı etkili kullanarak gönenç içinde özgürleşmesini ve yüceltilmesini sağlar. İnternetin 21.yüzyılda yoğun kullanımı, dergi yayıncılığını olumsuz anlamda ve büyük ölçüde etkilemiştir. Küreselleşmenin eğitsel medyası olarak internette ulus-devletlerin sınırlarının kaldırıldığı sanal dünyalar, yine yurttaşlık bilincinin geliştiği toplumlarca törel, eğitsel, insancıl ve ulusal kapsamda denetlenebilir. Bu konuda; bu araştırmada konu edinilen çocuk dergileri olumlu nitelikleri ile örnek oluşturabilir. Özgün ve yaratıcılığa yönelik çabanın örneklerine çocuk dergilerinde rastlanmaktadır. Aydınlanma çağının birçok ülküsü ile birlikte söz konusu çabanın “ötelenmesi”, ulus devletin çözülmesine yol açacak eğitsel yaşantıdır. Bilgi toplumu olma yolunda ulusal ölçek ve yapılanmaya yer

verilmezse, bilgi toplumunun ana eksenini eğitim, zamanı tersine çevirerek, bilimi ve kültürü tümüyle güç dengelerindeki eşitsizlik yararına başkalaştırabilir ve tekniği geliştiren insan, insan olmaktan uzaklaşabilir.

KAYNAKÇA

- Afetinan, A.(1998). **Medeni Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Ağaoğulları, M.A.(2006). **Ulus –Devlet ya da Halkın Egemenliği**. İstanbul:İmge Kitabevi.
- Akçay, M.A. (2002). Atatürk ve Vargas dönemleri (1920-1938): Türkiye ile Brezilya'nın Sanayileşme Kararlarının Karşılaştırması, **Planlama Dergisi Özel Sayı . DPT.nin Kuruluşunun 42. Yılı**
- Akşin, S. (Ed). (1997). **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908- 1980**, İstanbul: Cem Yayınları
- Altan, Ö., Bora, T. Ve Koraltürk., M.(Ed.). (2007). **Mete Tunçay'a Armağan**, Hakkı Uyar, CHP'nin Avrupa'nın Radikal ve Demokrat Partileri ile İlişkileri, İstanbul: İletişim Yayınları
- Altınbaş, D. (2006). **Avrupa Kimliği** Ankara: Avrasya-Bir Vakfi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi – ASAM
- Arı, A. (2002). Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim. **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, Sayı 2**
- Aristoteles, (1998). **Atinalıların Devleti**, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd.Şti.
- Aslan, Y. (2001). **TBMM Hükümeti**, Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920- 30 Ekim 1923), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Atatürk (1981). **Söylev (Nutuk)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Avcıoğlu, D. (1998). **Türkiye'nin Düzeni** (Birinci Kitap).İstanbul: Tekin Yayınevi
- Aybay, R. ve Ünsal, A. (Ed.).(1998). Teba-i Osmani'den T.C. Yurttaş'ına Geçişin Neresindeyiz? **75. Yılda Tebaa'dan Yurttaş Doğru**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Aybay, R. ve Ünsal, A. (Ed.). (1998)

Aytaç, A. Murat (2002). İmparatorluk: Bir Manifesto Çağrısı. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırma Merkezi Tartışma Metinleri** No: 48. (Haziran 2002).

Azadovski, M. (2002). **Sibirya'dan Bir Masal Anası -Avrupa Fikir Tarihinde Halkbilim**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları

Başaran, İ. E. (1998). **Eğitim Psikolojisi Eğitimin Psikolojik Temelleri**, Ankara: Aydan Web Tesisleri

Baloğlu, B. (2002). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi** İstanbul: Der Yayınları

Bauman, Z. (1998). **Sosyolojik Düşünmek**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Berkes, N. (1997). **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Bilim C., Doğru H., Say Yağmur, Yakut K. ve Güneş, İ. (Ed.). (1999). **Çağdaş Dünya Tarihi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Bozkurt, N. (2004). **Bilimler Tarihi ve Felsefesi**, İstanbul:Morpa Kültür Yayınları

Bozkurt, N. (2004). **20.Yüzyıl Düşünce Akımları**, İstanbul:Morpa Kültür Yayınları

Cachin, M. ve Maublanc, R. (1993). **Felsefe, Bilim ve Din**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın 25

Carr, E.H. ve Fontana, J. (1992). **Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık**, Ankara: İmge Kitabevi

Cumalı, N. (1995). **Ulus Olmak**, İstanbul: Çağdaş Yayınları

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (1991).**Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım**, İstanbul: ÇYDD

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (1994). **Geçmişten Geleceğe Atatürk**, İstanbul: ÇYDD

Çığ, M.İ.(1996). **Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni** İstanbul: Kaynak Yayınları

Çılgın, A. S. (2004). Genç Cumhuriyetin Ütopyası: "Gürbüz Türk Çocuğu" U.Ü. **Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** Yıl: 5, Sayı: 6, 2004/1

Çotuksöken, Y. (1994), **Atatürk'ten Seçme Düşünceler**, İstanbul: Özgül Yayınları

Çotuksöken, B.(2001), **Cumhuriyet Döneminde Öğretim ve Araştırma Alanı Olarak Felsefe**, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Descartes (1995). **Felsefenin İlkeleri**, İstanbul: Say Yayınları

Dubois, C. (1993). **Dictionnaire Larousse** Cilt 5, İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş.

Duman, D.(1995). **Türkiye’de İslamcı Yayıncılık**. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi. Sayı: 4-5 (1995).

Duman, D. (1999). Milli İktisat Politikasına Bir Katkı: 1930’larda Yerli ürün Sergileri.

75 Yılda Çarklardan Chip’lere İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

Duman, D. (1999). 1930’larda Ekonomideki Korumacılık Politikasının Okullardaki Yansımaları: “Yaşasın Yerli Malı, Yaşasın Kumbara!” **75 Yılda Çarklardan Chip’lere** İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

Dursun, T. (2002). **Tek Parti Dönemindeki CHP Büyük Kurultayları** Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları

Ekinci, N. (1997). **Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları

Gökberk, M. (1997).**Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk**. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Gözler, K. (2000). **Türk Anayasa Hukuku**. Bursa: Ekin Kitabevi

Günay, M. (2005). **Cumhuriyet Döneminde Felsefe Tarihçiliği**, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Günay, M. (1998). Cumhuriyetin Felsefi Söylemi: Gökberk ve Mengüşoğlu, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı** (1998).

Gündüz, M. Ve Gündüz, F.(2005). **Yurttaşlık Bilinci**, Ankara: Anı Yayıncılık

Haçerlioğlu, O. (1994). **Felsefe Sözlüğü** 9.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi

Hirsch, E.(1997). **Anılarım** Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi, Ankara: Tübitak Yayınları

Hobsbawm, E. (1999). **Tarih Üzerine**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Iggers, G. G. (2003). **20. Yüzyılda Tarih yazımı**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

- Işıklı, A. (1994). **Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- İçduygu, A. Keyman, E. Fuat ve Ünsal, Artun (Ed.). (1998). **75. Yılda Tebaa'dan Yurttaşa Doğru**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- İpekçi, A.(2004). **İnönü Atatürk'ü Anlatıyor**. İstanbul: Dünya Yayıncılık A.Ş.
- İskit, S. R. (2000). **Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış**, Ankara: MEB Yayınları
- Janoski, T.(1998). **Citizenship and Civil Society**, Cambridge: Cambridge University Press
- Karaçalı, Y.(2005). **Yurttaşlık Bilinci**. Türk Dili Dergisi Sayı: 108 (Mayıs-Haziran 2005)
- Kalafat, Y. (2001). Atatürk- Halk Kültürü Milli Kimlik, **I. Uluslar arası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri** (6-7 Ekim 2000), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Karadeniz, A. (2002). **Düşünce ve Edebiyatımızda Yurt ve Dünya Dergisi**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Kaynaradağ, A. (2002). **Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Kili, S. (1994). “Atatürk, Uygarlık ve Dünya Ulusları”, **Geçmişten Geleceğe Atatürk**, ÇYDD yayını
- Kili, S. (2000). Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi I**, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Kocatürk, U. (1998). Cumhuriyetin Anlamı, Önemi ve Milletimize Kazandırdıkları **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı** (1998).
- Korshunova, L. (2004). **Felsefe Nedir?** İstanbul: Morpa Kültür Yayınları
- Lemke, C. (1998). Citizenship and European integration. **World Affairs** (Spring 1998)
- Mallan, John T.ve Welton, David A. (1988). **Children and Their World**, Boston: Houghton Mifflin Company

- Maubourguet, Patrice (1993). **Théma Larousse** Cilt 1 İnsan ve Tarih, İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş.
- Abdülbaki, M. (2005). **Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri Atatürk Dönemi Ders Kitabı**, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Ozankaya, Ö. (2001). **Atatürk'ün Demokrasi Dersleri**, İstanbul: Cem Yayınevi
- Öncül, R. (2000). **Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü**, İstanbul: M.E.B. Yayınları
- Özden, M. (2006). Türkiye’de Halkçılığın Evrimi (1908-1918) **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Sayı: 16 (2006)
- Özhan, M. (2001). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Geleneksel Türk Tiyatrosu, **I.Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları
- Öztürk, M. (2004). **Sosyoloji 2**. Ankara: Açıköğretim Lisesi Yayınları
- Platon(2001). **Timaios**, İstanbul: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd.Şti.
- Pressey L.Sidney ve Robinson P.Francis (1991). **Psikoloji ve Yeni Eğitim**, İstanbul: MEB Yayınları
- Rabelais, F. (2002). **Gargantua**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, J. J. (1991). **İtirafılar I**, İstanbul: M.E.B. Yayınları
- Rousseau, J. J. (1991). **İtirafılar II**, İstanbul: M.E.B. Yayınları
- Rousseau, J. J. (2004). **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine** İstanbul: Morpa Kültür Yayınları
- Sarıtaş, M. (2002). Ekonomik Kalkınmanın Sosyo-Kültürel Temelleri, **Planlama Dergisi**, DPT’nin Kuruluşunun 42.Yılı Özel Sayısı
- Sayılı, A. (1982). **Mısır ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Selçuk, İ. (1994). “Demokrasi, ‘Aydınlanma’ Çağı’nın Ürünüdür.” **Geçmişten Geleceğe Atatürk**, İstanbul: ÇYDD Yayını.
- Selçuk, İ.(2007). Emperyalizm Ne İstiyor? **Cumhuriyet Gazetesi** (7 Eylül 2007).
- Şenel, A. (1996). **İnsanlık Tarihi Boyunca İnsan Hakları ve Demokrasi İlişkisi**, İzmir: İzmir Barosu Yayınları

- Şimşek, H.(2001). XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine, **Milli Eğitim Dergisi, Sayı: 151** (Temmuz Ağustos Eylül 2001).
- Tanilli, S. (1994). **Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?** İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tanilli, S. (1994). **Voltaire ve Aydınlanma**, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tanilli, S. (1994). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş I İlkçağ**, İstanbul: Cem Yayınevi
- Tanilli, S. (1995). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş II Ortaçağ**, İstanbul: Cem Yayınevi
- Tanilli, S. (1994). **Yüzyılların Gerçeği ver Mirası İnsanlık Tarihine Giriş III. Cilt XVI. ve XVII. Yüzyıllar**, İstanbul: Cem Yayınevi
- Tanilli, S. (1994). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş IV. Cilt XVIII. Yüzyıl**, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Tanör, B. (1997). **Kuruluş** İstanbul: Yenigün Haber Ajansı
- Thoreau, Henry D. Ve Lafargue, P. (1999). **Haksız Yönetime Karşı · Tembellik Hakkı**, Çev. Vedat Günyol, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Tunaya, T. Z. (1997). **Devrim Hareketleri İçinde Atatürkçülük**, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Tunaya, T. Z. (2000). **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Tunçay, M. (1981). **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)**. Ankara: Yurt Yayınları
- Tunçay, M. (1999). **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)**.İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (1993). **İsveç ve Finlandiya Sosyal Demokrat Partilerinin Programları**, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
- Türkoğlu, P. (2000). **Tonguç ve Enstitüleri**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları
- Uluç, T.(2006). Tevhit-Teslis Polemiğinin İslâm Felsefesindeki Yansıması: Yahyâ Bin ‘Adî ve Makâle Fî’t-Tevhîd’i **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.5, Sayı: 9 (2006/1).

- Ulusavaş, M. (2000). **Demokrasi ve İnsan Hakları ve Eğitim Sistemiyle Etkileşimi**. İzmir: D.E.Ü.Buca Eğitim Fakültesi
- Uluslararası Af Örgütü (1995). **İlk Adım İnsan Hakları Eğitimine Başlangıç İçin El Kitabı**, İstanbul: Uluslararası Af Örgütü
- Uyar, H. (1999). **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul: Boyut Yayınları
- Uygur, N. (1989). **Çağdaş Ortamda Teknik Denemeler, Değişler**, İstanbul: Ara Yayıncılık
- Uygur, N. (2001). **Dilin Gücü** Bütün Yapıtlarına Doğru Denemeler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üçok, B. (1985). **Atatürk'ün İzinde Bir Arpa Boyu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Ülkütaşır, M.Ş. (1998). **Atatürk ve Harf Devrimi**, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Ün Açıkgöz, K. (1998). **Etkili Öğrenme ve Öğretme** İzmir: Kanyılmaz Matbaası
- Ün Açıkgöz, K. (2003). **Aktif Öğrenme** İzmir Eğitim Dünyası Yayınları
- Ünsal, A. (1998). Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi, **75. Yılda Tebaa'dan Yurttaş Doğru**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- Üstel, F. (1999). **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Ankara: Dost Kitabevi.
- Westfall, R. S. (2000). **Modern Bilimin Oluşumu**, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları
- Yeşilyaprak, B. (2001). **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Yıldırım, C. (1996). **Bilimin Öncüleri**, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları
- Yılmaz, V. (1992). **Helsinki Demokrasisi ve İnsan Hakları**, İstanbul: Tümm zamanlar Yayıncılık

İNTERNET KAYNAKÇASI

Aktan, C.C. “21. Yüzyıl ve Anayasal Demokrasi”

<http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/liberal-demokrasi/aktan-anayasal-demokrasi.pdf> (1 Eylül 2007).

Akyüz, Y. (2001) “2002 Yılı Başında Eğitim-Cumhuriyetten Günümüze Eğitim - Cumhuriyetle Başlayan Değişim” <<http://www.meb.gov.tr/Stats/Apk2002/2.htm> > (10 Eylül 2007)

Ata, B. “Tarih Öğretiminde Bir Araç Olarak; Tarihi Romanlar”

<<http://www.egitim.aku.edu.tr/bahriata5.doc> > (1 Eylül 2007).

Ata, B. “İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Tarih Öğretimi”

<http://www.acikarsiv.gazi.edu.tr/dosya/BaltaciogluveTarihOgretimi.doc> (20 Ağustos 2007).

Carey, H.C. The trade, domestic and foreign- Chapter II. Of Slavery In The British Colonies <<http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/slvtr10.txt> >,(10 Eylül 2007).

CatholicEncyclopedia: “Calvinism”<<http://www.newadvent.org/cathen/03198a.htm>.> (10 Eylül 2007)

Çalık, R. “Atatürk’ün Ölümü Üzerine Alman Basınında Yer Alan Haberler”

<<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=210>>

Çapoğlu, S. “Avrupa Birliği’ne üyelik koşulu olarak insan hakları ve Türkiye’nin durumu”< <http://www.jura.uni-sb.de/turkish/scapoglu.html>> (11 Eylül 2007).

Çetin, N. Edebî Sanatlar, <<http://www.aof.edu.tr/kitap/ioltp/2273/unite10.pdf>> (11 Eylül 2007).

Duparc, C. “Avrupa Toplulukları Komisyonu Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları”

< <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/kinsanhak.rtf>> (11 Eylül 2007).

Erenli, M. “Atatürk ve Havacılık”

<<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=1020>>(12 Eylül 2007)

Erhürman, T. “Hukuk İlintili Yurttaşlık Eğitiminde Yöntem Sorunu”

<<http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/tufanerhurman.doc>> (11 Eylül 2007)

“Giambattista Vico - [The New Science](#)”

<http://www.historyguide.org/intellect/new_science.html> (12 Eylül 2007)

Gözütok, D. F. “Hukuk İlintili Yurttaşlık Eğitimi”,

<<http://www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/dilekgozutok.doc>> (11 Eylül 2007)

Gülsoy, “M.T. John Locke’un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü”

<<http://www.jura.uni-sb.de/turkish/TGuelsoy1.html>>, (11 Eylül 2007).

Halsall, P. “Ancient History Sourcebook: Code of Hammurabi, Hammurabi's Code of Laws” <<http://www.fordham.edu/halsall/ancient/hamcode.html>> (1Eylül 2007).

HeraclitusPhilosophicalfragments<<http://www.reference.com/browse/wiki/Heraclitus>> (10 Eylül 2007).

“Hergé: Biography”<<http://tintin.francetv.fr/uk>>(13 Eylül 2007).

“Hergé (Georges Remi) (22/05/1907 - 3/3/1983, Belgium)”<<http://lambiek.net/artists/h/herge.htm>>

Hoemann, G.H. “Civil war overview”<<http://www.civilwar.com/articles>> (12 Eylül 2007).

Hooker, R. (1996), “The declaration of independence”,

<<http://www.wsu.edu/~dee/AMERICA/DECLAR.HTM>>(13 Eylül 2007).

[Horwitz](#), T. “Göçmenlik ve Kara Efsanenin Laneti”,

<<http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=191>> (12 Eylül 2007).

Julius K. “Life of Luther- Luther And The Reconstruction Of The Church, To The First Religious Peace (1525-1532)” <<http://www.gutenberg.org/dirs/etext05/7luth10.txt>>(10 Eylül 2007)

Kırıkkanat,M.G. (2001). “1 Temmuz 1901”

<<http://www.milliyet.com.tr/2001/07/01/pazar/yazmine.html>>(13 Eylül 2007).

Kocatürk, U. “Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri - Millî Mücadele- Millî dava ve sarsılmaz gücümüz” <<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=FikirDusunceler&IcerikNo=36>> (10 Eylül 2007)

Kongar, E. “Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür”

<http://www.kongar.org/makaleler/mak_ku.php> (12 Mayıs 2007).

Kongar.E. Milliyetçilik ve Yurtseverlik,

<http://www.kongar.org/aydinlanma/2005/489_Milliyetcilik_ve_Yurtseverlik.php> (3 Eylül 2007).

Küçükömer, İ.(1962). Irkçılığın Kaynakları ve Türkiye, Yön, 139, 5 Aralık 1962, S. 12; 140, 12 Aralık 1962, S. 11.” Romantik Akım ve Irkçı politika”

<<http://www.geocities.com/tfpsikoloji/kucukomer/01.htm> > (10 Eylül 2007).

Özer A., “Ülkemizde egemenlik ve yargı erkinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

kararları karşısındaki durumu” <<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg20/aozer.pdf>> (12 Mayıs 2007).

Özsarı, M. ,Halkevleri,<<http://w3.balikesir.edu.tr/~mozsari/Halkevleri.htm> >(1Eylül 2007).

Ronald C. ve Ronald H, “Saved by Grace - A Study of the Five Points of Calvinism”

<<http://www.rsglh.org/Saved.By.Grace.htm> >(10 Eylül 2007).

Sağır, M. Ö. (2005) “Açıkoturum: Yeni Türk Ceza Yasası, Sunuş Konuşması Akdeniz

Üniversitesi Hukuk Fakültesi” <<http://www.akdeniz.edu.tr/hukuk/oturum.htm>> (11 Eylül 2007).

Şahin, İ.(2005). “Hümanizm ve Eğitim” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com sayı: 11 (Kış 2005). (13 Eylül 2007).

“The H.G. Wells Society- [bibliography](http://www.hgwellsusa.50megs.com)”,< <http://www.hgwellsusa.50megs.com>. > (1 Eylül 2007).

“Theology of St. Paul”<<http://www.newadvent.org/cathen/03198a.htm>.> (12 Eylül 2007).

Thomas Hobbes, “De Cive (The Citizen) Philosophical Rudiments Concerning Government and Society - Of the state of men without Civill Society”,

<<http://www.constitution.org/th/decive.htm>>, (15 Mayıs 2007).

Türkyılmaz, T.“Alanya’da Güzellik Yarışması Başlıyor”

<http://www.yenialanya.com/yazarlar.aspx?KatAd=Yazarlar&KatId=9&YazAdi=Tuba>

Uyar, H. “Türkiye’de Tek Parti Döneminde CHP’nin Toplumsal Kökenleri: İkinci Seçmenler Örneği (1935)”<<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/7.pdf>> (1 Eylül 2007).

Uyar, H. “Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938)”

<<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/25.pdf> >(10 Eylül 2007).

<http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=1>

Yürük, A.T. ve Karakul, S. “Çağdaş Toplumda İnsan Haklarının Doğuşu ve Gelişimi”

<<http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/1268/unite03.pdf> >(12 Eylül 2007).

“XV.Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu Haziran 2004 Sonuç Bildirgesi - Katılımcı Demokrasi, Sivil Ağlar ve STK'lar 18-19 Haziran 2004” < <http://www.boell-tr.org>> (12 Eylül 2007).

<<http://www.britannica.com/eb/article-9063138/religion> >(10 Eylül 2007)

<<http://www.celik-is.org/hakkinda/dunsen-har.htm>> (13 Eylül 2007).

<<http://www.civilwar.com/articles>>(10 Eylül 2007)

<<http://www.constitution.org/th/decive.htm>>

<<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul>> (13 Eylül 2007).

<<http://www.istanbulbarosu.org.tr/Detail.asp?CatID=1&SubCatID=2&ID=2440>>

<http://www.library.pitt.edu/libraries/is/enroom/juvenile/nesbit_jrnls.html>(1 Eylül 2007).

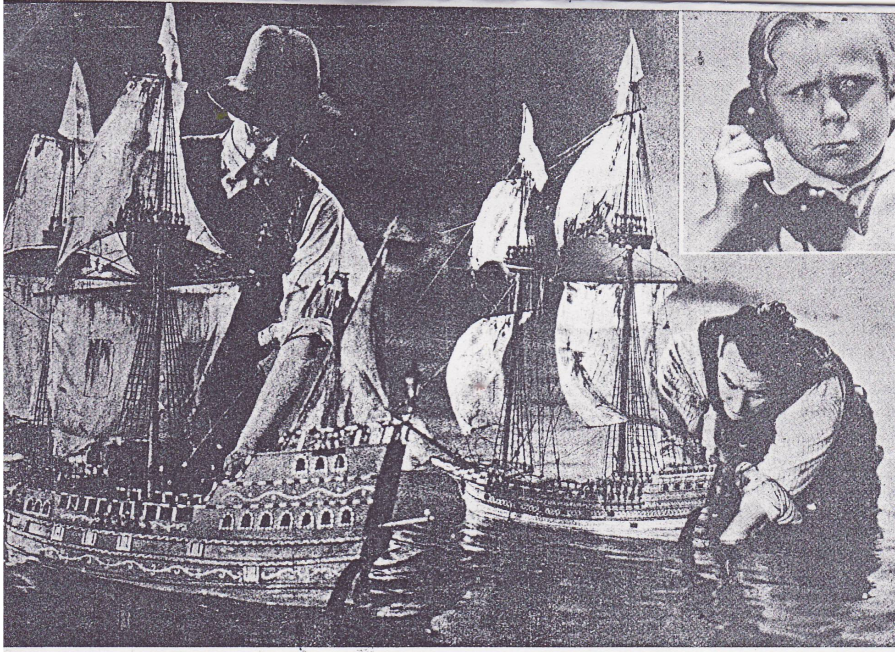
<<http://www.militaryheritage.com/7yrswar.htm>>(1 Eylül 2007).

<<http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/kb5.htm> > (1 Eylül 2007).

<<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa21.htm> > (13 Eylül 2007).

<<http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=1> >(10 Eylül 2007)

EKLER

Fen dünyasında olup bitenler :

Heyecanlı filmler nasıl çevrilir, nasıl hazırlanır?

Küçük bir havuzun içinde yüzen büyük vapurlar — Bir aktörün avucunun içinde duran yelken gemileri — Gökten paraşütsüz atlayan adamlar — Boğa yılanını boynuna saran canbazlar...

Bütün bunların birdenbire aklınızı durduracak kadar meraklı ve garip hileleri vardır. Perdede her gördüğünüz sahne hakikat değildir.

Çocuklar! hemen ve kısaca söyleyelim ki, perdede her gördüğünüz sahne, hakikat değildir. Filmlerde akılları duran ne önemli, ne heyecanlı sahneler görürsünüz! Meselâ, büyük bir trans Atlantik, yahut büyük bir yelken gemisi yanmıya başlar; ateşler, alevler içinde ve deniz ortasında batıp gider. İşte bunun hilesi! Yukarıdaki resme dikkat ederseniz, bu yelken gemilerini küçük bir havuz içinde hazırlayan sanatkarları görürsünüz. Bu yelkenliler, filme alınırken, objektifle o kadar büyütülür ki, perde hakikaten muazzam

bir yelken gemisi Atlantik denizinde gidiyor, sanırsınız!

Bütün bunlar, sinemacılığın birer hilesidir. Fakat, bu hileler, o kadar fenni ve seyircileri o kadar aldatıcı bir şekilde yapılır ki, bütün dünya bunları perdede görünce inanır ve heyecanla seyreder.

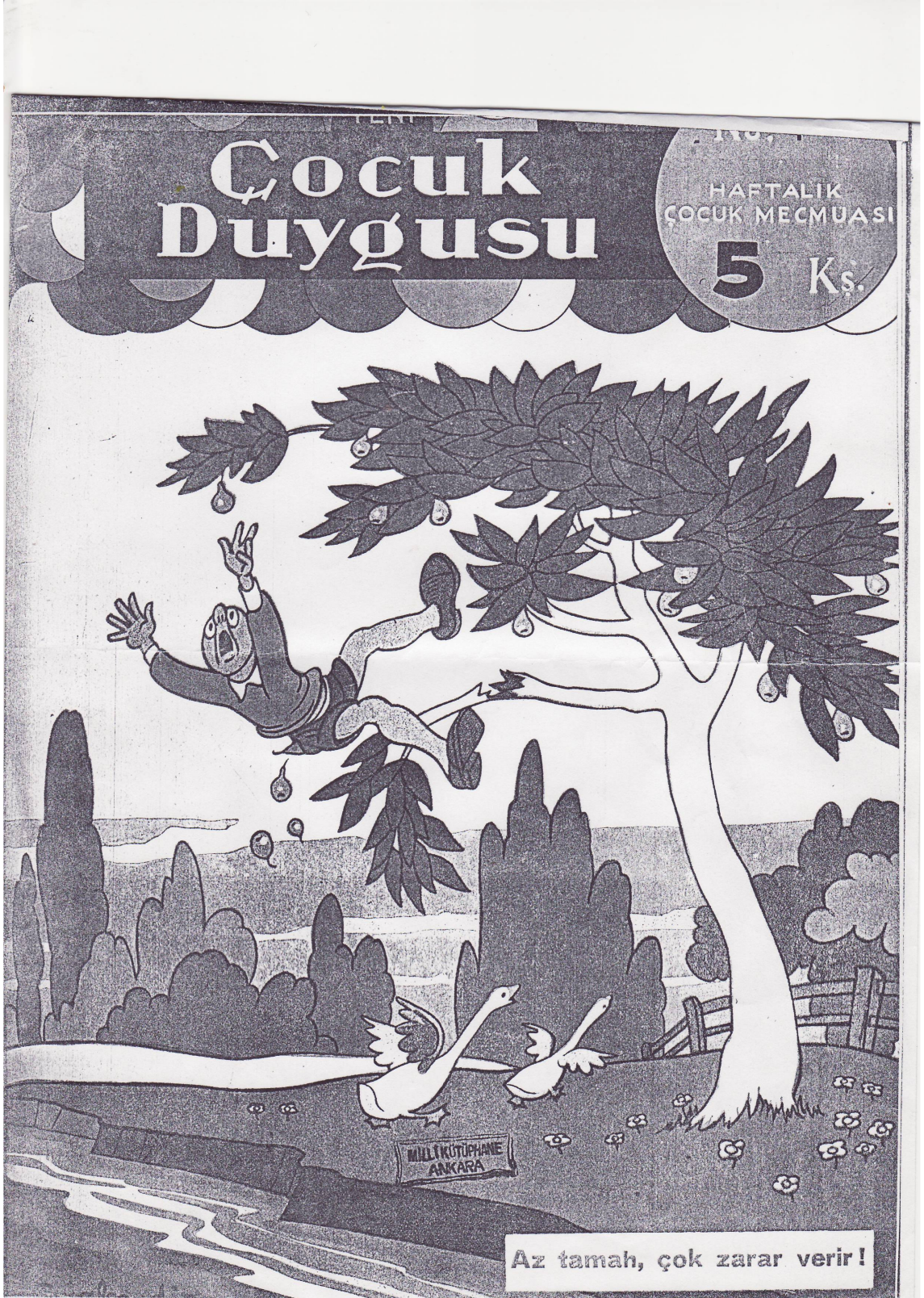
Sonra birdenbire stüdyoda büyük bir boğa yılanının bir aktöre sarıldığını hayretle görürsünüz! İnanmayın.. bu, yılan, boğanın bir taklididir, örneğidir. İç hava ile doldurulmuştur. Aynı zamanda bir başka tarafta boğa yılanının çekilmiş hakikî bir filmi de var-

dır. Sahisi ile taklidi, aynı zamanda birbirine eklenmiş filmlerle gösterilir.

İşte bir hırsız.. Polisten kaçmak için otuz katlı bir binanın üst katından kendini sokağa atıyor ve yere düşer düşmez -bir yeri kırılmadan- kalkıp kaçıyor, bunun hilesine bakınız: otuz katlı bir binanın hakikî boyu bir, bir buçuk metre bile yoktur ve stüdyoda mukavadan yapılarak yine objektifle büyütülmüş ve filme öyle çekilmiştir. Adanın üst katından atıldığını görürsünüz, amma, hakikî otuz katlı binadan değil. Bu nükavva binanın üstünden atla-

(Devamı 5 inci sahifede)

ÇALIŞKAN ÇOCUK'un GEZİCİ ARKADAŞI YALÇIN ANAYURTTA

Arkadaşlar !

ÖNCE size kendimi tanıta-
cım. Bir kez (kere) birbirimizi
anlayıp öğrenince, aramızda
derin bir kardeşlik bağı, büyük bir
arkadaşlık sevgisi uyanacaktır.

Ben: Yalçın; babam: Dağ; anam:
Kaya'dır. Benim bütün atalarım,
soyum sopum Balkan dağlarında
dogup yaşadıkları için biz bu
adları benimzedik.

Ben, babalarımın ilk yurtları
olan Rumeli'nin o göklere yüksel-
miş dağlarını. Vardar ırmağının
sınırlar söyleyen berrak sularını,
altın bacaklarla süslü ovalarını,
çam ormanlarıyla bezenmiş yayla-
larını görmedim. Bunların yüreği
oynatan, içi sırlatan deyimlerini,
yalnuz, babacığımın, anacığımın
dillerinden hemen bergün işildirdim.

Babam anlatırdı:

«Atalarım Türkler, anayurtları
olan Orta Asya'dan çıkarak ara-
sım (dünyanın) dört kögesine ya-
yılmışlardı.

Türklerin bu çıkışlarını anla-
tan iki büyük araba (efsanesi):
[Ergenekon ve Bozkurt] bu
çağlardan kalmadır.

Yalçın oğlum!... bunu her Tür-
kün bilmesi gerektir. Anlatayım
da belleyesin:

Yurtlarından sürülen, tutsak
olan Türkler yurtlanmak için bir-
çok uza (zaman) doluştılar. Sonra
dağlar arasına sıkışmış, güzel göl-
leri, yayırları olan bir yere geldiler.

Türkler buraların begendiler, ve
oraya yerleştiler. Bu yerin adını
Ergenekon «dağ eteği» koydular,
sonraları bu söz yurt diye kulla-
nıld. «Bugün Macarların «origon»
sözü yurt demektir. Bu da erge-
nekondan gelir, çünkü Macarlar da
öz Türklerdir. Atalarımız dört yüz
yıl bora da böylece gizli yaşadılar,
ama burada türediler, arttılar,
büyük bir budun oldular.

Artık Ergenekona sığmaz, bu

Babam DAĞ anam KAYA olan YALÇIN

gizli yaşayışa dayanamaz oldular. Tutsaklık
zincirini kırıp Ergenekondan çıkmak ista-
diler. Ancak balarını yüksek dağlar kapa-
yordu; bunları delip çıkmanın yolu yok-

tu. Çok düşündüler, en sonra
içlerinden uslu, düşünceli biri çıktı.
Meğer bu adam demiri eritmek
biliyormuş. Demiri eriterek dağ
ikiye ayırdı ve büyük Türk bu-
dunu Yeryüzünün dört bucağına
yayılarak, birçok ülkeler kazandı-
lar. Bu demireye BOZKURT ad-
ındı. Türklerin Ergenekondan
kurtuldukları bugün de, en büyük
bir bayram sayılır. Her yıl bu
günün dönümünü: kızgın büyük bir
ocakta, bir parça demiri eriterek
kutlanırlar. Türk Başbogu, bu de-
mir parçasını ocaktan alır, bütün
budunun ileri gelen erkek, kadın
ve çocuklarının başlarından geçi-
rerek onları uğurlar.

Eski Türklerin demir bayramı
yaptıkları tarihe de geçmiştir. Bi-
zans imparatorunun, Altay harına
gönderdiği elçi Roma kbu bayrama
gününde bulunmuş ve bütün gör-
diklerini yazmıştır. Büyük Attilanın
Don ırmağına gelince, suyu geç-
meden, bütün ordusunu yere koy-
duğu bir demir kılıç üzerinden
geçirdiğini ve demirin Türklerce
en ünlü bir nesne olduğunu, Bizans
ve Roma tarihleri yazmaktadırlar.
İşte yavrum Çetin!.. Türklerin
Ergenekon ve Bozkurt araba
budur...

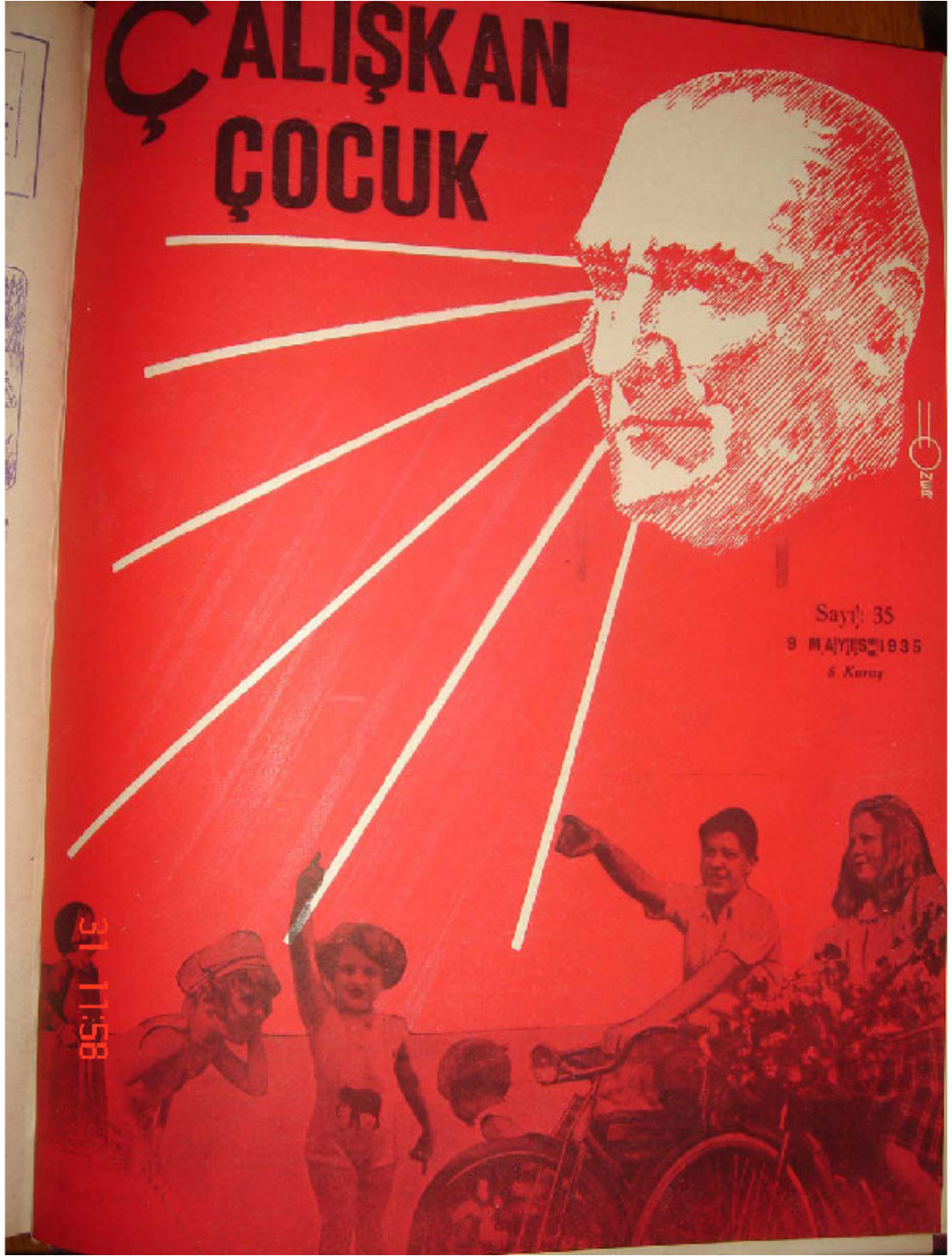
Böylece Ergenekondan çıkan
Türk akınlarından bir kol Doguya
gitmiş :

Sibir ve Çin ülkelerini baştan
başa dolamış. Okadar ki Çin'de
büyük bir hanlık kurmuşlar. Yüz-
lerce yıl bütün bu sınırsız, sonsuz
ülkenin 400 milyon kişisi, bir
Türk Başbogu boyunu eymiş.
Türklerin buyruğu altında ya-
şamış...

Bir kol aşağı inmiş: İran, Ef-
gan, Hint ellerine yayılmış.

Başka bir kol yukarı çıkmış:
Oral dağlarını aşarak Rusya'yı
baştan başa geçmiş, bir yandan
Cerman topraklarına girmiş, bir
uçtan Balkanları aşmış...

(Arkam var)

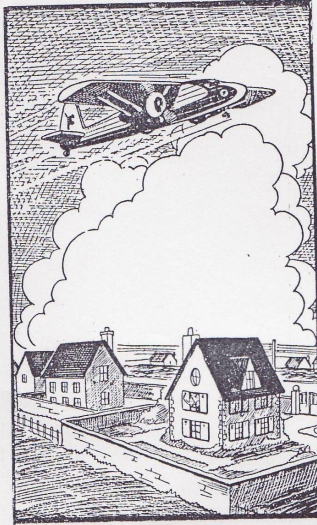
Tefrika No. 3

Oktay hemen kösedeki gazeteci kadına istasyon caddesini sordu ve gösterilen caddede evlerin numaralarına bakarak ilerlemeğe başladılar. Oktay birdenbire ellerini çırpı ve zıplamağa başladı. Sarmaş amca şaşırmıştı.

Ne oldu? diye sordu.

— Ne mi oldu?... İşte 90 numaralı küçücük köşkümüz... Bak ne güzel, ne şirin...

90 numaralı köşk sahiden güzeldi. Etrafında çiçekli küçük bir bahçe vardı. Her katta bol güneş gören üç oda vardı. Odaların hepsinin duvarları açık renk kâğıtla kaplanmıştı. Döşemeler iyi bir zevkle seçilmişti. Yerlere iç açan renklerden örülmüş halılar serilmişti. Duvarlarda tablolar, kıymetli heykelcikler yerleştirilmiş raflar asılı idi. Oktay gözleri

Yeşilköy üstünde bir uçuş..

parlıyarak etrafa bakıyor:

— Burası öyle güzel ki, diyordu. peri masallarındaki gibi, dünyanın en hoş eşyalarile süslü... Buraya hemen gelip yerleşmeli...

Biraz sustu, sonra:

— Her halde Fatihteki evimizden çok iyi!.. diye mırıldandı.

Sarmaş amca:

— Öyle... dedi, fakat görüyorsun ya, tam dokuz oda; ben bunları nasıl temizlerim!..

Başını salladı:

— Hem bu ev benim değil ki...

Noterin verdiği zarf hâlâ elinde idi. Açma zamanı geldiğini düşünerek açtı. İçinde 90 numaralı (Gökyüzü) köşkünün Bay Sarmaşa ait olduğunu gösteren bir kontrat vardı. Kontratın yanında birkaç yıllık bütün vergilerin verildiğini gösteren bir makbuz, bir de taşınma masrafı olarak bankadan alınacak bin liralık bir çek vardı.

Oktay:

— Görüyorsun ya, dedi, bu ev tamamiye senin...

Sarmaş amca başını elleri arasına aldı:

— Gözlerime inanamıyorum, dedi. Böyle bir köşk, sahiden çok büyük bir şey. Benim bu işe bir türlü aklım ermiyor. Fatihteki evimizde ne kadar rahattık... Orada otuz yedi senedir otururum... Sonra tahtaları silinecek iki odacık vardı.. Burada tam dokuz kocaman oda var.

Fakat Bay Sarmaş gittikçe «Gökyüzü» köşküne alıştığını, ısındığını anlıyordu. Burası güzel bir yer, insanın içini açacak bir yuva idi.

Etraftaki manzaraya bakmak için pencereyi açtı. Fakat hemen yüzünü ekşitti.

— Koca koca hangarlar... Hepsi de tren yolunun öte tarafında... Hiç

Anlatan : Tarık Z. TUNAYA

te güzel değil, bunlar fabrika mıdır nedir böyle? Durmadan motor sesleri geliyor.

İçini çekti:

— Bari onların yerinde çayırılık olsaydı... dedi.

Oktay:

— Zararı yok.. dedi, hangarların ön tarafı yemyeşil çayırılık... Hem bahçemiz de var...

— Öyle ama, çayırın inekleri nerede?... Benim bildiğim çayır ineksiz, keçisiz olmaz... Hani inekler, hani keçiler?

Oktay birdenbire bağırdı:

— Amca, amca... Buldum, orası çayır filân değil!..

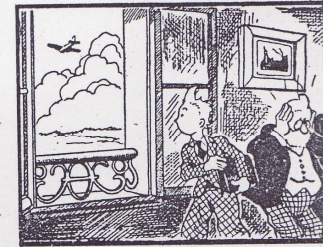
— Ne?

— Görmüyor musun, orada uçaklar var... Orası uçak meydanı... Yeşilköy uçak meydanı...

— Na.. na.. nasıl? Ta.. ta ..tayyareler mi?..

— Evet amca... Bak, bak, işte bir tanesi uçuyor.

Oktay, gözleri büsbütün açılmış, ayaklarının ucuna basarak pencereye dayanmış, Devlet Havayollarının vinliyerek kalkan bir uçağına bakıyordu. Uçak, hangarların önünde müthiş bir sür'atle kayarak havalanıyordu.

— Aman.. Onu görünce başım döndü.

Türk Tarihinin aydınlandığı gün

20 Eylül 1937

İstanbulda Dolmabahçe sarayında toplanan 2 inci
Tarih kurultayından bir kaç görünüş

Büyük önderimiz ATATÜRK ve Garp
âlimleri tarih kurultayında

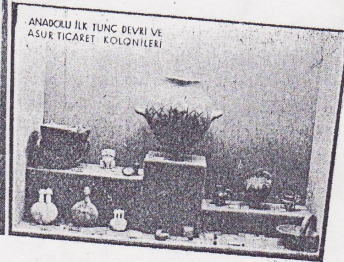
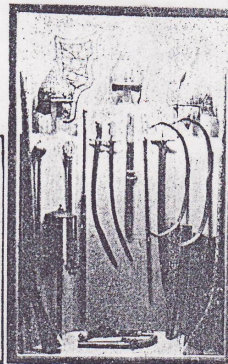
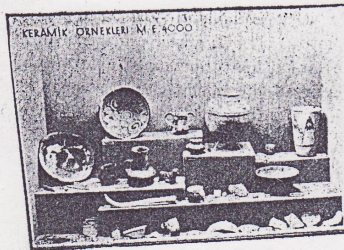

Jæveçli Profesör
Dr. Arne

Tarih sergisinde

İngiliz Âlimi Profesör
Myres

Aynı günde Dolmabahçe Sarayında açılan Tarih sergisinde Keramik örnek-
leri ve Anadolu ilk Tunç devrine ait eserlerle Asur sanat örnekleri

RESUL KUTUPHANE
ANKARA

Yıl : - Takım II - Sayı : 30 - 4 Nisan 1935 Perşembe Heryerde 5 Kr.

Yazı ve Satış Yeri
Resimli Ay Basımevi Ortaklığı
İSTANBUL
Posta kutusu : 629 (Telefon. 23607)
Telgr. Adı : - Resimliay

ÇALIŞKAN ÇOCUK
Perşembe günleri çıkar,

Abone İşleri
Yıllığı : 250 Kr. 6 Aylığı : 125 Kr.
3 Aylığı : 75 Kr. Yabancı alısar lıta
iki kat para alısar.

YURDU VE ULUSU İÇİN YETİŞEN TÜRK ÇOCUĞUNUN GAZETESİ

DEV
GARGANTUA'NIN
Başından Geçenler

Dev Gargantua inanılmayacak büyüklükte bir adamdı. Doğduğu gündenberi ona yiyecek içecek yetiştiremiyorlardı

Dev Gargantua büyüklüğü ile herkesi korkuttuğu gibi başından geçenlerle de herkesi güldürüyordu.

Gargantua başından geçenleri okurlarımıza anlatıyor.

Bütün yeryüzünde tanınan bu romanın
sürükleyici, eğlendirici, güldürücü büyük karikatür serisini

Gelecek Sayıda
Okumağa Başlayacaksınız

Resimli Ay Basımevi T. L. Ortaklığı

Yazı İşleri Başı : Emlin Refik

Çalışkan Çocuk

SAYI
3

Bu Sayıda

[SEVGİLİ YURDUM:]

9 Eylül Sergisi

Millî Tarih Romanı:

Turgut Reis

Büyük Fes Romanı:

Dünyalar Harbi

MACERA HİKÂYESİ:

Kartalların Dönüşü

HOROZLA TOĞAN

Meraklı Çocuğun Sayfası:

Dünya Postası

Akılda tutulacak küçük
şeyler

BENİMLE KİM GÜLER?

Susak Efendi

Gökyüzünde

KARTOP'la ZİRZOP

KÜÇÜK ANSİKLOPEDİ:

Resimlerle İngilizce

MASAL:

İyi Cin, Karguru ve

Sarı Köpek Dingo

SİZİN SAYFAINIZ:

*Fotokraf ve yazı yarış-
tırmaları*

EĞLENCELER

Aynı ayrı 3 BİLMECE

5
Kuruş

Büyük günlerimizi unutmayalım:
Bundan sekiz yıl önce bu hafta İstanbul anayurda kurtarana birinci
heykeli dikmişti. Bununla heykel dikilmenin günah sayıldığı eski bir sağ
kanalı, yeni bir çağ başlıyordu.

31 10:57

